

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos katedra

Lina Tauraitė

Sociologijos ir kriminologijos studijų programa
Magistro darbas

Viktimizacija Lietuvoje: nusikaltimų aukų padėties analizė

Darbo vadovė: Lekt.dr. J. Aleknevičienė

Vilnius 2009

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
ĮVADAS	6
NUSIKALTIMO AUKOS SAMPRATA KRIMINOLOGINĖJE PERSPEKTYVOJE	8
1.1. Nusikaltimo aukos apibrėžties versijos	8
1.2. Nusikaltimo aukos samprata viktimologijos teorijų kontekste.....	10
NUSIKALTIMO AUKA BAUDŽIAMOSIOS JUSTICIJOS SISTEMOJE	16
2.1. Nusikaltimo aukos vaidmens transformacijos.....	16
2.2. Nukentėjusio asmens teisės baudžiamajame procese.....	19
2.3. Pagalbos nusikaltimų aukoms institutas ir jo vystymas	22
2.3.1. Pagalbos nusikaltimų aukoms problematika Lietuvoje	26
VIKTIMIZACIJOS LIETUVOJE POBŪDIS	31
3.1. Viktimizacijos mastai ir išraiška Lietuvoje	31
3.2. Nusikaltimų aukų teisių Lietuvoje vertinimas.....	35
3.3. Pagalbos nusikaltimų aukoms Lietuvoje vertinimas	37
NUSIKALTIMŲ AUKŲ PADĖTIES LIETUVOJE TYRIMAS.....	40
4.1. Tyrimo metodika	40
4.2. Nusikaltimų aukų situacija Lietuvoje	42
4.2.1. Termino „nusikaltimo auka“ apibrėžtis ir naudojimas	42
4.2.2. Pagalbos nusikaltimų aukoms teikimas šioje srityje veikiančiose organizacijose ..	45
4.2.3. Pagalbos besikreipiančių nusikaltimų aukų charakteristikos ir tendencijos	47
4.2.4. Nusikaltimų aukų teisių bei interesų apsaugos Lietuvoje vertinimas.....	49
4.2.5. Nusikaltimų aukų teisinės ir socialinės pagalbos Lietuvoje vertinimas	52
4.2.6. Užsienio šalių patirtis bei bendradarbiavimas tarp institucijų pagalbos nusikaltimų aukoms srityje.....	56
4.2.7. Nusikaltimų aukos ir žiniasklaidos vaidmuo	58
4.2.8. Pagalbos nusikaltimų aukoms tobulinimas.....	59
IŠVADOS.....	61
LITERATŪRA	63
1 PRIEDAS	67
2 PRIEDAS	71
3 PRIEDAS	73

Viktimizacija Lietuvoje: nusikaltimų aukų padėties analizė

SANTRAUKA

Šiame magistro darbe gilinamasi į viktimizaciją Lietuvoje analizuojant nusikaltimų aukų situaciją mūsų bei užsienio šalyse. Apžvelgus kriminologijos, bendrosios bei naujosios viktimologijos kryptių atstovų mintis, paaiškėjo, jog nuo nusikaltimų nukentėję asmenys nėra suvokiami vienareikšmiškai, o pats terminas „nusikaltimo auka“ gali įgyti skirtingą reikšmę priklausomai nuo to, kaip traktuojamas nusikaltimas, nuo šalies politinės valios ar visuomenės bendrojo intereso.

Nuo XX a. vidurio tiek visuomeninėje, tiek akademinėje sferose imama aktyviai domėtis nusikaltimo auka, jos padėties gerinimu, priimami tarptautiniai dokumentai, reglamentuojantys nusikaltimų aukų teises ir pagalbą. Šalinant neigiamus kriminalinės viktimizacijos padarinius, orientuojamasi į fizinius, psichologinius, materialinius bei socialinius nuostolius, kuriuos patyrė auka, o taip pat į kompleksinį teikiamos pagalbos pobūdį minėtai žalai kompensuoti.

Laikantis Europos Sąjungos nustatytų bei stengiantis neatsilikti nuo tarptautinių reikalavimų, Lietuvoje taip buvo susirūpinta gerinti nukentėjusių asmenų situaciją. Buvo parengti baudžiamųjų įstatymų tobulinimai, priimti valstybės garantuojamos teisinės pagalbos bei smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymai. Tačiau atliktų nacionalinių viktimologinių tyrimų duomenys, santykinai nedidelis skaičius asmenų, besikreipiančių valstybės numatytos teisinės ir socialinės pagalbos verčia abejoti efektyviu nusikaltimų aukų teisių bei interesų įgyvendinimu, realios pagalbos gavimu. Todėl didžiausias dėmesys šiame darbe buvo skiriamas nusikaltimų aukų padėties analizei, vertinant jų teisių užtikrinimą baudžiamojoje justicijoje bei realiai gaunamą pagalbą.

Atlikus antrinę nacionalinių viktimologinių, sociologinių tyrimų, oficialiosios statistikos duomenų analizę pastebėta, jog šalies viktimizacijos apimtys dydžiai skiriasi, tačiau išsiskiria bendri jos požymiai. Paaiškėjo, jog dažniausiai nukenčia 30-59 metų amžiaus gyventojai didžiuosiuose šalies miestuose patiriant turtinio pobūdžio žalą. Didelė gyventojų o dar labiau nukentėjusių dalis jaučiasi nesaugūs, tačiau dėl patirtų nuostolių į policiją kreipiasi vangiai.

Savarankiškai atlikto kokybinio tyrimo apie nusikaltimų aukų padėtį Lietuvoje rezultatai atskleidė šiuo metu egzistuojančio pagalbos nusikaltimų aukoms modelio problematiškumą, labiausiai pasireiškiantį informacijos apie paslaugas neužtikrinimu, aplaidžiu pareigūnų dėmesiu nusikaltimų aukoms, įstatymiškai įtvirtintų teisių praktinio įgyvendinimo sunkumais bei socialinės pagalbos bendrai nusikaltimų aukoms trūkumu.

Victimization in Lithuania: the Analysis of the Situation of Crime Victims

SUMMARY

The analysis of victimization, the situation of crime victims in Lithuania and in foreign countries are presented in this master graduate thesis. The review of the ideas of criminologists, general and „the new“ victimology exponents has showed that there is no one unambiguous perception of „crime victims“, this definition can be determined differently depend on the way a crime is characterized, political purposes or public interests.

Since the middle of 20th century an active interest of crime victim, the development of its situation has show up in academic and public field. International documents, minimal standarts regulating rights and support services for crime victims has been decreed. An elimination of negative effects of criminal victimization is orientated to physical, psychological, material and social injuries a crime victim has suffered and integrated support services to compensate these losses.

Following the requisitions of the European Union and trying to keep with international standarts Lithuania has concerned with the situation of its crime victims as well. The country has prepared some developments of criminal law, adopted compensation schemes for crime victims, introduced a state-guaranteed Legal Aid. Data of national victimological surveys, rather little amount of people who apply and obtain social and legal aid create doubts about an effective implementation of rights and support service for crime victims. These questions were the main reason to give an attention to the analysis of the situation of crime victims, evaluate the defence of their rights and support in criminal justice system or in an informal way.

The secondary analyses of national victimological, sociological research and official statistical data of Lithuania has showed that the victimization degree differs, however some general features are characterized. It emerged that most people suffer from material harm at the biggest cities in the country being around 30-59 years old. A lot of citizens surveyed and especially those who had an experience of victimization do not feel safe, however they rather rarely inform a police about criminal acts they have suffered from.

The results of an individually accomplished qualitative research on the analysis of the situation of crime victim in Lithuania has revealed problems in victim rights defence and support service models. These problematical issues occur due to the lack of information about help and support, negligent officials attention to crime victims, practical difficulties in the implementation of their rights and legal/social support.

ĮVADAS

Nuo 1990 m. vasario 22 d. Europoje minima nusikaltimo aukų rėmimo diena. Minint šią dieną vyksta daug masinių renginių bei įvairių akcijų nusikaltimų aukų padėčiai gerinti ir jas remti. Šias akcijas neretai inicijuoja valstybių vadovai, taip parodydami, kad labai svarbu yra rūpintis nusikaltimų aukomis, o užkrėsti gerų pavyzdžių ir iniciatyvų, valstybės piliečiai aktyviau remia valstybės institucijų, nevyriausybinių organizacijų vykdomą veiklą kuriant atvirą teisingą visuomenę. Taip ši diena nėra atsitiktinė šventė, graži idėja, ją minint suartinami ir valstybės, ir žmonių interesai nusikaltimų aukų labui (Ancelis, 2000, p. 155-156).

Apie oficialaus nusikaltimų aukų skaičiaus Lietuvoje padėtį nuo 2003 m. įvedus statistinę kortelę (F50_SAV) pateikia Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM. Į šią oficialiąją statistiką patenka tik tos nusikaltimų aukos, kurios kreipėsi į teisėsaugos institucijas ir buvo pripažintos nukentėjusiais baudžiamojo proceso tvarka. Jungtinių Tautų Organizacija (toliau- JT) 1997 m. bei 2000 m. inicijavo pirmuosius tarptautinius viktimologinius tyrimus Lietuvoje pagal JT Tarpreregioninio nusikalstamumo ir teisės tyrimų instituto (UNICRI) parengtą vieningą metodiką. Šie tyrimai leido kitais būdais nei statistinių duomenų analizė spręsti apie nusikalstamos veikos patirtį visuomenėje bei sudarė poreikį savarankiškiems nacionaliniams viktimologiniams tyrimams Lietuvoje. Nuo 2004 m. Nusikalstamumo ir prevencijos Lietuvoje centro (NPLC) užsakomi kasmetiniai viktimologiniai tyrimai, siekiant nustatyti bendrą viktimizacijos procesų lygį Lietuvoje, sistemiškai kaupti oficialiąją statistiką papildančius duomenis apie nusikaltimų aukas Lietuvoje. Atliktų tarptautinių ir nacionalinių viktimologinių, sociologinių tyrimų¹ duomenys byloja apie nusikaltimų, tuo pačiu ir viktimizacijos latentškumą, atkreipiant dėmesį į tai, jog nusikaltimo aukos neretai bijo viešumo, netinkamo pareigūnų požiūrio, pakartotinės viktimizacijos. Naujausiuose tyrimuose (Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 m., Teisinės informacijos poreikio ir sklaidos vertinimas, 2008 m.) imama gilitis ne tik į viktimizacijos mastą, bet ir nusikaltimų aukų teisių apsaugą bei teikiamas pagalbos programas.

Nors daugelio šalių baudžiamosios justicijos sistemoje bei užsienio autorių (R.Eliaso, J. van Dijk, R. Mawby, S. Walklate ir kt.) darbuose nusikaltimų aukos šiuo metu yra dėmesio centre, Lietuvoje nusikaltimo aukų teisėmis ir pagalbos teikimu susirūpinta ganėtinai neseniai, todėl nukentėjusių asmenų socialinės ir teisinės pagalbos bei teisių apsaugos tema Lietuvoje yra išties aktuali. Lietuvoje palaipsniui plėtojama socialinių paslaugų pagalbos nusikaltimų aukoms

---

¹ Tarptautinis viktimologinis tyrimai Lietuvoje 1997 m., 2000 m., Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2004 m., 2005 m., 2006 m., 2007 m., „Ar saugi Lietuvos visuomenė? Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą“ (Dobryninas, Gaidys, 2004) ir kt.

infrastruktūra, gyvuoja organizacijos, teikiančios bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas, inicijuojami šalies baudžiamųjų įstatymų tobulinimai. Tačiau minėti viktimologiniai tyrimai, nusikaltimų aukų tematiką Lietuvoje nagrinėjantys autoriai (R. Uscila, I. Micahilovič, G. Babachinaitė, P. Ancelis ir kt.) atkreipia dėmesį į nusikaltimų aukų teisių apsaugos, pagalbos teikimo, reikiamos informacijos užtikrinimo problemas. Taigi šiame darbe bus siekiama įsigilinti į nusikaltimų aukų situaciją Lietuvoje, ypatingai atkreipiant dėmesį į jų teisių apsaugos įgyvendinimo bei socialinės ir teisinės pagalbos vykdymo efektyvumą, prieinamumą nukentėjusiems asmenims.

Darbo tikslas

Aptarti viktimizaciją Lietuvoje pasitelkus nusikaltimų aukų padėties analizę.

Darbo uždaviniai

1. Išsiaiškinti, kaip nusikaltimo auka apibrėžiama kriminologinėje perspektyvoje.
2. Aptarti nusikaltimų aukų padėtį baudžiamosios justicijos sistemoje.
3. Vykdytų viktimologinių, sociologinių tyrimų bei oficialiosios statistikos pagrindu atlikti antrinę duomenų analizę konkrečiais nusikaltimų aukų aspektais.
4. Įvertinti nusikaltimo aukų padėtį Lietuvoje savarankiškai atlikto kokybinio tyrimo pagrindu.

Darbo tezės

1. Kriminologinėje perspektyvoje galima išskirti nusikaltimo aukos kaip konstruojamo subjekto prielaidas, kylančias iš įvairių nusikaltimo aukos apibrėžties versijų.
2. Viktimizacijos padarinių šalinimo būdus bei nusikaltimų aukų padėtį Lietuvos baudžiamosios justicijos sistemoje apsprendžia šalies politinių interesų ir tarptautinių įsipareigojimų įtaka.
3. Pagalba nuo nusikaltimų nukentėjusiems asmenims Lietuvoje pasireiškia daugiau teoriniame lygmenyje stokojant efektyvaus praktinio šių asmenų teisių apsaugos ir pagalbos įgyvendinimo.

Darbo struktūra

Pirmoje dalyje apžvelgiami teoriniai nusikaltimo aukos sampratos aspektai kriminologinėje perspektyvoje.

Antroji dalis skirta aptarti, koks vaidmuo šalies baudžiamosios justicijos sistemoje tenka nusikaltimų aukoms bei kaip tai pasireiškia nusikaltimų aukų teisių apsaugos ir pagalbos srityje.

Trečioje dalyje pateikiama antrinė viktimologinių tyrimų, oficialių duomenų analizė viktimizacijos lygio, nukentėjusiųjų teisių apsaugos, pagalbos vertinimo Lietuvoje klausimais.

Ketvirtoje dalyje pateikiami pagalbos nusikaltimų aukoms vykdymo Lietuvoje tyrimo empiriniai rezultatai, išryškinant pagalbos nusikaltimų aukoms situaciją šalyje.

Darbo pabaigoje pateikiamos iškeltus uždavinius bei jų rezultatus apibendrinančios išvados.

NUSIKALTIMO AUKOS SAMPRATA KRIMINOLOGINĖJE PERSPEKTYVOJE

1.1. Nusikaltimo aukos apibrėžties versijos

Asmens tapimas auka atsiranda veikiant tam tikroms aplinkybėms, nurodo į atsiradusius negiamus padarinius specifinės situacijos kontekste bei yra susijęs su „viktimizacijos“ sąvoka. Jungtinių Amerikos Valstijų kriminologijos bei sociologijos mokslininko A. Karmen apibrėžimu, viktimizacija nurodo į tam tikrus tarpasmeninius asimetriškus santykius, pasireiškiančius įžeidimu, skausmu, žala, parazitiškumu ir neteisybe (Karmen, 2007). „Viktimizacija – tai socialinis procesas (arba procesai), kuriantis bei formuojantis auką. Viktimizacija išryškina tapimo auką, taip pat ir tapimo nusikaltimo auką priežastis, taigi yra socialinis viktimogeninis procesas. Viktimizacija yra išorinė tapimo auką proceso priežastinių ryšių charakteristika, objektyvių ir subjektyvių veiksnių visuma“ (Babachinaitė, 2000, p. 12). Trumpiau apibūdinant, „viktimizacija yra socialinis procesas, dėl kurio sukeltų padarinių atsiranda auką“ (Uscila, 2005, p. 25).

Viktimizaciją patyręs asmuo plačiaja prasme yra auką, tačiau „aukos“ sąvokai gali būti suteikiama konkretesnė kategorija teigiant, jog kriminalinę viktimizaciją patyręs asmuo yra nusikaltimo auką, o baudžiamosios justicijos sistemoje auką įgyja „nukentėjusiojo“ ar „nukentėjusio asmens“ apibrėžimą, orientuotą į atitinkamo statuso išreikštumą baudžiamajame procese. Taigi priklausimai nuo to, kokiam kontekste atsiranda auką ar nuo kokių veiksnių nukentėję žmogus, jis gali būti įvardijamas įvairiai: terorizmo auką, smurto auką, stichijos auką, nusikaltimo auką, nukentėjusysis ir kt.

Pirminė „aukos“ termino prasmė buvo auką dievybei, per tūkstančius metų įgijusi įvairių naujų prasmių. Šiandien auką nėra vienareikšmiška samprata, ji gali būti apibrėžiama įvairiais aspektais, siaurąja bei plačiaja prasme, vertinant jos vaidmenį tiek įvairių viktimologijos kryptių, tiek baudžiamosios justicijos sistemos kontekste ar santykiyje su kaltininku.

Gilinantį į nusikaltimo aukos sampratą kriminologijoje išsiskiria skirtingi aukos apibrėžties ir traktavimo modeliai. Kaip pamatysime, vieni autoriai į nusikaltimo auką žvelgia kaip į pagalbą, bei paramos reikalaujančius subjektus, dar kiti jas laiko atsakingomis už prieš jas įvykdytus nusikaltimus. Nusikaltimo auką taip pat gali būti traktuojama kaip savotiškas politinės manipuliacijos įrankis.

Anot britų sociologo ir kriminologo P. Rocko, auką yra tas, kuris sąmoningai ar nesąmoningai, tiesiogiai ar netiesiogiai, iš karto ar pamažu yra apibrėžiamas įrodant kitų asmenų nusikalstamas veikas. Auką, kitais žodžiais tariant, yra tapatumas, socialinis artefaktas, priklausomas nuo įstatymo

pažeidimų, pažeidėjo bei tiesiogiai ar netiesiogiai nuo liudytojų, policijos, prokurorų, apsaugos kontrolės, prisiekusiųjų, masinės informacijos priemonių rinkinio (2002, p. 14). Pabrėžiama, kad auka turėtų būti šis tas daugiau nei apskaitos sistemos vienetas, statistinis įrašas, asmeniu, kurio patirtis apsiriboja greitai praeinančiu epizodu be reikšmingų padarinių. Kita vertus, tapimas auka gali turėti savotišką atpildą: žmonių simpatiją, dėmesį, nekaltumo išraišką, rehabilitaciją, bausmės sušvelninimą, finansinę kompensaciją ir kt. P. Rocko manymu, „auka“ - tai žodis, kuris sužadina stiprius nuolankumo, skausmo, kontrolės praradimo vaizdinius.

Nusikaltimo auką suvokiant kaip kaltininko antitezę, išryškėja aukos idealizavimo momentas. A.M. Cole rašė apie „tikrojo viktimiškumo“ (angl. *true victimhood*) kultą bei „tikros aukos“ sąvoką (angl. „*true victim*“), suponuojant tai, jog „tikra auka yra kilni, iškenčia skausmą oriai, neišreiškiant nuoskaudų ar kitų viešų silpnumo parodymų. Tikra auka reguliuoja savo likimą, nenaudoja patirtos žalos tam, kad pateisintų savo nesėkmes. Nekaltumas yra svarbiausia tikros aukos vertybė, tikriausios aukos yra tos, kurios atsisako būti aukomis“ (Walklate, 2007, p.2 cit. pgl A.M. Cole). Į šį ir panašius nusikaltimo aukos vaizdinius norvegų kririminologas, kritinės kriminologijos atstovas N. Christie žvelgia su ironija, bet numato politinius tokios apibrėžties motyvus. N. Christie siekė suformuluoti idealų (su ironijos prieskoniu) nusikaltimo aukos portretą. Jo pasiūlytas modelis bei aukos stereotipas iliustruoja ideologinius aspektus, kuriais „auka“ ir „nusikaltėlis“ yra aptariami ir atspindi visuomenės nuostatas. Jo „ideali auka“ pasižymi šiais požymiais:

- Auka yra silpna lyginant su nusikaltėliu. Dažniausiai „ideali auka“ yra moteris, ligotas, senas ar labai jaunas žmogus.
- Auka yra nekalta dėl to, kas atsitiko.
- Auka nepažįsta ir nesusijusi su tuo nepažįstamuoju, kuris padarė nusikaltimą.
- Nusikaltėlis yra vienareikšmiškai didelis ir blogas.
- Auka panaudoja teisingą jėgos, įtakos ir simpatijos derinį, kad sėkmingai įgautų aukos statusą nesvarstant priešingų asmeninių interesų (Newburn, 2007, p. 342-343).

Šios „idealios aukos“ stereotipas dažniausiai atspindi masinės informacijos priemonių pranešimuose apie smurto, ar kitos dramatinės viktimizacijos aukas bei formuoja aukos įvaizdį visuomenės akimis. Visgi reikia įvertinti tai, jog tikrovė nusikaltimo prasme paprastai būna daug sudėtingesnė, nusikaltėlio - aukos santykiai apibrėžia savitus ryšius bei neretai perauga į viktimizacijos raišką formuojančius socialinius procesus. M. Wolfgangas, B. Mendelsohnas ir kiti kriminalinės viktimologijos atstovai, kaip vėliau paaiškės, atsakomybę už įvykdytą nusikaltimą neretai priskiria pačiai aukai ir jos provokaciniam elgesiui. O XIX a. pab. prancūzų kriminologas G. Tardas iškėlė idėją įvesti baudžiamąją atsakomybę aukai už provokacinius jos veiksmus.

Prof. P. Ancelis atkreipia dėmesį į „aukos būsenos sindromą“ bei dažnai pastebimą savotišką „etikečių klįjavimą“ kai kurioms nukentėjusiųjų asmenų grupėms: išžagininimų, plėšimų, prekybos

žmonėmis bei kitoms aukoms (2003, p.101). Neigiamą nusistatymą neretai pakursta lengvabūdiško pasitikėjimo momentai: merginos pačios ėjo su vaikiniais į kažkieno namus, vartojo alkoholį ir t.t. Šiuo aspektu autoriaus išvelgia dvejopus pastebėjimus: viena vertus, nereikia ir nesveika tapti žmonių įtarinėjimo jų blogais ketinimais manijaku, tačiau, kita vertus, pačios aukos neretai kaltos dėl to, kad neįvertina masinės informacijos priemonių gvildenamų panašaus pobūdžio liūdnai pasibaigusių poelgių padarinių, artimai bendraujama su nepažįstamais ir pan. Taip vadinamas „aukos būsenos sindromas“, anot jo išprovokuoja nemažą dalį nusikalstamų veikų (dažniausiai vagysčių ir plėšimų).

Nusikaltimo aukoms, jų teisių užtikrinimui bei pagalbos vykdymui pastaruoju metu imta skirti vis daugiau dėmesio tiek kriminologinėje literatūroje, tik visuomeniniame gyvenime, todėl svarbu išsiaiškinti nusikaltimo aukos apibrėžties variantus viktimologijos, kaip mokslo apie aukas ir viktimizaciją, teorijų rėmuose bei įvertinti nusikaltimų aukos kaip veikėjo socialiniame/ politiniame kontekste genezę.

1.2. Nusikaltimo aukos samprata viktimologijos teorijų kontekste

Nusikaltimų aukų tyrimai dažniausiai laikomi kriminologiniais, tačiau viktimologija kaip mokslas apie aukas yra taip plačiai paplitęs, jog visiškas jos susiejimas su kriminologija būtų problematiškas. Viktimologijai kaip kriminologijos krypties stengiamasi suteikti konkretų statusą vykdant specifinius, daugiausiai su pagalbos nusikaltimų aukoms veikla susijusius uždavinius.

Viktimologija kaip mokslas apie viktimizaciją savarankiškos disciplinos pagrindu atsiskyrė apie 1970 m. Kaip pastebi P. Rockas, tuo metu beveik visos svarbiausios kriminologijos teorijos ir jų autoriai labiau gilinosi į nusikaltimo esmę ir neužsiminė apie aukas. O K. Burke taikliai pastebėjo, jog „būdas matyti, visada yra būdas nematyti, todėl koncentruodamiesi į nusikaltimus bei nusikaltėlius dauguma kriminologų pabrėžtinai nematė aukos“ (Rock, 2007, p. 38).

Šio mokslo pradininkais laikomi vokiečių kriminologas H.von Hentingas bei rumunų, vėliau izraelio baudžiamosios teisės mokslininkas B. Mendelsohnas. Šiuo metu skiriamos kelios viktimologijos koncepcijos: bendroji viktimologija; naujoji viktimologija; viktimologija kaip mokslas apie kenčiantį žmogų bei kriminalinė viktimologija (Michailovič, 2007, p. 14). Kiti autoriai (Newburn, Mawby, Walklate) skiria pozityvistinę, radikaliają bei kritinę viktimologijas nusikaltimų aukų vaidmens, statuso bei prevencijos klausimais. Viktimologijos kaip mokslo apie kenčiantį žmogų koncepcija akcentuoja asmenis, kuriems reikalingas ypatingas dėmesys: tuos, kuriems gresia pavojus, ligonius, nukentėjusius. Ši kryptis apjungia bendrosios ir naujosios viktimologinių koncepcijų elementus, todėl plačiau nebus aptariama.

Kriminalinė viktimologija, kaip siauresnio pobūdžio viktimologijos koncepcija, konkretizuoja aukos sampratą, ją orientuojant į nusikaltimų aukų, viktimizacijos bei teisingumo vykdymo sistemos kontekstą. Aukos samprata įgauna teisiškai suformuotą išraišką - tai „asmuo, kuris patiria socialinę žalą, nuostolių dėl neigiamo poveikio jo sveikatai, turtui bei aplinkai“ (Uscila, 2005, p. 37). Formuojantis viktimologijos mokslui buvo atkreiptas dėmesys į aukos ir nusikaltėlio santykį bei į aukos vaidmenį nusikaltimo padaryme, kuomet aukai neretai priskiriama atsakomybė už prieš ją įvykdytą nusikaltimą. Į viktimologijos mokslo sritį patenka aukos, atsakingos už savo pačios viktimizaciją, klausimas bei aukos, palengvinančios nusikaltimo padarymą arba aukos pagreitinimo (angl. *victim precipitation*) koncepcija (Roberts, 1990).

Mokslinis susidomėjimas studijuoti santykį tarp nusikaltėlio ir aukos atsirado 1940 m. bei išryškėjo B.Mendelsohno, H. von Hentigo, H. Ellenbergerio, M.Wolfgango ir kt. darbuose. H.Von Hentigas 1948 m. savo veikale „Nusikaltėlis ir jo auka“ analizuoja santykį tarp „veikiančiojo“ (nusikaltėlio) bei „nukentėjusiojo“ (aukos) ir atmeta tuo metu egzistavusį stereotipą „aktyvus nusikaltėlis-pasyvi auka“ (Michailovič, 2007, p. 1). Šio autoriaus teigimu, daugeliu kriminalinių bylų atveju, auka pati formuoja nusikaltimo situaciją ir tampa atsakinga dėl savo viktimizacijos. H. von Hentigas tvirtina, jog kai kurių nusikaltimo aukų asmeninės charakteristikos bei veiksmai, veikiami gyvenamosios aplinkos, gali turėti įtakos jų viktimizacijai. M. Wolfgangas pirmasis ėmė studijuoti auką ir nusikaltėlį kaip atskirus bei bendrus nusikaltimo dalyvius. Jis žinomas dėl savo termino „auka-pagreitinanti nužudymą“ (angl. *victim-precipitated homicide*) (Roberts, 1990, p.26), nusakančio smurtinio elgesio inicijavimą, tam, kad jis baigtųsi iniciatoriaus t.y. aukos mirtimi. „Aukos pagreitinimas“ yra objektyvi neteisinė sąvoka, kuri aiškina nusikastamo akto atsiradimą esant provokaciniams nusikaltimo aukos veiksniams.

B.Mendelsohnas bei H. von Hentigas buvo pirmieji viktimologai, kurie plėtojo aukos tipus. B. Mendelsohnas klasifikavo aukas į šešis tipus lyginant nusikaltėlio bei aukos kaltumą nusikaltimo situacijoje (Roberts, 1990, p.24-25). Jo tipologija paskirsto atsakomybę ir kaltumą tam tikrame kontinuumo, pažymėtame aukos indėlio į nusikaltimą laipsniu:

- visiškai nekalta auka;
- auka su trupučiu kaltės bei auka dėl savo nežinojimo;
- auka yra kalta tiek pat, kiek ir nusikaltėlis;
- auka yra kaltesnė nei nusikaltėlis (nusikaltimo provokacijos atveju);
- kalčiausia yra auka arba auka, kuri viena kalta dėl nusikaltimo (žiaurus nusikaltėlis, kuris yra nužudomas kitam žmogui ginantis);
- simuliuojanti, imituojanti auka (paranojiški žmonės).

Svarbų įnašą vystant viktimologiją turėjo R. Schaferis mokslinis tyrimas bei 1968 m. knyga „Auka ir jos nusikaltėlis: praktinės atsakomybės tyrimas“. R. Schaferis viktimologiją laiko nepriklausomu mokslu apie santykius bei sąveikas tarp nusikaltėlio ir aukos prieš, per ir po nusikaltimo (van Dijk, 1999, p. 2). H. Ellenbergeris buvo žymus psichoanalitikas, sutelkęs dėmesį į psichologinį santykį tarp nusikaltėlio ir aukos. Knygoje „Santykiai“ jis teigia, jog kriminologams turėtų būti svarbu susikoncentruoti į tai, ką jis vadino „viktimogeneze“ labiau nei į „kriminogenezę“. Jis ragino kriminologus analizuoti potencialius pavojus, į kuriuos yra linkusios patekti aukos dėl savo užsiėmimo, socialinės klasės bei fizinės būklės (Roberts, 1990).

Svarbiausia akademikų kritika išryškėjusi prieš kriminalinę viktimologiją buvo ta, jog šios krypties viktimologijos teiginiai kaltina auką už tai, koks likimas ją ištiko. Mintį, jog aukos savo provokuojančiu elgesiu sukelia viktimizaciją, labiausiai kritikavo feministinio judėjimo šalininkai išprievartavimo atvejais (Dijk, 1999, p. 3).

Minėti mokslininkai sutelkė dėmesį į aukos polinkius, už nusikaltimą tenkančios atsakomybės dažnumą, skatinimą bei provokaciją. Nors šie pastebėjimai buvo atmesti šiuolaikinių viktimologinių tyrimų (aukos, palengvinančios nusikaltimo padarymą koncepcija buvo laikoma labiau individualiu patologiniu nukrypimu nuo normos nei apibrėžtų nusikaltimo dalyvių santykių rezultatas), minėtos viktimologijos krypties pozicijos leidžia įvertinti aukos kaip atsakingos už prieš ją įvykdyto nusikaltimo sampratą. Taigi nors kriminalinės viktimologijos tyrimų sritis daugiausiai apibrėžta baudžiamosios teisės rėmuose, šios krypties tyrimai taip pat apjungia klausimus, susijusius su nusikaltimų priežastimi bei aukos vaidmeniu nusikaltimo eigoje.

Bendroji viktimologija, taip pat susijusi su viktimologijos mokslo formavimusi ir B. Mendelsohno darbai. Aukos sampratai priskiriamos visos visuomenės aukos, skirstant jas į gamtos jėgų bei žmogaus veiklos aukas. Toks platus aukos apibrėžimas suponuoja tai, jog į viktimologijos dalyko sritį patenka ne tik atskiri individai, socialinės grupės, tautos, atskirų kontinentų gyventojai bet ir visa žmonija. Taigi bendrosios viktimologijos kontekste, aukos samprata apima visus šiuos socialinius darinius ir sudaro viktimologijos kaip utopinio „supermokslą“ įvaizdį (Michailovič, 2007, p. 16). B. Mendelsohnas vėlesnėse publikacijose propagavo bendruosius „viktimiškumo“ tyrimus, nukreiptus į nusikaltimų aukų prevenciją bei pagalbą, reikalaujant specialių klinikų aukoms, kur pagalba būtų paremta specialia asmenine, socialine bei kultūrine reabilitacijos teorija. Taip B. Mendelsohnas siekė bendrosios viktimologijos mokslo kaip nepriklausomos nuo kriminologijos ar baudžiamosios teisės disciplinos, kuri padėtų valstybei minimizuoti asmens kančias, vystymosi. Kaip pastebi J.J.M. van Dijk, „viktimologai tapo aukų advokatais, nusikalstamos veikos viktimologijai transformuojantis į veiklos viktimologiją“ (1999, p. 4).

Bendrosios viktimologijos kritika pasireiškė išreikštom mintim, jog aukos statusą labai lengvai įgyja asmenys, kenčiantys nuo nedidelių problemų bei, kad šis statusas kenkia asmens atsakomybės

jausmui. Jungtinėse Amerikos Valstijose netgi įsigaliojo posakis, kad šalis atsidūrė „nusiskundimų kultūros“ (angl. „*the culture of complaint*“) gniaužtuose (van Dijk, 1999, p.5).

Šios teorijos rėmuose pasireiškė ne tik pagalbos nusikaltimų aukoms momentas, bet ir pablogėjęs nusikaltėlio statusas. Paprastai geresnės sąlygos nusikaltimų aukoms gali būti lengviau pritaikomos ir humaniškam bei teisingam elgesiui su įtariamaisiais bei nusikaltėliais. Tačiau praktiškai, kai kuriose šalyse aukų judėjimo kontekste susiformavo tam tikros politinės grupės, pasisakiusios už sunkesnes bausmes nusikaltėliams. Neretai teigiama, jog teisingumas nusikaltimų aukų atžvilgiu pasireiškia skiriant griežtas bausmes kaltininkams. Šiuo aspektu reiktų pastebėti, jog viktimologija kaip mokslas turi būti atsargi politinė manipuliacija (Dijk, 1999, p. 6).

Naujoji viktimologija, su R.Eliasu priešakyje bei labiausiai atitinkanti kritinės kriminologijos požiūrį atkreipia dėmesį į tai, kad visuomenė formuoja nusikaltėlius, tuo pačiu ir aukas (Michailovič, 2007). Esminį vaidmenį atlieka valdančios visuomenės sferos, nuo kurių priklauso, kaip vertinama ir ką atspindi socialinė skriauda, padaroma nusikaltimu. Ši viktimologijos koncepcija auką sieja su baudžiamojo teisingumo sistema bei baudžiamosios statistikos fiksuotomis aukomis. Kaip pastebi I. Michailovič, „tai, kas yra laikoma auka, priklauso nuo politinės situacijos“ (2007, p. 17). Aukos definicijos formuojamos politiniais sumetimais, todėl gali neadekvačiai atspindėti sunkių pažeidimų situacijas, neįtrauktas į nusikalstamų veikų sąrašą. Tokia valstybės kriminalizacijos politika neretai riboja viktimizacijos ir nusikaltimų aukų supratimą. R.Eliasas praplečia nusikaltimų aukos sampratą, aukomis laikydamas ne tik nuo nusikaltimų, bet ir nuo baudžiamosios justicijos saugomų bendrųjų žmogaus teisių pažeidimų nukentėjusius asmenis.

Naujosios viktimologijos krypties atstovas R. Eliasas, atkreipia dėmesį į nusikaltimo aukos kaip politinės bei masinės informacijos priemonių manipuliacijos objekto galimybę. N. Christie „idealią auka“ ir jos požymiai, kaip pastebima, neretai gali būti panaudojami naujiems baudžiamiesiems įstatymams bei baudžiamajai politikai formuoti. Daugelyje jurisdikcijų, ypač Jungtinėse Amerikos Valstijose, idealizuotas nusikaltimų aukų portretas buvo naudojamas kaip centrinis politinių kampanijų objektas įvairiems įstatyminiams pakeitimams ar bausmių sunkinimui smurtinių bei seksualinių nusikaltimų kaltininkams (Newburn, 2007, p. 343).

Kaip pastebi R. van Swaaningenas, aukos, kurios atsisakydavo gailesčio (pvz., moterys, kurios nenori būti vadinamos silpnomis), kurios kalbėjo apie labiau struktūrizuotas viktimizacijos priežastis (pvz., išprievartavimas kaip vyrų dominavimo pasekmė), ar kurios gyveno netinkamą gyvenimo būdą (pvz., vienišos moterys vienos vaikšto naktimis) negalėjo tikėtis geraširdiškumo. Jei vienas asmuo nori pasipelnyti iš kito žmogaus viktimizacijos, jis turi atrodyti kaip ideali tipinė auka - nekalta, pažeidžiama (van Swaaningen, 1997, p. 222). Iškritus iš šio idealizuoto vaidmens, t.y. veikiant pernelyg stipriai ir užtikrintai, pernelyg įsijautus ir atkakliai, kyla duotų parodymų patikimumo įtarimas. Autorius pastebi jog, „šis viktimologinis posūkis baudžiamojoje teisėje

labiausiai susijęs su politiniu interesu rasti naują kriminalinės justicijos įteisinimą, kadangi susilpnėjo tikėjimas politinių sistemų galimybe išspręsti konfliktus ar vykdyti nusikaltimų kontrolę“ (van Swaaningen, 1997, p. 222).

J.Lea taip pat išvelgia valstybės politikos vaidmenį formuojant nusikaltimus bei nusikaltimų aukas. Anot jo, valdžia vengia kalbėti apie su nusikaltimais susijusias problemas, „nusikaltimų kategorijos“ (Lea cit. pgl Hulsman, 1987, p. 2) yra sugalvotos baudžiamosios justicijos sistemos, o ne aukų ar pačios visuomenės. Autoriaus teigimu, reikia atsisakyti „nusikaltimo“ sąvokos kaip konceptualaus kriminologijos pagrindo. Nusikaltimas yra ne objektas, o kriminalinės politikos produktas. Tokiu būdu kriminalizacija yra vienas iš daugelio būdų konstruoti socialinę realybę.

L. Hulsmanas teigia, jog reikia kalbėti ne apie „nusikaltimus“, o „problematines situacijas“ (Lea cit. pgl. Hulsman, 1987, p. 2). Jo teigimu, kriminalinės (nusikaltimų) kategorijos yra kildinamos iš baudžiamosios justicijos sistemos, todėl jos neatitinka aukos poreikių ir patirties. Baudžiamosios justicijos sistemos sukonstruotos kriminalinės kategorijos neatsižvelgia į aukų poreikius, valdžios sprendimai labiau sisteminiai, nei individualizuoti aukų atžvilgiu. Probleminių situacijų paplitimo situacija susijusi su pokyčiais kriminalinės justicijos sistemoje. Jei įvykis oficialiai apibrėžiamas kaip nusikalstamas, tai konflikte dalyvaujančios šalys neturi didelės įtakos šio įvykio interpretacijai, kadangi kriminalines situacijas apibrėžia ir sprendžia sistema. L. Hulsmano manymu, tai, ką baudžiamosios justicijos sistema apibrėžia kaip nusikaltimus, negali prarasti sąsajų su tuo, ką visuomenė apibrėžia kaip problemines situacijas. Kitaip aukos interesai gali būti ginami tik tuo atveju, jei prieš jas padaromas nusikaltimas yra formaliai apibrėžtas.

Kaip pastebi R.Eliasas, Jungtinėse Amerikos Valstijose įsigaliojus taip vadinamai „aukų politikai“ svarbiausi akcentai teko kriminalinei viktimizacijai bei jos aukoms, o ne nusikaltimams ir nusikaltėliui kaip iki tol. Įstatymų daugėjo, pagalbos aukoms organizacijų tinklas plėtėsi, buvo praplėstos aukų teisės, tačiau kyla klausimas, kokie tikri rezultatai pastebimi nusikaltimų aukoms? Į šį ir kitus kylančius klausimus, anot R. Eliasas, sunku atsakyti teigiamai. Dauguma nusikaltimų aukų politikų vis dar viktimizuoja aukas: nusikaltimais, baudžiamąją justicija, bei politiniu procesu ir, kaip teigia jis pats, „aukomis vis dar yra manipuluojama“ (Elias, 1993, p.3). Prie politinės nusikaltimų aukų „manipuliacijos“ proceso didele dalimi prisideda ir šalies masinės informavimo priemonės, subjektyviai nušviečiančios nusikaltimų bei viktimizacijos situaciją. Žurnalų, televizijos antraštės padeda apibrėžti, įteisinti oficialią nusikaltimų problemos versiją, jos svarbumą bei, kaip šią problemą spręsti. Žiniasklaida suteikia klaidinančią informaciją ir pateikia vienareikšmišką vaizdą apie nusikaltimų problemą: neretai aukas ji traktuoja kaip nekaltus gerus žmones, o nusikaltimą padariusius žmones vaizduoja tik iš blogosios pusės, net ir turint omeny tai, jog kai kurie nusikaltėliai taip pat yra patyrę specifinių viktimizuojančių procesų (Elias, 1993, p.8-9).

Apibendrinant viktimologijos koncepcijų indėlių į nusikaltimo aukų tyrinėjimus išskiriamas aukos, atsakingos už savo pačios viktimizaciją bei aukos, palengvinančios nusikaltimo padarymą santykyje su nusikaltėliu, nagrinėjimas kriminalinės viktimologijos rėmuose. Bendrosios viktimologijos kontekste susirūpinta ne tik nusikaltimų, bet ir socialinių grupių, tautų, atskirų kontinentų gyventojų bei visos žmonijos viktimizacija, o naujoji viktimologija išvelgia nusikaltimų aukos kaip baudžiamosios justicijos sistemos statistinį konstrukta.

NUSIKALTIMO AUKA BAUDŽIAMOSIOS JUSTICIJOS SISTEMOJE

2.1. Nusikaltimo aukos vaidmens transformacijos

Primityviose, neindustrializuotose visuomenėse vyravo elementaresni, vietos mastu sprendžiami konfliktai, o priimami sprendimai aukų, ar bent jų giminaičių atžvilgiu vaidino svarbų vaidmenį šiame procese. R.Mawby ir S.Walklate nesutinka su nuomone, jog aukos padėtis ikiindustrinių visuomenių „teisminėse sistemose“ užėmė geresnę poziciją nei dabar. Viena vertus, ankstesnių visuomenių kontekste aukos patyrė gana skirtingą atsakingų bendruomenės institucijų elgesį su jomis sprendžiant įvairius konfliktus. Kita vertus, ten, kur ginčų sprendimas kėlė grėsmę bendruomenės santykiams ateityje, bendruomenės interesai užgoždavo aukos teises (Mawby & Walklate, 1994).

Pereinant į industrinį visuomenės lygmenį, joje vykstantys reiškiniai bei centralizuojantis teisminis procesas taip pat tapo sudėtingesniais. Tuo pačiu metu, labiau struktūruotoje aplinkoje auka prarado vietą savo centrinėje pozicijoje, kaip ir kiti vietiniai žmonės, kadangi bendruomenės įtraukimas baigėsi arba buvo apibrėžiamas formaliai kaip prisiekusiųjų instituto veikla. Bendras primityvių ikiindustrinių visuomenių pokyčio požymis yra tai, jog valstybės poreikis tampa svarbesnis nei bendruomenės poreikiai. Auka ikiindustrinėse visuomenėse užėmusi svarbią vietą bendruomeniniame konfliktų sprendimo procese buvo nustumta į šalį susiformavusios baudžiamosios justicijos sistemos (Mawby & Walklate, 1994).

Į aukos padėtį baudžiamojo teisingumo sistemoje vėl buvo atsižvelgta XX a. 2 pusėje, prasidėjus feministiniam ir kitų aukų judėjimams. Pastebima, jog nepaisant aukų funkcinio buvimo baudžiamosios justicijos procese bei dalyvavimo įstatymų leidyboje, iki 1945 m. nebuvo pojūčio, jog nusikaltimų aukos turėtų „balsą“ politinėje arenoje. Pirmojo feministinio judėjimo kontekste buvo atkreiptas dėmesys ne tik į moters balsavimo teisę, bet ir į prievartą bei smurtą prieš moteris. Tampa aišku, jog auka neišnyko iš kriminalinės justicijos sistemos.

Feminizmas suvaidino svarbų vaidmenį prisimenant pamirštą dalyvį socialinės kontrolės ir deviacijos sferoje – auką. Kai kriminologai 1970-aisiais metais kalbėjo apie aukas, jie kalbėjo bendrai apie visuomenės aukas: vargšus, nuskriaustuosius. Tai buvo daugiausiai valstybės stigmatizacijos bei kriminalizacijos aukos - tie žmonės, kuriuos „normalūs“ kriminologai pavadintų „nusikaltėliais“ (Swaaningen, 1997, p. 219). Nors valdžios dėmesys pirminės viktimizacijos (nusikaltimų) aukoms buvo gana marginalus, feminizmas ir moterų judėjimas suvaidino svarbų vaidmenį nusikaltimo aukai suteikiant svarią vietą kritinėje kriminologijoje. Imama kalbėti apie valstybės vaidmenį santykiuose su nusikaltimų auka bei pereita prie išimtinai į auką orientuoto

požiūrio. Feministiniam judėjimui pasisėkė atkreipti dėmesį į praktinius aukų poreikius, ypač seksualinės prievartos aukas. Daugelyje šalių aukos tapo palankiau traktuojamos policijos institucijų, buvo sureguliuotos moteris diskriminuojančios įstatymų formuluotės, aukos buvo geriau informuotos apie įvykio seką byloje, patiriant mažiau skausmingų formalių procedūrų, aukų interesai buvo institucionalizuoti į kriminalinę teisę orientuotose pagalbos programose. Naujai formuojama valstybės politika reprezentavo nusikaltimo aukos „balsą“, kurio anksčiau beveik nebuvo.

Kaip pastebi P. Rockas, iki 1970-ųjų metų nusikaltimo aukų buvo nepaisoma ir kriminologijoje, ir baudžiamojoje justicijoje. Kalbėdamas apie naują aukos atradimą bei vaidmens baudžiamojoje justicijoje transformaciją, jis išskiria kelis tai lėmusius aspektus. Pirma, iškilo realios nusikaltimų apimtys klausimas Vakaruose. Nusikaltimų skaičiaus didėjimas tapo nenuginčijamas, darėsi vis sunkiau nusikaltimo nevertinti kaip socialinės problemos. Antra, Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo stebimas sukrečiantis žiaurumo demonstravimas teroro aktuose bei miestiečių riaušėse (Rock, 2002, p. 6). Sėkmingos nusikaltimų apklausos skirtingose šalyse nušvietė naujus faktus apie demografiją, aukų geografiją, nusikaltimo sampratas, susidūrimą su baudžiamosios justicijos sistema. Trečia, pasireiškė dideli nusikaltimo sukelti nuostoliai pažeidžiamiausiose populiacijose, ypač tarp vaikų ir moterų. Ketvirta, susiformavo taip vadinamas aukų judėjimas, skelbiantis, jog aukos buvo pamiršta baudžiamosios justicijos sistemos dalis, kuri buvo dvigubai viktimizuojama nusikaltimo bei valstybės reakcijos į nusikaltimą. Penkta, augančio nusikaltimų skaičiaus kontekste bei mažėjant nusikaltėlių sulaikymo lygiui, išryškėjo pagrindas padėti aukoms susidoroti su nusikaltimo padariniais pasitelkiant aukų paramos programas. Galiausiai buvo sukurti aukos - nusikaltėlio susitaikymo (meditacijos) projektai tam, kad spręstų perpildytų teismų ir kalėjimų krizę. Taip buvusios kriminologinių tyrimų pakraštyje, aukos vėl tapo akademinų tyrimų dėmesio centru (Rock, 2002, p. 5-11).

Goodey J. taip pat nurodo priežastis, dėl kurių nusikaltimų aukos vėl tapo reikšmingos bei sulaukė dėmesio: išaugęs nusikaltimų mastas, platesni rizikos problemų plėtojimai, nesaugumas ir globalizacija, visuomenės netolerancija augančiam nusikaltimų skaičiui bei socialinei netvarkai bei politinės reakcijos į šias tendencijas (2005, p. 8). Pastebima, jog bendruoju lygmeniu, aukos pripažinimas buvo reikalinga reakcija į augančių nusikaltimų problemą bei pavėluotas atsakas į giliai glūdinčias socialines problemas, susijusias su nusikaltimais ir viktimizacija, bei nedarbo ar kitais socialinio trūkumo visuomenėje indikatoriais (Goodey, 2005, p. 13-14).

D. Garlandas atkreipia dėmesį į pasikeitusį nusikaltimo aukos statusą baudžiamosios justicijos dėmesio akiratyje, kuris visuomenėje įgauna daug didesnę svarį nei kitų autorių nuomone. Situacija anot jo, kai individualių nusikaltimų aukų interesai buvo priskiriami žemiau bendrojo visuomenės intereso ir nebuvo priešpastatyti nusikaltėlio interesams, pasikeitė su kaupu. Jungtinėse Amerikos

Valstijose įstatymai yra priimami aukų vardais: Megan įstatymas, Dženos įstatymas ir pan. Didžiojoje Britanijoje nusikaltimo aukos pasirodo kaip kalbėtojos politinių partijų konferencijose, o „Aukų Chartija“ buvo priimta su aiškiu dvipartiniu palaikymu. Nauja pozicija nusikaltimų aukų atžvilgiu pasireiškia politiniu imperatyvu apsaugoti aukas, išgirsti jų balsus, imamas gerbti aukų atminimas, atkreipiamas dėmesys į jų baimes ir interesus. Situacija apsvirtė taip, jog dėmesys kaltininko/nusikaltėlio teisėms ar gerovei yra priimamas kaip menkinantis pagarbą nusikaltimo aukai. Politinis žaidimas, kuriame vienas laimi, kitas pralaimi žaidžiamas nusikaltėlio ir aukos sąskaita, kur nusikaltėlio laimėjimas yra aukos pralošimas, o balsavimas „už“ aukas, automatiškai reiškia griežtas bausmes nusikaltėliams (Garland, 2004, p. 11). A. Ashworth kai kurių šalių praktikoje išvelgia itin stipriai išreikštą nusikaltimo aukų įtakos ikiteisminiame procese egzistavimą, kur nusikaltimų aukų pateikiama informacija reikšminga svarstant ne tik žalos atlyginimą, bet ir bausmės skyrimą kaltininkui (Asworth, 1994, p. 37). Minėtais atvejais teismas neretai numato konsultacijas su aukomis prieš priimant sprendimus dėl asmens traukimo baudžiamajon atsakomybėn bei priima jų prašymus tartis teisingumo vykdymo nusikaltėliui klausimais. Tai, kad nusikaltimų aukų interesai yra svarbi baudžiamojo teisingumo vykdymo dalis yra pozityvi praktika, tačiau pripažįstama, jog turint itin plačias teises, asmeniniu požiūriu nereikalingi svarstymai trikdo formalizuotą nuteisimo procesą bei neracionaliai iškreipia aukų lūkesčius (Asworth, 1994, p. 37).

Simbolinė aukos figūra vaidina svarbų vaidmenį politiniuose debatuose bei politiniuose argumentuose. Naujas ir reikšmingas socialinis faktas yra tai, kad auka jau nebėra nelaimingas pilietis, kurio rūpesčiai anksčiau buvo priskiriami prie viešojo intereso, o turi įtakos šalies baudžiamajam persekiojimui bei baudžiamiesiems sprendimams. Dabar auka yra tam tikra sąmonė, tam tikras atstovaujamas veikėjas, kurio patirtis yra priimama kaip bendra ir kolektyvinė, o ne individuali ar netipinė. Viešai platinamos realių aukų nuotraukos tarnauja kaip personalizuotos, realaus gyvenimo „tai galėtų būti tu“ retorikos saugumo problemai, kuri tapo aiškia šiuolaikinės kultūros savybe.

Paradoksalu, bet ši aukos kaip paprasto eilinio žmogaus vizija pakeitė senąjį visuomenės supratimą, kuris dabar nubendrintas. Kaip pastebi autorius, jau nebeužtenka individualios aukos patirį įtraukti į suvokiamą visuomenės naudą: visuomenės nauda turi būti individualizuota, susiskaidyta į atskiras sudedamąsias dalis. Nusikaltimo aukos įgavo galią daryti svarbius pareiškimus, konsultuotis dėl bausmės ir kitų sprendimų, informuojamos apie nusikaltėlio tolimesnius judėjimus baudžiamosios justicijos sistemoje. Kaip teigiama, atsirado nauja kultūrinė tema, nauja kolektyvinė viktimiškumo reikšmė, atnaujinti santykiai tarp individualių aukų, simbolių aukų ir visuomenės nusikaltimų kontrolės bei baudžiamosios justicijos institucijų (Gardand, 2004, p. 11-12) .

Pasikeitęs nusikaltimo aukos vaidmuo baudžiamosios justicijos sistemoje teigiamai paveikė viktimizaciją patiriančių asmenų padėtį baudžiamojo teisingumo sistemoje. Užmirštas teisingumo proceso dalyvis transformavosi į kolektyvinę simbolinę aukos figūrą, turinčią galią daryti svarbius pareikšimus, aktyviai veikti baudžiamojo teisingumo sistemoje ir atitolinti kaltininko interesus. Įvykę pokyčiai ir nusikaltimų aukų diskusijos temos aktualumas skatina gilintis į praktinius pasikeitusios situacijos aspektus, stebėti valstybės sprendimus kriminalinės viktimizacijos padarinių šalinimo procese.

2.2. Nukentėjusio asmens teisės baudžiamajame procese

Istoriškai ilgus dešimtmečius užsienio valstybių ir Lietuvos baudžiamojoje justicijoje, tiksliau baudžiamojo proceso teisėje, didesnis dėmesys buvo skiriamas nusikaltusio asmens, o ne nusikaltimo aukos, tiksliau nukentėjusiojo, padėčiai, teisių bei interesų apsaugai. „Nusikaltimo aukos“ bei „nukentėjusiojo“ terminai dažniausiai naudojami baudžiamojo teisingumo vykdymo kontekste, tačiau šios sąvokos išreiškia skirtingas viktimizaciją patyrusio asmens pozicijas baudžiamosios justicijos sistemoje: visi nukentėjusieji yra nusikaltimo aukos, bet ne visos nusikaltimo aukos yra nukentėjusieji. Nusikaltimo auka pripažįstama nukentėjusiuoju tik tuomet, kai atitinka baudžiamojoje teisėje įtvirtintus nukentėjusiojo apibrėžimo elementus: yra pažeidžiama konkreti teisės norma, patiriama žala ir atsiranda teisės subjektas, galintis įgyvendinti teisėtus savo interesus (Uscila, 2005, p. 39).

Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso (priimto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785) 28 str. 1 d. pateikiama „nukentėjusiojo“ sąvoka apibrėžia fizinį asmenį, kuriam nusikalstama veika buvo padaryta fizinės, turtinės ar moralinės žalos. Šis norminis aktas konkrečiai apibrėžia nusikaltimo aukos kategoriją, kurios teisių ir interesų užtikrinimas bus numatomas. 1985 m. lapkričio 29 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos deklaracijoje „Dėl pagrindinių teisingumo principų nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia aukoms“ nusikaltimo auka apibrėžiama kaip asmuo, kuriam individualiai ar kolektyviai, pažeidžiant galiojančius valstybių narių nacionalinius baudžiamuosius įstatymus, įskaitant ir draudžiančius nusikalstamą piktnaudžiavimą valdžia, buvo padaryti nuostoliai, įskaitant kūno sužalojimus arba moralinę žalą, emocinius išgyvenimus, materialinę žalą arba esminį pagrindinių žmogaus teisių pažeidimą. Kaip rašoma, „asmuo gali būti laikomas auka nepaisant to, ar kaltininkas yra nustatytas, sulaikytas, traukiamas baudžiamajon atsakomybėn ar pripažįstamas kaltu bei nepaisant šeimyninių ryšių tarp kaltininko ir aukos“ (1985, p. 3). Europos Sąjungos Tarybos 2001 m. gegužės 12 d. sprendime „Dėl nusikaltimo aukų padėties baudžiamajame procese“ nusikaltimo auka vadinamas asmuo, kuris tiesiogiai ar dėl neveikimo patyrė fizinę, psichinę žalą, emocinius išgyvenimus ar ekonominius nuostolius,

saugomus valstybių narių baudžiamaisiais įstatymais. Šie tarptautiniai dokumentai, orientuoti į „senųjų“ šalių gerosios praktikos vystymą, aukoms suteikia platesnę reikšmę nei Lietuvos teisėtvarkos sistema.

Kaip pastebi A. Rudzinkas, nuo nusikaltimų nukentėjusių asmenų apsaugos teisės, žalos atlyginimo mechanizmo sukūrimas ir jo tobulinimas nėra vienos valstybės reikalas, bet tarptautinė problema (Rudzinkas, 2005, p. 131). Įtakingų tarptautinių organizacijų (Jungtinių Tautų, Europos Sąjungos) dokumentuose formuojant pozityvią kitų šalių praktiką pateikiama ne tik nusikaltimo aukos apibrėžtis, bet ir svarbiausi jų teisių apsaugos, teisėtų interesų, sisteminės pagalbos įgyvendinimo momentai. 1983 m. lapkričio 24 d. Europos konvencija dėl kompensacijų asmenims, nukentėjusiems nuo smurtinių nusikaltimų išklė tikslą - įtraukti kompensaciją aukoms į baudžiamosios politikos formavimą tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu nustatant minimalius reikalavimus kompensacijos teikimo klausimams spręsti bei tarptautinio bendradarbiavimo sąlygas.

1985 m. birželio 28 d. Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. R (87)11 valstybėms narėms dėl nukentėjusiojo padėties baudžiamojoje teisėje ir procese iškeliamą mintis, jog baudžiamojo teisingumo pagrindinė funkcija turi būti nukentėjusiojo poreikių patenkinimas bei interesų apsauga. Atkreipiamas dėmesys į tai, jog šioje sistemoje turi būti skiriamas didesnis dėmesys tiek fiziniams, psichologiniams, materialiniams, tiek socialiniams nuostoliams, kuriuos patyrė auka bei į kompleksinę teikiamos pagalbos pobūdį minėtiems nuostoliams kompensuoti. Ministrų komitetas, atkreipdamas dėmesį ir atsižvelgdamas į nusikaltimų aukų viktimizaciją, šio proceso daromą įvairiapusę žalą, 1987 m. rugsėjo 17 d. priėmė rekomendaciją Nr. R (87)21 valstybėms narėms dėl pagalbos aukoms ir jų viktimizacijos prevencijos.

2004 m. balandžio 29 d. Europos Sąjungos Tarybos direktyvos 2004/80/EB dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms pagrindinė nuostata teigia, jog nusikaltimų aukoms Europos Sąjungoje turėtų būti suteikta teisė į sąžiningą ir atitinkamą kompensaciją dėl jų patirtų sužalojimų, neatsižvelgiant į tai, kurioje Europos bendrijos vietoje buvo įvykdytas nusikaltimas. Šia direktyva remiantis, kiekviena valstybė narė turi turėti žalos kompensavimo mechanizmą, kad būtų sukurta bendradarbiavimo sistema, padedanti nusikaltimų aukoms gauti kompensaciją esant užsienyje. Minėta direktyva yra pagrindas ir Lietuvos valstybei tinkamai užtikrinti ir įgyvendinti smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymą (Europos sąjungos oficialusis leidinys, 2004, p. 65).

Neseniai buvo stebimas aplaidumas nusikaltimų aukų pagalbos, pagarbos, žalos atlyginimo poreikiams. Tačiau paraginus Jungtinių Tautų Europos Tarybai bei priėmus svarbius tarptautinius dokumentus, rekomendacijas nusikaltimų aukų padėties gerinimo aspektais, daugumoje šalių pastebimas augantis nusikaltimų aukų teisių į pagarbų bei užjaučiantį teisės vykdytojų elgesį, į

paramą bei pagalbą, į reikiamą informaciją apie tiriamos bylos eigą, į specialias sąlygas teismo salėse, į nusikaltimo žalos atlyginimą, tarptautinis pripažinimas (Ashworth, 1994, p. 34).

Kalbant apie nusikaltimų aukų teisių apibrėžties situaciją ir problemas Lietuvoje prof. P. Ancelis pastebi, jog baudžiamuosiuose įstajmuose teisinės prielaidos nusikaltimo aukoms apginti savo interesus yra neblogos, tačiau ikiteisminio tyrimo pareigūnai orientuoti į nusikalstamos veikos atskleidimo faktą, o ne į nusikaltimo aukų teisių įgyvendinimo užtikrinimą. Kaip teigia pats P. Ancelis, „nuo nusikaltimo nukentėjęs asmuo dažniausiai buvo vertinamas tik kaip priemonė, padedanti atskleisti nusikalstamas veikas“ (2003, p. 100). Autorius pastebi, jog nukentėjusieji, norintys apginti savo pažeistas teises ir teisėtus interesus bei padėti pareigūnams tirti nusikaltimus, neretai susiduria su teisingumo įgyvendinimo nukentėjusiems asmenims problema: pagalba ganėtinai menka, ne visada suteikiama reikiama informacija ar apskritai nesulaukiamas deramas pareigūnų dėmesys.

Sutinkama, kad vykdant teisingumą, valstybei vienodai turi rūpėti tiek nusikaltimų atskleidimas ir kaltininkų nubaudimas, tiek dėl nusikalstamos veikos nukentėjusiojo teisių apsauga, interesų užtikrinimas bei patirtos žalos atlyginimas. Visgi pastebima, jog Lietuvos baudžiamoji politika nuo seno orientuota į nusikaltimų išaiškinimą, kaltininko nubaudimą, o svarbiausiais teisinių institucijų darbo rodikliais laikomi duomenys apie tam tikro laikotarpio užregistruotus nusikaltimus, jų išaiškinimo bei asmenų patraukimo baudžiamajon atsakomybėn kiekius. Kaip pastebi prof. P. Ancelis, „nukentėjusiųjų teisių, pareigų ir garantijų problema aktuali pirmiausia tuo, kad pastarieji dažniausiai nežino savo teisių ir, todėl negali tinkamai jomis pasinaudoti gindami savo interesus, nors žalos atlyginimo problema yra visuotina ir bendra visiems“ (Ancelis, 2000, p. 153).

Pastebima, jog 2003 m. įsigaliojus naujiems Lietuvos Respublikos Baudžiamajam kodeksui ir Baudžiamojo proceso kodeksui, nukentėjusiojo teisinės padėties tobulinimo kontekste turėjo šiek tiek pranašumų, kurie pasireiškė sutrumpėjusios bylos iškėlimo, ikiteisminio tyrimo stadijom, taip sumažinant galimybes vilkinti bylas ir pripažinti aukas nukentėjusiais asmenimis. Vis dėlto nepritarimą esamai situacijai kelia tai, jog nukentėjusiuoju asmuo pripažįstamas tik nustačius, jog dėl nusikalstamos veikos padarymo asmeniui atsirado žala bei atitinkamai priėmus pripažinimo nukentėjusiuoju nutarimą. Etiniu požiūriu diskutuotina dar ir tai, jog šio svarbaus klausimo sprendimas priklauso nuo subjektyvios pareigūno nuomonės. Toks formalizuotos procedūros pobūdis, apsunkina pažeistų teisių bei interesų gynimą ir teisę gauti deramą valstybės pagalbą ir išreiškia nuostatą, jog asmens pripažinimas nukentėjusiuoju baudžiamosios teisės nustatyta tvarka yra būtina sąlyga apsaugos priemonių taikymui (Ancelis, Juzukonis, 2002, p. 106).

Atlikusi nukentėjusiojo teisių, numatytų Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekse analizę R. Ažubalytė pastebi, jog šiame galiojančiame norminiame akte „nėra tiksliai sumodeliuoto

informacijos nukentėjusiajam pateikimo mechanizmo, kuris, nepriklausomai nuo ikiteisminio tyrimo pabaigimo formos, leistų nukentėjusiajam realizuoti teisę į informaciją baudžiamajame procese“ (Ažubalytė, 2005, p. 119). Nurodoma, jog išsamesnės informacijos, apibrėžiančios teisėtus nuteistojo interesus, pateikimas nukentėjusiam asmeniui leistų įvertinti prokuroro priimtą sprendimą bei apsispręsti dėl tolesnių procesinių veiksmų. Tinkamai numatyta įstatymuose bei realizuota nukentėjusiojo teisė į informaciją yra ir kitų galimų nukentėjusiojo veiksmų realizuojant savo teises prielaida bei būtina sąlyga, todėl valstybė turėtų skirti daugiau dėmesio nukentėjusiojo teisei gauti informaciją baudžiamajame procese: numatomus sprendimus byloje, tyrimo medžiagą, priimto sprendimo vykdymo formas.

Didėjant nusikaltimo aukos vaidmeniui baudžiamosios justicijos sistemoje būtiniausių teisių užtikrinimi, interesų apsaugos klausimai tapo neatsiejama šios situacijos dalimi, pasireiškusia tarptautinių standartų ir minimalių reikalavimų numatymo prasme. Vertinant minėtų nukentėjusiojo teisių tema rašančių autorių pastebėjimus, Lietuvos atveju išvelgiamas aplaidus nusikaltimų aukų teisių įgyvendinimas minint informacijos svarbiausiuose šalies norminiuose aktuose nesistemiškumo, pareigūnų nesuinteresuotumo, procesinio statuso įgyjimo subjektyvumo ir kitas teisių užtikrinimo problemas. Kaip išsireiškė J. Misiūnas: „Norint pagerinti nukentėjusiųjų teisių apsaugos lygį valstybėje, būtina pašalinti esamas nusikaltimų aukų teisinės apsaugos reguliavimo spragas, sulyginti baudžiamajame procese aukų teises su įtariamojo, <...> neatidėliojant išspręsti kitas teises, socialines, psichologines, materialines ir organizacines prielaidas, kurios nusikaltimo aukas atstumia nuo teisingumo sistemos“ (Misiūnas, Babachinaitė ir kt., 1999, p. 8).

2.3. Pagalbos nusikaltimų aukoms institutas ir jo vystymas

Valstybės įsipareigojimas atlyginti žalą dėl nusikalstamos veikos padarymo nukentėjusiems asmenims, kai nėra nustatytas tą žalą sukėlęs žmogus, nėra vien šiuolaikinės visuomenės tyrinėjimo objektas. Šią idėją dar XX a. pr. iškėlė italų kriminologas E. Ferri savo veikale „Baudžiamoji sociologija“ iškėlęs mintį, jog nukentėjusiam asmeniui turi būti išmokėta „satisfakcija“, kurią turi sumokėti valstybė už savo klaidą - nesugebėjimą užkirsti kelio nusikaltimui ir nuo jo apsaugoti piliečių. E. Ferri pastebėjo, jog 60 proc. atvejų iš atskleistų nusikaltimų kaltininkas likdavo nenubaustas, o 40 proc. atvejų nusikaltėlis sulaikytas, bet nenubaustas, tačiau valstybė nesuteikė pagalbos nusikaltimo aukai ir minėtą problemą pavedė spręsti civiliniam teismui (Rudzinskas, 2005, p.128).

Nepaisant to, kad viktimizacija, pagalba ir žalos atlyginimu nusikaltimų aukoms buvo susirūpinta palyginti neseniai, pats kompensavimas yra ganėtinai senas istorinis reiškinys, pasireiškęs ne kaip valstybės baudžiamojo proceso reguliavimas, bet kaip „kraujo kerštas“ prieš

nusikaltėlių. Laikui bėgant išryškėjo ne tik nusikaltimų aukų kompensacijos reikalingumas, bet ir kritika šio proceso atžvilgiu. Į opozicinę pusę pateko tie, kurie apskritai išreiškė abejones dėl aukos nekaltumo ar vyriausybės galimybės atskirti nekaltus ir tuos, kurie galimai patys prisidėjo prie savo viktimizacijos (Elias, 1985, p. 23). Kiti teigia, kad valstybės kompensacija aukoms gali kėsintis į privačius draudikus ir jų veiklos nuostolius, taip pat išryškėti sudėtingo biurokratijos aparato, administruojančio šią problemą, suvešėjimas, didelės valstybės išlaidos komopensacijų išmokoms, neigiamame linkme pakrypti įstatymo vykdymas.

R.Eliasas (1985) pastebi, jog, anot M. Foonerio, valstybės kompensacija gali potencialiai sukelti nusikaltimus. Kai kurie tų nusikaltimų gali būti sukelti tiesiog pasimėgavimui, galimai tikintis, jog viktimizacija nėra toks blogas dalykas aukai, žinant kad ji turės garantuotą kompensaciją. O kaip teigia Maggadino, kompensacija aukoms gali sukelti „moralinę riziką“, kuomet žmonės savanoriškai norės patekti į pavojingą situaciją, mažiau ar išvis nesisaugos nusikaltimų, iš anksto numatydami pasipelnymą kompensacija patyrus viktimizaciją (Elias, 1985, p. 23).

Nors būta kritikuojančių valstybės kompensacijos nusikaltimų aukoms institutą, bendroji visuomenės dalis, valstybės valdžios atstovai bei individualios aukos palaikė šią idėją. Aukų kompensacijos idėjos pagrindimui atsirado įvairių teorijų:

- Griežtos atsakomybės teorija. Kompensacija turi būti skiriama, kadangi socialinė sutartis tarp aukos ir valstybės buvo sulaužyta. Auka gali teisėtai pareikšti pretencijas valstybei, kuri nesugebėjo apsaugoti nuo nusikaltimo, sukėlusio asmens viktimizaciją.
- Valdžios aplaidumo teorija. Teigiama, jog negalima valstybės laikyti atsakinga už visus nusikaltimus, tačiau ji bent jau turėtų būti atsakinga už viktimizacijas, įvykusias dėl įstatymo prižiūrėtojų nerūpestingumo ir neapdairumo.
- Vienodos apsaugos teorija. Kompensacija aukai kaip vienas iš būdų suvienodinti viktimizacijos našta. Kadangi kai kurie žmonės gyvena didesnėje nusikaltimų rizikos zonoje nei kiti, teigiama, jog valstybė turėtų imtis priemonių išlyginti disbalansą taikiai, kad gyventojai džiaugtųsi bendrąja gerove.
- Humanitarinė teorija. Ši teorija siūlo suteikti kompensaciją remiantis humaniškumo pagrindais, arba tam tikra „valstybės labdara“ labiau organizuotu būdu teikiama neturtingiems, viktimizaciją patyrusiems asmenims.
- Nusikaltimų prevencijos teorija. Valstybės kompensacija turi pagrindą, kadangi ji gali padėti vykdyti įstatymo priežiūrą. Visuomenės nariai bus labiau linkę pranešti apie nusikaltimus, sulaukyti ir atpažinti nusikaltėlius, turėdami vilties gauti kompensaciją už savo pastangas. Teigiama, kad kompensacija gali būti nusikaltimų prevencijos priemonė, kadangi taip sušvelnins aukos norą

laužyti įstatymą trokštant keršto nusikaltėliui ar įvairiais būdais gauti pinigų išgyventi po patirtų viktimizacijos nuostolių.

- Politinių motyvų teorija. Visuomenės nuomonė dėl valstybės kompensacijos už nusikaltimais patirtą žalą yra teigiama, o tai yra gera politinė strategija atsakyti į šias nuotaikas. Politikai gali turėti naudos afišuodami geros valios politiką, nes taip jie užsitikrina žmonių palankumą vykdomai baudžiamosios justicijos sistemai, vyriausybei bei patiems politikams. Pats kompensacijos skyrimas gali suteikti simbolinę, psichologinę naudą žmonėms, net jeigu jos niekada ir neprireikia. Toks atsakas padeda palaikyti režimo politinį stabilumą pažabojant susvetimėjimą, kurį nepasisekęs baudžiamasis procesas ir visuomenė gali sukelti (Elias, 1985, p. 24-26).

D. Garlandas atkreipia dėmesį, jog Jungtinėse Amerikos Valstijose bei Didžiojoje Britanijoje (kas galimai pritaikoma ir kitoms šalims) nusikaltimų politikoje atsirado naujų būdų spręsti žalingus kriminalinio elgesio padarinius - padedant aukoms, mažinant nusikaltimų teismo išlaidas, atkreipiant dėmesį į visuomenės baimę ir mažinant nesaugumą, o ne nusikaltimo priežastis. Aukoms buvo suteikta daug daugiau teisių, bei „balsas“ baudžiamajame procese. Tai apėmė tokias inovacijas kaip atskiri laukiamieji teismo rūmuose, „aukos-poveikio pareiškimas“, ar „aukos nuomonės“ siūlomi teisėjui dėl bausmės, bei lygtinio paleidimo. Anot D. Garlando, „šiais įvairiais būdais, baudžiamosios justicijos sistema stengėsi reinvestuoti kaip paslaugų organizacija individualioms aukoms labiau nei valstybinės teisės vykdymo institucija“ (Garland, 2004, p. 122).

R. Mawby lygindams Vakarų Europos bei Jungtinių Amerikos Valstijų ir Rytų šalių socialinias ir teisėsaugos institucijas pastebi skirtumus vertinant nusikaltimo aukos vaidmenį bei poziciją baudžiamajoje justicijoje. Didžiosios Britanijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, kitų Vakarų Europos šalių kontekste jau keletą dešimtmečių yra vykdomos paramos teikimo aukoms programos, apimančios nusikalstamų sužalojimų kompensacijas, kompensacijų įsakymus, krizių centrų veiklą, prieglobsčio mušamoms moterims bei pagalbos aukoms projektus. Tuo tarpu turėdamas omeny Rytų Europos šalių kontekstą, autorius kelia klausimą apie formalių socialinių ir politinių struktūrų įtaką aukos padėčiai. Permainos šių šalių politinėje struktūroje bei kriminalinės justicijos sistemos organizacijoje, perėjimas į rinkos ekonomikos santykius, į viešumą iškelia nusikaltimų problemą ir valstybės vaidmenį sprendžiant didesnę baudžiamajo teisingumo atstovavimą aukos interesams (Mawby, 339-340).

R. Eliasas pažymi, jog pagal Edehertz ir Geis, efektyvios pagalbos nusikaltimų aukoms programos turi pasižymėti šiais pagrindiniais kriterijais: sąžiningumas, greitis, paprastumas, koordinacija, ekonomiškumas, švietimas, atskaitomybė bei bendravimas su kitomis atitinkamomis organizacijomis (Elias, 1985, p. 38). Dar vienas svarbus priėjimo prie teikiamų paslaugų šaltinis - reikiamos informacijos žinojimas, visuomenės švietimas. Pagrindinis visuomenės švietimo tikslas yra supažindinti su agentūromis, kurios siūlo pagalbą ar informaciją nusikaltimų aukoms ar

liudininkams. Visuomenės švietimo pastangos gali koncentruotis į vieną ar kelis aspektus: a) žinojimas apie programų buvimą bei jų teikiamas paslaugas; b) žinojimas apie problemas, su kuriomis susiduria aukos bei nusikaltimų liudininkai; c) žinojimas apie viktimizacijos kritinius, traumuojančius aspektus; d) informacija apie nusikaltimų prevenciją bei savigyną (Roberts, 1990).

Trumpai pristatant pagalbos nusikaltimų aukoms vykdymo užsienio šalyse patirtį, reiktų paminėti, jog pastaraisiais metais Jungtinių Amerikos Valstijų federacinių valstijų bei vietinių iniciatyvų rezultatas buvo daugelio viešųjų ir privačiųjų pagalbos aukoms programų išvystymas. Prie šių programų išplitinimo daugiausiai prisidėjo atsakingi įstatymų leidėjai, aukų advokatai, socialiniai darbuotojai, kaltintojai bei policijos administratoriai. Nesigilinant į šių programų efektyvumą, aišku tai, jog šios programos nusikaltimų aukoms suteikia pagalbą ir konsultacijas kritiniu momentu, emocinę paramą bei konkrečias paslaugas, tokias kaip nemokami maisto kuponai, finansinė pagalba bei sulaužytų užraktų pakeitimas taip mažinant neigiamą viktimizacijos padarinių pobūdį. Didelė dalis nusikaltimų aukų yra linkę dalyvauti pagalbos aukoms bei liudininkų programose tam, kad atsikratytų baimės vėl tapti auka (Roberts, 1990, p.21).

Olandijoje įkurta Nacionalinė pagalbos aukoms organizacija, kurią sudaro pagalbai nusikaltimų aukoms teikti bei kompensacijoms mokėti šalyje įkurtos 75 agentūros ir 25 fondai. Didžioji dalis darbuotojų, dirbančių su nusikaltimo aukomis yra savanoriai altruistai, siekiantys padėti žmogui. Didžiuosiuose miestuose yra įkurtos teisinės pagalbos agentūros, teikiančios nemokamą teisinę pagalbą ir patarimus (Babachinaitė, 2000).

Prancūzijoje nusikaltimų aukų problematika buvo susirūpinta anksti: speciali komisija ištyrė nusikaltimo aukų padėtį ir informavo apie jų teises ir socialines problemas, įkurtos specialios institucijos, kuriančios ir įgyvendinančios aukų teisių politiką bei specialius biurus, nusikalstamumo prevencijai ir pagalbos nusikaltimų aukoms vykdyti. Nusikaltimo aukai, kreipiantis į policiją, iš karto nurodomos nevyriausybinės organizacijos, teikiančios atitinkamą pagalbą telefonu ir adresu. Pagalbos aukoms institutas apjungia valstybines ir nevalstybines pagalbos aukoms organizacijas.

Suomijoje kompensacija traktuojama gana plačiai ir apima medicinos pagalbos išlaidas, darbingumo praradimo materialines netektis, skausmą ir kentėjimus, realių pajamų praradimą dėl nusikaltimo, įvairius asmeninius materialinius priedus dėl nusikaltimo padarinių.

Siekiant apsaugoti nusikaltimų aukų interesus, daugelyje užsienio šalių valstybių: Didžiojoje Britanijoje, N.Zelandijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Australijoje, Austrijoje, Danijoje, Norvegijoje, Švedijoje, Japonijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, Olandijoje ir kt. yra nemažas visuomeninių judėjimų, kurių ištakos siekia 1962-1970 m., tinklas. Štai Vokietijoje veikia plataus masto ir didelės apimties nusikaltimų aukų rėmimo ir nusikaltimų prevencijos organizacija „Baltasis žiedas“ (angl. *Weiser Ring*). Organizacijos atliekamas darbas apima itin platų pagalbos nusikaltimų aukoms pobūdį: „parama ir aukos globa po nusikaltimo, pagalbos teikimas bendraujant

su įstaigomis, poilsio programos aukoms ir jų šeimoms, „konsultavimo čekis“ pirmai nemokamai konsultacijai pas pasirinktą advokatą, lydėjimas į teismą, finansinė parama būtiniais atvejais, tarpininkavimas susisiekiant su kitomis organizacijomis bei skambinant paramos telefonu visą parą ir kt.“ (Ancelis, 2000, p. 155).

Galima pastebėti, jog kompensacijos už nusikaltimu patirtą žalą institutas ar kito pobūdžio pagalbos nusikaltimų aukoms įgyvendinimas valstybės prerogatyva nėra naujas reiškinys. Būta įvairių teorijų ir nuomonių dėl šios pagalbos nusikaltimų aukoms aspekto svarbos ar reikalingumo, tačiau modernėjant visuomenėms, žmogaus teisės ir jų užtikrinimas tapo tarptautiniu standartu, numatančiu valstybės pagalbą, kompensaciją nusikaltimų aukoms.

2.3.1. Pagalbos nusikaltimų aukoms problematika Lietuvoje

Nuo praėjusio amžiaus 7-ojo dešimtmečio pradžios, Lietuvos kriminologų darbuose buvo pradėtos nagrinėti viktimologinio pobūdžio problemos. Tačiau, kaip pastebima, kriminalinės viktimizacijos padariniai yra palyginti retai tirta probleminė sritis Lietuvoje. Plėtojantis viktimologijos mokslui bei praktinei veiklai, susijusiai su pagalba įvairių socialinių procesų aukoms visuomenėje, svarbu tapo nagrinėti ir kriminalinės viktimizacijos bei tolimesnių kontaktų su teisėsaugos institucijomis padarinius: žmonių ir nusikaltimo aukų saugumo jausmą, nusikaltimų baumą, teisingą nusikaltimų aukų teisių apsaugą ir interesų gynybą, pagalbos suteikimą (Michailovič, 2008, p. 21).

Lietuvoje nusikaltimų aukų teisių apsaugai ir pagalbai skirtą dėmesį galima išskirti keliais aspektais:

- 2003 m. kovo 20 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. IX-1383 patvirtintoje „Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje“ numatyta šalinti esamas nusikaltimų aukų teisinės apsaugos reguliavimo spragas, tobulinti aukų apsaugos bei gynimo teisės bazę ir kitais būdais gerinti nusikaltimų aukų teisių padėtį;
- 2003 m. į centralizuotą duomenų sistemą buvo įvesta asmenų, pripažintų nukentėjusiais statistinė kotelė. Taip fiksuojami duomenys apie visas nukentėjusiųjų kategorijas, ne tik apie smurtinių nusikaltimų aukus bei nukentėjusius vaikus kaip buvo iki tol;
- Įvesta, o vėliau patobulinta valstybės garantuojamos teisinės pagalbos sistema supaprastinus pirminės bei antrinės teisinės pagalbos teikimą nepriklausomai (ar tik tam tikrų kategorijų aukoms) nuo besikreipiančio turtinės padėties (Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 2000 m. kovo 28 d. Nr. VIII-1591 (Žin., 2000. Nr. 30-827));

- Sudarytos palankesnės sąlygos nukentėjusiajam atlyginti žalą: išplėstas susitaikymo institutas ir galimybės susitarti dėl žalos atlyginimo, įkurtas Nukentėjusių nuo nusikaltimų fondas kaupti lėšas patirtai nukentėjusiojo žalai atlyginti; priimtas smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas, kai valstybė apsiima kompensuoti patirą žalą (Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 2005 m. birželio 30 d. Nr. X-296 (Žin., 2005, Nr. 85-3140));
- Įteisinus naują kardomąją priemonę - įpareigojimą gyventi atskirai nuo nukentėjusiojo sudarė palankesnes sąlygas apginti nukentėjusį asmenį nuo tolimesnių smurtinių nusikaltėlio veiksmų;
- Padaugėjo galimybių nukentėjusiajam dalyvauti ikiteisminiame tyrime: teisė reikšti nuomonę dėl priimamų sprendimų byloje, susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga ir kt (Gečėnienė, 2005, p.250-252).

A.Rudinskas, nagrinėdamas kompensacijas asmenims, nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų Lietuvoje, padarė išvadą, jog valstybės parama šiems asmenims dažniausiai pasireiškė išmokant vienkartinės kompensacijas. Kaip pastebi autorius, „valstybė skiria pensijas (invalidumo, maitintojo neteklimo, pirmojo laipsnio), mažina mokesčius už gyvenamąjį būstą, kompensuoja vaistų, medicinos pagalbos priemonių įsigyjimo kainas ir sanatorinį kurortinį gydymą, skiria lėšų žuvusiojo kapui sutvarkyti bei antkapui pastatyti“ (Rudzinskas, 2005, p.131).

Tačiau lyginant pagalbos nusikaltimų aukoms situaciją Lietuvoje su kitomis užsienio šalimis ir minėtais jų paramos, programų taikymo pavyzdžiais pastebima, jog Lietuvoje vis dar nepakankamai išplėta kompleksinė pagalbos aukoms sistema. Formaliai galima stebėti prieš dešimtmetį pradėtą įgyvendinti valstybės kompensacijos nusikaltimų aukoms idėją, pasireiškiančią pagalbos nusikaltimų aukoms socialinių ir teisinių paslaugų sektoriuje. Nors Lietuvoje plėtojama socialinių paslaugų infrastruktūra, veikia organizacijos, kurios teikia bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas nuo nusikaltimų nukentėjusioms asmenų grupėms, tačiau praktiškai su paslaugų teikimu susiduriant tam tikroms rizikos ar pažeidžiamų asmenų grupėms kyla problemų norint tomis paslaugomis pasinaudoti (Uscila, 2008, p.149). Problema yra ta, jog, kaip pastebi R. Uscila, „kuriant nacionalinius nukentėjusių asmenų apsaugos mechanizmus Lietuvoje vadovaujamosi tarptautiniais standartais, teigiama užsienio šalių praktika, tačiau nežinoma, ar šios naujovės tenkina paslaugos gavėjų poreikius, koks yra jų pačių (kaip vartotojų) visos pagalbos ir paramos infrastruktūros vertinimas“ (2008, p. 149).

Anot R. Uscilos, viktimologiniai tyrimai išryškino iki šiol mažai žinomą problemą: didžioji dalis nukentėjusiųjų lieka už šiuo metu Lietuvoje esančios pagalbos ir paramos nukentėjusiems asmenims „sistemos“ rėmų. Vertinant nukentėjusiųjų nuo nusikalstamų veikų socialinę ir teisinę apsaugą, pabrėžiama, kad suteikiamų paslaugų pobūdis labiausiai susijęs su minimalia teisinės apsaugos baze bei socialine apsauga nuo smurto nukentėjusiems asmenims, tačiau beveik

nekreipiama dėmesio į tas aukas, kurios dažniausiai susiduria su nusikaltimais – viešosios tvarkos pažeidimų ir vagysčių aukas. Paaiškėja, jog didžioji nukentėjusios nuo vagysčių, viešosios tvarkos pažeidimų visuomenės dalis negauna minimalios valstybinės pagalbos, ir, kaip teigia R.Uscila, „dalis jų apskritai neprieina prie baudžiamojo persekiojimo sistemos“ (2008, p.118).

Lietuvoje gyventojai turi tik minimalią bendrąją informaciją, kaip apsaugoti savo teises ir kur kreiptis teisinės bei socialinės pagalbos nukentėjus nuo nusikaltimų. Viena vertus, negalima sakyti, jog nebuvo imtasi jokių priemonių informuoti plačiąją visuomenę apie teikiamą pagalbą (leidžiami lankstinukai nusikaltimų aukoms, kuriamos internetinės svetainės), tačiau, kita vertus, pastebima, jog skelbiama informacija yra labiau žodinio pobūdžio, ne visada pasiekianti nusikaltimų aukas ir tuo suinteresuotus asmenis, neskiriama dėmesio teikiamos pagalbos efektyvumui stebėti. Šiuo metu trūksta realios sisteminės veiklos, atsakingos institucijos, kuri nuolat teiktų informaciją apie valstybės garantuojamas paslaugas nusikaltimų aukoms, tikrintų, ar pagalba pasiekia tikslą ir turi poveikį aukoms.

Apie galimybę aukoms gauti kompensaciją buvo pranešama panaudojus mass media priemones: radiją ir televiziją, tačiau ši informavimo priemonė nedavė laukto rezultato. Iš to kyla klausimas, ar įsteigti nusikaltimų aukų teisinės ir socialinės apsaugos institutai nėra tik tarptautinių rekomendacijų ir įsipareigojimų vykdymo įforminimas (Uscila, 2008, p. 152). Šiuo atveju socialinės kontrolės elementas galimai išryškėja ne tik deviacijos kontrolės industrijoje (pvz., N. Christie, kuris kalbėjo apie nusikaltimo kontrolės pramonę, nešančią pelną įvairioms vyriausybėms, socialinėms grupėms, tyrėjams), bet ir asmenų, nukentėjusių nuo nusikaltimų apsaugos srityje: organizacijos realiai nevykdo aktyvios veiklos ir galimai egzistuoja formaliai sukuriant darbo vietas, tačiau neskatinant didesnio besikreipiančiųjų skaičiaus. Tai, kas šiuo metu egzistuoja anot R. Uscilos, „daugiau epizodinės, įvairių lygmenų programos, jų priemonės, atskiros organizacijos, jų veiklos ar paslaugos, kurios vertintinos ne kaip sistema, o kaip autonomiški elementai“ (2008, p. 154).

Bendrai apžvelgus įvairių autorių (Gečėnienės, Uscilos, Ancelio ir kt.) mintis dėl nukentėjusiųjų padėties Lietuvoje, galima skirtis tokias bendras nukentėjusiųjų teisių apsaugos ir pagalbos suteikimo problemas:

- Baudžiamojo teisingumo sistemoje, tiksliau baudžiamuosiuose norminiuose aktuose nepakankamai išreikšta esminė nukentėjusiojo poreikių tenkinimo ir teisių apsaugos funkcijos svarba. Įstatymuose atsiranda vis naujų nukentėjusiųjų teisių gynimo ir apsaugos priemonių, tačiau svarbiausiu baudžiamosios justicijos tikslu išlieka nusikaltimų išaiškinimas. Teisėsaugos pareigūnai į nukentėjusiųjų teisių užtikrinimą ir jų apsaugą žiūri kaip papildomą savo veiklos tikslą ir atlieka tiesiog registatoriaus funkcijas.

- Pripažinimo nukentėjusiuoju problema. Nusikaltimo auka Lietuvos teisiniuose šaltiniuose neegzistuoja, ji baudžiamajame procese egzistuoja tik kaip nukentėjusysis, o jo teisėtų interesų užtikrinimas, poreikių tenkinimas siejamas su atitinkamai pripažintu proceso dalyvio statusu. Tik asmeniui tapus nukentėjusiuoju jis įgyja teises į įstatymuose numatytą nusikaltimo aukos teisinės pagalbos pagrindą bei nedelsiant tinkamai ginti savo teises.
- Informacijos apie savo teises gavimo problema. Pastebima, jog Lietuvoje nusikaltimų aukos dažnai nežino savo teisių, jų realizavimo galimybių, pareigų, apie jas neinformuojamos teisėsaugos atstovų (nors jie privalo šias funkcijas vykdyti), tačiau bylos tyrimo metu privalo vykdyti savo pareigas. Suformuojama nuostata, jog nukentėjusiojo teisė būti supažindintam su savo teisėmis egzistuoja formaliu lygmeniu, nes trūksta pareigūnų suvokimo apie tai, jog aukoms (neretai atsižvelgiant į jų kategorijas) reikia tęstinio, specifinio informavimo apie jų teises ginti savo interesus. Daugelis aukų turi tik bendrą supratimą apie teisinį procesą ir padalintas lankstinukas (ir tai jau neblogas variantas) ne visada pateikia išsamius, sukonkretintus atsakymus.
- Nusikaltimų aukų žalos atlyginimo problemos: a) ne visos nusikalstamos veikos išaiškinamos. Remiantis oficialia statistika, Lietuvoje ištiriama apie 40 proc. užregistruotų nusikalstamų veikų, o vagysčių, kurios sudaro daugiau nei pusę visų registruotų nusikalstamų išaiškinamumas palyginti nedidelis; b) žalos išieškojimo problema. Neretai kaltininkas neturi turto ir yra nemokus, todėl negali greitai atlyginti patirtų nuostolių, o antstolių paimtas paslaugos mokestis neretai būna daug didesnis už paskirtą baudą; c) moralinės žalos atlyginimas. Praktikoje žala dažniausia suvokiama kaip fizinė ar materialinė, tuo tarpu moralinė žala apskritai sunkiai vertinama kaip realiai asmens patirta žala ir dėl to sunku išsireikalauti į ją pretenduoti bei gauti kompensaciją.
- Nevyriausybių organizacijų paramos ir pagalbos ribotumo problema. Nevyriausybinių organizacijos yra svarbi infrastruktūros dalis, teikiant pagalbą ir paramą nusikaltimų aukoms, tačiau, teigiama, jog valstybės valdžios interesai prasilenkia su šių įstaigų veiklos susidomėjimu ir netgi išstumia jas iš atitinkamų sričių eliminuojant konkurenciją. Lietuvoje šių organizacijų galimybės tiesiogiai dalyvauti ginant nukentėjusiųjų teises yra ribotos.
- Nusikaltimų aukų viktimizacijos žiniasklaidoje problema. Kai kurie nusikaltimų aukų padėti šalyje tyrinėjantys autoriai atkreipia dėmesį į žiniasklaidą ir jos antrinės viktimizacijos apraiškas nusikaltimų aukoms: anonimiškumo nepaisymas, pažeidžiamas asmens privatumas, neteisėtais būdais keliami reitingai, palaikomi visuomenėje egzistuojantys neigiami aukų stereotipai ir pan.
- Lietuvos teisėsauga neįvertina viktimologinių tyrimų reikšmės kaip analitinės informacijos apie nusikaltimų ir viktimizacijos situaciją šalyje. Kaip teigia A. Dobryninas, viktimologinių tyrimų rezultatai vertinami kaip „subjektyvi paprasto žmogaus „nuomonė“ (Dobryninas, Gaidys, 2004, p. 11), neturinti ypatingos reikšmės kriminogeninei situacijai Lietuvoje analizuoti.

Taigi galima daryti išvadą, jog svarbiausias momentas kalbant apie pagalbą nusikaltimo aukoms yra reagavimas į pagalbos svarbą ir į greitą aukos rehabilitaciją, kitaip susidaro prielaidos antrinių, tretinių neigiamų veiksnių galimybėms bei gresiantiems jų padariniams. Aiškėja situacija, jog Lietuvoje šiuo metu nėra sėkmingai funkcionuojančio socialinės paramos ir teisinės pagalbos nusikaltimų aukoms modelio, kuriame pagalbos aukoms veikla būtų plėtojama bendradarbiaujant valstybiniais, visuomeniniams ar privatiems sistemos segmentams, ne formaliai, o faktiškai vykdant paramą visų kategorijų viktimizaciją patyrusiems asmenims.

VIKTIMIZACIJOS LIETUVOJE POBŪDIS

Viktimizacijos padėties Lietuvoje aiškinimuisi buvo pasirinktas antrinės duomenų analizės metodas. Siekiant atskleisti konkrečius nusikaltimų aukų Lietuvoje viktimizacijos aspektus antrinė duomenų analizė apėmė šiuos klausimus:

1. Viktimizacijos mastai ir išraiška Lietuvoje.
2. Nusikaltimų aukų teisių Lietuvoje vertinimas.
3. Pagalbos nusikaltimų aukoms Lietuvoje vertinimas.

Duomenų analizei naudojami dokumentai: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro (toliau NPLC) užsakyti viktimologiniai tyrimai (Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005, 2006 metais, Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais), Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos (toliau VRM) statistinės ataskaitos apie asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų Lietuvos Respublikoje 2005-2008 m. (pagal statistinės kortelės formą 50-SAV), Žmogaus teisių apsaugos Lietuvoje vertinimo tyrimas („Vilmorus“, 2004), Teisinės informacijos poreikio ir sklaidos vertinimo tyrimas („Spinter tyrimai“, 2008), Lietuvos gyventojų apklausos apie policiją tyrimas („Baltijos tyrimai“, 2008) bei kt.

Nagrinėti skirtumus tarp oficialiosios nusikaltimų aukų statistikos ir gyventojų viktimizacijos patirties tyrimų yra sudėtinga dėl skirtingos metodologijos ir duomenų rinkimo formos (Dobryninas, Gaidys, 2004, p.16). Naudojant viktimologinių, sociologinių tyrimų, oficialius statistinius duomenis, buvo siekiama ne tiek palyginti, kiek surinkti ir apibendrinti pagrindines viktimizacijos masto bei pobūdžio charakteristikas Lietuvoje pagal iškeltus klausimus.

3.1. Viktimizacijos mastai ir išraiška Lietuvoje

2003 m. Jungtinių Tautų vystymo programa „Parama įgyvendinant Nacionalinį žmogaus teisių rėmimo ir apsaugos veiksnių Lietuvos Respublikoje planą“ (toliau JTVP tyrimas) kuravo sociologinį tyrimą apie Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtį, požiūrį į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą², kurį atliko Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“. Tyrimo duomenimis, per paskutinius tų metų 12 mėnesių nusikaltimų aukomis tapo 12 proc.

---

² Dobryninas A., Gaidys V. Ar saugi Lietuvos visuomenė? Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą. Vilnius, 2004.

(artimieji -10 proc., kaimynai- 8 proc.), per 5 metus - 26 proc. respondentų (artimieji-25 proc., kaimynai -18 proc.).

NPLC užsakytu, Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“ 2006-2008 m. atliko nacionalinius viktimologinius tyrimus (atitinkamai N=2007, 1000, 1001) siekiant išsiaiškinti nusikaltimų aukų viktimizacijos patirtį 2005 - 2007 metais. Šių tyrimų duomenimis, apklausti asmenys, nukentėję nuo nusikalstamų veikų 2005 m. sudarė 19 proc., 2006 m. – 15 proc., 2007 m. - 60 proc. (žr. 1 priedo 1 pav.). Paminėtina tai, jog 2008 m. atliekant viktimologinį tyrimą buvo pakoreguota tyrimo metodologija respondentams užduodant konkrečius klausimus, susijusius su Baudžiamajame kodekse numatytomis nusikalstamomis veikomis, nuo kurių fiziniai asmenys gali nukentėti (Uscila, 2008, p. 114). Metodologijos pakeitimas tiriant žmonių viktimizaciją pastebimai turėjo įtakos gautiems rezultatams, nes viktimizacijos lygis 2007 metais padidėjo keturiais kartais lyginant su 2006 m.

2008 m. balandžio - gegužės mėn. bendra Lietuvos ir Didžiosios Britanijos įmonė „Baltijos tyrimai“ Policijos departamento užsakytu atliko Lietuvos gyventojų apklausą apie policiją. Šio sociologinio tyrimo duomenimis, per 2008 m. 12 mėn. laikotarpį 11 proc. Lietuvos gyventojų (18 metų ir vyresnių) yra nukentėję nuo kokio nors nusikaltimo ar teisės pažeidimo. Lyginant pagal šio tyrimo metodiką atliktus tyrimus 2004 m., 2005 m., 2006 m., bei 2007 m. fiksuojamas nukentėjusiųjų procentinis mažėjimas (2004 m.- 16 proc., 2005 m. -14 proc., 2006 m. -13 proc., 2007 m.- 10 proc.) (žr. 1 priedo 2 pav.).

Informatikos ir ryšių departamento prie VRM duomenimis, 2008 m. iš viso užregistruota 46.253 (81,5 proc.) fizinių asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų Lietuvoje. Tai yra 3,7 proc. daugiau nei 2007 m. Iki tol 2005-2007 m. pastebimas užregistruotų nukentėjusiųjų fizinių asmenų mažėjimas: 2005 m.- 52.366, 2006 m. – 49.737, 2007 m. – 44.590. Pabrėžtina, kad nuo 2005 m. mažėjęs oficialiai užregistruotų nukentėjusių asmenų skaičius 2008 m. ženkliai padidėjo.

Minėti duomenys pateikia skirtingus viktimizacijos šalyje dydžius, tačiau šiuos skirtumus gali lemti skirtinga metodologija bei tai, kad formoje F50_SAV, kitaip nei tyrimuose, fiksuojamos tik tos nusikaltimų aukos, kurios yra oficialiai pripažintos nukentėjusiais.

Viktimizacija pagal socialines-demografines charakteristikas. 2003m. JTVP tyrime išryškėjo, kad dažniausiai aukomis tampa turtingesni, aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys, gyvenantys tankiausiame Lietuvos mieste - Vilniuje (per 5 metus atitinkamai pagal minėtus požymius nukentėjo 39 proc., 38 proc., 36 proc.). Tapimo nusikaltimų aukomis rodiklis mažesnis tarp senų žmonių (16 proc.), neturinčių vidurinio išsimokslinimo (17 proc.), tarp kaimo ir vienkiemų gyventojų (18 proc. ir 10 proc.), savo gyvenamojoje aplinkoje (67 proc.). Skirtumas išryškėja dėl to, jog turtingesniems, labiau išsimokslinusiems bei miesto gyventojams kyla daugiau

pavojų dėl turimo turto bei urbanizacinės gyvenamosios sferos, kurioje vyrauja pastovūs artimi kontaktai ir susidūrimai su pavojais (Dobryninas, Gaidys, 2004, p.16-17).

Sociologinio tyrimo „Lietuvos gyventojų apklausa apie policiją“ duomenimis, vyrų ir moterų viktimizacijos patirtis panaši. Dažniau nukenčia vidutinio amžiaus 30-49 m. bei labiau pasiturintys žmonės, labiau verslininkai nei namų šeimininkės. Verslininkai aktyviai bendrauja su kitais žmonėmis, daugiau keliauja po įvairias miesto vietas, tuo tarpu namų šeimininkės neretai bendrauja daugiausiai su pažįstamais amenimis, ne itin keičia savo kasdienes erdves. Nusikaltimo aukomis, kaip rodo minėtas tyrimas per 2008 m. pastaruosius 12 mėn. dažniausiai tapo didmiesčių gyventojai (12 proc.) lyginant su kitų miestų ir kaimų gyventojais (atitinkamai 9 proc. ir 10 proc.). Šis rodiklis susijęs su didesne žmonių koncentracija didmiesčiuose.

Informatikos ir ryšių departamento prie VRM 2005-2008 m. laikotarpiu užregistruojama daugiau fininių nei juridinių asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų. Per šį laikotarpį pastebima fizinių asmenų mažėjimo (išskyrus paskutiniuosius 2008 m.), juridinių asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, skaičiaus augimo tendencija. Atsakaitiniu laikotarpiu nuo nusikalstamų veikų labiau nukenčia vyrai nei moterys (atitinkamai apie 60 proc. ir 40 proc.), taip pat fiksuojama nukentėjusių moterų mažėjimo ir nukentėjusių vyrų didėjimo tendencija (žr. 1 priedo 3 pav.). Nuo nusikaltimų nukentėję vaikai iki 18 metų nuo 2005 m. statistiškai sudarė apie 10 proc., o per 2008 m. jų užregistruota net 18,5 proc. mažiau nei 2007 m.

Oficialiosios statistikos duomenimis, 2005-2008 m. dominavo 40-59 m. amžiaus asmenys, nukentėję nuo nusikalstamų veikų, jie vidutiniškai sudaro apie 30 proc. visų registruotųjų. Pagal išsilavinimą tarp nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų dominuoja vidurinę išsilavinimą turintys asmenys, mokėsi bendrojo lavinimo mokykloje. Remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM duomenimis, per 2008 m. (tendencija panaši ir ankstesniais metais) daugiausiai nusikalstamų veikų prieš fizinius ir juridinius asmenis užregistruojama didžiuosiuose šalies miestuose bei jų rajonuose: Vilniaus mieste, Vilniaus rajone, Kauno rajone, Kauno mieste (mažėjimo tvarka).

Nusikaltimo pobūdis. NPLC užsakymu atlikto viktimizacijos patirties Lietuvoje 2007 m. duomenimis, daugiausiai apklaustųjų pasisakė nukentėję nuo viešosios tvarkos pažeidimų (48 proc.), vagysčių (16 proc.), turto sunaikinimo ar sugadinimo (8 proc.) bei kyšininkavimo (7 proc.).

Sociologinio tyrimo „Lietuvos gyventojų apklausa apie policiją“ (2008) duomenimis, per pastaruosius 12 mėn. dažniausiai nukenčiama nuo vagysčių bei apiplėšimo gatvėje ar kitoje vietoje (22 proc.), taip pat nuo vagysčių (21 proc.) ir sumušimo (14 proc.). Vyrai dažniau nei moterys tampa vagysčių iš automobilio bei pačių automobilių vagysčių aukomis, juos dažniau sumuša. Moterys dažniau nukenčia nuo apiplėšimų ir bendro pobūdžio vagysčių.

Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus VRM duomenimis, 2008 m. daugiausia registruotų asmenų nukentėjo nuo nepažįstamųjų (30,6 proc.). Pagal patirtos žalos pobūdį, 2008 m.

bei ankstesniais metais labiausiai išryškėja nukentėjusiųjų patiriama turtinio pobūdžio žala (atitinkamai 58,46 proc.) bei fizinis smurtas (11,60 proc.). Pagal padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, didžiausią dalį sudaro vagystės (60,06 proc.), turto sunaikinimas ar sugadinimas (6,76 proc.) bei plėšimai (6,62 proc.).

Pasitikėjimas, kreipimasis į policiją. Sociologinio tyrimo „Lietuvos gyventojų apklausa apie policiją“ (2008) duomenimis, per 2004 – 2008 m. laikotarpį gyventojų, kurie dėl dalies atvejų kreipėsi į policiją, skaičius sumažėjo 12 procentinių punktų (2004 m. - 19 proc., 2008 m. -7 proc.). Per palyginamąjį laikotarpį 5 procentiniais punktais padaugėjo gyventojų, kurie dėl nusikaltimo ar teisės pažeidimo nesikreipė į policiją (2004 m. - 27 proc., 2008 m. - 32 proc.). Per paskutinius metus padidėjo nukentėjusių dalis, kuri visais atvejais kreipėsi į policiją (2007 m. – 53 proc., 2008 m. – 60 proc.). Pagrindinės nesikreipimo į policiją priežastys – netikėjimas, kad policija gali padėti surasti nusikaltėlius (teigusių 62 proc.) bei patirtas per menkas nuostolis, kad kreiptis į policiją (27 proc. teigusių). 2008 m. tyrimo duomenimis, pusė (52 proc.) nukentėjusiųjų, kurie kreipėsi į policiją dėl patirto nusikaltimo ar teisės pažeidimo, jos darbą vertina labai gerai/gerai. Palyginus su 2007 metų tyrimo tokiu pat rodikliu, šis vertinimas pagerėjo 14 procentinių punktų. Tuo tarpu 2004 m. bei 2005 m. pasitikėjimas policija buvo daug mažesnis (atitinkamai 37 proc. bei 30 proc.).

NPLC užsakymu atliktų viktimologinių tyrimų duomenimis, didelė dalis nukentėjusių asmenų 2005- 2008 m. nesikreipė į policiją dėl nusikalstamos veikos patirties. Tikintis atgauti, padengti nuostolius ar sunkių nusikaltimų atveju dažniausiai kreipiamasi į policiją. Tuo tarpu 2007 m. duomenimis dėl kyšininkavimo nesikreipė 99 proc., neteisėto narkotinių, psichotropinių medžiagų platinimo- 97 proc., viešosios tvarkos pažeidimų atvejais – 84 proc. nukentėjusių respondentų. Tai rodo, kad bendravimo su teisėsauga dėl nepasitikėjimo policija, netikėjimo policijos pagalba, baimės ar kitų priežasčių siekia išvengti didelė dalis nukentėjusiųjų.

Saugumo jausmas. 2003 m. JTVP tyrimo duomenimis, 11 proc. respondentų jautė stiprų, o 44 proc. tam tikrą nerimą dėl to, kad gali tapti nusikaltimo auka. Tai, jog patirta viktimizacija palieka stiprius išgyvenimus, kelia nerimą ir rodo tai, jog tarp apklaustųjų, kurie jau buvo nukentėję, 20 proc. auka vėl tapti jautė nerimą 20 proc., o tarp anksčiau nenukentėjusių- tik 7 proc. jautė tokį nerimą (Dobryninas, Gaidys, 2004, p. 65). Nusikaltimus patyrę asmenys dažnai jaučiasi nesaugiai gatvėse, gamtoje, masinių susibūrimų vietose, viešajame transporte, dažnai juntamas nerimas vėl tapti nusikaltimo auka.

Sociologinio tyrimo „Lietuvos gyventojų apklausa apie policiją“ (2008) duomenimis, pusė gyventojų (52 proc.) jaučiasi saugūs/daugiau saugūs savo gyvenamoje vietovėje. 45 proc. gyventojų jaučiasi nesaugūs savo gyvenvietėje. Per metus gyventojų vertinimai tapo prastesni – 2006 m. ir 2007 m. saugūs jautėsi 60 proc. apklaustųjų.

Viktimizacijos patirties Lietuvoje 2007 m. duomenimis, saugūs ir labiau saugūs jaučiasi 17 proc. respondentų, labiau nesaugūs ir nesaugūs- 48 proc., o nei saugiai nei nesaugiai Lietuvoje jaučiasi 35,1 proc. apklaustųjų.

Apibendrinant surinktus duomenis viktimizacijos mastai šalyje vertintini gana nevienareikšmiškai, vieni tyrimai byloja apie nusikaltimų aukų skaičiaus stabiliciją ir mažėjimą, kiti tyrimai eskaluoja, kad daugiau nei pusė šalies gyventojų turi viktimizacijos patirties, oficialioji statistika pastaraisiais metais taip pat fiksuoja išaugusį nusikaltimų aukų skaičių. Nepaisant nesutapimų išskiriant viktimizacijos mastą, viktimizacijos patirties pagal lytį ar išsimokslinimą neatitikimus, kai kurie požymiai išryškėja daugelyje atliktų tyrimų, pateikiamų duomenų: labiausiai nuo nusikalstamų veikų nukenčia didžiųjų šalies miestų, 30-59 metų amžiaus gyventojai. Daugiausiai patiriama turtinio pobūdžio žala, dažniausiai patiriama nusikalstama veika - vagystė. Nusikaltimo aukos palygintus pasyviai kreipiasi į policiją dėl įvykusio nusikaltimo, nors ir jaučiasi nesaugiai savo gyvenamojoje aplinkoje ar dėl galimybės tapti nusikaltimo auka.

Surinkti viktimologinių, sociologinių tyrimų, oficialiai registruotos statistikos duomenys apie nusikaltimų aukas yra svarbus informacijos šaltinis apie jų mastą, socialines-demografines charakteristikas, nesikreipimo ar kreipimosi į policiją priežastis, nusikaltimo aplinkybes ir kitais aspektais. Visgi yra susiduriama su problema, jog Lietuvos teisėsauga nepakankamai įvertina viktimologinių tyrimų duomenis kaip analitinę informaciją apie nusikaltimų ar aukų situaciją šalyje.

3.2. Nusikaltimų aukų teisių Lietuvoje vertinimas

Nusikaltimų aukų teisių žinojimas, jų pažeidimas, pokyčiai įstojus į Europos Sąjungą bei kiti su šios asmenų grupės teisėmis susiję vertinimo aspektai buvo fiksuojami bendrame Lietuvos žmogaus teisių apsaugos sistemos vertinimo tyrime (2004), 2003 m. JTVP tyrime bei 2003 m. sociologiniame tyrime „Nusikaltimų aukų teisių įgyvendinimo Lietuvoje vertinimas“. 2001 m., 2002 m., bei 2004 m. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ (N=1000) buvo vykdomi sociologiniai žmogaus teisių padėties Lietuvoje tyrimai Jungtinių Tautų vystymo programos „Parama įgyvendinant Nacionalinį žmogaus teisių veiksmų planą“ užsakymu.

Kalbant apie nusikaltimų aukų kaip vieną iš bendrųjų žmogaus teisių apsaugą Lietuvoje, respondentai ją vertina neigiamai. Nors situacija 2004 m. pagerėjo lyginant su 2001 m. duomenimis ir mažesnė dalis (atitinkamai 47 proc. lyginant su 54 proc.) respondentų nusikaltimų aukų teises vertina labai blogai arba blogai bei šiek tiek didesnė dalis apklaustųjų (atitinkamai 6 proc. ir 4 proc.) labai gerai/gerai įvertino šių teisių apsaugą, padėtis vis dar nėra tenkintina. Nors duomenys rodo, jog apsauga nusikaltimų aukų atžvilgiu gerėja, šis pokytis vis dar nėra pakankamai žymus ir šios teisės pasauga Lietuvoje netenkina beveik pusės respondentų.

Nusikaltimų aukų teisių pažeidimų tiek pačių respondentų, tiek jų artimųjų ar pažįstamų atžvilgiu 2004 m. tyrimo metu užfiksuota sąlyginai nedaug: pačių respondentų atžvilgiu – 1,6 proc., artimųjų atžvilgiu- 1,8 proc., pažįstamų atžvilgiu – 3,5 proc. Lyginant 2001 m. bei 2004 m. duomenis, pastebima, jog respondentų atžvilgiu tiesioginė nusikaltimų aukų teisių pažeidimo patirtis mažėja (atitinkamai 2001 m. pažeista – 2,4 proc. respondentų teisių bei 1,6 proc.- 2004 m.). Tai leidžia teigiamia vertinti Jungtinių Tautų vystymo programos įgyvendinimą.

2004 m. Žmogaus teisių padėties ir žmogaus teisių apsaugos sistemos vertinimo tyrime taip pat buvo vertinami nusikaltimų aukų teisių bendrajame žmogaus teisių kontekste klausimai, susiję su: 1) dėmesio skyrimu nusikaltimų aukų teisių klausimams Lietuvoje; 2) žinojimu, kur kreiptis dėl pažeistų nusikaltimų aukų teisių; 3) nusikaltimų aukų teisių apsaugos pokyčiais Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą. Didžioji dalis (37,4 proc.) respondentų mano, kad labai mažai arba mažai dėmesio Lietuvoje yra skiriama nusikaltimų aukų teisių klausimams. Beveik pusė, 45,1 proc. apklaustųjų nežino, kur kreiptis dėl pažeistų nusikaltimų aukų teisių bei daugiau nei pusė (55,7 proc.) buvo teigusių, kad nusikaltimų aukų teisių apsauga nepasikeitė, t.y. nei pagerėjo, nei pablogėjo, Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą. Gauti duomenys byloja apie nusikaltimų aukų teisių ir jų situacijos šalyje (2004 m.) problematiškumą: nepakankamą dėmesio skrymą, informacijos dėl organizacijų, į kurias reiktų kreiptis dėl pažeistų teisių, trūkumas bei lėti pokyčiai nusikaltimų aukų teisių gerėjimo linkme.

Nukentėjusių asmenų teisių palyginimas per nukentėjusiųjų ir nenukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų prizmę įgauna skirtingą prizmę. 2003 m. JTVP tyrime, vertinant nusikaltimų aukų teisių apsaugą buvo išskirti žymūs skirtumai (tarp teigiamų ir neigiamų vertinimų): 45 proc. nukentėjusiųjų grupėje bei 28 proc. nenukentėjusiųjų grupėje. Skirtingi vertinimai šiose grupėse atsispindėjo ir vertinant teisę į teisingą bylos nagrinėjimą teisme. Skirtumas tarp teigiamų ir neigiamų vertinimų nukentėjusiųjų grupėje buvo 26 proc., o nenukentėjusių- 13 proc. Pastebima, kad nuo nusikaltimų nukentėję respondentai daug prasčiau nei nenukentėję respondentai vertina šias teises į teisingą bylos nagrinėjimą teisme bei nusikaltimų aukų teises. Vertinimų skirtumas gali būti aiškinamas tuo, jog viktimizacijos patirtį turintys žmonės yra tiesiogiai susidūrę su jų teisių apsauga Lietuvoje, taigi jų nuomonė paremta jų tiesiogine patirtimi (Dobryninas, 2004, p. 87-88).

2003 m. sociologiniame tyrime „Nusikaltimų aukų teisių įgyvendinimo Lietuvoje vertinimas“ buvo aiškinamasi, kokia yra nusikaltimų aukų teisių įgyvendinimo teisėsaugos situacija bei kaip patys pareigūnai vertina šių teisių įgyvendinimą. Šio tyrimo duomenimis, 68,2 proc. respondentų neigiamai įvertino tuometinę nusikaltimų aukų teisių įgyvendinimo situaciją. Situacijos problematiškumas atsispindi apklaustųjų manyme, jog teisė gauti dėl nusikalstamos veikos padarytos žalos kompensaciją ir reikalauti kelionių į iškvietimo vietą, taip pat gyvenimo iškvietimo vietoje padengimo išlaidų, įgyvendinama blogai arba labai blogai (atitinkamai 35,66 proc. ir 19,38

proc.). Žalos kompensavimas buvo įvardintas kaip didžiausia problema smurtinių ir turtinių nusikaltimų aukoms Lietuvoje, kiek palankiau vertinamos nusikaltimo aukų teisės į teisinės pagalbos suteikimą, aukos saugumą, įrodymų pateikimą bei informacijos suteikimą (Uscila, 2004, 131-132). Tyrimas parodė, jog apklaustieji baudžiamosios justicijos atstovai mano, jog Lietuvoje yra sudėtinga nusikaltimo aukai palaikyti kaltinimą privataus kaltinimo byloje (kad ši teisė blogai ir labai blogai įgyvendinama mano 34,06 proc.).

Tyrimo „Nusikaltimų aukų teisių įgyvendinimo Lietuvoje vertinimas“ duomenimis, didžioji dalis respondentų mano, jog nusikaltimų aukų teisių apsaugos pokyčių per pastaruosius metus Lietuvoje nebuvo bei situacija dalinai pagerėjo (atitinkamai 37,21 proc. ir 36,43 proc.). Apklaustųjų pareigūnų, vertinančių nusikaltimų aukų situaciją labai blogai ir blogai bei nurodančių, kad tokia situacija nepasikeitė, yra 50 proc. ir 37,5 proc (žr. 1 priedo 4 pav.). Policijos pareigūnai nurodo, jog informacinių priemonių, skirtų nusikaltimų aukoms, nepakanka (46,51 proc. manančių). Šie skaičiai, viena vertus, nurodo, kad pareigūnai suvokia problemos esmę, tačiau, kita vertus, efektyvaus teisių įgyvendinimo kol kas nepavyksta pasiekti, reikia nuolatinių, tęstinių priemonių atsižvelgti į specifinius aukos poreikius, pačių pareigūnų atsidavimo (Uscila, 2004, p. 141).

Žinoma, nereikia pamiršti, kad šie sociologinių tyrimų duomenys nėra nauji, nukreipia į 2001-2004 m. nusikaltimų aukų teisių problematiką. Nuo to laiko tam tikrų teigiamų pokyčių, susijusių su nusikaltimų aukomis atsispindėjo valstybės norminiuose aktuose, baudžiamuosiuose įstatymuose ir kituose šaltiniuose. Visgi, žinant apie nemažėjantį viktimizacijos mastą šalyje, galima daryti prielaidą ir apie vis dar egzistuojančią nusikaltimų aukų teisių užtikrinimo problemą bei kalbėti apie nuolatinės žmogaus teisių (įskaitant ir nusikaltimų aukų teises) padėties stebėsenos Lietuvoje sociologinių tyrimų (ar kitu pagrindu) reikalingumą, sąžiningą pareigūnų savo funkcijų, susijusių su pagalba nusikaltimų aukoms, atlikimą.

3.3. Pagalbos nusikaltimų aukoms Lietuvoje vertinimas

Nuo nusikaltimų nukentėję asmenys neretai susiduria su poreikiu gauti teisinio pobūdžio konsultacijas, pagalbą savo teisių apsaugos, moraliniu pobūdžiu. Atkreipiant dėmesį į oficialios statistikos apie pirminės teisinės pagalbos, kompensacijos smurtinių nusikaltimų atvejais teikimo duomenis bei į pirminės ir antrinės teisinės pagalbos vertinimą, bus galima įvertinti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą ir nuo nusikaltimų nukentėjusių asmenų teisinių paslaugų gavimo galimybes.

Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos ataskaitoje apie pirminės teisinės pagalbos organizavimą ir teikimą (2007) nurodoma, jog valstybės garantuojama pirminė teisinė pagalba 2007 m. apėmė 60 savivaldybių institucijų, organizavusių bei teikusią šią pagalbą. Dauguma

savivaldybių nurodė, kad informacija apie valstybės garantuojamą teisinę pagalbą yra patalpinta savivaldybių interneto tinklalapiuose, gyventojams yra platinami informaciniai lankstinukai, skelbiama informacija savivaldybių skelbimų lentose bei spaudoje. Nurodoma, kad informacija apie pirminę teisinę pagalbą skleista vietinėje spaudoje, vietiniame radijuje bei televizijoje. Visgi nėra pateikiama informacijos, kiek kartų buvo skleista ši informacija, todėl sunku spręsti, ar visuomenė tinkamai buvo informuojama apie valstybės garantuojamos teisinės pagalbos turinį bei teikimo sąlygas.

Oficialiais duomenimis, per 2007 m. Lietuvoje pirminė teisinė pagalba buvo suteikta 36 365 asmenims (per 2006 m. - 30 636 asmenims). Daugiausiai asmenų (kaip ir 2006 m.) pirminė teisinė pagalba buvo suteikta penkiuose didžiuosiuose miestuose, t.y. tose savivaldybėse, kuriose gyventojų skaičius yra didžiausias – Kauno, Vilniaus, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio miestuose (mažėjimo tvarka). Palyginus 2007 m., 2006 m. ir 2005 m. duomenis, nustatyta per mėnesį vidutiniškai vienoje savivaldybėje besikreipiančių pirminės teisinės pagalbos asmenų skaičiaus didėjimo tendencija: 50,51 žmonių – 2007 m., 42,55 žmonių – 2006 m., 34,86 žmonių – 2005 m. Remiantis Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos duomenimis, yra fiksuojamas augantis pirminės teisinės pagalbos poreikis ir besikreipiančių asmenų skaičiaus augimas. Savivaldybės informuoja apie informacijos apie teikiamų paslaugų platinimą įvairiais būdais, tačiau nei informacijos kiekis nei turinys nėra nurodomi. Reiktų manyti, jog didėjantis pirminės teisinės pagalbos besikreipiančių asmenų skaičius yra gerėjančios informacinės kampanijos pasekmė, neatmetant ir augančios viktimizacijos rodiklių.

Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų kompanijos „Spinter tyrimai“ 2008 m. atliktu tyrimu „Teisinės informacijos poreikio ir sklaidos vertinimas“ (N=1003) buvo siekiama išsiaiškinti Lietuvos gyventojų teisinių žinių lygį, svarbiausias šioje srityje kylančias problemas ir nustatyti, kokios papildomos informacijos gyventojams trūksta.

Gauti duomenys parodė, jog didžioji dalis respondentų yra arba girdėję apie pirminę teisinę pagalbą, tačiau ja nepasinaudojo arba yra nieko apie tai nežinantys (atitinkamai 46 proc. ir 47 proc.). Tik 4 proc. apklaustųjų žinojo apie pirminės teisinės pagalbos teikimą ir buvo ja pasinaudoję (žr. 1 priedo 5 pav.). Nors lyginant su 2006 m. bei 2007 m. duomenimis informuotumas ir pasinaudojimas pirmine teisine pagalba auga, galima aiškiai pastebėti, jog savivaldybėse vykdytas informavimas nebuvo labai efektyvus, ir dar labai didelė dalis žmonių nežino apie valstybės garantuojamos pirminės teisinės pagalbos teikimą.

Situacija vertinant valstybės garantuojamą antrinę teisinę pagalbą taip pat nėra džiuginanti. Tyrimo duomenimis, 70 proc. apklaustųjų nieko nėra girdėję apie šio pobūdžio pagalbą, 25 proc. yra girdėję, bet nepasinaudoję ir tik 2 proc. respondentų yra žinoję ir pasinaudoję antrine teisine pagalba (žr. 1 priedo 6 pav.). Nors lyginant su 2006 m. bei 2007 m. duomenimis, 2008 m. mažesnė

dalį respondentų nežinojo apie šią pagalbą bei buvo didesnė dalis girdėjusių, bet nepasinaudojusių antrine teisine pagalba, visgi tai nekeičia situacijos problematiškumo, nepakankamo valstybės numatytų resursų panaudojimo.

Minimo tyrimo duomenimis, 58 proc. respondentų atsakė, kad nieko nežino apie valstybės kompensuojamą žalą, atsiradusią dėl padarytų smurtinių nusikaltimų. 31 proc. žino tokią kompensacijos galimybę, tačiau nežinotų, kur dėl jos kreiptis, jeigu taptų smurtinio nusikaltimo auka ir tik 9 proc. apklaustųjų yra girdėję apie smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo galimybę ir žinotų, kur dėl jos reikia kreiptis (žr. 1 priedo 7 pav.). Šie duomenys nurodo į tai, kad trūkstant informacijos, prašymų dėl smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo skaičius yra nedidelis, smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas yra sunkiai įgyvendinamas, neužtikrinamas efektyvus paslaugos teikimas.

Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos duomenimis, per 2008 m. iš viso buvo priimti 122 sprendimai dėl smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo, iš kurių 62 sprendimai buvo kompensuoti žalą ir 59 sprendimai nekompensuoti žalos. Iš viso buvo kompensuota 38 atvejais dėl smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos ir 24 atvejai kompensuoti žalą avansu.

	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Išnagrinėta prašymų	10	76	136	122
Nepatenkinta prašymų	0	56	82	59
Patenkinta prašymų	0	20	54	62
Išmokėta kompensacijų (Lt)	0	55.888,12	247.382,00	207.404,65

Šaltinis: Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija

Pateikti duomenys lentelėje parodo, kad dėl žalos kompensavimo kreipėsi tik nedidelė dalis smurtinių nusikaltimų aukų ir tik 2008 m. patenkintų prašymų dalis buvo didesnė nei nepatenkintų. Tai suponuoja apie nepakankamą aukų, kitų bendruomenės narių informavimą dėl žalos kompensavimo iš valstybės lėšų, kai kaltininkas negali atlyginti žalos. Nors pastaraisiais metais patenkinama vis daugiau prašymų, besikreipiančių asmenų skaičius atsižvelgiant į nuo smurtinių nusikaltimų nukentėjusių asmenų statistiką galėtų būti gerokai didesnis. Ši smurtiniais nusikaltimais kompensuotos žalos statistika verčia svarstyti, jog valstybė stengiasi taupyti lėšas smurtinių nusikaltimų aukų (ir ne tik smurtinių) sąskaita, orientuojantis į pasyvų prašymų teikimą, griežtą tenkinamų prašymų atranką bei vykdymo kontrolę, sklaidžiamos informacijos paviršutiniškumą.

Surinktų šaltinių rezultatai leidžia pastebėti, jog egzistuoja informuotumo apie valstybės teikiamas teisinio pobūdžio, žalos kompensacijos paslaugas problema. Aptarto sociologinio tyrimo respondentai norėtų pagerinti turimų žinių lygį, kadangi atsitikus nelaimei ar įvykus nusikaltimui ne visi žinotų, kur kreiptis dėl reikiamos pagalbos suteikimo.

NUSIKALTIMŲ AUKŲ PADĖTIES LIETUVOJE TYRIMAS

4.1. Tyrimo metodika

Tyrimo tikslas

Įvertinti nusikaltimų aukų situaciją Lietuvoje.

Tyrimo objektas

Nuo nusikaltimų nukentėjusių asmenų teisės ir pagalba Lietuvoje.

Tikslinės grupės

Pirmoji tikslinė grupė - Baudžiamosios justicijos ekspertai, turintys kompetencijos nusikaltimų aukų tematika Lietuvoje.

Antroji tikslinė grupė – Pagalbą nusikaltimų aukoms teikiantys privataus, valstybinio ir nevyriausybinių sektorių atstovai.

Tyrimo uždaviniai

1. Nustatyti specifinius „nusikaltimo aukos“ apibrėžties aspektus.
2. Įvertinti nusikaltimų aukų teisių apsaugą Lietuvoje.
3. Išsiaiškinti Lietuvoje teikiamos pagalbos nusikaltimų aukoms pobūdį.
4. Atskleisti, kaip tikslinės grupės vertina šiuo metu Lietuvoje teikiamą teisinę bei socialinę pagalbą nusikaltimų aukoms.
5. Išskirti prioritetines nusikaltimų aukų padėties gerinimo sritis.

Tyrimo tezės

1. Terminas „nusikaltimo auka“ bendrinėje kalboje apima platesnio pobūdžio turinį apibrėžiant nuo nusikaltimų nukentėjusius asmenis nei valstybės baudžiamosios justicijos sistemoje.
2. Lietuvos teisinuose šaltiniuose numatytų pagrindinių nusikaltimų aukų teisių apsaugą silpnina įstatymų įgyvendinimo problemos.
3. Lietuvoje teikiama labiau teisinio nei socialinio pobūdžio pagalba nuo nusikaltimų nukentėjusiems asmenims.
4. Pagalba nusikaltimų aukoms pasireiškia pavienių nevyriausybinių organizacijų specializuoto pobūdžio bei įsipareigojimų vykdymu suinteresuotos valstybės vykdoma veikla.

Tyrimo metodas

Įvertinti pagalbos nusikaltimų aukoms situaciją Lietuvoje, vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų teikiamą teisinę pagalbą ir socialinę paramą nuo nusikaltimų nukentėjusiems asmenims

buvo pasirinktas kokybinis tyrimo metodas – giluminis interviu. Tyrimo metu buvo atlikti 11 interviu, iš kurių: 6 interviu su baudžiamosios justicijos ekspertais; 5 interviu su privačių, vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų atstovais, teikiančiais nemokamą socialinę ir teisinę pagalbą nusikaltimų aukoms.

Respondentų atranka

Vykdamas respondentų atrankas pagal pasirinktas tikslines grupes buvo atsižvelgiama į tyrimo metodiką - kokybinį tyrimą remiantis giluminiais interviu, tam buvo naudojamas netikimybinis respondentų atrankos metodas.

Pirmoji tikslinė grupė, baudžiamosios justicijos ekspertai buvo pasirinkti dėl savo kompetencijos viktimologijos, nusikaltimų aukų srityje iš keleto institucijų:

- 1) Mykolo Riomerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedros vedėja, docentė, socialinių mokslų daktarė (D1);
- 2) Mykolo Riomerio universiteto Teisės fakulteto Kriminologijos katedros docentas, socialinių mokslų daktaras (D2);
- 3) Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros docentė, socialinių mokslų daktarė (D3);
- 4) Mykolo Riomerio universiteto Teisės fakulteto Kriminologijos katedros vedėja, profesorė, socialinių mokslų daktarė (D4);
- 5) Mykolo Riomerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedros vedėjas, profesorius, docentas, socialinių mokslų daktaras (D5);
- 6) Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Teisinio atstovavimo skyriaus vedėja (D6).

Antroji tikslinė grupė, teisinio bei socialinio pobūdžio pagalbą nusikaltimų aukoms teikiantys privatus, valstybinio bei nevyriausybinių sektoriaus atstovai buvo pasirinkti pagal savo specifinę tyrimo temą atitinkančio pobūdžio veiklą. Pagalbą teikiančius subjektus atstovauja šie tyrimo dalyviai:

- 1) Pirminės teisinės pagalbos Vilniaus miesto savivaldybė: specialistas - konsultantas baudžiamųjų bylų klausimais (D7);
- 2) Vilniaus antrinės teisinės pagalbos advokatų kontora: su baudžiamosiomis bylomis dirbantys valstybės samdomi bei pagal darbo sutartis dirbantys advokatai (D8 ir D9);
- 2) Vilniaus valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba (teisiniam atstovavimui): tarnybos direktorė (D9);
- 3) Dingusių žmonių šeimų paramos centras (prekybos žmonėmis aukos): Centro prieglaudos namų darbuotoja (10);

5) Vilniaus moterų namų krizių centras (smurtą patiriančios moterys): administratorė, konsultantė-moderatorė (D11).

Tyrimo turinio analizei naudojami simboliai (D1, D2 ir t.t.) interviu dalyviams apibrėžti bei respondentų anonimiškumui išsaugoti. Interviu su tikslinėmis grupėmis buvo vykdomas pagal iš anksto parengtas interviu gaires (žr. 2 priedas).

4.2. Nusikaltimų aukų situacija Lietuvoje

4.2.1. Termino „nusikaltimo auka“ apibrėžtis ir naudojimas

Aiškinantis termino „nusikaltimo auka“ apibrėžimą ir šiuo terminu išreiškiamą turinį, išryškėjo, kad tai gana plataus pobūdžio sąvoka, apimanti visus asmenis, kurie nukentėjo nuo vienokios ar kitokios nusikalstamos veikos. Tačiau šis terminas Lietuvos teisiniuose šaltiniuose nėra oficialiai įvardintas, neegzistuoja, „nusikaltimo aukos“ sąvoka dominuoja literatūroje, moksliniuose straipsniuose, praktinėje kalboje. Nusikaltimo aukoms apibrėžti mūsų šalies įstatymai bei norminiai aktai numato „nukentėjusiojo“ ar „nukentėjusio asmens“ sąvoką, nurodančią konkrečias aukų kategorijas pagal patirtos žalos pobūdį (turtinė, moralinė ar fizinė žala).

„Nusikaltimo auka bendrąja prasme - tai visi žmonės, kurie yra nukentėję nuo nusikalstamos veikos, bet jie ne visi taps nukentėjusiais baudžiamajame procese“ (D1);

„Visi nukentėję asmenys yra nusikaltimų aukos, bet ne visos nusikaltimų aukos yra nukentėję asmenys“, „Nusikaltimo aukos mūsų teisinėje sistemoje neegzistuoja, šį terminą pateikia tarptautiniai standartai, o pas mus yra nukentėjusysis“ (D2);

„Egzistuoja baudžiamasis procesas, oficialus teisingumo vykdymas ir tokio platesnio pobūdžio sąvokai „auka“ įspausti į rėmus reikėjo kažkokio apipavidalinimo, ir atsirado ta sąvoka „nukentėjusysis“ (D3);

„Čia gal toks ne teisinis, o paprastų žmonių vartojamas išsireiškimas“, „tame laikotarpyje nuo pareiškimo padavimo momento iki pripažinimo, galbūt galima būtų sakyti, kad jis yra auka, kol dar nėra oficialiai pripažintas“ (D8).

Kaip teigiama, terminas „nusikaltimo auka“ apibūdina ne tik patirtą žalą ar nuostolį, bet išreiškia ir asmens savęs įvardijimą auka: *„Visi asmenys, kurie įvardija save kaip nusikaltimo auka, kurie jaučiasi esą nusikaltimo auka, gali vadintis nusikaltimo auka“, „įstatymo leidėjas ne visus žmones, kurie save laiko nusikaltimo aukomis pripažįsta nusikaltimo aukomis, o tik tuos, kurie atitinka teisinius kriterijus numatytus tam tikruose įstatymuose“ (D4).*

Pastebima, jog Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimtoje Pagrindinių teisingumo principų nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia aukų deklaracijoje apibrėžtas terminas

„nusikaltimo auka“ atitinka ir respondentų nuomonę dėl šio termino naudojimo ir supratimo: „*Asmuo laikytinas auka nepaisant, ar teisės pažeidėjas nustatytas, suimtas, atiduotas teismui ar nuteistas, taip pat neatsižvelgiant į teisės pažeidėjo ir aukos giminystės ryšius*“ (D5).

„Nusikaltimo aukos“ apibūdinimas yra labai specifiskai ir konkrečiai išreiškiamas institucijų, teikiančių pagalbą įvairioms aukoms, atstovų:

„*Mes nusikaltimo aukomis laikome smurtą, tiek psichologinį, tiek fizinį, tiek ekonominį patiriančias moteris*“ (D11); „*Pas mus yra moterys, merginos, vaikai, nukentėję nuo prekeivių žmonėmis, tai jie ir yra tie prekybos žmonėmis nusikaltimo aukos*“ (D10).

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog Lietuvos baudžiamojo teisingumo, kalbant apie nuo nusikaltimo nukentėjusius asmenis, sistemoje „nusikaltimo aukos“ terminas siaurinamas iki „nukentėjusiojo“ sąvokos, daug labiau susiaurinančios ratą asmenų, kurie gali tikėtis savo teisėtų interesų užtikrinimo. Respondentai svarstė „nukentėjusiojo“ sąvokos apibrėžimo tinkamumą ir apibrėžimo siaurinio/platinimo galimybes. Sutinkama, kad šios sąvokos apibrėžimas galėtų būti platesnis ir apimti daugiau aukų kategorijų arba būtų sušvelnintas pripažinimo nukentėjusiuoju institutas. Tačiau, be abejo, tai taip pat nurodo į papildomas valstybės išlaidas, kurių skyrimas šiuo ekonominio nuosmukimo laikotarpiu atrodytų pesimistiškai:

„*Tam, kad nebūtų vilkinamas pripažinimo nukentėjusiuoju procesas „nukentėjusiojo apibrėžimą galima būtų formuluoti taip, kad nukentėjusiuoju nedelsiant pripažįstamas asmuo, kai jam padaryta moralinės, fizinės ar turtinės žalos*“ (D5);

„*Valstybė apsibrėžia tiek, kiek ji gali žmogui padėti*“, „*Galima kalbėti apie šios sąvokos išplėtimą konkretizuojant <...> apibrėžiant platesnį ratą asmenų t.y. kriterijų, kurie apimtų pavyzdžiui moralinę žalą, turtinę, fizinę*“ (D4);

„*Tai yra labai siauras apibrėžimas, primityvus netgi žiūrint į žalos sampratą*“, terminas *paimtas iš sovietinių įstatymų, perrašyta sovietinės teisinės sistemos mintis ir tęsiama ta pati linija, žiūrima labai formaliai*“ (D2).

Šiuo metu įstatymiškai reglamentuota, kad nukentėjusiuoju laikomas tas, kuris dėl padarytos nusikalstamos veikos patyrė turtinę, fizinę ar moralinę žalą. Buvo pateiktas dar vienas kriterijus patirtos žalos pobūdžiui apibūdinti - dvasinė žala, atsirandanti dėl kultūrinių tradicijų skirtumų tarp įvairių tautų: „*Jeigu žmogus gyvena tokioje aplinkoje, kur tradiciškai skaitoma, kad jokia žala nebuvo padaryta, tai jis net nesuvokia, o kitoj kultūroj jis suvoks kaip žalą*“ (D4).

Buvo ir kitokių nuomonių, jog šis terminas, bent jau apibrėžiant žalos kompensavimo atvejus, yra tinkamai formuluojamas arba problematiškumas slypi šios sąvokos interpretacijoje:

„*Interpretacijos kartais vyksta dėl to, jeigu pavyzdžiui žūna žmogus arba žalą patiria vaikas, kas tada pripažintinas nukentėjusiuoju*“ (D1);

„Mūsų įstatymo (smurtiniais nusikaltimais apdarytos žalos kompensavimo) vartojama sąvoka tiesiogiai susijusi su baudžiamuoju procesu ir pagal veikiančią modelį žalos kompensavimo jiniai yra vienintelė galima iš esmės“ (D6).

Pastebima kritika pripažinimo nukentėjusiuoju procesui, pasireiškiančiam kaip valstybės institucijų galios išraiška apibrėžiant, formuojant auką bei atrenkant tik tas kategorijas asmenų, kurie gali pretenduoti į paramą ir teisių gynybą.

„Būtent pats terminas blokuoja priėjimą prie paslaugų, prie pagalbos: jeigu tu nesi nukentėjusysis, nėra palaiminimo iš ikiteisminio tyrimo pareigūno ar teisėjo, tu realiai negauni netgi minimalių valstybinių garantijų ir lieki nusikaltimo auka“ (D2);

„Baudžiamajame kodekse yra nurodomas nukentėjusysis asmuo, taigi ir baudžiamojo proceso kodekse bei kituose tesės aktuose jis turi būti traktuojamas tiesiogiai ir be pareigūno malonės pripažinti asmenį nukentėjusiuoju, nes tokiu jį jau „padarė“ nusikaltimo kaltininkas“ (D5).

Tyrimo dalyvių nuomone, žvelgiant į visuomenės piliečių ir valstybės valdžios atstovų „nusikaltimo aukos“ suvokimą pastebima, jog tapimo „nusikaltimo auka“ momentas yra suvokiamas individualiai bei nepriklausomai nuo to, kaip tai apibrėžiama įstatymiškai. Šiam suvokimui įtakos turi turimas reikiamos informacijos kiekis, žmogaus apsisprendimas viešinti ar neviešinti fakto apie patirtą žalą bei konkretus asmens nusikalstamos veikos poveikis.

„Praktiška tai pasireiškia žmogaus apsisprendimu, ar jis nori tik save suvokti kaip auką, ar jis nori, kad apie jį sužinotų ir valstybė“, „Skirtumas aš manau tame, ar žmogus save identifikuoja ir ar jis nori, kad apie tai žinotų įgaliotos instotucijos“ (D1);

„Visuomenei auka - tai yra žmogus, kuris yra nukentėjęs, kuriam reikalinga pagalba, rehabilitacija, paslaugos. Teisėsaugai auka - tai registruotas vienetas, <...> kuo mažiau užregistruota, tuo geriau“, „Institucijom auka nėra asmuo, tai yra šaltinis, kuris suteikia informacijos ir padeda įkalinti asmenį“ (D2);

„Žmonių informavimas apie tai, kokias jie turi teises, kur jie gali kreiptis <...> nuo to rodymo žmonės tą suvokimą ir turėtų turėti, ar iš tikrųjų kas nors yra auka, ar nėra auka“ (D3);

„Žmonės ar pareigūnas gali jaustis auka daug didesne apimtimi negu numato įstatymas, tačiau pareigūnas atlikdamas savo pareigas vadovausis įstatymo nustatytais kriterijais“ (D4).

Apibendrinat tyrimo dalyvių nuomonę, reikia pastebėti, jog dažnai girdimas ir naudojamas terminas „nusikaltimo auka“ paliekamas literatūrinei mokslinei terminologijai, straipsniams ir kitoms gyvenimiškoms situacijoms apibrėžti. Lietuvos baudžiamosios justicijos sistemoje „nusikaltimo auka“ neegzistuoja, o įvardijamas „nukentėjusysis“ apima tik konkrečią žalą patyrusių asmenų ratą, tiksliai nustatytą kriterijų kiekį, pagal kurį numatomas galimos paramos ribos išrinktiesiems teisėsaugos pareigūno malone. Nevyriausybinių organizacijų atstovų atžvilgiu, „nusikaltimo aukos“ terminas orientuotas konkrečiai nukentėjusių asmenų grupei apibrėžti

priklausomai nuo jų veiklos krypties. Žmogus jaučiasi auka individualiai pagal patirtą nusikalstamą poveikį visai nepriklausomai nuo to, kaip įstatymai reguliuoja šią padėtį. Susidaro išpūdis, jog teisėsaugai svarbesnis momentas yra pačios aukos įregistravimo faktas, o ne žalos atlyginimo užtikrinimas.

4.2.2. Pagalbos nusikaltimų aukoms teikimas šioje srityje veikiančiose organizacijose

Pagalbos nusikaltimų aukoms teikimas apima tris valstybės sektorius: valstybinį, nevalstybinį (visuomeninį arba nevyriausybinį) bei privatų. Kiekviename iš jų orientacija į teikiamos pagalbos pobūdį, svarbiausius akcentus, metodikas, veiklą reglamentuojančius dokumentus bei finansavimo šaltinius yra skirtingi, tačiau reikalingi pačia pagalbos nusikaltimų aukoms esme.

Pagalba nusikaltimų aukoms valstybiniu lygmeniu teikiama šiais būdais: pirminė teisinė pagalba savivaldybėse, antrinė teisinė pagalba Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybose, smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimas nukentėjusiesiems pagal pateikiamus prašymus, medicininė pagalba, psichologinė ir socialinė pagalba viešosiose įstaigose. Konkrečiau buvo nagrinėtas teisinės pagalbos teikimas pirmame ir antrame lygmenyje. Kaip paaaiškėjo, pirminė teisinė pagalba yra teikiama savivaldybėse bei orientuota į teisines konsultacijas asmenims nepriklausomai nuo pajamų ir turto: *„Pirminė teisinė pagalba, kas už jos slypi tai yra teisingai nukreipti žmogų, kad jisai sutaupyti savo laiką, galėtų kreiptis į atitinkamas institucijas, kad jo prašymas nebūtų persiuntinėjamas ir taip gaištamas laikas, tai tiesiog pirminis žmogaus nukreipimas išklauius jo problemą ir bandymas padėti“ (D7).*

Tuo tarpu antrajame lygmenyje, į valstybės garantuojamą antrinę teisinę pagalbą kreipiamasi civilinės, administracinės ar baudžiamosios bylos nagrinėjimo bei teismo proceso vykdymo. Turto ir pajamų vertinimas priklauso nuo nukentėjusių asmenų kategorijos, visiems, išskyrus nukentėjusiesiems baudžiamosiose bylose dėl žalos atlyginimo, šis reikalavimas taikomas klasifikuojant aukas pagal bylų ir spėstinių klausimų sukumą. *„Mūsų tikslas konkrečiai antrinės teisinės pagalbos teikimas tiems žmonėms, kurie dėl socialinės srities, turtinės negali apginti savo pažeistų teisių, <...> tai jau yra teisminis procesas“ (D9).*

Savo teisių žinojimas, žodinė bei dokumentinė pagalba jas realizuoti yra svarbus momentas tenkinant nusikaltimo aukų poreikius patyrus žalą dėl nusikaltimo. Visgi reikia pripažinti, jog patyrus skaudžius išgyvenimus, sunkiai susivokiant situacijoje neretai sunku suformuluoti problemas, visus reikiamus spręsti klausimus, neretai trūksta to socialinio supratimo ar paprasčiausios užuojautos. Dar vienas nevyriausybinų įstaigų egzistavimo privalumas pasireiškia tada, kai yra aktualus anonimiškumo išlaikymas, problemos neviešinimas. Tokiu atveju svarbesnė tapma neoficialioji bei neformali pagalba, iškreikšta ir minimalistinėmis priemonėmis

(išsikalbėjimas, situacijos papasakojimas, susiorientavimas savo jausmuose ir gyvenimo situacijoje), ir tinklinga konkrečia pagalba priklausomai nuo problemos rimtumo (teisinė, psichologinė, medicininė). Atkreiptinas dėmesys, į tai, kad nevyriausybinėse, visuomeninėse organizacijose ta pagalba labiau orientuota į konkrečių kategorijų aukas bei į kompleksinių paslaugų rinkinį: teisinė, psichologinė, medicininė, socialinių darbuotojų pagalba priklausomai nuo problemų, dėl kurių žmogus kreipiasi ar kurios išaiškėja pabendravus su juo, juk neretai žmogui sunku iš karto tiksliai suformuluoti savo problemą.

„Pirmiausia tai yra medicininė pagalba, psichologinė, teisinė, saugumas pilnas, kad jos jaustųsi saugiai ir žinotų, kad nebus išduotos, ar jeigu nenorės bendrauti su policija jai yra sudaromos sąlygos teisiog integruotis į visuomenę“ (D10);

„Teikiama kompleksinė pagalba besikreipiančioms moterims. Pas mus daugiausiai yra konsultacijos, kuria steikia darbuotojai: teisininkai, psichologai ir socialiniai darbuotojai“ (D11).

Reiktų pastebėti, jog nevyriausybinių organizacijų veiklos specifika yra labiau orientuota į žmogų ir į jo problemą, čia auka yra svarbi nuo atėjimo momento, iki jos išėjimo, neretai pasiūlant papildomas paslaugas, tokias kaip laikinas apgyvendinimas, apranga, maistas bei nuoširdžiai rūpinantis sėkminga asmens integracija į visuomenę.

Tuo tarpu privačiai samdomi asmenys, konkrečiu atveju advokatai, užsiima išimtinai teisinio pobūdžio pagalba, labai nesigilindami į kitų priblemų egzistavimą ar net piktinamasi besikreipiančių žmonių veiksmais, aiškiai orientuotais ne tik į teisinės pagalbos, bet ir kitokio pobūdžio nesąmoningą ieškojimą: *„Yra gal 10-15 taip vadinamų „VIP“ klientų, kurie žino savo teises ir pusė kontoros advokatų rašo visokius ieškinius civilinėse, baudžiamosiose bylose. Čia yra piktnaudžiavimas, <...> jie kreipiasi dėl tam tikrų kitų priežasčių, nėra jokios perspektyvos ir pan.“*, *„Čia dažniausia kalbama apie nukentėjusiojo atstovavimą, kai asmuo pripažįstamas nukentėjusiuoju ir atitinta visas sąlygas“ (D8).*

Šaltiniai, kuriais remiantis yra reglamentuojama daugiausiai teisinio pobūdžio pagalbos teikimo veikla minimi šie: Baudžiamasis kodeksas, Baudžiamojo proceso kodeksas, Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas, Smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas, institucijos nuostatos, vyriausybės nutarimai bei kiti poįstatyminiai teisės aktai.

Kalbant apie pagalbą nusikaltimų aukoms teikiančių organizacijų finansavimą, sunkiausia situacija, kebliausia padėtis tenka nevyriausybiniams organizacijoms, kadangi jų finansavimas nėra nuolatinis, lėšos gaunamos pagal projektus iš valstybės, užsienio šalių, taip pat kartais gaunama parama iš užsienio valstybių, fizinių ir juridinių asmenų Lietuvoje ar apmokami įvairūs seminarai, akcijos, paskaitos ir pan. Nevyriausybinių organizacijų problema yra ne tik jų nereguliaros pajamos, bet ir darbuotojų - savanorių trūkumas, susidūrimas su teisėsaugos bei visuomenės atstovų

abejingumu, aukų smerkimu ir netolerantiškumu, kas apsunkina jų momentinę ir ilgalaikę, integracinę pagalbą.

„Kad ir kokia ta visuomenė būtų tolerantiška ar ne, visuomet atsiranda žmonių, kurie smerkia, kreivai žiūri, ne viską nutyli, įžeidžia“, „iš valstybės ar iš kitur nelabai gaunamos lėšos, nebent būna, kad ambasados paremia“(D10);

„Parašome projektą, paskui kelis mėnesius laukiame, kol valstybė jį patvirtins, o tuos mėnesius mes turim patys mokėti už patalpų nuomą, telefono liniją, darbuotojams, kurie teikia konsultacijas“(D11).

Valstybiniame sektoriuje, bei privačių advokatų, samdomų valstybės, lėšų skyrimas yra glaudžiai susijęs su šalies ekonomine situacija, atitinkamais politiniais sprendimais, tačiau lyginant su nevyriausybiniais sektoriumi, netoks skaudus.

Apibendrinant tyrimo dalyvių, teikiančių vienokią ar kitokią pagalbą nusikaltimo aukoms, mintis, galima pažymėti, jog svarbus kiekvienas pagalbos nusikaltimų aukoms teikimo momentas: užuojauta, supratimas, nukreipimas tinkame linkme, teisių ir pareigų išaiškinimas, konkretus problemos sprendimas ar integracija į visuomenę. Formali, teisinio pobūdžio pagalba dėl kurios kreipiamasi į tokio pobūdžio įstaigas neretai būna tik „ledkalnio viršūnė“, o visa, kas yra giliau, kiek ir kokių problemų slegia žmogų galima pamatyti tik artimesniame, neformaliniame kontakte su juo. Atsižvelgiant į tai kompleksinė, specializuota pagalba nusikaltimų aukoms, kurią pagrįdė teikia nevyriausybinių organizacijų, yra svarbus dalykas, todėl valstybė šiuo atveju turėtų parodyti daugiau suinteresuotumo.

4.2.3. Pagalbos besikreipiančių nusikaltimų aukų charakteristikos ir tendencijos

Apie pagalbos nusikaltimų aukoms teikimo situaciją ir tendencijas byloja fiksuojama statistika, pastebima dinamika, socialinės-demografinės besikreipiančiųjų asmenų charakteristikos bei kiti jų požymiai, taip pat suteikiamos pagalbos praktinis vertingumas.

Kalbant apie pagalbos besikreipiančių asmenų charakteristikas pastebimas skirtingas jų kontingentas priklausomai nuo organizacijos specifikos, į kurią kreipiamasi. Specializuotose nevyriausybiniuose organizacijose, kurios buvo pasirinktos, daugiausiai kreipiasi moterys ir merginos, turinčios karčią prekybos žmonėmis, prostitucijos, smurto šeimoje patirtį. Priklausomai nuo kategorijos, kaip paaiškėja, nusikaltimo aukas galima skirti į užslėptas (smurto šeimoje aukos) arba tikėtinas, gyvenančias padidintos rizikos sąlygomis (prekybos žmonėmis aukos):

„Į nusikaltimų aukų ratą patenka pirmoj vietoj merginos iš vaikų namų, iš asocialių šeimų, provincijos ir dar iš miesto merginos, kurios yra iš asocialių šeimų arba sunkios paauglės, kurios neranda bendros kalbos su savo tėvais, dėl įvairių priežasčių bėga iš namų“(D10);

„Dažniausiai kreipiasi moterys, nieko neišsiskiriančios iš vidurinės visuomenės: su aukštuoju išsilavinimu, ištekėjusios, pora vaikų tyrinčios moterys, 30-40 metų amžiaus“ (D11).

Šios nusikaltimų aukos dažniausiai kreipiasi anonimiškai, apie organizaciją sužinoję iš socialinių reklamų masinėse informavimo priemonėse, pažįstamų, interneto, o tos drąsesnės, kurios apie problemą išdrįsto pranešti policijai, - iš policijoje esančių pačių organizacijų padalintų lankstinukų ar plakatų.

Pastebima, kad kito lygmens (valstybinio ir privataus) institucijų atstovai labiau atsižvelgia ne tiek socialines - demografines besikreipiančiųjų charakteristikas, o nusikaltimų, nuo kurių nukentėjo pobūdį, savo teisių žinojimą.

„Dažniausiai kreipiamasi dėl eismo įvykių, dėl vagysčių, dėl smurtinių nusikaltimų“ (D7);

„Na pagal amžių dažniausiai tai vyresnio amžiaus žmonės kreipiasi, kurie turio laiko kiekvieną ar kas antrą dieną vaikščioti čia, pensisinkai, kartais galbūt net piktnaudžiauja tuo“, „Yra deja tokių žmonių, kuriems daugiau psichologo ar psichiatro pagalbos reikia, o ne teisininko“, „nepasakyčiau, kad visi žino savo teises, tenka jas išaiškinti, nes kartais žmogus nežino nuo kurio galo pradėti“ (D8);

„Nukentėję labiau linkę kreiptis pagalbos, kas yra susiję su nusikaltimu prieš asmenį“ (D9).

Statistika apie besikreipiančius asmenis yra fiksuojama labai įvairiai: vienur skiriama bendrai pagal teisinių klausimų kategorijas (nusikaltimų aukų atveju- į baudžiamųjų bylų kategoriją), kurios labiau vietiniu, o ne įstatyminiu lygmeniu nustatytos, kitur statistika apsiriboja grynai asmens statuso įvardijimu, ar nukentėjęs ar ne, nevyriausybinėse organizacijose statistika renkama aukoms pildant anketą, kuri vėliau gali būti panaudojama teisme arba surinktais duomenimis pasidalinama su valstybinėmis institucijomis.

„Pateikiame prašymą sistemai ir bendrai registruojame, kad čia nukentėjusysis, čia pašalpos gavėjas, čia praeinantis žmogus pagal turtą ir pajamas“ (D9);

„Nuo nusikaltimų nukentėję asmenys patenka į baudžiamosios teisės klausimų kategoriją, į tą bendrąją statistiką“ (D8);

„Mes ją vykdom grynai savo patogumui, duodam užpildyti anketą, paskui suvedam į kompiuterį“, „Tie duomenys valstybę domina tik tiek, kiek mes vykdom projektų ir projekto ataskaitoj kiek reikia duomenų“ (D11);

„Kai būna kažkokios tarptautinės ataskaitos, kai reikia pristatyti Lietuvos įdirbį toje srityje tai praktiškai remiamasi nevyriausybinėm organizacijom, jų įdirbiu“ (D2).

Reiktų atkreipti dėmesį į tai, jog reiktų labiau patobulinti šiuo metu egzistuojančią pagalbos besikreipiančiųjų aukų statistinių duomenų rinkimo procedūrą, fiksuoti daugiau aukas apibūdinančių charakteristikų, kurti sistemą, kad būtų renkama kuo daugiau išsamesnės informacijos apie

nusikaltimo aukas, kad valstybinės institucijos, teikdamos ataskaitas remtuosi turimos sistemos, ne tiek nevyriausybinių organizacijų duomenimis.

Pagal pateikiamus prašymus dėl kompensacijos, dėl pirminės ar antrinės teisinės pagalbos, pagal darbuotojų atsiliepimus, besikreipiančių nusikaltimų aukų skaičius auga, poreikis didėja. Tai be abejo susiję su aktyvesne informacine kampanija, seminarais, akcijomis, teigiamo/neigiamo pobūdžio pranešimais informavimo priemonėse. Augantys skaičiai, poreikis gauti pagalbą byloja ne tik apie nusikaltimų aukų pasiryžimą pranešti, atvirauti apie savo problemą, bet ir apie sunkesnę naštą darbuotojams, didesnę krūvį specialistams, kuriems, bent jau nevyriausybinių organizacijų atveju, už darbą ne visada laiku ar reguliariai mokama.

„Ar mes pajėgsim konsultuoti tiek moterų, ar pajėgsime apmokėti nemokamą telefono liniją, jeigu visos nukentėjusios moterys į mus kreipsis? Gaunasi taip, kad visada reikia išlaikyti tą balansą, kad ir pagalbą suteikti ir vis dėlto pačiom neperdegti“ (D11);

„Tas skaičius auga, nors vyriausybės organizacijos parodo, kad skaičiai mažėja, kad darbas atseit yra dirbamas ir viskas yra labai gražu“ (D10);

„Matyti didelis skirtumas. Prieš 5 metus jų buvo daug mažiau. Pagal tarnybos sprendimus tada gaudavome bylų nebent kartą ar du per ketvirtį“ (D8).

Tam, kad didėja noras pasinaudoti savo teisėmis ir prašyti valstybės pagalbos ar kreiptis į besispecializuojančias nevyriausybines institucijas, gali turėti įtakos ir jaučiamas gaunamos pagalbos praktinis vertingumas, reali nauda, minimalus nusivylimas ar nepasitenkinimas tiek gavėjams, tiek teikėjams.

„95 proc. iš apklaustųjų vėl kreiptųsi pas mus“ (D9);

„Reali pagalba yra, ypač baudžiamosiose bylose, būtent tose privataus kaltinimo bylose“ (D8);

„Pagalba tikrai sakyčiau visapusiška: ir rengiam, ir maitinam, ir gauna stogą virš galvos, ir darbo ieškom, ir medicininė, ir psichologo, psichiatro pagalba, kur matom tos pagalbos reikia“ (D10);

„Visuomenė pradėjo kalbėti apie smurtą prieš moterį ne taip kaip anksčiau“ (D11).

Apibendrinant tyrimo dalyvių nuomones svarbu pažymėti, jog valstybei įsteigus institucijų, teikiančių teisinę pagalbą nusikaltimų aukoms, aktyviau vykdant žmonių informavimą, pareigūnams praplėtus veiklos funkcijas, nusikaltimo aukos dažniau kreipiasi dėl pagalbos, dėl noro pasinaudoti savo teisėmis ir taip „praneša“ apie save, savo problemas. Taigi labai svarbu tinkamai tą informaciją surinkti, užfiksuoti, susisteminti, analizuoti ir vykdyti kokybiškesnę, efektyvesnę pagalbą šiais specifinei asmenų kategorijai, rinkti duomenis viktimizacijos prevencijai.

4.2.4. Nusikaltimų aukų teisių bei interesų apsaugos Lietuvoje vertinimas

Nusikaltimų aukų teisių bei teisėtų interesų apsaugos Lietuvoje situaciją bandoma įvertinti aiškinantis tai, kokią teisių apsaugą turi nuo nusikastamų veikų nukentėję asmenys nepripažinti nukentėjusiais procesine tvarka, per kaltininko - nukentėjusiojo prizmę, jiems skiriamo dėmesio santykį teisių užtikrinimo lygmenyje bei nukentėjusiojo šiuo metu egzistuojančios teisinės bazės aspektu.

Nusikaltimo auka, nepripažinta nukentėjusiaja neįgauna svarbaus procesinio statuso, užtikrinančio jai valstybės garantuojamą teisių apsaugą ir kitokio pobūdžio pagalbą. Kritikuotina pati pripažinimo nukentėjusiuoju procedūra kaip per daug formalizuota ir tuo pačiu atverianti galimybes subjektyviai pareigūno nuostatai, bylos viklinimui ir trukdymui asmeniui teisėtai ir iš karto pasinaudoti jam priklausančia pagalba:

„Nusikaltimo padarymas ir jo padariniai konstatuojami daug vėliau, taip uždelstas pripažinimas nukentėjusiuoju lemia tai, kad asmuo nebegali naudotis jam suteiktomis procesinėmis teisėmis, „Tik asmuo, pripažintas nukentėjusiuoju, įgija tam tikrų teisių, kurios tačiau yra nepakankamos“ (D5);

„<...> kad save realizuot kaip nukentėjusį asmenį tu turi eiti į teismą ir ginti savo teises, tik teisme tu būsi pripažintas nukentėjusiuoju, o iki tol - tu niekas, <...> turi tokias pačias teises kaip ir bet koks kitas pilietis“ (D2).

Nors sutinkama, kad nusikaltimo auka įgyja tam tikras teises tik oficialiai tapus „nukentėjusiaja“, tačiau primenama, jog ne tik iš valstybės galima tikėtis paramos (nors ir nesitikint teisių gynimo užtikrinimo teismine tvarka): *„Yra nevyriausybinų organizacijų, kurios teikia visokeriopą pagalbą, kai žmonės į Jjus kreipiasi, paaiškina, ir nereikalauja tokių kriterijų, kaip mūsų baudžiamieji įstatymai“ (D4).*

Kita vertus, ekspertai pastebi, jog atsakomybė turi pasireikšti iš iš pačios aukos pusės, jos iniciatyva yra pranešti apie įvykusią nelaimę, stengtis padėti pareigūnams išaiškinti nusikaltimus, sumažinti „latentinę viktimizaciją“ bei, kaip teigiama, pačiai rūpintis reikalingų įkalčių surinkimu:

„Žmogus negali tikėtis jokių teisių apsaugos, jeigu jis nesikreipė“, „Būna tokių situacijų, kai asmuo pats nenori, kad jį pripažintų nukentėjusiuoju“ (D1);

„Už tai ir yra ta sąvoka latentinis nusikalstamumas arba latentinė viktimizacija, žmogus jeigu nesikreipia, tai niekas ir nežino, kas tas konkretus žmogus nukentėjo“ (D3);

„Pagal ankstesnius įstatymus, nukentėjusiojo pozicija buvo geresnė, nes dabar privataus kaltinimo tvarka reikia kreiptis ir įrodinėti pačiam, <...> jam priklauso įrodinėjimo našta“ (D4).

Nepaisant susirūpinimo nusikaltimų aukų teisių apsauga nepripažinus jos „nukentėjusiaja“, pastebima ir kita medalio pusė: valstybė nėra tokia turtinga, kad galėtų atsižvelgti į visų nusikaltimų poveikį patyrusių asmenų situaciją, susidarytų daugiau piktnaudžiavimo savo teisėmis atvejų:

„Jeigu jis nesikreipė dėl ikiteisminio tyrimo tai vargu, nes jeigu būtų nustatyta tokia galimybė, tai būtų sudarytos labai plačios galimybės piktnaudžiauti savo teisėmis“ (D6).

Kalbant apie teisinę bazę nusikaltimų aukoms, tiksliau jau kalbant apie „nukentėjusius“, praėjusius pirmąjį etapą ir gavus atitinkamą procesinį statusą, išryškėja prieštaringos išvalgos. Būta nuomonių, jog šiuo metu Lietuvoje galiojanti teisinė bazė nukentėjusiesiems yra pakankamai gera, tačiau kita vertus susirūpinimą kelia numatytų įstatymų praktinis įgyvendinimas arba norminiuose aktuose numatytų teisių išsibarstymas, nesusiteminimas:

„Jeigu bandysite susiorientuoti, kokias teises turite, tai Jums praktiškai visą baudžiamąjį kodeksą reiks išstudijuoti“, „Tas reglamentavimas tai kaip lopymas to, ko apskritai nėra, bandymas lopyti stogą, kurio nėra“ (D2);

„Tai pati bazė nėra bloga, kitas dalykas- kaip realybė“; „kaip proceso dalyvis, jis nemažai teisių turi, tik dažnai susiklosto taip, kad jam nesiūlo pasinaudoti kar ir ta teisine pagalba“ (D1);

„Pagrindinė problema yra ne tiek surašymas teisės aktuose, o kaip gyvenime teisės praktinis taikymas, <...> neužtikrinama, kas numatyta įstatymuose per netinkamą įstatymų taikymą“ (D4).

„Teisinė bazė pas mus yra tinkamai parengta tiktai žmogui reikia naudotis, kas yra“ (D9).

Taigi atrodo, kad oficialaus teisių surašymo ir numatymo prasme nusikaltimų aukų situacija keičiasi į gerąją pusę, tačiau išlieka praktinio šių teisių įgyvendinimo klausimas, liečiantis ir pačius nukentėjusius asmenis, ir pareigūnus, ir gynėjus.

Įdomi pozicija išryškėjo privataus sektoriaus atstovo, advokato, pasisakyme, jog teisinė bazė Lietuvoje yra demokratiškai ir sąžiningai sudėliota, svarbu yra jos laikytis ir turėti gerą gynybą: *„Lyginant mūsų teisinę bazę su užsienio pavyzdžiais yra pakankamai suformuotas modelis ir reikia tiktai gero patyrusio advokato“ (D8).*

Žvelgiant į kaltininko - nukentėjusiojo prizmę teisių užtikrinimo prasme atrodo, kad valstybė yra orientuota į kaltininko išaiškinimo ir nubaudimo tikslą labiau nei į nukentėjusiojo apsaugą, jo poreikių tenkinimą. Kai kurie respondentai svarsto, jog išpūdis, kad valstybė daugiau dėmesio skiria kaltininkui, o ne aukai susidaro logiškai: tarptautinėje teisėje iš pat pradžių dėmesys ir poreikis ginti teises nukrypo į įtariamąjį, o aukos apsauga atsirado vėliau, kaltininkui turi būti užtikrinta daugiau teisių dėl jo specifinės situacijos, kai prieš jį stoja valstybė ir jos teisinė sistema.

„Taip atrodo, kad tas dėmesys sufokusuotas į įtariamąjį, bet tas lemia tai, kad prieš jį veikia visa sistema, <...> o prokuroras kaltindamas įtariamą asmį taip jam padeda“ (D1);

„Visa sistema, visi įstatymai veikia tik kaltinamųjų asmenų atžvilgiu“, „pas mus viskas yra sukurta represinei sistemai, <...> nukentėjusysis apskritai yra kažkoks epizodas, įrodymų surinkimo šaltinis, procesas jam neorientuotas paskritai yra“ (D2);

„Tik neseniai pradėta kalbėti apie tai, kad baudžiamoji teisė galėtų turėti ir kompensacinį pobūdį“ (D3);

„Įtariamojo interesus gina suinteresuotas jo gynėjas, tuo tarpu nukentėjusiuoju turi rūpinti prokuroras, tačiau iki jo dar yra papildoma tarpininkas- ikiteisminio tyrimo pareigūnas“ (D5);

„Stereotipas mūsųose yra toks, kad kaltininkui tai jau viską valstybė duoda, o aukai nieko“, „vieno su kitu sieti negalima, ir vienu ir kitu atveju turi būti absoliučiai apgintos to žmogaus teisės“ (D4).

Apibendrinant šiuos pasisakymus, reiktų pastebėti, jog kalbant apie nukentėjusiųjų teises ir interesus Lietuvoje daugėja naujai priimamų įstatymų ar senų įstatymų patobulinimo šia linkme, tačiau praktiškas ir efektyvus jų įgyvendinimas reikalauja kitokio pareigūnų ir kitų teisėsaugos atstovų supratimo apie nusikaltimo aukas, jų specifinius poreikius. Egzistuojantis pripažinimo nukentėjusiuoju institutas atrankos principu užtikrina teisių apsaugą tik tam tikroms nusikaltimų aukoms, kadangi valstybė suteikia tokią paramą ir užtikrina tokias teises, kokias ji gali sau leisti. Baudžiamosios justicijos sistemoje auka ir kaltininkas neturėtų būti supriešinami, kiekvienai šaliai turėtų būti užtikrintos jų teisės, vieniems tų teisių galbūt reikia daugiau, kitiems mažiau, bet visos jos turėtų būti aiškiai išskirtos, susistemintos ir įgyvendinamos.

4.2.5. Nusikaltimų aukų teisinės ir socialinės pagalbos Lietuvoje vertinimas

Pagalbos nusikaltimo aukoms vykdymą Lietuvoje galima vertinti iš teisinių ir socialinių paslaugų teikimo pusės, atsižvelgiant į suteikiamos pagalbos kaip sistemos nukentėjusiems asmenims veikimo reikalingumą ir/ar būtinumą, atkreipiant dėmesį į šios specifinės srities finansavimo biudžetą bei lėšų panaudojimo efektyvumą.

Vertinant apskritai Lietuvoje šiuo metu teikiamą teisinę bei socialinę pagalbą nusikaltimo aukoms, galima išskirti tokią situaciją: vykdydama įsipareigojimus Europos Sąjungai iš teisinės pusės Lietuva teikia palyginti daug pirminės ir antrinės teisinės pagalbos, numato smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimą, įstatymais numato nukentėjusio žmogaus teisių gynimą, tačiau trūksta dvasinės, psichologinės, specializuotos pagalbos ar bent jau priimtų įstatymų realizavimo, pozityvios praktikos formavimo. Tuo tarpu, kaip jau anksčiau pastebėta, nukentėjusiojo statuso neįgyję nusikaltimo aukos gali kreiptis pagalbos arba į nevyriausybines organizacijas arba pirminės teisinės pagalbos, tačiau procesiškai jų teisės neginamos.

„Kalbant apskritai apie pagalbą aš manau, kad tai yra stipriai didelė problema. Teisė gali išspręsti labai mažai problemų, <...> jinai nepaguos, sveikatos neatstatys, psichikos nepadės atgauti“, „teisei čia manau tenka tik nedidelis vaidmuo, <...> o tokios specialios pagalbos kaip ir nėra išskyrus nevyriausybines organizacijas“ (D1);

„Teisinę pagalbą mes suteikiame kaip turtingi, lyginant su kitomis Baltijos šalimis ir apskritai Europos Sąjungos mastu <...> tuo tarpu dvasinės ar materialinės pagalbos trūksta“ (D4):

„Formaliai žiūrėti iš teisinės pozicijos per pastaruosius metus kažkas padaryta: atsirado nauji institutai, kardomoji priemonė ir aukai gal daugiau informacijos buvo suteikiama, bet <...> kad įstatymas priimtas tai dar nieko nereiškia“, „O socialinėje srityje tai viskas palikta tai projektinei veiklai, <...> kiek tos organizacijos nevyriausybinės sugeba išvystyti projektus, tiek ir sugeba“ (D2);

„Kadangi Lietuvos teisėje nurodytos aukos statusas neįtvirtintas, taigi ir jokios oficialios socialinės apsaugos nėra“ (D5).

Organizacijose, praktiškai teikiančiose pagalbą nusikaltimų aukoms taip pat išryškėja kelios pozicijos: 1) teisine prasme pagalba nėra labai bloga, tačiau streikuoja jos praktinis įgyvendinimas: netinamos bausmės, per ilgas teisminis procesas ir kt. problemos; 2) tam tikrų kategorijų aukoms (pavyzdžiui smurto šeimoje) trūksta įstatyminės bazės pagrindų, ilgą laiką praktiškai įgyvendinamų kitose šalyse; 3) tinkamai neformaliai, bet labiau specializuotai socialinio pobūdžio pagalbai nusikaltimų aukoms vykdyti trūksta žmonių savanoriškumo, trukdo ir pareigūnų nederamai aplaidus požiūris.

„Valstybė yra sudariusi visas sąlygas, daugiau nei pusė Lietuvos gyventojų turi teisę gauti šią teisinę pagalbą, žiūrint pagal pajamas“ (D8);

„Jei aptyrei turtinės žalos tai teismas ją atlygins, bet kitas klausimas yra moralinė žala, <...> tai yra vertinamasis požiūris, <...> teisinės kultūros klausimas“, „bet palyginus jiems tai pasitaiko vieną kartą taip pasinaudoti ir nėra ko skųstis“ (D9).

„Tuo atveju, kai kas nors sumuš gatvėje tai iš karto kriminalizuojama nusikaltimu ir pripažįstama nusikaltimu, tuo atveju kai vyras sumuša moterį namuose, tai nėra joks nusikaltimas ir nėra jokio įstatymo straipsnio“, „Smurtas šeimoje yra nekriminalizuotas, <...> nėra apsaugos nuo smurto įstatymo Lietuvoje“ (D11);

„Nustebino aplaidumas, neišgirsta nukentėjusioji pusė, neatliko darbo iki galo“, „Ne tie žmonės dirba, <...> lėšų samdyti darbuotojų neturi, o savanorių pritraukti yra labai sunku“, „Besikalbant išaiškėjo, kad dauguma kurias sulaiko nepraneša mums ir mes nespėjame atvykti su jomis pasikalbėti, suteikti papildomos informacijos apie pagalbą“ (D10).

Bene pagrindinė problema, kodėl pagalba nusikaltimų aukoms tiek sukurtos teisinės bazės efektyvaus įgyvendinimo prasme, tiek specializuotos socialinės pagalbos konkrečioms aukų grupėms prieinamumo prasme nėra pakankamai veiksminga, - tai informacijos šia tema trūkumas. Atsitikus nelaimei, žmogus patiria stresą, rūpinimasis informacijos rinkimu tampa papildoma užduotimi, o dar neretai prisideda pareigūnų abejingumas ir jų prastas savo pareigų neatlikimas informuojant nusikaltimų aukas dėl jų teisių ar dėl organizacijų, teikiančių atitinkamą pagalbą. Visgi ir patys nusikaltimų aukomis tapę žmonės neturi pasikliauti tik kitais, parodyti iniciatyvą ir susidomėjimą savo teisėmis turi ir jie patys.

„Žmonės turi per mažai informacijos tuo klausimu, nes dažnai kai tampa ta nusikaltimo auka, jiems surinkti tą informaciją pakankamai komplikuota, kadangi stresas, laiko ribotumas, vėlgi pasirengimas tai paramai, pagalbai“ (D6);

„Turiu pažįstamų, kurie dirba ikiteisminio tyrimo pareigūnais, kartais užklausiui ir net nusistebiu, klausiui ar duodat informacijos, o jie sako: kad neklausiam, tai duodam, gal perskaitys, ką ten aiškinsi, kad jie tų žodžių nesupranta. Manau apibusė problema: žmonės nesiaiškina, pareigūnai neaiškina“ (D1).

Ekspertų buvo svarstomas bendros sistemos, jungiančios pagalbos nusikaltimų aukoms srityje veikiančias organizacijas, jų tarpusavio bendradarbiavimo, teikiamų paslaugų organizavimo bei kitų sisteminių šios veiklos elementų egzistavimo ir/ar reikalingumo Lietuvoje klausimas. Šiuo klausimu pastebimai išsiskyrė dvi pozicijos: pirmoji- sistemos nėra ir jos nereikia, antroji- sistemos nėra, bet ji būtina. Pripažįstama, jog šiuo metu Lietuvoje nėra koordinuojančios institucijos, kuri apjungtų ir susistemintų pagalbą nusikaltimų aukoms teikiančias organizacijas, prižiūrėtų jų veiklą, vykdytų nuotalinį nukentėjusių asmenų nukreipimą. Iš vienos pusės manoma, jog tokios bendros institucijos buvimas ir informacijos susistemimas, primintų autoritarinį, nedemokratinės visuomenės modelį ir veikimą iš vieno taško, pažeidžiantį žmogaus teises. Iš kitos pusės manoma, jog būtinai reikalingas koordinuojantis institutas, tam, kad pagalba nusikaltimų aukoms būtų veiksmingesnė, vienytų tiek vyriausybių, tiek nevyriausybių organizacijų iniciatyvas, apjungtų pastangas, o ne veiktų pavieniui.

„Nėra organizacijos, kuri tą sistemą kurtų, palaikytų, generuotų tas idėjas, nėra tokių dalykų“, „mes galim deklaruoti puikiausių dalykų, bet jeigu asmuo to negauna, jis nesijaučia saugiai, nepatiria satisfakcijos dėl to ikiteisminio tyrimo nagrinėjimo, reiškia sistema nefunkcionuoja, jiniai neveikia“ (D2);

„Sistemos nėra, bendradarbiavimas prastas, nes eilė organizacijų įsteigta tik formaliai, valstybinės organizacijos niekaip vyriausybių organizacijų neremia ir jų nevienija“ (D5);

„Bendras choras Lietuvoje galvoja, kad čia reikia labai didelio bendradarbiavimo, informacijos tarpusavy, o as manau, kad šitokio tipo veikla pažeidžia žmogaus teises“, „čia tinka autoritariniam modeliui, kai viskas iš vieno punkto valdoma, tada reikia koordinacijos, <...> aš manau, kad tai nedemokratinis dalykas, <...> kiekvienoj organizacijoje turi būti tokia pagalba ir tiek informacijos, kiek žmogus nori“ (D4);

„Aš pritarčiau literatūros nuomonei, kad sistemos nėra“, „Aš manau, kad bent jau kažkokią informacinę sistemą, sudėjimą visų į vieną krūvą, tai galbūt ir valstybė turėtų (užtikrinti), <...> bet ar valstybė privalo kurti kažkokią specializuotą sistemą aukom, tai aš abejočiau“ (D1);

„Yra Vidaus reikalų ministerija, Policijos departamentas ir mūsų ministerijos baudžiamosios teisės departamentas, visi užsiima kažkokiais klausimais susijusiais su nusikaltimų aukų apsauga, tačiau tai yra išmėtyta per institucijas (D6);

Lietuvos valstybė skiria lėšų smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensacijai, teisei pagalbai bei kitokio pobūdžio pagalbai nusikaltimų aukoms (pvz., skiria lėšų nevyriausybinėms organizacijoms). Pastebima, jog šių lėšų skirstyme bei panaudojime neretai trūksta aiškumo, kyla klausimų dėl skaidrumo. Sutariama, kad lėšų galima būtų skirti ir didesniam skaičiui besikreipiančių ir teisę į kompensaciją ar pagalbą turinčių aukų, jei informuotumo lygis būtų didesnis bei sušvelinti dabar esantys reikalavimai.

„Manau, kad visoms smurtinių nusikaltimų aukoms, tu fonde esančių lėšų užtektų“ (D1);

„Nors mūsų Asociacija daugelį kartų bandė inicijuoti bendradarbiavimą su nurodytą kompensavimą realizuojančiu Fondu, tačiau ten neturime netgi stebėtojo vaidmens, taigi apie lėšų neefektyvų panaudojimą žinome tik iš žiniasklaidos“ (D5);

„Tų lėšų ataskaitų nieks net realiai nepateikia visuomenei, <...> nes tai nepristatoma, jie turi savo statistiką, bet jie ją saugo“ (D2).

Apibendrinant, akip tikslinės grupės vertina pagalbos nusikaltimų aukoms teikimą, reikia pasakyti, jog nukentėjusieji gali pretenduoti į valstybės garantuojamą pirminę ir antrinę teisinę pagalbą, smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimą, medicininę pagalbą bei specializuotas nevyriausybinių organizacijų programas. Nusikaltimų aukoms, nepripažintoms nukentėjusiais, bus galimybė kreiptis pirminės teisinės pagalbos ir gauti konsultaciją dėl tolimesnių galimų veiksnių arba pasinaudoti nevyriausybinių organizacijų daugiausiai specializuotomis paslaugomis. Pastebimas naujas valstybės įnašas į pagalbos nusikaltimų aukoms teisinės bazės stiprinimą ir tobulinimą, tačiau sėkmingas praktinis naujovių įgyvendinimas ir atitinkamos informacijos sklaida kol kas atrodo problemiška, o socialinių paslaugų sfera perleidžiama beveik išimtinai nevyriausybinių organizacijų žinion.

Šiuo metu Lietuvoje nėra vieningo nepertraukiamą pagalbą nusikaltimų aukoms teikiančio organo. Svarstoma, ar bendros sisteminančios institucijos sukūrimą turėtų inicijuoti valstybė ir įtraukti nevyriausybines organizacijas, ar tokios organizacijos apskritai nereikia, kad iš nusikaltimų aukų gaunama informacija būtų nedalinama taip užtikrinant besikreipiančiųjų anonimiškumą.

4.2.6. Užsienio šalių patirtis bei bendradarbiavimas tarp institucijų pagalbos nusikaltimų aukoms srityje

Užsienio šalių, kitų organizacijų, užsiimančių panašia veikla patirtis, tarpusavio kontaktavimas ir bendrų probleminių klausimų kėlimas yra svarbus aspektas gilinantis į pagalbos nusikaltimų aukoms situaciją šalyje.

Tarp geriausių šalių modelių pagalbos nusikaltimų aukoms atžvilgiu minimos Skandinavijos šalys, Vokietija, Austrija, Prancūzija bei Jungtinės Amerikos Valstijos. Tvirtinama, jog Lietuva turi atrasti pagal kultūrinės tradicijas, galias savitarpio pagalbos šaknis ir žmonių suvokimą sau tinkamiausią modelį, orientuojantis, bet akylai neperimant gerosios praktikos pavyzdžių. Turi būti išlaikomas kontaktas tarp vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų, nors ir pastebima, jog valstybinės institucijos neretai neatsižvelgia į visuomeninių įstaigų iniciatyvas bei žvelgia į jas kaip į konkurentes „savoje nišoje“.

Nevyriausybinių organizacijų gana glaudžia bendradarbiausia su užsienio šalimis, dalyvauja įvairiuose bendruose projektuose, vyksta į seminarus bei taip padidina skiriamas lėšas, kurių, skiriamų tik iš valstybės tikrai neužtektų. Kiekviena šalis turi savo pagalbos nusikaltimų aukoms specifiką, labiau vysto teisinę ar socialinę kryptį, tačiau svarbiau yra ne kaip teikiama, bet ar išvis teikiama pagalba, ir ar žmonės apie tai žino:

„Užsienio valstybės visai kitaip daro: <...> aš atėjau, pasakiau- aš nukentėjęs, ir sistema įsijungia, pradeda veikti ir mane gina, mane apsaugo“ (D2);

„Jeigu palyginsim tas bendruomenes, kurios veikė su mūsų senąja tradicine savitarpio pagalbos sistema, tai mūsų sistema yra daug geresnė negu ten. Tačiau jeigu paimsi kur mes esam čia nusvetimėję, tai tų miestietišku bendruomenių vakarų Europoj padėtis jau būtų geresnė“, „užsienyje ta pagalba labiau kompleksiška, <...> organizacijos yra didelės apimties, turi įvairias sekcijas, tam tikras sritis, kur kiekvienas specializuojasi“ (D4);

„Nė viena šalis neturi tokių teisių kaip mūsų nukentėjusiesiems tik buvusioje sovietinė erdvėje, <...> bendrosios teisės šalyse nukentėjusiojo tokio iš vis nėra proceso dalyvio, jie yra kaltinimo liudytojai“ (D1).

Žymią vietą pagalbos nusikaltimų aukų atžvilgių užima įvairios nevyriausybinių organizacijos, kurių svarbi funkcija yra suteikti pagalbą toms aukoms, kurių „nepriėmė“ baudžiamosios justicijos sistema ir nesuteikė „nukentėjusiojo“ procesinio statuso. Dauguma nevyriausybinių organizacijų orientuojasi į konkrečios kategorijos nusikaltimų aukas ir stengiasi suteikti joms visokeriopą kompleksinę pagalbą, tiek teisinę, tiek psichologinę ir pan. Nors nevyriausybinių, neoficialaus lygmens veikla yra labai svarbi, šioje srityje Lietuva atsilieka nuo kitų šalių tiek savo dyžiu, finansiniu pajėgumu, savanorių darbu bei valstybės dėmesiu.

„Na aš galvoju, kad nevyriausybinės organizacijos vis dėl to labiau specializuotos ir dauguma turbūt labiau suinteresuotos tokią realią pagalbą teikti“, „nevyriausybinės lankstesnės, <...> nežinau, kaip priversti jas užimti tam tikras nišas, kad jos nesidubliuotų“, „Valstybinės irgi veikia, <...> bet matyt jiems vis tiek svarbiau tie rodikliai, ataskaitos, tikrinimai“ (D1);

„Visos nevyriausybinės organizacijos Lietuvoje yra gana neturtingos, todėl negali daugiau negu gali“, „nevyriausybinės organizacijos neturėtų dairytis į biudžetą ir kaulyti, <...> laiko, lėšų ir daugiau savanorių reikia“ (D4);

„Apie valstybės garantuojamą įstatymą sutinkamai su specialiu įstatymu galiu pasakyti tik tiek, kad yra įsteigtos žinomos tarnybos, kurios veikia pakankamai biurokatiškai, formaliai ir tinkamai nukentėjusiojo interesų neatstovauja, nes jos labiau orientuotos dirbti įtariamųjų, kaltinamųjų labui“ (D5);

„Iš šalies, teisėsaugos gaut kažkokią pagalbą, paramą, supratimą tai aš manau čia nonsensas būtų dabartinėj situacijoje, dabartinėj sistemoj. Tikrai nevyriausybininkai, viešos įstaigos praktiškai ir veža tą krūvį, <...> nors tie sektoriai neturi vežt krūvio, tų minimalių standartų, kuriuos turi užtikrinti valstybė“ (D2).

Kalbant konkrečiai apie vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų atstovus, pastebima tam tikra įtampa, abejingumas kalbant apie tarpusavio bendradarbiavimą, pasiūlytų teikimą ir prėmimą, trukdžius įgyvendinti numatytus projektus (konkrečiai iš valstybės spūsės). Tuo tarpu atskirai tarp nevyriausybinių ar vyriausybinių sektorių tie kontaktai daug artimesni, juos jungia panaši situacija:

„Su valdžios institucijomis tas bendravimas tai toks, kad jie kviečia ir į seminarus, susitikimus, paskaitas, mes teikiame pasiūlymus. Pasiūlymus jie priima, bet iš to realios naudos, jokių žinių negauname“, „Mes kovojame su tuo mechanizmu, kuris mato, kad viskas tvarkoj ir jokių problemų nėra“; Teisingumo ministerijos atstovai bandė įrodyti, kad mūsų įstatyminė bazė yra tobula ir nieko tobulinti nereikia, kas nori papildomo darbo“ (D11);

„Nesame sudarę jokių susitarimų, ir kokios čia organizacijos egzistuoja to lygio, su kuriais būtų galima bendradarbiauti, nebent su katalikiškom, krikščioniškom, nes su kitom mūsų specifika skiriasi ir požiūris galbūt į gyvenimą. Institucijos kreipiasi, bet ne vyriausybinės, o vaiko teisu apsaugos darbuotojai, pirminės ir teisinės pagalbos specialistai“ (D9);

„Ateina pinigėliai iš kitų organizacijų, o jie dalinasi su kitom organizacijom. Pavyzdžiui mes turim projektą merginų gebėjimams lavinti, tai pagal tą projektą pinigai įvairiom grupėm yra išskirstomi po visą Lietuvą“, „Mūsų vyriausybė tuo nesuinteresuota ir kadangi nors stovi tušti pastatai po keletą metų, bet kažkodėl tai gaila tų pastatų ir neskiria, o tie pinigai nuplaukia“ (D10).

Nevyriausybių organizacijų atstovai ne tiek dėl užsienio šalių patirties, praktikos perėmimo, kiek dėl lėšų stygiaus palaiko glaudžius kontaktus su užsienio valstybėmis, Norvegija, Danija, Vokietija ir kt., dalyvauja ir rengia įvairius projektus savo veiklai vykdyti, gauna paramas.

„Mes gyvenam nuo projekto iki projekto“ (D11);

„Be abejo yra atsižvelgiama (į užsienio šalių patirtį), kadangi tie projektai ateina pagrinde iš užsienio, pagal jų diktuojamas sąlygas“ (D10).

Tuo tarpu privataus sektoriaus atstovai savo veikloje mažai remiasi užsienio šalių praktika, juos samdo valstybė teisinėms paslaugoms suteikti. Su jaučiama nostalgija užsimenama, jog anksčiau Sorosh'o fondo finansuojama buvusi viešoji advokatų kontora bendradarbiavo su kitomis įstaigomis, kitais fondais, vyko daug seminarų, atvažiuodavo specialistų iš užsienio šalių. Finansavimą perėmus valstybei, seminarų nebeliko: *„Jei vieną dieną išvyksti kur nors į seminarą, nieks tau už tą dieną nesumokės, atskaičiuos iš atlygio“ (D8).*

Apibendrinant reiktų pastebėti, jog užsienio šalių patirtis ir gerosios praktikos teikiant pagalbą nusikaltimų aukoms yra svarbus informacijos šaltinis Lietuvai formuojant savąją pagalbos šiai specifinei asmenų grupei modelį, kuris, kaip pastebima, turėtų būti paremtas ne tik moderniomis metodikomis, tarptautiniais standartais, bet ir galias tradicijas menančiomis savitarpio pagalbos idėjomis. Pagalbą nusikaltimo aukoms vykdo tiek nevyriausybinės, visuomeninės organizacijos, tiek valstybinis bei privatus sektorius. Darbas šioje veikloje yra labiau pavienis, jaučiamas bendradarbiavimo, kontaktavimo stygius tarp šių lygmenų, neretai nevyriausybinės organizacijos iš valstybės tikisi didesnio finansavimo, jų pasiūlymų paisymo, kita vertus valstybės institucijos neretai čia išvelgia savitą konkurenciją ar lindimą į „savo daržą“.

4.2.7. Nusikaltimų aukos ir žiniasklaidos vaidmuo

Žiniasklaida nusikaltimų aukų kontekste išlieka pelno siekiančia institucija, labiau orientuota į verslą, sensacingus pranešimus, ne į aukos poreikius, naudingos informacijos apie šiuo metu egzistuojančią pagalbą ir ją teikiančias organizacijas. Svarbu, kad informavimo priemonės atspindėtų realias faktines aplinkybes, susiklosčiusią situaciją, neišgalvojant burbulo bei išlaikant aukų anonimiškumą, privatumo momentą.

„Vietoj to, kad analizuotų sistemiškai, kompleksiškai, siūlytų skaudulius šalinti ar kažkokius pozityvius sprendimus, dėmesys susifokusuoja grynai į atskiro įvykio aprašymą, iš kurio jokios išvados“ (D1);

„Mūsų žiniasklaida yra kriminalinė visų pirma ir jie nukentėjusį rodo tik kaip sensacingą kažkokį nukentėjusį asmenį, o kad prisidėti prie socialinės reklamos kūrimo, prevencinės

viktimologinės veiklos, informacijos skleidimo apie jų teises- tai nieko nėra. Į tai žiūrima tik komerciškai“ (D2):

„LRT, Žinių radijas nusikaltimų aukų padėčiai charakterizuoti buvo surengę nemažai kokybiškų laidų, tačiau kitos priemonės labiau „smaginsai“, viktimizuoja aukas dar labiau“ (D5);

„Žiniasklaida dabar siekia pelno, <...> jei jų pelno siekimo tikslai kirsis, tai tu būsi priemonė ir tavim pasinaudos kaip ir bet kuo, tiek auka, tiek nusikaltėliu, tiek bet koku kitu žmogum“ (D4);

„Informacinis pobūdis tos žiniasklaidos būtų naudingesnis ir konstruktyvesnis jeigu būtų pateikiama kritika, tai iš tikrųjų jinai būtų patikima įvertinus kažkokiais aplinkybėmis, o ne vien remiantis tokiais vertinamojo pobūdžio dalykais, kokio dydžio kompensaciją būtų protinga ar sąžininga sumokėti“ (D6).

Apibendrinant reiktų paminėti, jog komercija yra išgalėjusi ir pateikiant informaciją apie nusikaltimų aukas. Į jas žiūrima kaip į priemonę savo tikslams pasiekti, stengiamasi afišuoti dienos žiauriausią įvykį, kuriame aukos tampa „kažkokiais šoumenais“, negalinčiais tam pasipriešinti ir patiria pakartotinę viktimizaciją.

4.2.8. Pagalbos nusikaltimų aukoms tobulinimas

Į pagalbos nusikaltimų aukoms tobulinimą gali būti orientuojamasi išsiaiškinant ir įvertinant priemones, kurių reikėtų imtis, ar prioritетines sritis, kuriomis reiktų užsiimti, kad dabartinė pagalba būtų efektyvesnė.

Nusikaltimų aukų tema besidomintys bei šioje srityje dirbantys ekspertai efektyvesnės pagalbos nusikaltimų aukų atžvilgiu skiria tokias prioritетines kryptis: politinio sprendimo priėmimas sukurti kompleksinę pagalbos nusikaltimų aukoms sistemą, kuruojamą valstybės; informacinės bazės plėtra ir nuolatinis veikimas; tradicijas menančios savitarpio pagalbos stiprinimas tarp visuomenės piliečių; procedūrų, formalių struktūrų ir reikalavimų švelninimas įgyvendinant nusikaltimų aukų teises.

Smulčiau aprašant pasiūlymus, juos galima išvardinti taip:

- Turi būti sukurta kompleksinės pagalbos sistema, kur valstybė atliktų susisteminimo darbą, bet realiai tą vykdytų ne ji pati, o kitos atitinkamos ir suinteresuotos institucijos („*Netikiai specializuota valstybine įstaiga, jos efektyvumu*“, „*Ta specializuota tarnyba savyje užkoduioja norą, kad visą laiką būtų ta problema, jei neliktų problemos- tavęs nereikėtų*“ (D1)).
- Turi būti priimtas politinis sprendimas, valstybės iniciatyva formaliai įkuriant skyrių ar centrą su atitinkamom nuostatom ir reglamentu, kuris imtų rūpintis nukentėjusių asmenų apsauga kompleksiškai („*Rytoj ministerijos susėda du ministrai ir priima susitarimą, formaliai viską surašo ir įkuria pagaliau kokį nors skyrių ar centrą, kuris būtų ne viešoji įstaiga, ne asociacija, bet*

ministerinis skyrius su atitinkamom nuostatom. Ir tada koreguojami, daroma baudžiamųjų įstatymų analizė, atliekama ekspertizė, stebėseną, paslaugų įvertinimas, kokybė ir kiti normalūs dalykai“ (D2)).

- Pagal įtariamojo analogiją Europos Sąjungoje, reikalinga, kad būtų įvestas standartinis aukos ar nukentėjusiojo teisų laiškas, kurį gautų kiekvienas besikreipiantis dėl patirtos nusikalstamos veikos ir, kuriame būtų išvardintos priklausančios teisės ir pagalbą teikiančios organizacijos (*„Nuo to suvokimo, kur tu esi ir kur tu gali kreiptis ir prasideda kiekvieno kelias“ (D1)*).
- Pirmiausiai rasti žmones, kuriems reikalinga pagalba, akcentuojant ne tiek teisinę, psichologinę ar kt., o labiau savitarpio pagalbą, apimančią visus visuomenės narius (*„Viskas vyksta socialinėje aplinkoje, tai konkrečiu atveju, kad būtų kuo mažiau vienišų žmonių su savo problemom paliktų spresti žmonių, kai gali kas nors jam padėti“ (D4)*).
- Paprastesnė procedūra ir švelnesni formalūs reikalavimai pripažįstant pažeistas žmogaus teises ir suteikiant „nukentėjusiojo“ statusą (*„Supaprastinti formalius reikalavimus, pripažįstant asmenį nukentėjusiuoju, nes taip būtų lengviau įgyvendinti pažeistas teises ir interesus“ (D5)*).
- „Smurtinių nusikaltimų“ sąvokos plėtimas bei procedūrų, reikalavimų supaprastinimas siekiant gauti žalos kompensaciją, nustatyti ir taikyti lankstesnius kompensacijos dydžius (*„Lengvinti procedūras, paprastesnes jas nustatinėti, keisti tuos kompensavimo dydžius, tai aš manau, kad iš tikrųjų tobulinimui arba situacijos procedūros pakeitimui yra labai daug priedaidų“ (D6)*).
- Stiprinamos informacijos priemonės ir sklaida (*„Įvairios informacinės kampanijos, įvairios švietimo priemonės, informavimas žmonių apie tai, kas vyksta ir kur kreiptis pagalbos“ (D3)*).

Kalbant apie organizacijas ir institucijas bei jų atstovus, praktiškai dirbančias pagalbos nusikaltimo aukoms srityje, situacijos gerinimui matomi labiau konkretūs, su asmeninėmis problemomis susiję pastebėjimai: nepertraukiamas valstybės finansavimas, parama ir noras bendradarbiauti, valstybės samdomų advokatų skaičiaus didinimas, didesnis savanorių darbuotojų skaičius, nevyriausybinių organizacijų įgalinimas.

„Turėtų būti nepertraukiama vyriausybinių parama, kad būtų daug žmonių etatų, kad pagalba būtų kokybiškai suteikiama“ (D10);

„Šiandieninė taupymo politika nesiderina su geresniu nukentėjusiojo atstovavimu“ (D8);

„Užtikrinsime nuolatinę pagalbos teikimą ir nuolat moterys žinos, kad galima skambinti, jeigu užtikrinsim nevyriausybinių organizacijų finansavimą, įgalinsim krizių centrus“ (D11).

Apibendrinant įvardintų pagalbos nusikaltimų aukoms tobulintinių sričių, prioritetinių sprendimų ir problemų visumą, galima pastebėti, jog esminio žingsnio, svarbaus vaidmens formuojant, vykdančią, prižiūrint bei plėtojant ir teisinę, ir socialinę pagalbą yra tikimasi iš valstybės, iš konkrečių jai atstovaujančių institucijų iniciatyvų.

IŠVADOS

- Gilinanantis į nusikaltimo aukos sampratą kriminologijoje išsiskiria skirtingi šio termino apibrėžties ir traktavimo modeliai. Vieni autoriai į nusikaltimo aukas žvelgia kaip į pagalbos, bei paramos reikalaujančius, nekaltumą ir užuojautą įkūnijančius subjektus. Kiti viktimologai nusikaltimo situacijoje aukas laiko atsakingomis už įvykdytą nusikalstamą veiklą, sukėlusią aukai viktimizaciją. Dar kiti nusikaltimo aukas traktuoja kaip vieną iš politinės manipuliacijos įrankių, siekiant piliečių palankumo. Skirtingi apibrėžties variantai suponuoja tai, jog nusikaltimo auka gali būti socialiai konstruojama priklausomai nuo to, kaip traktuojamas nusikaltimas, nuo politinės valios ar visuomenės bendrojo intereso.
- Lietuvos Respublikos teisiniuose šaltiniuose apibrėžiama „nukentėjusiojo“ sąvoka susiaurina nuo nusikaltimų nukentėjusių asmenų ratą konkrečiau apibrėžtose rėmuose: nukentėjusiuoju vadinamas fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika buvo padaryta moralinė, fizinė ar turtinė žala. Kaip pastebi kokybinio tyrimo dalyviai, valstybė apibrėžia tokią nusikaltimo aukos išraišką baudžiamosios justicijos rėmuose, kokią gali sau leisti finansiškai.
- Mokslininkai kritikuoja šiuo metu Lietuvoje taikomą formalizuotą nusikaltimo aukos pripažinimo nukentėjusiuoju procedūrą kaip netinkamą sąlygą, trukdančią nuo nusikaltimo nukentėjusiems asmenims kuo greičiau pasinaudoti savo teisių apsauga, interesų gynyba bei priėjimą prie paslaugų. Esant tokiai situacijai, dalis nusikaltimų aukų apskritai lieka už baudžiamojo teisingumo sistemos ribų, todėl labai svarbus nevyriausybinų organizacijų indėlis gerinant šios rizikos grupės asmenų padėtį.
- Pasikeitęs nusikaltimo aukos vaidmuo baudžiamosios justicijos sistemoje teigiamai paveikė viktimizaciją patiriančių asmenų padėtį. Padidėjus visuotiniam nusikaltimų mastui, renkant pirmuosius duomenis apie nusikaltimų aukas, tarptautinėms organizacijoms priimančioms nusikaltimų aukų teises reglamentuojančius dokumentus, buvo atkreiptas dėmesys tiek į fizinius, psichologinius, materialinius, tiek į socialinius nuostolius, kuriuos patyrė auka bei į kompleksiskai teikiamos pagalbos svarbą minėtiems nuostoliams kompensuoti.
- Mokslinėje literatūroje nurodoma nemažai problemų, susijusių su asmenų, nukentėjusių nuo nusikaltimų pagalba Lietuvoje, tačiau svarbiausiais aspektais nurodoma tai, kad šalyje nėra vieningos pagalbos sistemos, teikiančios socialines ir teises paslaugas, nepriklausomos ir vyriausybės organizacijos bei politikos atstovai nebendradarbiauja tarpusavyje, negali pasiūlyti pastovaus išvystyto tokių paslaugų teikimo ir neužtikrina nuolatinio efektyvaus informacijos sklaidimo.

- Apibendrinus surinktų viktimologinių tyrimų bei oficialių šaltinių duomenis, viktimizacijos mastai šalyje vertintini gana nevienareikšmiškai, vieni tyrimai byloja apie nusikaltimų aukų skaičiaus stabiliciją ir mažėjimą, kiti tyrimai eskaluoja, kad daugiau nei pusė šalies gyventojų turi viktimizacijos patirties, oficialioji statistika pastaraisiais metais taip pat fiksuoja išaugusį nusikaltimų aukų skaičių. Tam tikri viktimizacijos požymiai išryškėja daugelyje atliktų tyrimų: labiausiai nuo nusikalstamų veikų nukenčia didžiųjų šalies miestų, 30-59 metų amžiaus gyventojai. Daugiausiai patiriama turtinio pobūdžio žala, dažniausiai pasitaikanti nusikalstama veika- vagystė. Nusikaltimo aukos palygintus pasyviai kreipiasi į policiją dėl įvykusio nusikaltimo, nors ir jaučiasi nesaugiai savo gyvenamojoje aplinkoje ar dėl galimybės tapti nusikaltimo auka.
- Antrinės duomenų analizės rezultatai leidžia pastebėti, jog egzistuoja informuotumo apie valstybės teikiamas teisinio pobūdžio, žalos kompensacijos paslaugas problema. Nežymūs pokyčiai nusikaltimų aukų teisių apsaugos srityje per pastaruosius metus Lietuvoje reikalauja nuolatinės nusikaltimų aukų teisių padėties stebėsenos Lietuvoje, sąžiningo pareigūnų funkcijų, susijusių su pagalba nusikaltimų aukoms, atlikimo.
- Savarankiškai atliktas kokybinis nusikaltimų aukų padėties Lietuvoje tyrimas atskleidė, jog nusikaltimų aukų teisių apsauga gerėja tik įstatymiškai teoriniame lygmenyje, tačiau praktikoje šie pakeitimai įgyvendinami problematiškai. Lietuvoje daugėja naujai priimamų ar patobulintų įstatymų pagalbos nusikaltimų aukoms srityje, tačiau realiam ir efektyviam jų įgyvendinimui trūksta atsakingesnio pareigūnų ir kitų teisėsaugos atstovų supratimo apie nusikaltimų aukas, jų specifinius poreikius bei pačių aukų domėjimosi savo teisėmis.
- Svarbus kiekvienas pagalbos nusikaltimų aukoms pasireiškimo momentas: užuojauta, supratimas, nukreipimas tinkame linkme, teisių ir pareigų išaiškinimas, konkretus problemos sprendimas ar integracija į visuomenę. Formali, teisinio pobūdžio pagalba dėl kurios kreipiamasi į atitinkamas valstybines įstaigas neretai būna tik „ledkalnio viršūnė“, o tai, kiek ir kokių problemų slegia žmogų galima pamatyti tik artimesniame, neformaliame kontakte su juo. Tai suponuoja nevyriausybinių organizacijų kaip specifiškai svarbaus pagalbos šaltinio reikšmę.
- Apibendrinant tyrimo dalyvių nuomones dėl tobulintinų sričių bei prioritetinių sprendimų pagalbos nusikaltimų aukoms atžvilgiu, pastebima, jog iš valstybei atstovaujančių institucijų yra tikimasi esminio žingsnio, svarbaus vaidmens formuojant, vykdančią, prižiūrint bei plėtojant ir teisinę, ir socialinę pagalbą minėtai rizikos grupei.

LITERATŪRA

1. Ancelis P. Dėmesingumas nusikaltimo aukai kaip prielaida kuriant atvirą visuomenę // Teisinės valstybės link. Vilnius: Lietuvos teisės akademijos mokslo darbai, 2000, t.15(7), p. 153–160.
2. Ancelis P., Juzukonis S. Nukentėjusiojo sąvoka Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamajame procese //Jurisprudencija, 2002, t. 35(27), p. 99-107.
3. Ancelis P. Nukentėjusiojo teisinė padėtis pasikeitus baudžiamiesiems įstatymams // Jurisprudencija, 2003, t. 49 (41), p. 97-104.
4. Ashworth A. The Criminal process. An evaluative study. Oxford: Clarendon Press, 1994, p. 1-305.
5. Ažubalytė R. Nukentėjusiojo teisėtų interesų ir teisių realizavimas baigiant ikiteisminį tyrimą // Jurisprudencija, 2005, t. 70 (62), p. 119-124.
6. Babachinaitė G., Bondzikaitė I., Dvilaitis V. ir kt. Nusikaltimų aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje. Vilnius: Deiva, 1999, p. 1- 98.
7. Babachinaitė G. Nusikalstamumo prevencijos organizavimo viktimologiniai aspektai (monografija). Vilnius: Lietuvos teisės akademija, Vilnius, 2000, p. 1-71.
8. Christie N. Nusikaltimo kontrolė kaip pramonė: į Gulagą Vakarų stiliumi. Vilnius: Eugrimas, 1999, p. 1-190.
9. Dobryninas A., Gaidys V. Ar saugi Lietuvos visuomenė? Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą. Vilnius, 2004, p. 1-92.
10. Duomenys apie asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų Lietuvos Respublikoje per 2005 m. sausio - 2008 m. lapkričio mėn. laikotarpį (Forma 50_SAV). Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos ataskaita.
11. Elias R. Victims still: the political manipulation of crime victims. Newbury park: SAGE Publications, 1993, p. 1-137.
12. European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes. Strasbourg: European Treaty Series, Nr. 116, 1983, p. 1-6. Internetinė prieiga [žiūrėta 2009 m. gegužės 22 d.]: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/116.htm>
13. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija R.(85)11 valstybėms narėms dėl nukentėjusiojo padėties baudžiamojoje teisėje ir procese. Europos Tarybos informacijos biuras. Internetinė prieiga [žiūrėta 2009 m. balandžio 25 d.]: [www.etib.lt/site_files/Ministru%20Komiteto%20dokumentai/\(85\)11.doc](http://www.etib.lt/site_files/Ministru%20Komiteto%20dokumentai/(85)11.doc)

14. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija R.(87)21 valstybėms narėms dėl pagalbos aukoms ir jų viktimizacijos prevencijos. Europos Tarybos informacijos biuras. Internetinė prieiga [žiūrėta 2009 m. balandžio 25 d.]:
[www.etib.lt/site_files/Ministru%20Komiteto%20dokumentai/\(87\)21.doc](http://www.etib.lt/site_files/Ministru%20Komiteto%20dokumentai/(87)21.doc)
15. Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas 2001 m. kovo 15 d. dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose (2001/220/JHA) // Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2001, 19/4 t., p. 72-75. Internetinė prieiga [žiūrėta 2009 m. balandžio 25 d.]:
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:04:32001F0220:LT:PDF>
16. Garland D. Punishment and Modern Society: a Study in Social Theory. Chicago: The University of Chicago Press, 2006, p. 1-512.
17. Garland D. The culture of control: crime and social order in contemporary society. Chicago: The University of Chicago Press, 2004, p. 1-307.
18. Gečėnienė S. Nusikaltimų aukų teisės // Žmogaus teisės Lietuvoje. Vilnius: Naujos sistemos, 2005, p. 247-265.
19. Goodey J. Victims and victimology: research, policy and practice. Harlow: Pearson: Longman Criminology Series, 2005, p. 1-20.
20. Karmen A. Crime Victims: an Introduction to Victimology. Sixth edition (Chapter One), 2007. Internetinė prieiga [žiūrėta 2009 m. gegužės 29 d.]:
www.sjsu.edu/upload/course/course_6669/Karmen_Ch1.ppt
21. Kiškis A. Nusikalstamumas Lietuvoje: ko neparodo oficialioji statistika? //Jurisprudencija, 2008, Nr. 11(113), p. 114-123.
22. Lea J. Left Realism: a Defence // Crime, Law and Social Change. Contemporary Crises, 1987 (11), p. 357-370. Internetinė prieiga [žiūrėta 2008 m. birželio 20 d.]:
<http://www.bunker8.pwp.blueyonder.co.uk/misc/defence.htm>
23. Lietuvos gyventojų apklausa apie policiją. Bendra Lietuvos ir Didžiosios Britanijos bendrovė „Baltijos tyrimai“, Vilnius, 2008. Internetinė prieiga [žiūrėta 2009 m. gegužės 20 d.]:
<http://www.policija.lt/index.php?id=91>
24. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d. Aktuali redakcija. Internetinė prieiga [žiūrėta 2009 m. gegužės 22 d.]: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=111555
25. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas: patvirtintas 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d. Aktuali redakcija. Internetinė prieiga [žiūrėta 2009 m. gegužės 22 d.]: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=163482

26. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo įstatymas: patvirtintas 2008 m. lapkričio 14 d. įstatymu Nr. X-296, aktuali redakcija įsigaliojo 2009 m. kovo 1 d. Internetinė prieiga [žiūrėta 2009 m. gegužės 25 d.]:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=259415
Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos ataskaita apie pirminės teisinės pagalbos organizavimą ir teikimą 2007 m. Vilnius, 2008, p. 1-34. Internetinė prieiga [žiūrėta 2009 m. gegužės 19 d.]: <http://www.teisinepagalba.lt/default.aspx?top=prim&item=aktprim&id=15887>
27. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas: patvirtintas 2000 m. kovo 28 d. įstatymu Nr. VIII-1591, aktuali redakcija įsigaliojo 2005 m. gegužės 1 d. Internetinė prieiga [žiūrėta 2009 m. gegužės 25 d.]:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=98693
28. Mawby R. Crime victims: needs and services in four European Countries // Understanding crime: experiences of crime and crime control. UNICRI, 1993, p. 339-342.
29. Mawby R. Critical victimology: international perspectives. London: SAGE Publications, 1998, p. 1-198.
30. Michailovič I. Kriminalinės viktimizacijos tyrimų aktualijos // Teisė. Mokslo darbai, 2009, t. 70, p. 20-35.
31. Michailovič I. Viktimologijos raida ir perspektyvos. Vilnius: VU, TIC, 2007, p. 1-131.
32. Newburn T. Criminology. Cullompton: Willan Publishing, 2007, p. 342-368.
33. Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 m. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“. Vilnius, 2007. Internetinė prieiga [žiūrėta 2009 m. gegužės 20 d.]:
<http://www.nplc.lt/sena/lit/lit56.pdf>
34. Roberts A.R. Helping crime victims: research, policy, and practice. Newbury Park (California): SAGE Publications, 1990, p. 1-280.
35. Rock P. On Becoming a viltim // New Visions of Crime Victims. Edited by Hoyle C., Young R. OxfordPortland: Hart Publishing, 2002, p. 1-22.
36. Rudzinskas A. Kompensacijos asmenims, nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų Lietuvoje // Jurisprudencija, 2005, t.70(62), p. 126-132.
37. Sarnoff S K. Paying for Crime. The Policies and Possibilities of crime Victim Reimbursement. Connecticut: Praeger Publications, 1996, p.1-103.
38. Swaaningen R. Critical criminology: visions from Europe. London : Sage Publications, 1997, p.1-281.
39. Tarybos direktyva 2004/80/EB 2004 m. balandžio 29 d. Dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms // Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2004, t.19/7, p. 65-68. Internetinė prieiga [žiūrėta 2009 m. balandžio 22 d.]:

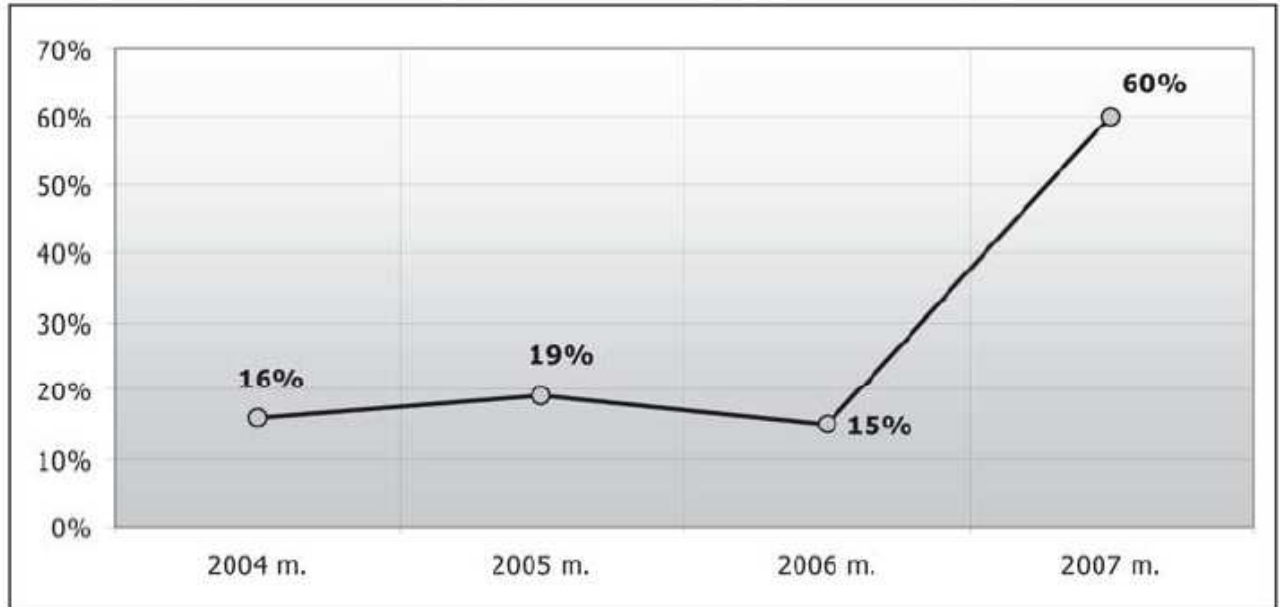

- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0080:LT:HTML>
40. Tarptautinis nusikaltimų aukų tyrimas Vilniuje (Lietuva), 2000.- Vilnius, Teisės institutas, 2001, p. 1-89.
  41. Teisinės informacijos poreikio ir sklaidos vertinimas. Rinkos ir viešosios nuomonės kompanija „Spinter tyrimai“, Vilnius, 2008. Internetinė prieiga [žiūrėta 2009 m. gegužės 18 d.]:
http://www.tm.lt/dok/tyrimai/Tyrima_Teis%20inf%20poreik%20ir%20sklaid%20vert.ppt
  42. United Nations General Assembly. Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and abuse of Power. A/RES/40/34, 1985. Internetinė prieiga [žiūrėta 2009 m. balandžio 29 d.]: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>
  43. Uscila R. Viktimologijos pagrindai: nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje. Mokslinis - metodinis leidinys. Vilnius: Mokslo aidai, 2005, p.1-185 .
  44. Uscila R. Socialinių ir teisinių paslaugų teikimo nukentėjusiems asmenims probleminiai aspektai // Pedagogika, 2007, Nr. 87, p.149-155.
  45. Uscila R. Viktimologiniai tyrimai Lietuvoje. Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais // Teisės problemos, 2008, Nr. 3 (61), p. 112-125.
  46. Uscila R. Nusikaltimų aukų teisių įgyvendinimo Lietuvoje vertinimas // Teisės problemos, 2004, Nr. 14(46), p.128-142.
  47. Uscila R. Nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje: padėties vertinimas // Jurisprudencija, 2004, t.59(51), p. 16-25.
  48. van Dijk J. J.M. Introducing Victimology // Caring for Crime Victims. Selected Proceedings of the 9th International Symposium on Victimology, edited by van Dijk J. M., van Kaam R., Wemmers J. JAV: Criminal Justice Press, 1999, p. 1-9.
  49. Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 m. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“. Vilnius, 2008. Internetinė prieiga [žiūrėta 2009 m. gegužės 20d.]:
<http://www.nplc.lt/centrov/reng/ren002/ren002-tyrimo-ataskaita.doc>
  50. Walklate S. Handbook of Victims and Victimology. Cullompton: Wilan Publishing, 2007, p. 1-16.
  51. Žmogaus teisių padėtis ir žmogaus teisių apsaugos sistemos vertinimas. Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“. Vilnius, 2004, p. 1-107. Internetinė prieiga [žiūrėta 2009 m. gegužės 18 d.]: http://www.lidata.eu/page.php?page=apie_archyvas_tyrimai#2004

1 PRIEDAS

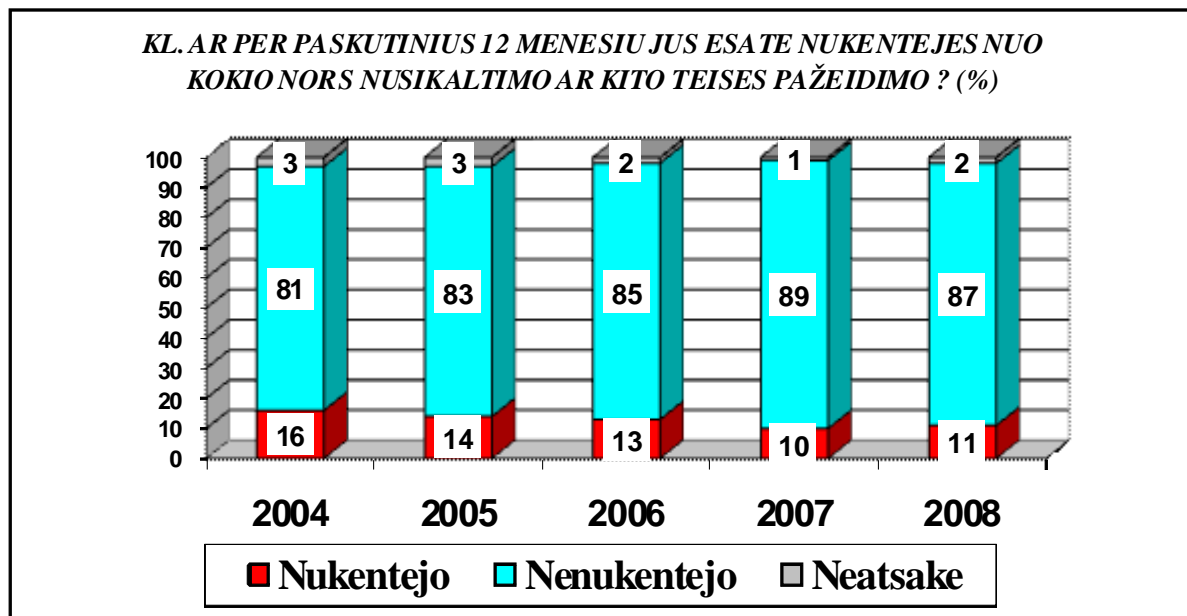
PAVEIKSLĖLIAI

Pav. 1 Asmenys nukentėję nuo nusikalstamų veikų (%)

Šaltinis: Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007m., NPLC

Pav. 2 Nukentėjusių nuo nusikaltimų ar teisės pažeidimų dalis per paskutinius 12 mėnesių (%)

Šaltinis: Tyrimas „Lietuvos gyventojų apklausa apie policiją“, 2008 m. balandis-gegužė

Pav. 3 Asmenys, nukentėję nuo nusikalstamų veikų Lietuvoje

Metai / Years	2004	2005	2006	2007
Užregistruota asmenų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų. <i>Registered crime victims.</i>	61467	60337	58026	53358
Asmenų skaičius 100 000 gyventojų <i>Number of persons per 100 000 population</i>	1784	1762	1705	1576
Fizinių asmenų. <i>Natural persons.</i>	53988	52366	49737	44590
Lyginamoji dalis visų nukentėjusių asmenų atžvilgiu, % <i>Compared to the total number of crime victims, %</i>	87,8	86,8	85,7	83,6
Moterų. <i>Females.</i>	21565	20384	19582	16789
Lyginamoji dalis visų nukentėjusių fizinių asmenų atžvilgiu, % <i>Compared to the total number of natural crime victims, %</i>	39,9	38,9	39,4	37,7
Vyrų. <i>Males.</i>	32423	31982	30155	27801
Lyginamoji dalis visų nukentėjusių fizinių asmenų atžvilgiu, % <i>Compared to the total number of natural crime victims, %</i>	60,1	61,1	60,6	62,3
Vaikų iki 18 metų amžiaus. <i>Juveniles (under 18).</i>	3864	4922	5109	4571
Lyginamoji dalis visų nukentėjusių fizinių asmenų atžvilgiu, % <i>Compared to the total number of natural crime victims, %</i>	7,2	9,4	10,3	10,3
Juridinių asmenų. <i>Juridical persons.</i>	7451	7953	8268	8754
Lyginamoji dalis visų nukentėjusių asmenų atžvilgiu, % <i>Compared to the total number of crime victims, %</i>	12,1	13,2	14,2	16,4

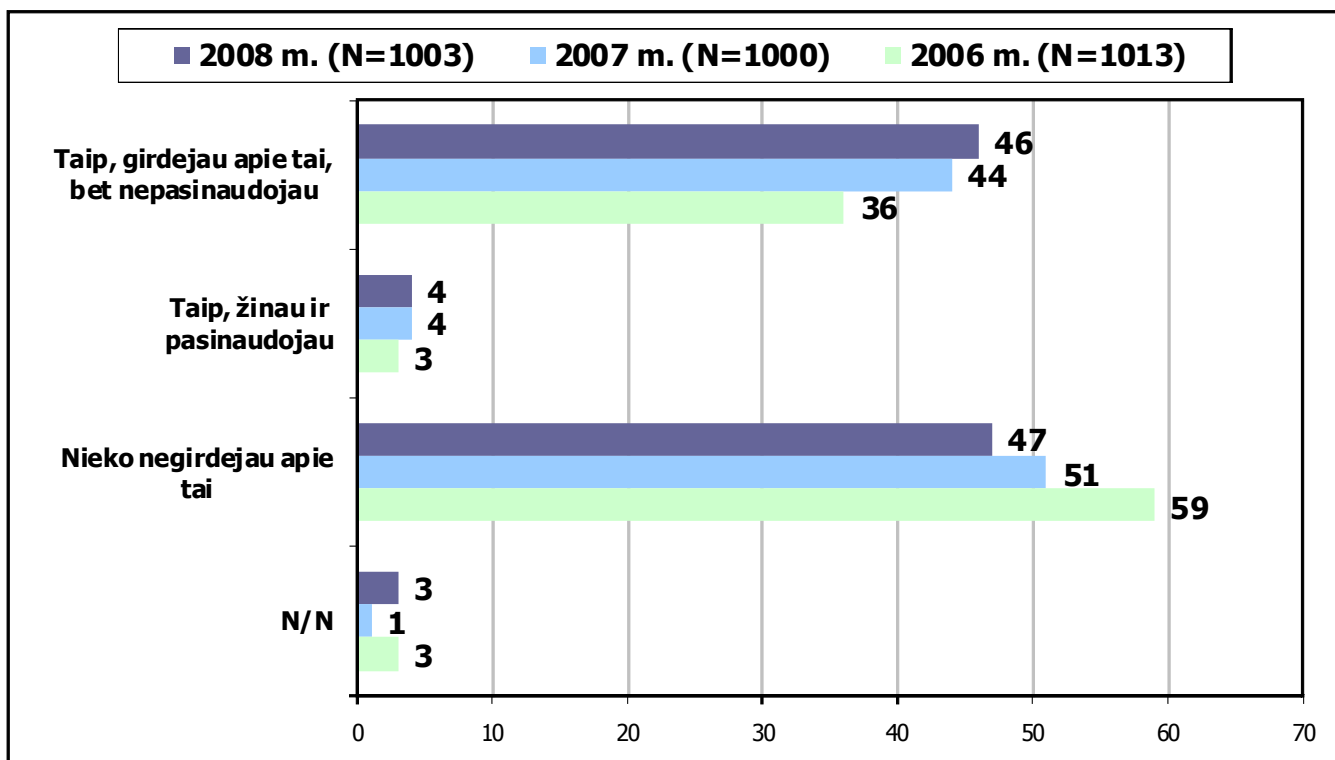
Šaltinis: Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM, F50-SAV.

Pav. 4 Nusikaltimų aukų teisių apsaugos pokyčių per pastaruosius metus Lietuvoje vertinimas

Bendras nusikaltimų aukų situacijos įvertinimas	Nusikaltimų aukų situacijos dinamika (pasikeitimas) per pastaruosius metus					
		Pablogėjo	Dalinai pagerėjo	Pagerėjo	Nepasikeitė	Iš viso
Labai blogai	Absol. skaič.	6	4	2	12	24
	Proc. dalis grupėje	25,00	16,67	8,33	50	100
	Lyg. proc. dalis	4,7	3,1	1,6	9,3	18,6
Blogai	Absol. skaič.	3	29	8	24	64
	Proc. dalis grupėje	4,69	45,31	12,50	37,50	100
	Lyg. proc. dalis	2,33	22,48	6,20	18,60	49,61
Pakankamai gerai	Absol. skaič.	2	12	8	11	33
	Proc. dalis grupėje	6,1	36,4	24,2	33,3	100,0
	Lyg. proc. dalis	1,6	9,3	6,2	8,5	25,6
Gerai	Absol. skaič.	-	2	4	1	7
	Proc. dalis grupėje	-	28,57	57,14	14,29	100
	Lyg. proc. dalis	-	1,55	3,10	0,78	5,43
Labai gerai	Absol. skaič.	-	-	1	-	1
	Proc. dalis grupėje	-	-	100	-	100
	Lyg. proc. dalis	-	-	0,78	-	0,78
Iš viso	Absol. skaič.	11	47	23	48	129
	Lyg. proc. dalis	8,53	36,43	17,83	37,21	100

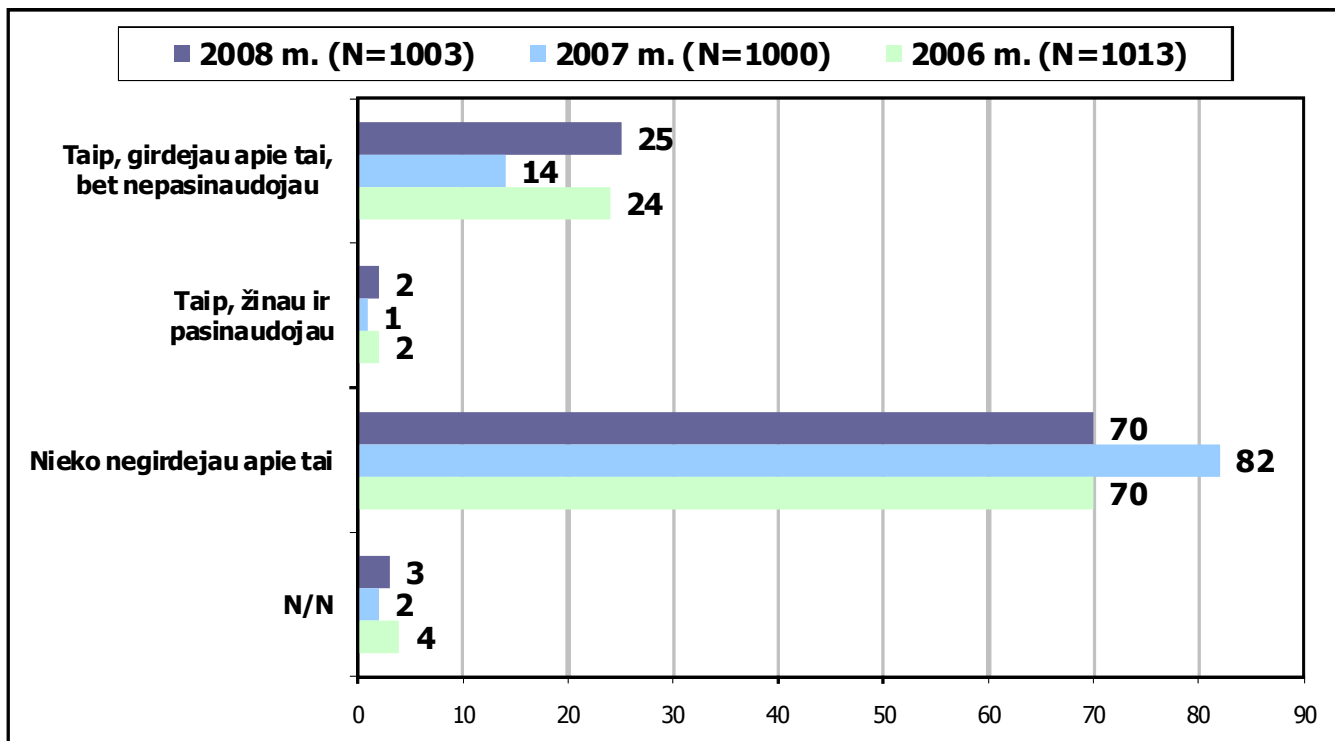
Šaltinis: Tyrimas „Nusikaltimų aukų teisių įgyvendinimo Lietuvoje vertinimas“, 2003.

Pav. 5 Gyventojų informuotumas apie pirminę teisinę pagalbą (%)

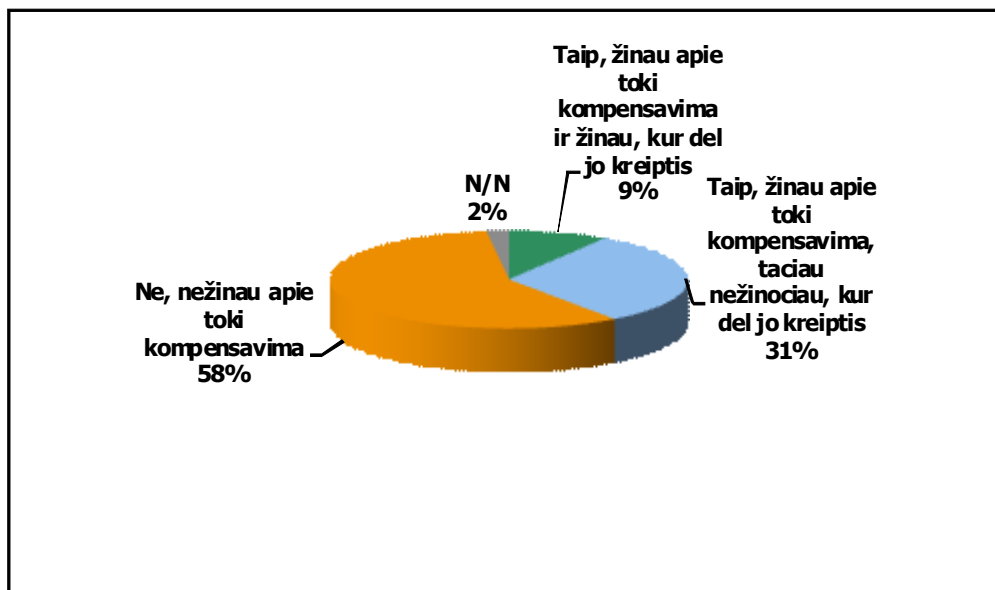
Šaltinis: Sociologinis tyrimas „Teisinės informacijos poreikio ir sklaidos vertinimas, 2008.“

Pav.6 Gyventojų informuotumas apie antrinę teisinę pagalbą (%)

Šaltinis: Sociologinis tyrimas „Teisinės informacijos poreikio ir sklaidos vertinimas, 2008.“

Pav. 7 Valstybės teikiamos kompensacijos žinojimas (%)

Šaltinis: Sociologinis tyrimas „Teisinės informacijos poreikio ir sklaidos vertinimas, 2008.

2 PRIEDAS

INTERVIU GAIRĖS

Interviu gairės (ekspertams)

1. Kaip Jūs apibūdintumėte, kas yra nusikaltimo auka?
2. Kaip manote, ar šiuo metu Lietuvos teisiniuose šaltiniuose terminais „nukentėjusysis“, „nukentėjęs asmuo“ apibrėžtos aukos iš tikrųjų apima visų kategorijų aukas? Ką manote apie termino platinimą/siaurinimą?
3. Kaip vertinate visuomenės piliečių ir valstybės valdžios atstovų „nusikaltimo aukos“ suvokimą?
4. Kaip vertinate nusikaltimų aukų teisių apsaugą tuo atveju, kai nuo nusikalstamų veikų nukentėję asmenys nepripažįstami nukentėjusiais?
5. Kaip vertinate Lietuvos teisinę bazę pagalbos nusikaltimų aukoms/nukentėjusiems atžvilgiu?
6. Kaip vertinate Lietuvoje teikiamą dėmesį nuo nusikaltimų nukentėjusiems ir nusikaltimą padariusiems asmenims? Gal galėtumėte pateikti jų santykinį palyginimą pagal atitinkamų teisių užtikrinimą ir įgyvendinimą.
7. Kaip Jūs apskritai vertinate teisinę pagalbą ir socialinę paramą nusikaltimų aukoms Lietuvoje?
8. Gal galėtumėte pateikti savo nuomonę apie teikiamos pagalbos kaip sistemos nukentėjusiems asmenims veikimą Lietuvoje, vertinant šioje srityje veikiančių organizacijų tarpusavio bendradarbiavimą, teikiamų paslaugų organizavimą bei kitus sisteminius šios veiklos elementus.
9. Kaip vertinate nusikaltimų aukų padėtį Lietuvoje lyginant su užsienio šalimis? Į ką, Jūsų manymu, Lietuva turėtų orientuotis?
10. Palyginkite nevyriausybinių organizacijų bei valstybės garantuojamos pagalbos nusikaltimų aukoms teikiamą pagalbą. Kokius išskirtumėte esminius pastebėjimus?
11. Valstybė skiria lėšų smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensacijai, teisinei pagalbai ir kitokio pobūdžio pagalbai nusikaltimų aukoms. Kaip vertintumėte šios srities finansavimo biudžetą ir lėšų panaudojimo efektyvumą?
12. Kaip šiuo tiriamu klausimu vertinate žiniasklaidos darbą?
13. Kaip manote, kokių priemonių reikėtų imtis, kad pagalba nusikaltimų aukoms būtų efektyvesnė? Galbūt išskirtumėte prioritėtines sritis gerinant nusikaltimų aukų padėtį Lietuvoje?

Interviu gairės (teikiantiems pagalbą)

1. Kaip Jūs apibūdintumėte, kas yra nusikaltimo auka bei nukentėjusysis?
2. Koks yra Jūsų (organizacijos) teikiamos pagalbos pobūdis?
3. Kokiais dokumentais ar kitais šaltiniais remiantis vykdoma pagalbos nusikaltimo aukoms veikla?
4. Ar teikiant pagalbą atsižvelgiama į užsienio šalių ar kitų Lietuvos įstaigų, užsiimančių panašia veikla, patirtį teikiant šio pobūdžio pagalbą nusikaltimo aukoms? Pakomentuokite.
5. Kokius išskirtumėte pagrindinius besikreipiančių pagalbos nusikaltimų aukų bruožus pagal pagrindines socialines-demografines charakteristikas, nuo kokių nusikaltimų daugiausiai nukentėję, informuotumo dėl savo teisių lygį, lūkesčius ir pan.?
6. Kaip fiksuojama besikreipiančių nusikaltimo aukų statistika?
7. Kokia pastebima pagalbos besikreipiančių asmenų dinamika?
8. Koks, Jūsų manymu, yra suteikiamos pagalbos vertingumas bei praktinis pritaikymas besikreipusiems asmenims?
9. Kaip finansuojama Jūsų organizacijos veikla (kas, kokiomis, dalimis skiria lėšų, remia)?
10. Kaip vertinate nuo nusikaltimų nukentėjusiems asmenims teikiamą pagalbą Lietuvoje apskritai?
11. Kaip vertinate Lietuvoje įstatymiškai ginamas nuo nusikaltimų nukentėjusių asmenų teises?
12. Su kokiomis Lietuvos valstybinėmis bei nevyriausybinėmis, kitų šalių organizacijomis bendradarbiaujate? Kokiais klausimais?
13. Kaip manote, kokių priemonių reikėtų imtis, kad pagalba nusikaltimų aukoms būtų efektyvesnė?

3 PRIEDAS

INTERVIU TEKSTAS

Mykolo Riomerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedros vedėja (D1)

Klausimas: Kaip Jūs apibūdintumėte, kas tai yra nusikaltimo auka?

Atsakymas: Vėlgi kokių požįūriu Jūs norit, kad aš apibūdinčiau. Pagal Baudžiamojo proceso kodeksą (toliau-BPK) nukentėjusysis yra proceso dalyvis, tai jis labai aiškiai apibūditas yra: tai asmuo, kuriam nusikalstama veika padaryta fizinė, turtinė arba neturtinė žala ir, kuris tokiu yra pripažintas atitinkamu sprendimu. Tai yra asmuo, kuris turi procesinį statusą ir su tuo susijusios teisės, pareigos atsakomybė ir t.t. Nusikaltimo auka bendraja prasme tai aišku, kad visi žmonės, kurie yra nukentėję nuo nusikalstamos veikos, bet jie ne visi taps nukentėjusiais baudžiamajame procese. Nusikaltimo auka, išvis nėra tokio personažo teisės sistemoje. Teisiniuose aktuose nėra tokio asmens (jeigu galima taip pasakyti) arba tokio teisės subjekto kaip „nusikaltimo auka“. Tai yra literatūroje, straipsniuose, mokslo darbuose naudojamas bendrinis terminas. Lietuvos teisės aktuose, nes užsienio šaltiniuose yra „victim“, mes tiksliai, netiksliai bet verčiam „auka“. Nors jeigu jinai yra įstatymuose tai atitinka mūsų nukentėjusįjį. Tai jeigu kažkas kažkur tapo auka (pvz., jį užpuolė), bet jis niekur nesikreipė, tai jis auka ar ne auka? Taip, praktiškai jis auka, nes patyrė žalą. Bet jis neturi teisės reikalauti žalos atlyginimo, neturi teisės reikalauti greito proceso, jeigu jis nesikreipė. Niekur nefiksuotas išvis tas faktas,- tai savyje tai auka.

Klausimas: Lietuva yra priėmusi Europos Sąjungos tarybos direktyvos nuostatas „dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms“, remiasi kitų tarptautinių dokumentų rekomendacijomis, kuriose naudojama sąvoka „nusikaltimo auka“ (crime victims). Kodėl Lietuvoje visgi naudojamas terminas „nukentėjusysis“?

Atsakymas: Šioje situacijoje viskas priklauso nuo vertimo, kadangi Lietuvos įstatymuose „aukos“ nėra. Terminas yra įstatymų dalykas, kaip tu įstatyme numatysi, taip ir bus naudojama. Baudžiamajame kodekse (toliau-BK) numatytas terminas „nukentėjęs“, o BPK – „nukentėjusysis“. Aukščiausiasis teismas išaiškino, kad nukentėjęs asmuo, kuris pripažintas nukentėjusiuoju, ir turi tas visas teises, nes tai yra grynai įstatymų nesuderinamumas, tai iš esmės yra tas pats asmuo. O tas tikslus terminų vartojimas yra labai svarbus.

Klausimas: Kaip manote, ar šiuo metu Lietuvos teisiniuose šaltiniuose terminais „nukentėjusysis“, „nukentėjęs asmuo“ apibrėžtos aukos iš tikrųjų apima visų kategorijų aukas? Ką manote apie termino platinimą/siaurinimą?

Atsakymas: Aš nelabai žinau, ar reikia kažką platinti kitas dalykas yra interpretacija. Žala praktiškai yra apibrėžta faktiškai visa (turtinė, neturtinė ir fizinė), sunku pasakyti, kokia dar žala gali būti padaryta. Interpretacijos kartais vyksta tik dėl to, bet ir tai praktika sprendžia vis dėl to tą klausimą, jeigu pvz., žūna, žmogus arba žalą patiria vaikas, kas tada pripažintinas nukentėjusiuoju. Tai dažniausiai yra vienas iš artimiausių giminių. Yra įvairių teorinių ginčių vieni sako, kad jie negali būti nukentėjusiuoju, tik nukentėjusiojo atstovu, už jį realizuojamos teisės. Nukentėjusiojo mažamečio tėvai turi visas priemones ginti savo vaiko procesines teises. Taigi dėl apibrėžimo problemų aš nematau. Kiti mokslininkai dar ginčijasi dėl to, kad sprendimu pripažįstamas asmuo nukentėjusiuoju, ne automatiškai tampama nukentėjusiuoju, o turi būti priimamas sprendimas. Aš neįsivaizduoju, ką jie siūlo, kaip jiems tapti kažkuo? Kaip pavyzdžiui poliklinikoje tampama pacientu? Jūs ateinate ir rašote prašymą, kad norite poliklinikoje prisiregistruoti. Nuo tada Jūs tampate pacientu. Kitos šalys kritikuoja sprendimo priėmimą, kad neva byla gali būti vilkinama, nepripažįstama. Bet kažkaip iš tokių realių, garsiai nuskambėjusių bylų, tai pavyzdžiui Pociūno. Buvo didelė eskalacija, kad žmonos nepripažino nukentėjusiaja, nes jos vyras žuvo. Bet ten nepripažino, todėl, kad ten niekada nepripažino, kad iš vis nusikalstama veika yra. Paskui apskundus per keletą instancijų ją vis tiek pripažino nukentėjusiaja kol ta byla bus ištirta. Tai čia vyksta tas ginčas, kada pripažinti nukentėjusiuoju. Ir praktikoje, kur iš tikrųjų yra ta problema, tai pavyzdžiui autoavarijų, chuliganizmo, kūno sužalojimo bylose, kur pavyzdžiui mušasi kompanija, susimušė, ir jie visi yra nukentėjusieji. Vienas sako, kad tas kitas pradėjo, kitas sako, kad jį užpuolė. Tokiose bylose labai sudėtinga ikiteisminio tyrimo pareigūnams ir autoįvykio bylose, taigi abu nekalti, abu nori būti nukentėjusiais, abiem apdaryta žala. Vis tiek iš jų kažkuris yra kaltas, bet neaišku, kol nebus padaryta ekspertizė (kuris stabdė, kokios ten šviesos buvo, kuris į ką įvažiavo). Tokiose bylose yra labai sudėtinga, net nėra praktinio atsakymo. Ką tai reiškia abu pripažinti nukentėjusiais? Tai reiškia (aš kaip pavyzdį sakau), kad jie abu privalės duoti parodymus, jeigu jie atsisako duoti parodymus, jiems gali kilti atsakomybė, o jeigu duos melagingus parodymus jiems išvis kyla baudžiamoji atsakomybė. Vėliau paaiškėja, kad vienas vis dėlto buvo kaltas ir jį jau pripažįsta įtariamuoju. Viskas, tada visa byla griūna, nes iki tol, jis per prievartą buvo verčiamas duoti parodymus prieš save. Jam

grasino baudžiamąją atsakomybę, kad duotų parodymus, nors iš tikrųjų įtariamieji turi konstitucinę teisę tylėti ir neduoti prieš save parodymų. Tai va tokiose bylose tai iš tikrųjų stengiamasi arba truputėlį „marinuoti“ tą pripažinimą vieno iš kurių įtariamasis gali būti ateityje, kitas-nukentėjusysis. Arba bando vos ne du įtariamaisiais geriau jau pripažinti, išaiškinant konstitucines teises neduoti parodymų, tylėti ir t.t., jau geriau apsidrausti, negi versti (perspėti dėl baudžiamosios atsakomybės) duoti parodymus ir paskui tai gali būti konstitucinių teisių pažeidimas. Šitoj vietoj yra šiek tiek tas vilkinimo momentas, bet tas vilkinimas yra tam, kad tiksliai nustatyti, kuris gi yra vertas nukentėjusiojo statuso, o kuris, deja, įtariamojo. O šiaip jeigu manoma, kad tas procesas pripažinimo nukentėjusiuoju yra vilkinamas, tai aišku sudėtinga ta prasme kažką daryti, nes tu nesi proceso dalyvis, o kol tu nesi oficialus proceso dalyvis, tu negali net ir skundų pateikti baudžiamajame procese. Bet šiaip tai, jeigu nemeluoja generalinių prokuratūrų tyrimai atliekami tiriant bylas, tai sakoma, kad nevilkinama. Praktiškai kai tik yra pranešimas apie nusikalstamą veiką, pradedamas ikiteisminis tyrimas, praktiškai iš karto ir pripažįstama nukentėjusiais. Tikiuosi galima tikėti tais būtų patikrinimais...

Klausimas: Kaip vertinate visuomenės piliečių ir valstybės valdžios atstovų „nusikaltimo aukos“ suvokimą?

Atsakymas: Aš manau, kad praktiškai tai pasireiškia žmogaus apsisprendimu, ar jis nori tik save suvokti kaip auką, ar jis nori, kad apie jį sužinotų ir valstybė. Asmeniškai, aš esu kelis kartus nukentėjusi nuo vagystės iš automobilio, tai aš tai puikiai suvokiau kaip pilietis, kad aš tikrai nukentėjau nuo nusikalstamos veikos, bet aš niekus nesikreipiau. Bet pasitarę su šeimos nariais mes nusprendėm neinformuoti atitinkamų institucijų.

Klausimas: Bet, matyt, būna situacijų, kai žmogus gali nesuprasti, kad jis yra auka ir nežino savo teisių. Pavyzdžiui, kad ir buitinių, smurtinių nusikaltimų aukos...

Atsakymas: Bet ar tos moterys nesuvokia? Kai tave muša kitas žmogus... Žmogus negali nieko apkaltinti, jeigu jis nesikreipia. Gal tai nuskambės ir nepopuliariai, bet aš manau, kad jos pačios kaltos. Ne dėl to, kad muša, o dėl to, kad nieko nekeičia. Kaip žmogui padėti, jeigu jis pats nenori? Aš manau, kad labai retai žmogus nesuvokia, kad prieš jį daromas neteisėtas veiksmas. Aš manau, kad retais atvejais žmogus gali nesuvokti, jeigu tai vykdomi pavyzdžiui kokie tai bankiniai nusikaltimai, sukčiavimai kur žmogus net nesuprato, kad jį apgavo. Realiai gali būti nesuvokimas kartais tarp civilinio ir baudžiamojo proceso. Civilinės ir baudžiamosios teisės takoskyroj žmogui kartais atrodo, kad buvo padarytas nusikaltimas, o jam sako - eik į teismą, nes čia nebuvo nusikaltimas, čia civilinis Jūsų kažkoks tai deliktas, Jūsų susitarimas (pavyzdžiui skolinimosi atveju). Kartais žmogui gali atrodyti, kad prieš jį įvykdytas nusikaltimas, nors jis pats neatliko tam tikrų veiksmų. Dažnai civilinė teisė labai arti baudžiamosios, ir čia žmogui gali atrodyti, kad turi įsikišti policija, o policija sakys eik į civilinį teismą ir ginčykis. Na nusikalstama veika kaip mes ją tradiciškai suvokiam, kai yra mušimas, vagystės, plėšimas, aš manau, kad sveiko proto suaugęs žmogus (apie nepilnamečius mes čia nekalbam) suvokia, kad jį muša, prievartauja, vagia. Aš manau, kad tu dažniausiai suvoki, kad tu esi nusikaltimo auka. Taigi skirtumas aš manau yra tame, ar žmogus save identifikuoja (pirmas žingsnis) ir antras žingsnis ar jis nori, kad apie tai žinotų įgaliotos institucijos, ar apsiribosi tik artimiausiais žmonėmis. Tos formalizuotos procedūros, mano manymu, vis tiek neišvengiamai yra būtinos, nes kitaip nieko negali vyksti, kitas dalykas, ar jos yra paprastos?

Klausimas: Kaip vertinate nusikaltimų aukų teisių apsaugą tuo atveju, kai nuo nusikalstamų veikų nukentėję asmenys nepripažįstami nukentėjusiais?

Atsakymas: Žmogus negali tikėtis jokių teisių apsaugos, jeigu jis nesikreipė. Žiūrint iš baudžiamojo proceso pusės, pavyzdžiui įvyksta kažkoks aktas, kur paprastas ne teisininkas žmogus įsivaizduoja, kad tai buvo nusikalstama veika ir nukentėjo nuo jos. Reikia kreiptis į ikiteisminio tyrimo instituciją arba prokuratūrą su atitinkamu pareiškimu, kad įvyko kažkas tai, dėl ko Jūs manot, kad tai nusikalstama veika. Atitinkamos įstaigos, jeigu jos mato, kad tai yra ne akivaizdžiai melagingas pareiškimas, tai tada yra pradedamas ikiteisminis tyrimas. Pavyzdys iš praktikos: ateina žmogus, nešiojasi telefoną ir sako kad juo manęs klausosi, mane persekioja, tuo telefonu manęs klausosi tamsios jėgos. Žmogus yra psichiškai sutrikęs, bet buvo metai, kai jis po kelis kartus per mėnesį ateidavo rašyt pareiškimą, kad tuo jo telefonu, kurį visada nešiojasi rankinėje yra klausomasi. Jis yra auka ir nori, kad būtų pradėtas baudžiamasis procesas. Be abejo tokio proceso šiuo atveju niekas nepradės, bet jeigu pareiškimas nėra akivaizdžiai neteisingas, tuomet pradedamas tyrimas. Ir jo eigoje, jeigu paaiškėja, kad tikrai buvo nusikalstama veika, paprastai asmuo pripažįstamas nukentėjusiuoju. Būna aišku praktikoje tokių situacijų, kai asmuo pats nenori, kad jį pripažintų nukentėjusiuoju. Net tokios kolizijos yra sprendžiamos. Pavyzdžiui, susišauto gaujos nariai. Jis nenori išvis jokio proceso ir jokio statuso, jį per prievartą nori pripažinti nukentėjusiuoju, kad toliau vyktų byla, nes yra teisės kažkokios ir t.t. Irgi labai keista situacija, nes paprastai žmonės nori, kad juos pripažintų, nes tada jie įgyja teisių, pareigų. Būna tokių situacijų, kai jie nieko nenori ir sako, kad jie nuo nieko nėra nukentėję (nesvarbu, kad abi kojos peršautos).

Klausimas: Tai jeigu pats asmuo nepareiškia noro ir nesikreipia, kas tada?

Atsakymas: Įstatyme to nenumatyta. Ten yra numatyta tik tai, kad, jeigu žmogui padaryta žala, tai jis pripažįstamas nukentėjusiuoju atitinkamu sprendimu. Paprastai žmonės nori ir juos pripažįsta nukentėjusiais ir tik nuo to momento, kai jis pripažintas nukentėjusiuoju, jis įgyja teises, pareigas ir atsakomybę. Ir teisės tai ir yra: procesinės teisės (dalyvauti byloje, duoti parodymus, prašyti veiksmų, skusti veiksmus, nušalinimus teikti), taip pat jis gali kreiptis dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos (pirminės ir antrinės, jeigu tam yra sąlygos pagal valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymą) ir jis dar gali kreiptis dėl kompensacijos, kurią numato valstybė.

Klausimas: Kaip vertinate Lietuvos teisinę bazę pagalbos nusikaltimų aukoms/nukentėjusiems atžvilgiu?

Atsakymas: BPK pasak mokslininkų, tai jie turi daug teisių iš tikrųjų. Kitas dalykas, ar jie gali jomis pasinaudoti. Realiai be teisininko pagalbos sunku bet kokiam procese veikti tiek baudžiamajam, tiek civiliniam. Ir tos laisvos nuožiūros nukentėjusiajam šiek tiek yra, yra keletas institutų leidžiančių sakykim susitaikyti jam ir pareikalauti žalos atlyginimo. Tai pati bazė nėra bloga, kitas dalykas kaip realybė. Aš manau, kad jeigu labai rimta byla - nukentėjusysis samdosi advokatą kaip atstovą ir tada jis labiau garantuotas, kad jo teisės bus ginamos. BPK yra pagrindinis įstatymas ir juo naudojami kiekvieną dieną, kiti du valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymai ir žalos kompensavimas smurtinių nusikaltimų aukoms. Tai valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas yra bet pagal tyrimus labai retai kreipiasi nukentėjusieji dėl to nemokamos teisinės pagalbos. Kodėl, sunku pasakyti. Kaip ir minėjau kai kurie tiesiog samdosi advokatus, kaip ir įtariamieji, jeigu rimta byla... jeigu norėsi gaišt laiką ir tikėtis stebuklo-nesamdysi advokato.

Klausimas: Kaip vertinate Lietuvoje teikiamą dėmesį nuo nusikaltimų nukentėjusiems ir nusikaltimą padariusiems asmenims? Gal galėtumėte pateikti jų santykinį palyginimą pagal atitinkamų teisių užtikrinimą ir įgyvendinimą.

Atsakymas: Na sakyčiau nei dėmesio, nei ne dėmesio o tiesiog taip susiklosčiusi situacija, kad Europoj nuo 1950m. kažkaip kyla tas vėjus ginti įtariamojo teises procese. Tai visi priimti tarptautiniai standartai, kuriais gi paskui rėmėsi mūsų konstitucija ir baudžiamojo proceso kodeksas aišku daugiausiai yra nukreipti į žmogaus gynybą nuo valstybės, kuri jį persekioja (nekaltumo prezumpcija, teisė į gynybą nuo pirmo sulaikymo, apskundimas ir t.t.). Pavyzdžiui Europos žmogaus teisių konvencijoje visi 5, 6 straipsniai, kurie yra skirti procesinėms teisėms tai yra skirti įtariamajam, ką daryti kai sulaiko, suima, kaip gynėją, vertėją užtikrinti ir t.t. Ir natūraliai gavosi, kad ir konstitucijoje tas pats: kiekvienas įtariamasis nusikalstamos veikos padarymu turi teisę vienokią, baudžiamajame procese - kitokią. Bijoma iš tikrųjų pažeisti tas konstitucines teises, stengiamasi visais atvejais užtikrinti ir gynybą, gynėją, ar valstybės garantuojamą, jeigu pats negali pasisamdyti (dėl visa ko, kad teismas paskui priimtų visus įrodymus). Tuo tarpu nukentėjusysis buvo ilgą laiką traktuojama, kad jo teises gina prokuroras, jis baudamas, prašydamas bausmės ir įrodinėdamas kaltumą tuo pačiu kaip ir gina nukentėjusiojo teisę žinoti, kas padarė nusikalstamą veiką. Visai neseniai tos pačios Europos Sąjungos direktyvos yra visai šviežios apie nukentėjusiųjų teises. 2001 m. dėl nukentėjusiojo padėties baudžiamajame procese (kurios yra privalomos), dėl kompensacijų smurtinių nusikaltimų aukoms iš tikrųjų yra vienintelė privaloma direktyva apie nukentėjusįjį kalbanti (baudžiamajame procese aš turiu omeny, o ne iš principo). Tai gal dėl to taip atrodo, kad tas dėmesys sufokusuotas į įtariamąjį, bet sakau, tas lemia tai, kad prieš jį veikia visa sistema, ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai, kvalifikuoti teisininkai, kurie kaltina padarius nusikalstamą veiką. Tai atsvarai, kad prieš tave veikia visa teisinė sistema, tam ir garantuojama ta nekaltumo prezumpcija, teisė į gynybą. Manoma, kad nukentėjusysis yra šitoj pusėj, jo nieks nepuola, jis yra gerietis, nieks jam nieko blogo nedaro procese, o kaip tik prokuroras kaltindamas įtariamą asmenį taip jam padeda. Gal dėl to taip susiklostė, kad jam atrodo, kad į jį nekreipiamas dėmesio. Sakau, kaip proceso dalyvis jis nemažai tų teisių turi, tik dažnai kažkaip susiklosto, kad jam nesiūlo pasinaudoti pavyzdžiui ta teisine pagalba. Pagal ataskaitas kiek yra suteikiama antrinės tos teisinės pagalbos aišku dominuoja įtariamiesiems skiriama nemokama teisinė pagalba, nors ją galima skirti ir nukentėjusiajam. Gaila gal neatlikti tokie tyrimai, ar jie patys nenori, sako: kam man tas advokatas, arba nieko aš nesitikiu, nieko neišspręš, ar jie patys samdosi advokatus. Dėl ko taip yra susiklosčiusi situacija sunku pasakyti. Nors šiaip tai išaiškindami statusą pareigūnai turi pasakyti, kad turite teisę į, sakykime, valstybės garantuojamą teisinę pagalbą.

Klausimas: Kaip Jūs apskritai vertinate teisinę pagalbą ir socialinę paramą nusikaltimų aukoms Lietuvoje?

Atsakymas: Kalbant apskritai apie pagalbą, aš manau kad tai jau yra stipriai didelė problema. Teisė gali išspręsti labai mažai problemų iš tikrųjų. Jinai gali priimti tik tam tikrą teisinį sprendimą remiantis kažkokiais teisiniais faktais. Jinai nepaguos, sveikatos neatstatys, psichikos tau nepadės atgauti sveikos iš tikrųjų ir dar daug ko nepadarys. Teisei čia manau tenka tik kažkoks nedidelis labai vaidmuo, iš tikrųjų koks vaidmuo: jeigu įmanoma, kad surastų tą, kuris padarė nusikalstamą veiką, pritaikytų jam atitinkamą įstatymą

ir nubaustų jeigu reikia. O visa kita tenka kitom jau iš tikrųjų institucijom. Nusikaltęs asmuo neturi pinigų, jis negali atlyginti žalos, čia ir užsibaigia teisės veikimas. Smurtinių nusikaltimų aukoms yra numatyta minimali valstybės garantija, kad gali gauti minimalią kažkokią valstybės kompensaciją, iš tikrųjų neatitinkančią realios žalos, nes tai ir tarptautiniai ES teisės aktai įpareigojo Lietuvą priimti tą įstatymą, nes kita vertus valstybė negali dengti (nežinau, turtinga gal ir gali) visų nusikaltimų aukų patirtą žalą. Mes mokesčių mokėtojai tada turime jiems mokėti. Čia aišku galima ir į filosofinį lygmenį nuteiti, jeigu valstybė neužtikrina saugumo, tegu sumoka už tai. Bet kol kas taip nėra ir spengiamasi padėti tik žiauriausiai nukentėjusiems nuo smurtinių būtent nusikalstamų veikų, o visa kita... Na medicininė pagalba, psichologinė pagalba aišku valstybiniu lygmeniu tai deja yra teikiama kaip ir paprastiem piliečiam: gydo tave ligoninėj ar poliklinikoje, jeigu tu esi nesveikas arba sužalotas, o tokios specialios pagalbos kaip ir nėra išskyrus nevyriausybinės organizacijos. Kiek teko bendrauti su kolega R. Uscila ir kiek jis ten tyrinėja tas vargšes nevyriausybinės organizacijos, ir aišku jos labai stengiasi, bet resursai yra riboti. Teikti specializuotą, ne šiaip paprastą psichologinę pagalbą ta prasme man atrodo jiems yra ką veikti. Tas pats R. Uscila su kitais aišku siūlo visokius receptus labiau remti įvairias nevyriausybinės organizacijos bent jau vaikų aukų srityje daryti, vykdyti specializuotus projektus ypatingai seksualinių arba smurtinių nusikaltimų srityje. Bet šiaip tai čia išeina jau visiškai už baudžiamąjį procesą ribų, dėl to, gal aš ir nevisai esu kompetentinga apie tai kalbėti. Aišku, kad užsienyje yra didesnė ta pagalba bent jau ta prasme, kad ten vis dėlto yra sakyčiau trejopa tokia pagalba: stiprios nevyriausybines organizacijos. Bent jau kiek teko su kolegom sudalyvauti Rytų ir Vakarų Europos paramos nusikaltimų aukoms konferencijoje. Tai kuo ir skiriasi, kad V. Europoj labai stiprios nevyriausybines organizacijos, turi pinigų, išplėtotą tinklą, plius patys žmonės visgi labai rūpinasi savo saugumu per draudimą. V. Europoje praktiškai daugumai didžiausias žalos padengia draudimas ir turtinę, fizinę, yra papildomi sveikatos draudimai, jie tuo jau pasirūpina. Ką valstybė gali padėti tai surasti tą nusikaltėlių, priedo jeigu jis irgi yra iš to geresnio visuomenės sluoksnio tai labiau tas žalos atlyginimas užtikrinamas. Čia žinot irgi veikia konstitucija, jeigu suaugęs žmogus neturi savo turto, pajamų, tu negali išieškoti iš jo mamos turtingos. Kiekvienas atsako už save, tai va ta prasme ratas ir užsidaro. O Lietuvoje tas draudimas tai atrodo arba neefektyvu, arba žmonės neturi pinigų. Matys kiekvieno priklausom, nuo pajamų augimo lygio, kuo daugiau turi tuo daugiau draudžia. Bet paprastai žmonės galvoja, ką aš ten vieną namą, vieną pasėlį drausiuos, tuo labiau sveikatą kai gali kažką surasti ir bus ne draudiminis įvykis. Aišku yra ir nepasitikėjimas to draudimo bendrovėm. Bet tai būtų vienas iš variantų: bent jau kažką atlygina, o tu ten toliau teisiesi su kitais... Sakyčiau jeigu tu nukentėjai ir nesikreipti tai pats kaltas. Nors yra viktimologijoje teorijos, kurios įrado, jog pats kaltas jeigu nukentėjai: netinkamai gyveni, netinkama tavo laikysena. Net pagal tavo charakterį, elgesį yra tikimybė tapti nusikaltimo auka, yra netgi atskiri tipai.

Klausimas: Gal galėtumėte pateikti savo nuomonę apie teikiamos pagalbos kaip sistemos nukentėjusiems asmenims veikimą Lietuvoje, vertinant šioje srityje veikiančių organizacijų tarpusavio bendradarbiavimą, teikiamų paslaugų organizavimą bei kitus sisteminius šios veiklos elementus.

Atsakymas: Aš pritarčiau literatūros nuomonei, kad tos sistemos nėra. Tai nėra ką ir vertinti. Nėra sistemos, o valstybiniu lygiu tai ko gero bent jau baudžiamajame procese tai tik tos dvi galimybės. Jeigu pareigūnai tinkamai atlieka savo pareigas, jie turi informuoti, kad Jūs galite kreiptis dėl nemokamos teisinės pagalbos ir, jeigu esate smurtinių nusikaltimų auka, dėl avansu išmokėjimo iš valstybės fondo. Dėl tos kompensacijos ją galima gauti avansu atitikus tam tikrus reikalavimus kol bus ištirta ta byla ir kol bus vienaip ar kitaip išspręstas tas baudžiamasis procesas. Ir aišku labai skatinami nukreipti į nevyriausybines organizacijas, kuriose jau specializuotai seksualinių, smurtinių nusikaltimų aukoms teikiama pagalba. Tai čia toks gerų norų tas nukreipimas, nes tokios sistemos realios tai aš manau, kad nėra. Kiekviena sau aišku veikia ta organizacija veikia, daro savo darbą ir duok dieve, kad toliau darytų, bet kad tokios bendros tai.... Kad ir tos informacijos aš manau tokios viešos trūksta. Teko būti pavyzdžiui Vokietijoje, ten lipi į kiekvieną autobusą ir telefonas tokiom didelėm raidėm: jeigu tu esi seksualinio susikaltimo auka skambink šiuo telefonu. Ir manau, kad gali būti kažkokie bendri telefonai, kurie paskui nukreipia į jau kažkokias tinkamas nevyriausybines ar vyriausybines organizacijas.

Klausimas: Kaip manote, kas turėtų užtikrinti tos sistemos sukūrimą, koordinavimą, veikimą?

Atsakymas: Sunku iš tikrųjų pasakyti. Aš manau, kad bent jau kažkokią informacinę sistemą, sudėjimą visų į vieną krūvą, tai galbūt ir valstybė turėti. Bet toliau tas nišas vis dėlto daugumoje šalių daugiausiai tos nevyriausybines organizacijos... Nes sakau, valstybė daro tiek, kiek jiniai gali daryti, gydymą jiniai suteikia nemokamai praktiškai visiems piliečiams, kurie turi socialinį draudimą, tyrimą nusikalstamų veikų jiniai užtikrina (geriau blogiau čia vėl galima ginčytis), 40 proc. išaiškinamumas Lietuvoje maždaug visų nusikalstamų veikų ir kuo sunkesnė veika, tuo didesnis išaiškinamumas. Teisinę pagalbą minimalią kažkokią, kaip jie bekritikuotų, kad valstybės garantuojama niekada neatstos samdomo advokato, bet minimaliai užtikrina, yra tos 5 tarnybos Lietuvoje, kurios teikia tą antrinę teisinę pagalbą. Tą informacinę

kažkokią sistemą aš manau, kad galėtų užtikrinti, bet ar valstybė privalo kurti kažkokią specializuotą sistemą aukom, tai aš taip abejočiau. Dar specialią kažkokią, kurioje veiktų ten komanda kažkokia ir teisininkų, nes gi turi būti teikiama ir teisinė, ir socialinė ir psichologinė pagalba. Ta bendro pobūdžio pagalba jeigu tokia būtų sukurta valstybės, ar jinai nesidubliuotų su policija. Nes ta prasme, jeigu į ją kreipiasi, kad yra įvykdytas nusikaltimas, tai ką jie sako: eik į policiją?

Klausimas: Ar manote, kad valstybės vaidmuo gali apsiriboti tik informacijos tinklalapio sukūrimu?

Atsakymas: Nu aš taip galvoju, o ką jinai dar gali padaryti? Paimkime kaip pavyzdį vartotojus. Labai gina vartotojus nacionalinė vartotojų kažkokia tai taryba, komisijų yra gal 50 vartotojų įstatyme. Jeigu tave apgavo elektroniniai ryšiai tai yra viena, jeigu batų pirkėjas, tai kita, jeigu veterinarijos tai vėl kita... Kiek teko klausyti audito išvadų, tai visiškai neefektyvi. Nueini ten, kreipiesi ir jeigu tu nori ginti teises, tau sako eik į teismą, arba eik parašyti tam pardavėjui ir jeigu nori realiai nuostolius išsietiškoti, vis tiek eini teistis su pardavėju. Tai sunku būtų pasakyti, kaip iš tikrųjų veiktų realiai ta sistema, kai nusikaltimo aukos realiai gali įgyvendinti savo teises tik baudžiamajame procese bent jau kol kas. Tu negali sakyti, kad aš nenoriu baudžiamąjį procesą, aš nenoriu pranešinėti apie šį nusikaltimą, man skaudu, nemalonu, bet man išmokėkit pinigų. Kol kas visą tą teisę reikalauti nubaudo, teisę reikalauti teisingo proceso, žalos atlyginimo teisinį valstybėj bent jau kiek tenka žinoti, tai gali tik per baudžiamąjį procesą. Kai kuriose valstybėse per civilinį procesą, bet vis tiek per teisinį procesą. Tu negali ateiti į kažkokią valstybinę kontorą, sakyti mane išžagino, noriu 100 000 už žalą.

Klausimas: Kaip vertinate nusikaltimų aukų padėtį Lietuvoje lyginant su užsienio šalimis? Į ką, Jūsų manymu, Lietuva turėtų orientuotis?

Atsakymas: 2002 m. buvo apginta disertacija apie nukentėjusiojo statusą baudžiamajame procese. Nė viena šalis neturi tokių teisių kaip mūsų nukentėjusiesiems tik buvusioje Sovietinėje erdvėje, kur buvo atskiras straipsnis „nukentėjusysis“ ir užrašytos jo teisės. Bendrosios teisės šalyse nukentėjusiojo tokio iš vis nėra proceso dalyvio, yra prokuroras, nori prisiteisti žalą, eik į civilinį teismą ir teiskis. Ir tik dabar jie kalba kaip apie stebuklą, kad va čia reiktų ir aukai kažkokių teisių procesinių ypatingai čia Anglija, Amerika. Jie yra kaltinimo liudytojai, nori žalos, eini ir prisiteisi civiliniame teisme žalos atlyginimą. Tai va kad būtų baudžiamajame procese toks realus statusas tai iš esmės tik buvusioje postsovietinio bloko šalyse, kur yra nukentėjusysis. Išvardyta teisių, jis gali skųsti, ir teikti skundus ir tą ir aną. Daugelyje kitų šalių arba civilinio proceso tvarka jie turi... nes buvo manoma, kad tai yra grynai prokuroro ir įtariamojo procesas, gynyba ir kaltinimas. Ir čia tas nukentėjusysis yra toks liudytojas faktiškai, kaltinimo liudytojas. Nes jis nori, kad būtų nubaustas tas žmogus, jis duoda parodymus, jis liudija ir panašiai. Tai va to procesinio tokio statuso įtvirtinimo prasme tai kaip ir galima ginčytis, kad dar daugiau teisių, trūksta gal pagarbos išsvis ne teisių, to tokio pagarbaus elgesio su žmogum, kurio jokiais įstatymais matyt nenustatysi. Tu gerbt žmogų, o nesakyk, kad vėl čia atsivilkai, ko tu čia nori, nerašyk apreiškimo, vis tiek nerasim. Įstatymai yra, privalo priimti pareiškimus, privalo registruoti visas nusikalstamas veikas, bet daugelis aukų būtent nurodo, kodėl pavyzdžiui nesikreipė, kaip nurodo tuose sociologiniuose tyrimuose: netiki, kad bus surastas, kiti bijo nepagarbaus elgesio (pvz., seksualinių nusikaltimų aukos, bijo, kad nepatikės, kad dar kartą reikės pasakoti, eiti tas visas ekspertizės, dar kartą to paties žmogaus pažeminimas, koks tvirtas tu bebūtum), yra daug priešasčių, kodėl jie nenori apsinaudoti savo teisėm. Tos organizacijos, ta sistema, iš principo padėtų atsigausti žmogui ir palaikytų jį, bet aš nesu tikra ar tą gali sau leisti valstybė. Kažkaip sužinojus apie tam tikrą nusikalstamą veiką, dėl kurios sakykim žmogus nesikreipia (mes turbūt turim čia galvoj žiaurius nusikaltimus), imtų jį už rankos ir vestų, sakytų „reikia“, palaikytų komanda. Ar gali tą valstybė užtikrinti? - sunku pasakyti...

Klausimas: Palyginkite nevyriausybinių organizacijų bei valstybės garantuojamos pagalbos nusikaltimų aukoms teikiamą pagalbą. Kokius išskirtumėte esminius pastebėjimus?

Atsakymas: Na aš kažkaip galvoju, kad nevyriausybinių organizacijos vis dėl to labiau specializuotos ir dauguma turbūt labiau suinteresuotos tokią realią pagalbą teikti (tos pačios telefoninės linijos, kur dirba iš esmės savanoriai). Nieks nepriverstų valstybės tarnautojo šalia savo pareigų dar konsultuoti kažką, visi sakys, kas man sumokės ir, kad tai neįeina į mano pareigas. Tai tokio lankstumo prasme aš sakyčiau, kad tos nevyriausybinių lankstesnės, bet kita vertus jom gal kartais trūksta tokio.... Aš apskritai nežinau, kaip priversti tas visa nevyriausybines užimti tam tikras nišas, pavyzdžiui, kad jos nesidubliuotų. Nieks negali jų priversti ir sakys: jeigu aš noriu padėti tik vaikam, tai kodėl aš turiu padėti ir moterim. Sunku pasakyti, kaip tą tolygumą paskleisti. Man nevyriausybinių tuo labiau priimtinos, kad ten kyla iš pačių iniciatyva ir tie žmonės, bent jau kiek man teko susidurti dirba tie, kurie nori tą darbą dirbti, aišku kol nepavirsta projektu vergais. O tos valstybinės tai irgi veikia, nieko negali sakyti, nieko nepažįstu iš tų, kurie užtikrina, kad ir sakykim tą antrinę teisinę pagalbą, dirba aišku, kad ir dirba ir veikia, bet matyt jiems vis tiek svarbiau tie rodikliai, ataskaitos, tikrinimai, ką nevyriausybinių organizacija matyt gali sau leisti šiek tiek laisviau. Kitas

dalykas, kokia ta kokybė suteikiamų paslaugų, juk irgi jie matyt samdo specialistus. Aišku, valstybė sutaupyti visada mielai, kita vertus sunku man atrodo ir tai valstybei.

Klausimas: Ar manote, kad valstybė nori ir ar noriai bendradarbiauja su NVO?

Atsakymas: Nelabai nori, nes konkurentai. Kodėl nenori pravarčių ligoninių, organizacijų toje srityje, kurioje veikia valstybė? Nieks nenori. Kad jinai visko negali užtikrinti tai čia tik mums taip atrodo. Aš manau, kad neoficialiai valstybei apsimoka NVO, jos vis tiek padaro tą ko valstybė nepadaro tam tikroje srityje, bet oficialiai manau dėl daug ko nenori bendrauti. Vien dėl to, kad paskui pradės paskui siūlyti per daug, paskui pradės prašyti, paskui pasiūlymus teikti, pradės lįsti į akis. O tos, kas dirba ypatingai ministerijose, ten net nereikia NVO, ten kiekvieną popierių, sprendimą įvairioje srityje turi suderinti su šimtu privalomų organizacijų. Įsivaizduokit, kad prie šios kompanijos dar prisijungtų 10 aktyvių NVO ir teiktų savo pasiūlymus. Tai čia šiek tiek ir žmogiškas dalykas.

Klausimas: Valstybė skiria lėšų smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensacijai, teisinei pagalbai ir kitokio pobūdžio pagalbai nusikaltimų aukoms. Kaip vertintumėte šios srities finansavimo biudžetą ir lėšų panaudojimo efektyvumą?

Atsakymas: Manau, kad visoms smurtinių nusikaltimų aukoms, tų fonde esančių lėšų užtektų. Ten reikia užpildyti popierių ir įvairių. Aš pati būčiau linkus, jeigu man taip atsitiktų, avansu net neprašyti. Nes paskui jeigu paaiškėja, kad ta nusikalstama veika bus perkvalifikuota į kažkokią kitą, nebus laikoma smurtine, tai tuomet reikės gražinti, būtum apgavikas. Tai aš būčiau linkusi laukti proceso pabaigos tik tada kreiptis, tai va gal irgi žmonės galvoja, ką aš čia kreipsiuos avansu, problemų nebus su valstybe žinot kaip yra, ji tau daugiau niekada neduos negu tau priklauso pagal kažkuriuos tai parametrus. Bet daug kur ko gero yra informacijos trūkumas iš tikrųjų. Nes aš pati turiu pažįstamų, kurie dirba ikiteisminio tyrimo pareigūnais, kartais užklausi ir net nusistebiu, klausi ar duodat informacijos, o jie sako: kad neklausia tai duodam, gal perskaitys, ką ten aiškinsi, kad jie tų žodžių nesupranta. Manau abipusė problema: žmonės nesiaiškina, pareigūnai neaiškina. Kažkaip manau, kad viskas susiję su mūsų ta pilietine visuomene nebrandžia.

Klausimas: Kaip šiuo tiriamu klausimu vertinate žiniasklaidos darbą?

Atsakymas: Neigiamai. Žiniasklaida mano nuomone gali padaryti labai daug ką, ir ko aš pasigendu bendrai apie nusikalstamumą, kad nieks nei rašo, nei laidų kuria iš tikrųjų tokių sisteminių. Kad pasakytų, va yra tokia problema, ir kad yra tokios institucijos teikia vieną pagalbą, kitos kitą, o dabar viskas susikoncentruoja į tos dienos kažkokį žiauriausią nusikaltimą ir tos aukos tampa kažkokiais šoumenais (tampomos, tūšomos, rodomos iš įvairių pusių). Tokiais atvejais ir aš nesuvokiu, ar žmogus nesuvokia, ką su juo daro žiniasklaida, ar jis sąmoningai eina į žiniasklaidą, nes jis galvoja, kad nepadės iš tikrųjų legalus, teisinis kelias, kad jis kreipsis į policiją, galų gale apskųs jeigu nepatinka policija prokurorui arba prokurorą ikiteisminio tyrimo pareigūnui. Kai kada pasirenkamas sąmoningai kelias eiti geriau į žiniasklaidą, o ne į teismą ir tuo grasint tuo viešumu. O kartais galbūt ir nesąmoningai žmonės tokiam šoke, kad juos paima tiesiog žiniasklaida ir tiesiog išvarto, išstampo. Šiaip tai reikia žmonių sutikimo norint naudoti nuotraukas atvaizdą žiniasklaidoje, bet yra daug išimčių. Ir išimtys yra numatyta, kad jeigu tai yra atliekama mokymo tikslais, informavimo tikslais, sutikimo gali ir nereikėti. Žiniose informuojant apie tam tikrą įvykį gali filmuot, fotografuot iš tikrųjų be sutikimo. Bet laidos visos tos kruvinosios, jos turi gauti sutikimą, nes tengi visa valanda apie tą patį ir to tikrai aš neprilyginčiau žiniai. Aš manau, kad dažnai yra pažeidinėjamos, ypatingai nepilnamečių, teisės, nes suaugęs gal ir pats nori, jam reikia, kad jį demonstruotų. Bet kai vaikus nukentėjusius aptys tėvai demonstruoja per televiziją tai čia jau ir tėvų ir žiniasklaidos atsakomybė. Tai tą vaidmenį žiniasklaidos aš vertinčiau neigiamai ta bendrąja prasme. Vietoj to, kad analizuotų sistemiškai, kompleksiškai, siūlytų skaudulius šalinti ar kažkokius pozityvius sprendimus, dėmesys susifokusuoja grynai į atskiro įvykio aprašymą, iš kurio jokios išvados. Aš nežinau, kokią išvadą galim padaryti, kai valandą kalbama apie kažkokį žiaurų nusikaltimą, iš kur atėjo, kur trenkė ir t.t.

Klausimas: Kaip manote, kokių priemonių reikėtų imtis, kad pagalba nusikaltimų aukoms būtų efektyvesnė? Galbūt išskirtumėte prioritetingas sritis gerinant nusikaltimų aukų padėtį Lietuvoje?

Atsakymas: Aš vienu mostu kažko nepasakysiu. Aš manau, kad tos kompleksinės pagalbos sistemos nėra, bet aš nesu užtikrinta, kas ją turi sukurti iš tikrųjų. Kiek čia turi valstybė savo įdėti? Aš dažnai netikiu specializuota valstybine įstaiga, jos efektyvumu. Atrodo, tik vartotojų teises gina gal 50 specializuotų institucijų, vaikų teises gina nuo seimo iki vaikų teisių tarnybos kuri dengia tarsi visą Lietuvą, dengia kaip ir viską, bet kažkas kažkur vis tiek stringa, bendra ta padėtis nepasakyčiau, kad gerėja. Viskas vėl išvirsta į kažkokį tai biurokratinį pateisinimą, kaip kad globos tarnyba. Baigiasi tuo, kad vaikai išvis neįvaikinami. Jei visi vaikai būtų įvaikinti, nereikėtų įvaikinimo tarnybos. Man toks įvaizdis, kad ta specializuota tarnyba savyje užkoduoja norą, kad visą laiką būtų ta problema. Jei neliktų tos problemos, tai tavęs nereikėtų. Pastoviai turi imituoti kažkokį tai siaubingą kažkokį savo darbą, be kurio tu negali gyventi. Kad kompleksiškai reikia žiūrėti į visą kompleksinę apsaugą tai tikrai, valstybė čia kažkaip turėtų atlikti

sisteminimo darbą, sudėlioti. Bet kas tą realiai turėtų atlikti, pavyzdžiui aš dabar prisimčiau įtariamąją analogiją, ką ES daro norėdama užtikrinti minimalias teises visiems įtariamiesiems nesvarbu kur jie bebūtų. Jie rengia pamatinį sprendimą kažkokiam minimaliam dalykui, kad kiekvienas įtariamasis kokioje šaly jis bebūtų įtariamasis, gautų į rankas standartinį teisių laišką. Visos ES šalys turės, jeigu bus priimtas tas sprendimas, turės išpareigoti, kad jeigu sulaikai rumuną, - jam rumunišką standartinį teisių laišką, kur nurodyta jo 10 minimalių teisių, ta kalba kuria jis šneka. Paskui susivokęs savyje ir strese, jis vis tiek pasiskaito ir žino. Tai sakau, tam minimaliam lygyje gal ir iš tikrųjų jeigu būtų tokia nuostata, kiekvienam gauti standartinį teisių laišką (aišku kabutėse). Tai gal įvedus tokį standartinį aukos ar nukentėjusiojo laišką, kurį kiekvienas besikreipiantis dėl nusikalstamos veikos gautų. Iš tikrųjų tu turi teisę i nemokamą teisinę pagalbą, kreiptis ,pavyzdžiui, į pareigūną ir jis tada nukreips ten kur reikia. Turi teisę į psichologinę pagalbą, kreiptis ten į polikliniką ar atitinkamas NVO, kurios specializuojasi. Iš tikrųjų nuo to susivokimo kur tu esi ir kur tu gali kreiptis turbūt ir prasideda kiekvieno kelias. O jis jau ten žiūrės, vienas gal niekur norės, kitas norės. Tai būtų tai, ką galima padaryti gana greitai ir ko gero nebrangiai. Vietoj to, kad kiekviena save gerbianti NVO stengiasi išleisti lankstinuką, sakykim apie aukos teises, tai tą tikrai galėtų padaryti valstybinė įstaiga. Čia nieko nereikia, išrašyti iš kodekso teises, ir nurodyti, kur realiai galima kreiptis.

Klausimas: Kaip Jūs apibūdintumėte, kas tai yra nusikaltimo auka?

Atsakymas: Nusikaltimo auka apskritai toks kaip terminas mūsų teisinėje sistemoje neegzistuoja, pas mus yra nukentėjusysis. Nusikaltimo aukos terminą mums pateikia tarptautiniai standartai. Lietuvoje, manau, tas apskritai „nusikaltimo auka“ terminas anksčiau gal kai galiojo senieji baudžiamieji įstatymai jis gal buvo priimtinesnis kažkiek. Nes sakydavom nusikaltimo auka –visi nukentėję asmenys (čia toks žodžių žaismas), taigi visi nukentėję asmenys yra nusikaltimų aukos, bet ne visos nusikaltimų aukos yra nukentėję asmenys. Didžiausia problema manau yra ne termine, bet to asmens pripažinime nukentėjusiuoju, nes yra du pagrindai - faktinis ir juridinis. Čia sovietinis išmislas. Nes faktinis pagrindas tai yra, kad asmuo nukentėjo, o juridinis tai kažkieno malonė, kad jisai taps nukentėjusiuoju. Tai absurdas ir tikrųjų yra. Būtent pats terminas, jis blokuoja, blokuoja priėmimą prie paslaugų, prie pagalbos – jeigu tu nesi nukentėjusysis, nėra palaiminimo iš ikiteisminio tyrimo pareigūno arba teisėjo, tai tu realiai negauni tų netgi minimalių valstybinių garantijų ir lieki vat nusikaltimo auka, toks būtinis terminas.

Klausimas: Lietuva yra priėmusi Europos Sąjungos tarybos direktyvos nuostatas „dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms“, remiasi kitų tarptautinių dokumentų rekomendacijomis, kuriose naudojama sąvoka „nusikaltimo auka“. Kodėl Lietuvoje visgi naudojamas terminas „nukentėjusysis“?

Atsakymas: Čia yra toks nesuderinamumas. Jeigu žiūrėti į tas deklaracijas, tai realiai ten tas terminas yra plačiau pateikiamas, auka apibrėžiama ne tik kaip fizinis asmuo, bet ir kaip kolektyvinė auka. Gali būti auka netgi juridinis asmuo pripažintas, ko pas mus nėra, pas mus yra tik fizinis asmuo.

Klausimas: Tai Lietuva šiuo atveju susiaurina nusikaltimo aukos apibrėžimą?

Atsakymas: Labai susiaurina. Pas mus nukentėjusiojo apibrėžimas yra labai siauras, o aš manau, kad pilnai turėtų būti įstatymuose apibrėžta pavyzdžiui smurto kas yra auka, nusikalstamos veikos auka, tai gali būti... tie terminai jie pateikiami, jie neturi būti konkuruojantys kažkokie. Pagaliau mes kalbam ir ateityje mes kalbėsime apie kažkokias alternatyvias konfliktų sprendimo procedūras, alternatyvas baudžiamajam procesui, tai bus ne tik galimybė konfliktą spręsti dėl nusikalstamos veikos ne tik teisme, bet ir bus meditacija, tarpininkavimo centrai kažkokie. Tai atitinkamai vėlgi kaip tą žmogų apibrėžti, koku terminu jį įvardinti, kur jis papuola. Jeigu žiūrėti į jį tik kaip į nukentėjusįjį tai vėl nieko nesigauna. Ta sistema yra pakankamai formalizuota, ir čia daug yra žymiai gilesnių ir ateities problemų.

Klausimas: Kaip manote, ar šiuo metu Lietuvos teisiniuose šaltiniuose terminais „nukentėjusysis“, „nukentėjęs asmuo“ apibrėžtos aukos iš tikrųjų apima visų kategorijų aukas? Ką manote apie termino platinimą/siaurinimą?

Atsakymas: Nukentėjusiu yra pripažįstamas fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika buvo padaryta materialinė, fizinė ar moralinė žala neturtinė ir viskas. Tai yra labai siauras apibrėžimas, tikrai jis yra primityvus, siauras, netgi žiūrėti į žalos sampratą, tai ar tikrai tik tos žalos rūšys galimos? Vėlgi pats tas pripažinimas, pats tas faktas yra labai ydingas, nes kai kurie padariniai gali atsirasti vėliau. Pavyzdžiui Jūs nukentėjote na faktiškai tik moralinę neturtinę žalą patyrėte, bet kad būtų pradėtas tyrimas baudžiamasis persekiojimas dėl neturtinės žalos realiai, tai čia fantastika, nerealu būtų. Kai kūno sužalojimas yra, turto sunaikinimas tada yra gerai, o kad kokie ten Jūsų dvasiniai išgyvenimai yra, tai čia yra menkniekis. Pavyzdžiui dėl vagystės (turtinio nusikaltimo) aš galiu būti labai emociškai sukrėstas ir pergyventi, ir jeigu man nepadarė didesnės žalos nei 130 lt. Tai apskritai baudžiamasis persekiojimas neaktyvuojamas, nepradedamas ikiteisminis tyrimas. Niekas net neklausia kaip aš blogai jaučiuosi, gal pas mane atsirado kokia nors fobija. Ir jeigu tai neišsivystys į kažkokią rimtą ligą (šizofreniją pavyzdžiui), tai nieks nieko net ir neklaus, realiai tai nėra pagrindas pradėti ikiteisminį tyrimą, žiūrėti į pinigą. Pinigas yra-pinigo nėra, žiūrėti labai formaliai. Ta kategorija, tas terminas mūsų niekam tikęs yra, jis labai siauras. Jis grynai paimtas iš sovietinių įstatymų, perrašyta sovietinės teisinės sistemos mintis ir tęsiama ta pati linija. Tai čia mes užrašėm Lietuvos Respublikos, pakeitėm tą struktūrą kai ką, tai čia nieko.

Klausimas: Kaip vertinate visuomenės piliečių ir valstybės valdžios atstovų „nusikaltimo aukos“ suvokimą?

Atsakymas: Be abejo, skirtumas yra. Visuomenė visai kitaip supranta. Jie „nepriiškia“ prie jokių terminų, dispozicijų, jie jaučia, kad jie patyrė nusikalstamą poveikį ir, kad tai yra nusikalstama. Jie nežiūri dispozicijos, kaip ta veika kvalifikuojama. Teisėsaugai labai svarbu yra kiek yra registruota, žiūri tik tą registruotą nusikalstamumą. Yra FN50 ir F50 kortele statistinė apie nukentėjusius asmenis, ir jie siaurai kaip tie arkliai su tom uždarytomis akimis į šoną nieko nemato. Jie žiūri tas statistines korteles ir viskas. Kiek užregistruota ir kuo mažiau užregistruota tuo geriau. Auka – tai yra registruotas vienetas. Visuomenei aukatai yra žmogus, kuris yra nukentėjęs, kuriam reikalinga pagalba, rehabilitacija, paslaugos. Čia yra du skirtingi dalykai: ten yra statistika, o čia yra asmuo. Institucijom auka nėra asmuo, tai yra šaltinis, kuris suteikia informacijos ir padeda įkalinti asmenį. Tai pirmos dabar kregždutės – žalos kompensavimas smurtinių

nusikaltimų atvejais, bet jeigu pasižiūrėt statistiką kiek jie realiai gauna tų kompensacijų, kokios ten sąlygos, tai yra absurdas- užsienio valstybės visai kitaip daro. Aš nukentėjau, aš ateinu, man turi padėti, o ne aš turiu lakstyti po visur ieškoti kaip beprotis, nesuprasdamas pildyti kažkokius dokumentus, ko iš principo aš padaryti negaliu. Aš atėjau, pasakiau- aš nukentėjęs. Ir sistema įsijungia, pradeda veikti ir mane gina, mane apsaugo. O pas mus taip gaunasi, kad atėjau, pasakiau ir kas iš to- net užuominos negausi.

Klausimas: Kaip vertinate nusikaltimų aukų teisių apsaugą tuo atveju, kai nuo nusikalstamų veikų nukentėję asmenys nepripažįstami nukentėjusiais?

Atsakymas: Jis niekas, jis turi tokias pačias teises, kaip ir bet koks kitas pilietis. Jis niekas, tik nukentėjęs yra žmogus, kuris įgauna tas procesines teises, garantijas, pareigas ir taip toliau. Daugelyje šalių nereikia jokių ten palaiminimų kvailių, paprasčiausiai užtenka kreiptis į policiją, kitą teisėsaugos instituciją, pranešti telefonu. Ta informacija fiksuojama ir asmuo automatiškai patenka į tą nukentėjusiojo asmens statusą, įgyja aukos statusą, (nereikia to). Pas mus tikrai yra ydinga praktika, vienu aspektu, kad dalis žmonių jie įvardijami kaip nusikaltimo aukos, tai vat pvz., žmogus nuketėjo nuo prekybos žmonėmis, smurto šeimoje auka tapo, bet jis yra tik tos kategorijos auka, o realiai jis nukentėjusiuoju nepripažįstamas. Nes dėl kažkokios ten teisėsaugos institucijos praktikos iškreiptos, ar dėl įstatymų dėl tam tikrų nesklaidumų, jis realiai nukentėjusiuoju realiai net netampa. Nu tada atsiranda nusikaltimo aukos kategorija. Na bet jeigu taip kalbėti formaliai tai anksčiau galioję įstatymai numatė tikrai nusikaltimus, dabar yra nusikalstamos veikos. Tada dabar jeigu taip siaurai pažiūrėti tai dabar turėtų būti nusikalstamos veikos auka. Tai aš suprantu nusikalstamos veikos auka būtų tas žmogus kuris realiai baudžiamuoju procesu buvo nepripažintas nukentėjusiu, nors realiai jis patyrė nusikalstamą veiką. Pavyzdžiui asmuo, kuris kreipiasi privataus kaltinimo tvarka. Tai mes konstatuojame, teisėsauga pripažįsta - tu patyrei nusikaltimą, pranešimas yra teisėsaugoj, bet kad save realizuoti kaip nukentėjusį asmenį, tu turi eiti į teismą ir ginti savo teises ir tik teisme tu būsi pripažintas nukentėjusiuoju, o iki to- tu niekas. Tu neturi net gauti valstybės garantuojamos antrinės teisinės pagalbos, nes tu neturi popieriuko paprasčiausia ir dėl kitų dalykų viskas paprasčiausia blokuojasi.

Klausimas: Kaip vertinate Lietuvos teisinę bazę pagalbos nusikaltimų aukoms/nukentėjusiems atžvilgiu?

Atsakymas: Pagrindinis įstatymas tai yra Baudžiamojo proceso kodeksas ir kiti su juo susiję baudžiamieji įstatymai. Bet pati sistema reglamentavimo nukentėjusių teisių yra eklektiška. Nėra jokios sistemos, yra epizodiška. Tikrai bandoma dabar lopyti kažkiek dėl teisės į informaciją, dėl apsaugos, dėl fizinės apsaugos, bet tai nėra sistemos. Jeigu Jūs bandysite susiorientuoti kokias gi teises aš turiu, tai Jums praktiškai visą baudžiamąjį kodeksą reiks išstudijuoti, tik tada Jūs suprasite, kokias teises Jūs turite. Nes išmėtyta yra visur po visą Baudžiamąjį kodeksą ir eklektiškai, nėra jokios sistemos praktiškai. Tai tas reglamentavimas tai toks kaip lopymas to ko apskrita nėra, bandymas lopyti stogą, kurio net nėra. Kad padaryti kažkokį karkasą, kažkokios tos detalės, jos tarpusavy net nesusijungia, gaunasi rebusas kažkoks.

Klausimas: Kaip vertinate Lietuvoje teikiamą dėmesį nuo nusikaltimų nukentėjusiems ir nusikaltimą padariusiems asmenims? Gal galėtumėte pateikti jų santykinį palyginimą pagal atitinkamų teisių užtikrinimą ir įgyvendinimą.

Atsakymas: Yra tokia situacija: auka ir nusikaltėlis. Tai va mes nusikaltėlį kaip galime įvardinti: įtariamasis, kaltinamasis, sulaikytasis, nuteistasis, teisiamasis, įkalintasis, konvojuojamasis, suimtas, teisės pažeidėjas ir t.t. privardint galima iki 20 terminų kas yra baudžiamajame įstatyme. Dabar paimam auką, ji įvardijama tik kaip nukentėjęs. Visa sistema, visi įstatymai veikia tik tų kaltinamųjų asmenų atžvilgiu. Nukentėjęs tai apskritai yra kažkoks epizodas, įrodymų surinkimo šaltinis kažkoks, tai yra šaltinis informacijos, procesas jam neorientuotas apskritai yra. Jeigu mes norim jo teises, pareigas sužinot, mes turim po visą įstatymą landžioti, ieškoti, vienas straipsnis-28, dar kažkas epizodiškai yra ir viskas. Modelis toks yra pasirinktas. Į ką mes žiūrim? Ar į nukentėjusį asmenį, jo interesus, ar mes žiūrim, kad reikia įkalinti asmenį? Turi būti lygiavertis modelis. Jeigu mes kalbam apie vieną konflikto šalį, turim kalbėti ir apie kitą, atitinkama garantijas teikti. Gaunasi taip, kad pas mus nukentėjęs apskritai jisai spaudžiamas yra, jis privalo duoti parodymus. Kaltinamasis neprivalo duoti parodymų, o auka – privalo, o už nedavimą parodymų dar atitinkamą atsakomybę gali užtraukti- absurdas, bet taip yra. Tai va pas mus viskas yra sukurta represinei sistemai, skaitai kaltininkui nubausti. O nukentėjusiojo apsaugos sistema neegzistuoja realiai, todėl nėra nei infrastruktūros, nei sistemos, nei pagalbos nieko. Viskas sukasi aplink tą, kuris padarė nusikaltimą. Tai yra industrija sukurta, kad būtų laikomi policijos departamentai, ministerijos. Tos visos organizacijos egzistuoja tik formaliai. Ką jos duoda aukai, mokesčių mokėtojui? Tai yra pinigų siurbyklos didžiausios. Ką jos padaro, jos tik sukuria šalutinį produktą. Ką tos įkalinimo įstaigos, jo kažką reabilitavo, kažką pataisė? Sukūrė tokias subkultūras, kad paskui to žmonėm įveikti neįmanoma jokiom priemonės, sužaloja taip, kad... nežinau, pačias tas organizacijas reikia į teismą paduoti. Tai va, gaunasi taip, kad tie terminai praktiškai jokios reikšmės nebeturi.

Klausimas: Kaip Jūs apskritai vertinate teisinę pagalbą ir socialinę paramą nusikaltimų aukoms Lietuvoje?

Atsakymas: Na jeigu formaliai žiūrėti iš teisinės pozicijos, teisingai per pastaruosius metu kažkas padaryta: atsirado nauji institutai, kardomoji priemonė ir aukai daugiau gal informacijos buvo suteikiama, bet tai yra... Jūs puikiai žinote, kad įstatymas priimtas tai dar nieko nereiškia. Jis turi būti įgyvendinamas, jis turi formuoti pozityvią gerą praktiką, jeigu nėra praktikos, jeigu nėra realizavimo to įstatymo – tai yra niekinis dalykas. Mes galim deklaruoti puikiausių dalykų, bet jeigu asmuo to negauna, jeigu jis nesijaučia saugiai, jeigu jis nepatiria satisfakcijos dėl to ikiteisminio tyrimo, tyrimo nagrinėjimo, reiškia sistema nefunkcionuoja, jina neveikia. O socialinėje srityje tai vėlgi viskas palikta tai projektinei veiklai, programinei..Tai yra kiek tos organizacijos nevyriausybinės, viešos įstaigos kiek jos sugeba išvystyti projektus, tiek ir sugeba. Bet tai yra periodinė pagalba, lokali labai tam tikruose regionuose, dažniausiai tai didžiuosiuose miestuose: Vilniuje iš esmės. O jeigu taip pažiūrėt kas darosi nuošaliai...Yra ES būtent priimtas sprendimas 2001 m. dėl minimalių standartų nukentėjusiems asmenims. Tai mes tų minimalių standartų dar net neatitinkam, o jeigu mes žiūrim į lokalų lygmenų į provinciją, į mažus miestelius - tai iš viso nulis. Ten net policija neatvyksta kaip rodo tyrimai, iškvietai yra bet policija net nevažiuoja. Tai apie ką mes kalbam? Tai netgi paties fakto registravimas nevyksta, tai apie kokią pagalbą galima kalbėti? Čia apie pagalbą, sistemą išvis būtų klaidinga kalbėti, mano manymu.

Klausimas: Gal galėtumėte pateikti savo nuomonę apie teikiamos pagalbos kaip sistemos nukentėjusiems asmenims veikimą Lietuvoje, vertinant šioje srityje veikiančių organizacijų tarpusavio bendradarbiavimą, teikiamų paslaugų organizavimą bei kitus sisteminius šios veiklos elementus.

Atsakymas: Jos nėra tikrai, nėra organizacijos, kuri tą sistemą kurtų, palaikytų, generuotų tas idėjas, nėra tokių dalykų. Kažkas kažkur po truputį kažką daro, pavieniai veiksmai, nėra apie ką kalbėti. Aš pakankamai skeptiškai esu nusiteikęs būtent šitos sistemos požiūriu, būtent kad kiek buvo iniciatyvų, kiek buvo bandoma visko daryti) viskas yra blokuojama. Ir iš esmės, kaip buvo tas nukentėjęs prie suskilusios geldos, taip ir liko prie jos.

Klausimas: Jūs sakote iniciatyvos yra blokuojamos. Kas turėtų būti tas pagrindinis sistemos sėkmingo veikimo iniciatorius?

Atsakymas: Tai turėtų būti didžiausias iniciatorius teisingumo ir vidaus reikalų ministerijos. Šios ministerijos iš principo turėtų šį klausimą kuruoti, kurti įvairias schemas kaip mes turėtume organizuoti tiek pagalbos ir paramos, taip pat prevencinę veiklą. To nėra absoliučiai. Ką jūs girdėjote pastaruoju metu apie viktimologinę prevenciją? Apie prevenciją ten visko yra bet toks žodis net nevartojamas yra, nes to nereikia. Nes ilgą laiką sovietmečiu buvo vienintelis nukentėjusysis pas mus – tai yra valstybė/ partija. O ilgą laiką valdžioj buvo socialdemokratų todėl ta pati niša ir laikėsi, kad nukentėję yra nukenčia valstybė, o ne žmogus, nukenčia partijos, nukenčia institucijos, o žmogus ką, žmogus iškentės. Teisėsauga netgi pati pasako kaip jina nukentėjusį vadina- „terpila“, į lietuvių kalbą išvertus tai yra kenčiantysis. Tai va jie modifikavo ir taip vadina „kenčiančiuoju“, t.y. žmogus, kuris kenčia, žmogus turi iškęsti procesą ir jie neslepia. Taigi praktika irgi daug ką parodo, na kad tas žmogus yra apgailėtojas iš tikrųjų padėtyje ir niekam nesiūlyčiau į tą pakliūti, nes tikrai tu lieki vienas su savo problema ir geriausiu atveju kas tau padės tai yra tavo artimieji, giminės, bičiuliai, draudimas dar, jeigu buvot apsidraudęs, ir viskas. O iš šalies, teisėsaugos gaut kažkokią pagalbą, paramą, supratimą tai aš manau čia nonsensas būtų dabartinėj situacijoje dabartinėj sistemoj. Tikrai nevyriausybininkai, viešos įstaigos praktiškai ir veža tą krūvį, kai būna kažkokios tarptautinės ataskaitos, kai reikia pristatyti Lietuvos įdirbį toje srityje tai praktiškai remiamasi nevyriausybinėm organizacijom, jų įdirbiu, nors tie sektoriai (jie susiję, jie yra tos pačios sistemos elementai) neturi vežt krūvio, tų minimalių standartų, kuriuos turi užtikrinti valstybė. O nevyriausybininkai su savo fakultatyvais turi stiprinti kažkokius sektorius: reabilitacijos, dar kažkokius dalykus, bet ne pirmuoju smuiku tikrai turi griežti.

Klausimas: Kaip vertinate nusikaltimų aukų padėtį Lietuvoje lyginant su užsienio šalimis? Į ką, Jūsų manymu, Lietuva turėtų orientuotis?

Atsakymas: Manau nereikia toli ieškoti tų gerų pavyzdžių, jų yra pilna, tik reikia žiūrėti kas mums labiau tinka, ką mes galėtume nesunkiai įdiegti ir kur mūsų teisinės sistemos kultūriniai dalykai sutampa. Skandinavijos šalys labai artimos iš tikrųjų, šiaurės šalys- Švedijos modelis tiktų, danų modelis tiktų laisvai, tų pačių germanų, gal vokiečių, bet vokiečių gal kiek kitaip truputį. Tai yra tų modelių, bet paties to modelio perėmimas jis nebūtinai yra. Paprasčiausiai yra tie tarptautiniai standartai, tarptautinės rekomendacijos, jose viskas surašyta, ką reikia minimum padaryti. Tai padarius tą minimumą (jau yra tarptautinė apibendrinta praktika, ką reikia padaryti), reikia tik tuos elementariausius dalykus padaryti, o toliau sistema pradės vystytis, jina pasidarys gyvybinga, pradės kurti tam tikrą produktą. Jina pradės vystytis, o tam reikia kažkokių startinių pozicijų, kurių pas mus nėra.

Klausimas: Bet tai kas jas turi inicijuoti?

Atsakymas: Tai be abejo, čia yra ne kažkoks įstatymo pakeitimas, o politinis sprendimas. O imtis turi tie, kas kuruoja baudžiamąją sritį- vidaus reikalų ir teisingumo ministerijos. Čia yra jų grynai iniciatyva turi būti. Jų iniciatyva kuriamos darbinės grupės ar grupė, kuri išgeneruos tą geriausią mintį, modelį, kaip ta nukentėjusiųjų paramos, apsaugos sistema turi atrodyti. Tai ir teisine, ir organizacine, ir struktūrine prasme paprasčiausiai reikia sprendimo, kad mes toje srityje pradėdam dirbti. Mes pradėdam toje srityje investuoti.

Klausimas: Bet juk negalima sakyti, kad nėra rengiamos jokios rekomendacijos ar tai nevyriausybinų organizacijų atstovų ar kitų grupių?

Atsakymas: Jų niekas neklauso, jie niekur nedalyvauja, yra visiškai marginalai, jie atstumiami. Buvo kuriamas nukentėjusiųjų asmenų paramos fondas, kai kūrė tą fondą tai buvo idėja, kad bent jau dėl žalos atlyginimo dalyvaus nevyriausybinių, mokslininkai, ekspertai. Kuo pasibaigė viskas? Ministerija pasakė, kad tai mūsų daržas, visi lauk ir tuo viskas ir pasibaigė. Ten jokių visuomenininkų, jokių nevyriausybinių nėra, visi išvyti ir tuo pasibaigia visas dalykas. Yra biurokratai, nomenklatūra ir viskas.

Klausimas: Bet juk yra afišuojama, bandoma parodyti, kad visa tai yra ir vykdoma ta pagalba.

Atsakymas: Yra imitacijos sukurtos, tam tikros fiktyvios personalijos, kurios neva kuruoja kažkokias sritis teisingumo ministerijoje. Iš nuobirų, iš kažkokių detalyčių jie bando kažkokį paveiksluką, mozaiką sudėlioti. Tai yra imitacija, grynai imitavimas to dalyko, realiai praktiškai niekas neveikia. Jeigu su žmonėmis pradėtumėt kalbėti apie kažkokią paramą, pagalbą, tai juoktis pradėtų, nėra tokių dalykų, utopija čia yra išvis, paradoksalus dalykas. Nebent pats kažką sugebi išsiplėsti tai dar dar... Ta utopija atsirado dėl to, nes nieks nieko dar nedarė.

Klausimas: Bet juk pagal ES reikalavimus mes esam prisižadėję dalyvauti šioje veikloje ir ją vykdyti.

Atsakymas: Mes daug ką prisižadėjom daryti, bet nieko nedarom ir nedarysim, nes nėra politinės valios, politinio apsisprendimo, tiems, kas valdžioje tai neįdomu.

Klausimas: O kodėl visgi taip svarbu, kad tai būtų rodoma, kad vykdoma?

Atsakymas: Kad išvengti sankcijų, išvengti blogo tarptautinio kontakto, pagrįsti savo vegetacinę poziciją ministerijoje (mes darom, mes kažką sukuriame, mums ne veltui mokami pinigai). Ataskaitas puikiai rašo: statistiką jie susirenka, iš ekspertų apsiklausia, tą jie moka, jie nieko nedarom, jie turi tam laiko skirti. Jeigu dirbti reiktų su realiais modeliais, su realiomis problemomis, su nukentėjusiu, tai pražiltų ir išprotėtų, o kai dirba tik su ataskaitomis, tai popierius viską išskentės, o ką patikrins? Aš galiu prirašyti tokių arabų popieriui, o kas ką patikrins? Galiu parašyti, kad valstybėje visiems pagal įstatymą teikiama nukentėjusiems teisinė pagalba ir nesumeluosiu, puikiai veikia žodis. Niekas to netikrina, o ir kodėl turėtų tikrinti? Aš dabar Jums duodu daug negatyvo, bet jeigu aš šitoje sistemoje gaudausi aš galiu viską pakeisti ir pozityviai šnekėt. Pagal nuobiras, pagal pavyzdžius, pagal atskirus projektėlius kažkokius kurie kažkada veikė, kažkas kažką darė, puikiai galiu nupiešti tokį vaizdą, kad mes atrodysim patys pažangiausi Europoje. Ir jokių problemų mes tada atrodo neturime. Tai čia yra JŪ matymas: kai tu nematai nukentėjusio, tu ir problemos nematai ir nenori matyti. O kai tu pradėsi matyti problemas, praktines problemas, tada prasideda visi dalykai: tada jie užsidaro, užsisiklėndžia ir nieko nenori.

Klausimas: Valstybė skiria lėšų smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensacijai, teisinei pagalbai ir kitokio pobūdžio pagalbai nusikaltimų aukoms. Kaip vertintumėte šios srities finansavimo biudžetą ir lėšų panaudojimo efektyvumą?

Atsakymas: Tų lėšų ataskaitų nieks net realiai nepateikia visuomenei. Jie ten savo tas ataskaitas tai turi, bet kiek dabar lėšų yra nukentėjusiųjų asmenų paramos fonde aš nežinau. Kiek per praėjusius metus atlikta kokių kompensacijų, kiek kam išmokėta aš irgi nežinau. Nes tai nepristatoma, jie turi savo statistiką, bet jie ją saugo. Ir kiek jie ten ko įgyvendina tai čia viskas yra uždara, Jūs dabar šiuo momentu norėtumėte pažiūrėti- Jūs tos statistikos negautumėte. Specialiai daryti užklausimą, klausti, domėtis reiktų ir t.t. Bet ta statistika jinai vėlgi, jinai nieko neparodo šiuo atveju. Blogiausia statistika yra ta, kad tyrimai parodo, kad vos keli procentai žmonių žino apie tą žalos kompensavimą, teisinę pagalbą, va čia yra problema. Žmonės net neprieina prie informacijos, jie nėra informuoti. O toliau, kai žmogus informuotas, kai jis žinos, kai kreipsis, tada bus galima kalbėti apie pinigų panaudojimo efektyvumą. Kaip dabar ten kas naudojama tai aš neišsivaizduoju.

Klausimas: Bet juk yra dalinami lankstinukai, atmintinės su informacija dėl kompensavimo bei teisinės pagalbos.

Atsakymas: Atmintinės? Pridarėm mes jų- nieks jų nei ten skaitė, nei ten matė, po komisariatų išmėtė. Jokio efekto.

Klausimas: Tai gal patys pareigūnai, valdžios atstovai nesuinteresuoti piliečių informavimu?

Atsakymas: Be abejo. Tada reikės svarstyti, dokumentus tvarkyti- nereikia to. Kuo mažiau žmonių žino, tuo geriau, tuo valstybė daugiau pinigų sutaupo. O kur panaudojami tie pinigai iš tų fondų- nieks nežino. Aš taip išsivaizduoju, kad ten ne vienas milijonas yra sukauptas. O šiais laikais tai yra pinigai.

Klausimas: Kaip manote ar praktikoje dažnai taikoma baudžiamoji priemonė- įmokos į nukentėjusių asmenų fondą?

Atsakymas: Be abejo skiriama. Ji jau buvo skiriama kai dar pačio fondo administravimo taisyklių nebuvo, kai netgi įstatymo nebuvo. Įsigaliojus BK jau buvo pradėti pinigai rinkti, jau rinko kelis kartus pinigus net nežinodami kaip juos žmonėms mokės. Pinigus surinkti tai čia greitai, atiduoti tuos pinigus tai čia jau kitas klausimas.

Klausimas: Kaip šiuo tiriamu klausimu vertinate žiniasklaidos darbą?

Atsakymas: Mūsų žiniasklaida yra kriminalinė visų pirma ir jie nukentėjusį rodo tik kaip sensacingą kažkokį nukentėjusį asmenį, o kad prisidėti prie socialinės reklamos kūrimo, prevencinės veiklos, informacijos sklaidimo apie jų teises ir pan. – tai nieko nėra. Į tai žiūrima tik komerciškai. Tai yra, jeigu jūs pvz. Jūs norėtumėte parašyti straipsnį apie nukentėjusių asmenų teises ir kreiptumėtės į bet kurį dienraštį, jums pasakytų: Jums to straipsnio publikavimas kainuos pora tūkstančių litų. Todėl, kad tai yra skaičiuojama tuo pačiu principu kaip ir reklama. Jie nedalyvauja niekaip toj politikoj, toj sistemoj, tik perki iš jų informacijos skaidos paslaugas ir viskas, o patys jie nėra suinteresuoti. Va pavyzdžiui galvą nunešė kažkam, kažkas kažką išžagino, jeigu nuotrauką reikia įdėti, va tada įdomu, tai yra sensacija, tai didina jų reitingus. O ta informacija, pati sklaida įtakos jų reitingams neturi...žmonės mėgsta žiūrėti žiaurūs įvykius. O kiek pati žiniasklaida rodo iniciatyvos šviesti visuomenę, kažkokios laidų imitacijos kartais būna- nieks nieko mirusi sritis apskritai. Mirusi absoliučiai. Sunku įsivaizduoti kad gali būti blogesnė sritis Lietuvoj būtent žiūrint į nukentėjusius asmenis kaip pažeidžiamą grupę, nu gal narkotikų vartotojai tam pačiam lygmeny (nu bent nors sistema yra kažkokia Narkotikų kontrolės departamentas ta organizacine prasme). O nukentėjusieji net ir to neturi. Net vieno žmogaus nėra...nėra nei vieno žmogaus eksperto, kontaktinio asmens valstybėj, kuris galėtų kažką toj srity pasakyti. Kiekvienas iš savo inkiliuko žiūri, vienas ten teisinę pagalbą „pakrapštė“, kitas- statistiką, bet visumos nėra.

Klausimas: Kaip manote, kokių priemonių reikėtų imtis, kad pagalba nusikaltimų aukoms būtų efektyvesnė? Galbūt išskirtumėte prioritetines sritis gerinant nusikaltimų aukų padėtį Lietuvoje?

Atsakymas: Rytoj ministerijoj ministrai du susėda ir priima susitarimą, formaliai viską surašo ir įkuria pagaliau kokį nors skyrių ar centrą, kuris būtų ne viešoji įstaiga, ne asociacija, bet ministerinis skyrius su atirinkamom nuostatom, reglamentu ir pradeda rūpintis nukentėjusių asmenų teisine apsauga kompleksiskai. Ir tada koreguojami, daroma baudžiamųjų įstatymų analizė, atliekama ekspertizė, stebėseną, paslaugų įvertinimas, kokybė ir kiti normalūs dalykai. Bet turi būti kažkam tai pavesta. Kai niekam nepavesta, tai nieks ir neatsakingas. Turi būti tiesiogiai žmogui ar jų grupei formaliai pavesta pagal įstatymą tai įgyvendinti, tai užtikrinti ir viskas tai yra atsakomybė. Ne- tai skalpuok! Įkurk skyrių prie VRM, Teisingumo ministerijoj, dar kažkur centrą kokį nusikaltimų aukų ir viskas, kiekvieną mėnesį reikalauk iš jų ataskaitų, ką jie įgyvendino realiai, kaip pasikeitė situacija, kas buvo padaryta be konferencijų ir seminarų į kuriuos važiavo, bet kiek buvo įstatymų pakeitimų, koks buvo projektas parengtas, kaip buvo atliktas vieno ar kito paslaugų segmento auditas, kokie pasiūlymai buvo teikti dėl teisinės pagalbos. Reikia pradėti užsiimti ta problema ja iki šiol iš valstybės nebuvo jokios praktiškai iniciatyvos.

Klausimas: Ką prognozuotumėte? Kiek dar tokia situaciją tęsis?

Atsakymas: Tęsis dar ilgai. Jeigu būtų buvę valdžioj progresyviai, blaiviai mąstantys žmonės tuo laikmečiu kai dar buvo tų pinigėlių ir buvo pakilimas tai tikrai buvo galima tą sistemą šiek tiek klibinti ir pajudinti. Dabar tai aš sunkiai įsivaizduoju, nes dabar viską tik mažina minimalizuoja, etatus mažina. Dabar kažką tokio pasiūlyti progresyvaus vietoj kažko, tai labai sudėtinga būtų, nes praktiškai tai reiktų padaryti kitų biurokratų sąskaita. O kas norės savo kėdės atsisakyti dėl tų savo kelių tūkstantėlių litų nieko nedarant? Čia politinis klausimas praktiškai: ar mes tą problemą matome. Ar mes norime kažką tai daryti? O jeigu užmerkiame akis, tai nieko ir nematome, žmonių problema, kad jie nukentėjo. Ne valstybė gi nukentėjo, o žmogus, gi pats kaltas, nereikia turėti darbo automobilio, buto, vaikų nereikia turėti, tada ir tavo vaikai nenukentės ir automobiliui nieks nieko nepadarys. Toks primityvus mastymas egzistuoja.

Klausimas: Kaip Jūs apibūdintumėte, kas tai yra nusikaltimo auka?

Atsakymas: Nusikaltimo auka arba nusikalstamos veikos auka plačiąja prasme ir baudžiamojo proceso metu atsiranda kita figūra - nukentėjusysis. Dar vienas asmuo yra nukentėjęs asmuo. Tai va dar yra skirtumai tarp nukentėjusiojo kaip tokio baudžiamajame procese ir nukentėjusio asmens. Nukentėjęs asmuo tai yra tas asmuo, kuris tiesiogiai nukentėjo, ar tai tiesiogiai buvo sužalotas, ar moraliai nukentėjo ir panašiai. Tai irgi yra dvi figūros. Tas institutas, kuris yra numatytas BK 38 str. nukentėjusio ir kaltininko sutaikymas ir atleidimas tuo pagrindu, tai ten būtent numatytas susitaikymas su nukentėjusiu asmeniu. Reiškia tik tiesiogiai nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiu žmogumi, ne plačiąja prasme nukentėjusysis, nes pagal BPK galima pripažinti ir kitus asmenis nukentėjusius baudžiamajame procese. Tai nusikaltimo auka kaip kategorija jinai yra iš tikrųjų labai plati, nusikaltimo auka ir toliau kas atsiranda pačiame baudžiamajame procese. Iš mano susitikimų su užsienio ekspertais man teko girdėti tokią nuomonę, kad yra nusikaltimo auka ir baudžiamajame procese atsiranda ta nukentėjusiojo kategorija. Bet mes kalbam, kad nukentėjusiuoju žmogus tampa tik tada (tai yra baudžiamajame procese) kai jis yra pripažintas tokiu, tai ta procesinė kategorija. Tačiau užsienio ekspertai sako, kad auka žmogus pasidaro būtent tada kai jis yra pripažįstamas nukentėjusiuoju, nes tada jis tampa iš tikrųjų (pabrėžiu užsienio ekspertų žiniomis ir duomenimis) tokiu, kuriam aukos teisės baudžiamajame procese pilnai, galutinai bėra užtikrintos. Tai va toks momentas, viena vertus žodžių žaismas, kita vertus kada ta auka iš tikrųjų yra: ar nusikaltimo auka ta plačiąja prasme kaip kategorija kaip jinai yra apibrėžta tarptautinėse deklaracijose, tarptautiniuose dokumentuose, ir auka realiame gyvenime - konkretus žmogus, kuris yra nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos ir nežino kur kreiptis, ką daryti, kuriam trūksta informacijos. Tai vienu žodžiu viskas priklauso nuo to, kuo mes remiamės, kokie mūsų kriterijai: jei mes remiamės tarptautiniais dokumentais, tai ten įvairiai apibrėžta ta nusikaltimo auka. Jeigu imtume nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia deklaraciją, tai ten vienas apibrėžimas.. Iš esmės tai pagal tarptautinius dokumentus- vienas apibrėžimas, pagal BPK yra nukentėjusiojo kategorija, baudžiamajame kodekse mes turime nukentėjusio asmens kategoriją. Priklausomai nuo to, kiek yra sąvokų, tiek yra ir tų apibrėžimų.

Klausimas: Tai užsienio šalyse tas terminas nusikaltimo auka yra plačiau taikomas nei Lietuvoje?

Atsakymas: Irgi kiek man teko girdėti Vokietijos baudžiamajame procese ne auka vadinama, o irgi nukentėjusysis. Vis tik yra išskiriamos tos sąvokos kaip bebūtų, yra auka ir nukentėjusysis. Nes yra baudžiamasis procesas, oficialus teisingumo vykdymas ir žodis „auka“ gal iš tikrųjų yra tokio platesnio pobūdžio ir įspausti į rėmus... tai sąvokai irgi reikėjo kažkokio apipavidalinimo ir atsirado ta sąvoka nukentėjusysis.

Klausimas: Lietuva yra priėmusi Europos Sąjungos tarybos direktyvos nuostatas „dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms“, remiasi kitų tarptautinių dokumentų rekomendacijomis, kuriose naudojama sąvoka „nusikaltimo auka“ (crime victims). Kodėl Lietuvoje visgi naudojamas terminas „nukentėjusysis“?

Atsakymas: Ne tai suprantat, čia... yra tarptautiniai standartai, kurie numato tam tikrus reikalavimus ir tų standartų yra įvairių. Vienuose kalbama apie aukas, kituose kalbama apie nukentėjusį, dar viskas priklauso ir nuo vertimo. Tai aš manyčiau, kad prisirišti prie tų sąvokų gal nelabai mums ir vertėtų, svarbu yra ta reali pagalba tam žmogui, kuris nukentėjo.

Klausimas: Tai galbūt tai iš esmės pačios valstybės pasirinkimo reikalas kaip jinai interpretuos tas sąvokas ir kokią reikšmę suteiks savo teisiniuose dokumentuose?

Atsakymas: Nu kaip vėlgi laikantis tų savo tradicijų ir kad viskas būtų tinkamai apiforminta yra vis tiek baudžiamasis procesas, baudžiamoji teisė kaip ten bebūtų. Aš daugiau dedu akcentą į tai, kaip realiai padedama žmogui, kuris nukentėjo nuo nusikalstamos veikos. Nesvarbu, kaip jis yra pavadintas, ar tai jam būtų teikiama pagalba per įvairias visuomenines programas ar būtų specialios organizacijos tam sukurtos, va čia yra svarbu pagal mane.

Klausimas: Kaip manote, ar šiuo metu Lietuvos teisiniuose šaltiniuose terminais „nukentėjusysis“, „nukentėjęs asmuo“ apibrėžtos aukos iš tikrųjų apima visų kategorijų aukas? Ką manote apie termino platinimą/siaurinimą?

Atsakymas: Viskas priklauso nuo situacijos. Jeigu šiuo metu pagal BK leidžiama susitaikyti nukentėjusiam asmeniui su kaltininku, o ši pataisa atsirado berods 2007 m. , o iki tol buvo nukentėjusiojo ir aukos susitaikymas. Tai žiūrint per tą prizmę natūralu, kad nukentėjusiojo susitaikymas gal buvo vis tiktai geresnis variantas palyginti su tuo, kad kaltininko padėtis buvo šiek tiek geresnė, nes jis galėjo susitaikyti ne vien tik su tuo tiesiogiai nukentėjusiu, bet ir su kitais, kurie buvo pripažinti nukentėjusiais baudžiamajame procese. Tai vat šita prasme tai gal ir nėra tobula situacija, bet tobulos situacijos ir negali būti.

Klausimas: Kaip vertinate visuomenės piliečių ir valstybės valdžios atstovų „nusikaltimo aukos“ suvokimą?
Atsakymas: Nu čia gal daugiau reiktų žiūrėti per Lietuvoje atliktų tyrimų prizmę. Ar tai pavyzdžiui būtų Dobryninas, Gaidys – judviejų studija apie visuomenės saugumo jausmą. Tai reiškia priklausomai nuo to, kaip žmonės saugiai jaučiasi ir kaip jie supranta, ar jie yra aukos iš tikrųjų. Ar užduodamas toks klausimas, ar Jūs jaučiatės auka, jeigu jūs nukentėjote nuo nusikaltimo, ar jaučiatės saugiai? Aš manau, kad per tokių tyrimų prizmę galima išryškinti, ar skiriasi valstybės požiūris. Valstybės požiūris vėlgi per įstatymus, per įstatymų prizmę. O jau žmonių konkrečių, kurie nukentėjo tai jau čia aišku kita sritis, vėlgi atsižvelgiant į tai, kad dauguma nesikreipia. Čia jau reikia ieškoti priežasčių, tyrimai rodo dėl kokių priežasčių nesikreipia. Tai va iš čia ir išryškėja tas požiūris, kad kur iš tikrųjų reali auka (vėlgi tas pats smurtas šeimose, ar smurtinės veikos, kurios latentinės iš tikrųjų yra), tai viskas per tą pagalbos prizmę aš įsivaizduoju...

Klausimas: Ar gali būti taip, kad jeigu žmonės nežino įstatymų, jie nesikreipia, jie nežino, kad yra nusikaltimo aukos ir turi teisę kreiptis pagalbos?

Atsakymas: Nu čia tada atsiranda kita pusė to paties klausimo. Žmonių informavimas apie tai, kokias jie turi teises, kur jie gali kreiptis, kokios organizacijos padeda nusikaltimų ir ne tik nusikaltimų aukoms, jų tinklapių sukūrimas ir rodymas viešojoje internetinėje erdvėje. Nuo to rodymo žmonės tą suvokimą ir turėtų turėti, ar iš tikrųjų kas nors yra auka, ar nėra auka.

Klausimas: Kaip vertinate nusikaltimų aukų teisių apsaugą tuo atveju, kai nuo nusikalstamų veikų nukentėję asmenys nepripažįstami nukentėjusiais?

Atsakymas: Šioje vietoje gal aš nesu ekspertė. Reiktų pabendrauti su organizacijom, kurios užsiima pagalba, vėlgi su nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centru, ten yra speciali programa nusikaltimo aukoms. Tai gal ten daugiau informacijos galėtų suteikti. Šioje vietoje pagal mane bet kuriuo atveju formaliai kai asmuo yra pripažintas, tai nuo to momento jis gali tikėtis tinkamos pagalbos jam. Už tai ir yra ta sąvoka latentinis nusikalstamumas arba latentinė netgi viktimizacija, viktimizacijos realūs mastai, žmogus jeigu nesikreipia, tai niekas ir nežino, kad tas konkretus žmogus nukentėjo. Tai kaip jam būtų galima tą pagalbą tokiu atveju teikti? Vėlgi gal aš klystu šioje vietoje, bet pagal mane tai turėtų būti kažkoks formalus sprendimas.

Klausimas: Kaip vertinate Lietuvos teisinę bazę pagalbos nusikaltimų aukoms/nukentėjusiems atžvilgiu?

Atsakymas: Lietuvoje yra įvairūs įstatymai ne vien tik BK, ta baudžiamoji justicija, bet ir kiti teisės aktai. Vėlgi tas pats Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas yra toks, kokie svertai yra numatyti šiame įstatyme, siekiant apsaugoti vaiko gerovę. Arba naujame BK atsiradęs naujas skyrius – nusikaltimai ir nusižengimai vaikui ir šeimai. Žinoma, tai yra gerai. Arba atskiras skyrius nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai. Smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas, kuris nuo 2005m. įsigaliojo, buvo patobulintas ir nauja redakcija įsigaliojo 2008 m. Ir man teko dalyvauti toje darbo grupėje, kuri rengė šio įstatymo pataisas. Visos tos pastangos yra gerai, bet vėlgi tam tobulėjimui ribų nėra. Ir praktiškai daug gerų dalykų yra padaroma už tų formalių sienų ribų. Aš kaip ir minėjau, kad turėtų būti formalizuota, kad žmogus galėtų kreiptis kompensavimo ar t.t., tai daug pagalbos galima teigti už tų formalių dalykų kažkaip neformaliai, bet tam reikia kažkokio suinteresuotumo ir pagalbos. Taip, kad praktiškai nėra tų ribų sakyčiau.

Klausimas: Na įstatymų aišku yra, bet ar nėra taip, kad jie netaikomi taip dažnai, kaip buvo tikimasi ir nepateisina jų priėmimo lūkesčių?

Atsakymas: Čia yra dėl visų įstatymų ir aš manau kiekvienoje valstybėje dėl teisinės bazės visuomet kyla klausimų, ar tai gerai, ar blogai. Paimkime bet kurį įstatymą, bet kurios srities, ar tai pavyzdžiui valstybės tarnautojų, valstybės tarnybos įstatymai, kiek ten yra daug klausimų. Valstybės tarnautojai, valstybės pareigūnai, koks tarp jų yra santykis. Ką įstatymas reglamentuoja dėl valstybės pareigūnų ir ko jis nereglamentuoja valstybės pareigūnams. Nes įstatymas skirtas valstybės tarnybos santykiams sureguliuoti, tai praktiškai bet kurioje srityje yra kažkokių probleminių momentų. Natūralu, kad visuomet kyla poreikis kažką pataisyti, kažką pakeisti. Yra tokių visokių programų, naujų straipsnių tame pačiame BK, pavyzdžiui 72 (prim) str. ir 72² – draudimas prisiartinti prie nukentėjusio asmens ir dalyvavimas smurtinį elgesį keičiančiose programose. Tai yra naujos baudžiamojo poveikio priemonės, kurios įsigaliojo 2008 m. 06 27 d. Kodeksas buvo patobulintas, atsirado dar kažkokių naujų svertų atsižvelgiant į nukentėjusio asmens padėtį baudžiamajame procese. Kita vertus, ar tos priemonės yra realios, ar jos iš tikrųjų yra įgyvendinamos tai čia jau kitas infrastruktūros klausimas. Kaip valstybė sugebės tą infrastruktūrą organizuoti. Bet čia ne vien tik valstybės ar valstybės institucijų reikalas, bet ir visuomenės teisinis švietimas. Tyrimų svarba yra tikrai didelė ir kuo daugiau įvairių tyrimų, nesvarbu, kas juos atlieka, ar specialios agentūros, ar studentai. Manau, kad visuomet jų kažkoks rezultatas yra, tai kažkoks prisidėjimas prie analizės, prie to, ką reikia tobulinti, to išaiškinimą. Tyrimai ir gerai sugalvoti klausimai visuomet gali atspindėti, gali padėti išryškinti tą realią situaciją nekalbant apie latentškumą.

Klausimas: Kaip vertinate Lietuvoje teikiamą dėmesį nuo nusikaltimų nukentėjusiems ir nusikaltimų padariusiems asmenims? Gal galėtumėte pateikti jų santykinį palyginimą pagal atitinkamų teisių užtikrinimą ir įgyvendinimą.

Atsakymas: Iš esmės ta pagrindinė viktimologijos mokslo svarba iš tiesų todėl ir atsirado. Viena iš priežasčių yra ta, kad iškilo poreikis kalbėti būtent apie nukentėjusio žmogaus teises, ne vien tik apie kaltininko. Ne vien tik apie tai, kad kaltininkui reiktų skirti kuo švelnesnes bausmes, kad laisvės atėmimas jam turėtų būti kaip *ultima ratio* priemonė. O yra ir kita pusė tas nukentėjusysis, jo vargai, jam padaryta žala. Iš čia reikia žiūrėti per nukentėjusiojo prizmę. Tai sakyčiau bausmių vykdymo teisę užsiima tais asmenimis, kurie padaro nusikalstamas veikas, o yra ir kita medalio pusė- baudžiamasis procesas, viktimologija, kriminologija, visos tos sritys, kurios užsiima nukentėjusiais. Bet aišku natūralu, kad pusiausvyra turi būti išlaikyta, negalima teikti dėmesį vien tik nusikaltimų aukoms pamirštant apie kaltininką, ir negalima atvirksčiai. Tai vėlgi tas balansas turėtų išlikti.

Klausimas: O kokia situacija yra Lietuvoje? Ar tas balansas yra išlaikomas?

Atsakymas: Aš matot galiu kalbėti kaip mokslininkė. Tai šioje vietoje mano kaip mokslininkės akimis žiūrint manau, kad gerai, jog Lietuvoje mokslininkų yra kalbama apie tas abi puses. Tie, kurie daugiau dėmesio skiria baudžiamajai politikai, kokios poveikio priemonės turėtų būti taikomos nusikaltusiems asmenims, procentinė išraiška bausmių ir baudžiamojo poveikio priemonių. Ir užsiėmimas ne tik tuo, bet žiūrėjimas į nukentėjusius. Tai manau, šiuo metu tas problematikos balansas galima sakyti yra išlaikomas mokslinėje srityje, o jau praktinėje tai žiūrint kaip praktiškai tas žalos atlyginimas yra vykdomas.

Klausimas: O nukentėjusiojo ir kaltininko padėtis teisinės bazės atžvilgiu?

Atsakymas: Viena iš pagrindinių baudžiamosios teisės funkcijų yra tradicinio požiūrio laikantis nubaudimas kaip ten bebūtų (nu dar ta bendroji ir specialioji prevencija). Ir tik neseniai pradėta kalbėti apie tai, kad baudžiamoji teisė galėtų turėti ir kompensacinį pobūdį, nors tai gali atrodyti ir komiška šiek tiek, nes baudžiamoji teisė (pagal savo pavadinimą) baudžia tą, kuris nusikalto ir pagrindinis dėmesys nusikaltėliui. Nu bet kiti svertai yra, kad reiktų atitraukti dėmesį ir pasižiūrėti į tą kitą nukentėjusiojo pusę. Tai yra natūralu, kad yra ir tas ir tas, ir reikia užsiimti ir tuo ir tuo.

Klausimas: Kaip Jūs apskritai vertinate teisinę pagalbą ir socialinę paramą nusikaltimų aukoms Lietuvoje?

Atsakymas: Čia šitoj vietoj man teko skaityti ne vieną dr. Uscilos straipsnį, kur jis rašo apie tai, kad Lietuvoje formaliai veikia apie 10 įvairių nevyriausybinų organizacijų, kurios teikia pagalbą nusikaltimų aukom, tačiau realiai jos praktiškai neveikia dėl finansinių trūkumų, dėl dar kažkokių sunkumų ir t.t. Tai šitoj vietoj (jeigu pamenat) mūsų viktimologijos kurso metu atlikom tyrimą siekiant išsiaiškinti studentų viktimizaciją. Ten vienas iš klausimų, kuris buvo užduotas studentams (respondentams) buvo išvardyti organizacijas, kurios užsiima pagalba. Iš esmės moterims, pagyvenusiems žmonės, nusikaltimų aukoms ir kt. - visur buvo nurodyta policija, Caritas, o dėl konkrečiai nusikaltimų aukų studentai nurodė Teisės kliniką. Iš esmės tai vienas klausimas: ar realiai yra organizacijų, kurios užsiima pagalba aukoms. Ir ką apie tai mano žmonės, ir jeigu, jie sako, kad nežino iš vis tokių organizacijų arba nurodo tik policiją ar dar kažką, bet labai nedaug tų organizacijų nurodo. O antras dalykas tai, kad studentai nurodo Teisės kliniką, tai jau reikia vertinti aš manyčiau tikrai teigiamai. Reiškia apie tą teisės klinikos darbą jau yra atgarsiai, jau žmonės žino, kur galima kreiptis. Taigi ta teisės klinika aš manyčiau yra ta institucija, kuri (reikia žiūrėti pagal įstatymus) teikia pirminę teisinę pagalbą ir panašiai. Tai va čia iš tikrųjų ta institucija, kuri realiai teikia pagalbą.

Klausimas: Bet vėlgi gal reiktų atsižvelgti ir į tai, kad tyrimas buvo atliktas tarp studentų, o Teisės klinika veikia ir yra kuruojama akademinėj aplinkoj. Ar ir kiti Lietuvos gyventojai yra informuoti apie teisės klinikos veiklą?

Atsakymas: Kiti yra informuojami tada, kai jiems reikia tos pagalbos ir juos siunčia įvairios institucijos į tą Teisės kliniką. Nes studentai, kurie užsiima pagalbos teikimu ten dirba. Tai vėlgi praktiškai manau aktualu pasižiūrėti kokie tyrimai buvo atlikti Lietuvoje ir ar buvo užduotas toks klausimas, kokios institucijos užsiima pagalba, ar yra tokių apskritai ir panašiai.

Klausimas: Kaip visgi Jūs asmeniškai vertintumėte pagalbą nusikaltimų aukoms Lietuvoje?

Atsakymas: Sunku man būtų pasakyti ir įvertinti šiuo metu kaip yra. Žinau tik vieną dalyką tarkim iš konferencijų, kuriose man teko dalyvauti, narių, kad visuomet nėra to tokio idealaus pasitenkinimo nusikaltimų aukų apsauga šalyje, tiek Lenkijoje, tiek Vokietijoje teko išgirsti. Kita vertus Amerikos sistema aišku šiek tiek kitokia yra, ten nuo senų laikų užsiima įvairiausia pagalba tiek smurto aukoms konkrečiai moterims ir t.t. įvairios anoniminės organizacijos, kurios tam smurtautojui neleidžia žinoti, kokioje institucijoje yra žmona, nuo jo pabėgo ir kur jai teikiama pagalba. Tai to tokio idealo kaip ir nebus aš manau, reikia siekti prie tų įvairių pagalbos teikimo būdų, kad kuo daugiau tų institucijų atsirastų ir panašiai. Nu bet aišku situaciją galima vertinti įvairiai, bet šiaip tai yra kaip yra.

Klausimas: O kaip yra?

Atsakymas: Na yra kaip yra (šypsosi)...

Klausimas: Gal galėtumėte pateikti savo nuomonę apie teikiamos pagalbos kaip sistemos nukentėjusiems asmenims veikimą Lietuvoje, vertinant šioje srityje veikiančių organizacijų tarpusavio bendradarbiavimą, teikiamų paslaugų organizavimą bei kitus sisteminius šios veiklos elementus.

Atsakymas: Šioj vietoj negaliu Jums atsakyti, nes prisipažinsiu, jog nesidomėjau šituo. O praktiškai klausimas yra aktualus ir reiktų, kad būtų kažkoks koordinuojantis vaidmuo, tai yra institucija, kuri užsiimtų tų įvairių organizacijų koordinavimu. Ką tai reiškia: įvairūs tinklapiai, ar tai bendras tinklapis kažkoks būtų sukurtas, kažkoks bendras pavadinimas kuris vienytų tas visas organizacijas. Natūralu, kad tas koordinavimas aišku yra būtinas. Šioje vietoje tik už tokius dalykus galima pasisakyti.

Klausimas: Ar šiuo metu toks koordinuojantis organas yra?

Atsakymas: Kitas klausimas, kas galėtų tokį vaidmenį atlikti. Gal kokia nors ministerija, kuri galėtų koordinuoti tų organizacijų veiklą. Tarkim sprendžiant iš to, kas registruoja įvairias organizacijas, kas išduoda leidimus organizacijų veiklai, tai teisingumo ministerija. Natūralu gal, kad prie teisingumo ministerijos turėtų būti toks nebent tinklapis sukurtas, bet čia yra tik mano pamastymai. Smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas ir šio įstatymo fondo programa ir ten teisingumo ministerijai tenka koordinuojantis vaidmuo. Ji sprendžia smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo klausimus, tai reiktų, kad prie šios ministerijos atskirai būtų bendro pobūdžio nusikaltimų aukų klausimai sprendžiami, koordinaciniai veiksmai (vėlgi jeigu būtų tokios galimybės, finansinės taip pat).

Klausimas: Kaip vertinate nusikaltimų aukų padėtį Lietuvoje lyginant su užsienio šalimis? Į ką, Jūsų manymu, Lietuva turėtų orientotis?

Atsakymas: Šioj vietoj kiekvienas pagalbos elementas yra svarbus. Ar tai teisinis švietimas, ar tai informacija apie galimą pagalbą, organizacijos, kurios tą pagalbą teikia, jų koordinavimas, jų tinklas, informavimas apie tas organizacijas. Toliau realiai teikiama pagalba ir socialinių darbuotojų, psichologų darbas. Valstybėse, kurios jau turi išvystytą infrastruktūrą pagalbos nusikaltimų aukoms, tai jos gal turi šiek tiek kitokio pobūdžio problemas. Valstybės, kuriose mažiau tuo buvo užsiimta iki šio turi nuo nulio sukurti kažkokią sistemą. Visur yra savo pagalbos centrai, pagalbos teikimo specifika. Tai praktiškai kaip ta pagalba teigiama, aš manau, nesvarbu, svarbu, kad ji turėtų būti teikiama, kad žmonės apie tai žinotų. Sunku iš tiesų pasakyti, ko mes neturime, ką turi kitos šalys. Viskas priklauso nuo situacijos, finansinių resursų, nuo susidomėjimo, nuo specialistų, nuo darbo grupių sudarymo, ką darbo grupės pasiūlys, kokį sprendimą priims.

Klausimas: Palyginkite nevyriausybių organizacijų bei valstybės garantuojamos pagalbos nusikaltimų aukoms teikiamą pagalbą. Kokius išskirtumėte esminius pastebėjimus?

Atsakymas: Vėlgi viskas priklauso nuo srities, kurioje pagalba yra suteikiama. Jeigu tarkim smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimu užsiima teisingumo ministerija, kai man teko dalyvauti toje darbo grupėje, kuri rengė pataisas buvusio įstatymo, tai buvo kalbama apie tai, kad tą pagalbą galima iš tikrųjų teikti ir yra finansiniai resursai, tik galbūt įstatymas tuo metu buvo per griežtas žmonėms. Ne visiems nukentėjusiems galima buvo kreiptis, nes buvo visokių svertų ir buvo kalbama apie tai, kad reikia panaikinti tuos visus trukdžius, kurie trukdo žmonėms kreiptis ir gauti pagalbą. Šioj vietoj galima sakyti, kad daroma kažkas ir ta pagalba yra teikiama. Iš nevyriausybių organizacijų aš perdaug šiais dalykais nesidomėjau, ar praktiškai pagalba yra teikiama ar neteikiama. Ar tai nevyriausybė pagalba daugiau turėtų būti teikiama, ar valstybinė – šioje vietoje sakyčiau balansas turėtų būti išlaikytas. Ir valstybinė ir nevyriausybė, ta neformali pagalba turėtų būti teikiama, turėtų būti tokia pat svarbi kaip ir valstybinė.

Klausimas: Valstybė skiria lėšų smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensacijai, teisei pagalbai ir kitokio pobūdžio pagalbai nusikaltimų aukoms. Kaip vertintumėte šios srities finansavimo biudžetą ir lėšų panaudojimo efektyvumą?

Atsakymas: Remiantis 2006 m. statistika tik 30 proc. prašymų (jeigu aš neklystu) buvo tenkinama pagal šį žalos kompensavimo įstatymą. Tai suponuoja mintį, kad ne visos lėšos buvo panaudotos, buvo tas lėšų rezervas, tačiau valstybės asignavimai vis tiek yra skiriami pagal tą smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymą. Tų valstybės asignavimų dydis yra skirtingas kiekvienais metais ir ypač dabar sunkmečio sąlygomis jis irgi ko gero jau peržiūrėtas ir ne toks kaip buvo planuojama. Nu bet dar yra įmokų į nukentėjusių asmenų fondą institucija pagal BK iš kaltininko išieškomos lėšos. Iš esmės, jeigu tvarkingai peržiūrėt tas visas lėšas tai aišku, kad lėšų visuomet nepakanka, bet jeigu žiūrėti per tą prizmę, ar visos lėšos yra išnaudojamos, jeigu 2006 m. ne visos buvo išnaudotos, tai kaip yra dabar? Ką daryti, kad visos lėšos būtų išnaudotos nukentėjusiems. Jeigu lėšos išnaudojamos racionaliai, efektyviai, tai gerai, jeigu ne tai reikia tobulinti vėl ar įstatymą ar infrastruktūrą.

Klausimas: Ar valstybė apskritai suinteresuota tas lėšas išnaudoti pagal paskirtį?

Atsakymas: Aš manau, kad valstybė tikrai turėtų būti suinteresuota išnaudoti, juo labiau, kad jeigu yra numatytos lėšos, tai natūralu, kad tos lėšos turi būti išnaudotos ir suinteresuotumas šioj vietoj taip pat yra. Vėlgi ir ta teisingumo ministerijos darbo grupė buvo sudaryta teisingumo ministro įsakymu, reiškia jau tas poreikis kažkaip priėjo prie to, kad teisingumo ministerija sudarė ministro įsakymu tą darbo grupę iš įvairių institucijų buvo surinkti žmonės specialiai tam, kad tą įstatymą patobulint, kad kuo daugiau tos pagalbos realiai būtų teikiama. Sakyti, kad blogai irgi negalima.

Klausimas: Kaip šiuo tiriamu klausimu vertinate žiniasklaidos darbą?

Atsakymas: Taip, vienas iš principų iš kur atsirado viktimologija tai įvairios organizacijos pradeda kalbėti apie organizacijas, kurios teikia pagalbą aukoms, būtent žiniasklaida ir prisidėjo prie to apšviessdama įvairius kraupius įvykius savo visomis informavimo priemonėmis. Ar tai gerai ar blogai, yra ir taip ir taip. Viena vertus, kuo daugiau žmonės žino apie įvairius įvykius, tuo geriau. Bet kita vertus žiniasklaida irgi viena iš institucijų, kuri formuoja viešąją nuomonę apskritai apie visus įvykius valstybėje, tai kaip tai bus pateikiama ar tai informacija bus pateikiama apie žiaurios nusikaltėlius, ar apie bejėges aukas tai čia irgi santykis. Manau, kad visa informacija, kurią teikia žiniasklaida turi būti gerai paruošta. Ar ji gerai pateikia tai čia jau kitas klausimas. Vėlgi anonimiškumas tos informacijos, kad nebūtų tarkim (aišku vardai, pavardės kad nepateikiama tai natūralu) kai pateikia daug informacijos viską labai išsamiai nušviečiant įvykius.

Klausimas: Kaip turėtų būti pateikiama nusikaltimo auka? Iš kažkokios pusės galbūt?

Atsakymas: Iš kokios pusės sunku pasakyti, vėlgi turėtų būti informavimas visuomenės. Jeigu tai yra kažkoks straipsnis žiniasklaidoje, tai jame turi atsispindėti informacija apie organizacijas, kurios teikia pagalbą. Tai tuo pačiu ne tik informavimas apie konkretų įvykį, nusikaltimo auką bet ir tuo pačiu informacija apie organizacijas. Tai tas straipsnis ar kažkoks įvykis žiniasklaidoje, kad jis kuo didesnę informaciją skleistų apskritai visuomenei kaip tokiai. O kaip pateikiamas tas konkretus žmogus, kuris nukentėjo tai aišku, kad būtų faktinės aplinkybės ir reali situacija atsispindėtų nesugalvojant burbulu.

Klausimas: Manote, kad šiuo metu Lietuvos žiniasklaida išlaiko tą balansą, kad pateikia informaciją atitinkamose ribose?

Atsakymas: Jeigu įvairiose televizijos laidose figūruoja informacija apie kraupius eismo įvykius keliuose ar pan. kur nukentėjo žmonės, tai visada yra matyt jų sutikimas, jeigu žmogus sutinka, kad apie jį ir įvykį būtų pateikta informacija. Jeigu yra tas sutikimas, tai aš manau, kad tai yra normalu. Tai svarbiausia, aš manau, kad būtų informuojama per žmogaus kuris nukentėjo prizmę. Jeigu jis mano, kad tai yra gerai tarkim apšviesti kuo daugiau apie savo bėdas, apie jam padarytą žalą tai yra gerai. Jeigu mano, kad jis neturėtų to daryti, tai jokiū būdu negalima rodyti, sakyti. Kažkaip manau, kad jo kaip nukentėjusiojo vaidmuo čia svarbesnis yra. Į tai turi atsižvelgti žiniasklaida, tie, kurie tuo užsiima. Arba būna klausimų iškraipymas, pateikiamas vienoks klausimas paskui iš tų atsakymų daromos kitokios išvados. Tai su tuo irgi reiktų kažkaip atsargiau elgtis. Nes tada gali būti dviguba viktimizacija, dviguba stigmatizacija: žmogus, kuris nukentėjo ir po to dar jis pateikiamas žiniasklaidoje.

Klausimas: Kaip manote, kokių priemonių reikėtų imtis, kad pagalba nusikaltimų aukoms būtų efektyvesnė? Galbūt išskirtumėte prioritėtines sritis gerinant nusikaltimų aukų padėtį Lietuvoje?

Atsakymas: Pirmiausiai sukviessčiau darbo grupės žmones ir paprašyčiau išsakyti savo nuomonės, ką jie mano. Vienam žmogui nieko nereikėtų spręsti, o tik pasitarus su bendraminčiais diskusijų metu išsirutuliotų kažkoks klausimų sprendimas. Ar nuo ko pradėti, ar kita vertus ką reikėtų testti, ką reikėtų tobulinti. Šioj vietoj kažkokios panacėjos aš tikrai negalėčiau sugalvoti ir galvoti, kad tai būtų kažkoks metodas, kuris galėtų išgelbėti situaciją. Tikrai ne. Vėlgi priklausomai nuo situacijos, nuo galimybių, ne iš karto galima nuversti tuos galbūt neigiamus reiškinius, bet kažkaip siekti, tobulinti palaipsniui. Dirbant kartu, kai yra galimybės pasitarti ir pasikonsultuoti.

Klausimas: Jeigu Jums reiktų rinktis, kokia būtų Jūsų asmeninė pozicija šiuo klausimu?

Atsakymas: Sunku iš tikrųjų man ką nors pasakyti. Manau, kad žmogui kuris nukentėjo ir kuris nežino kur jam kreiptis čia yra svarbu, kad jis žinotų... kad apskritai žmonių informavimas būtų geresnis arba geras apie tai, kad žmogus, kuris nukentėjo konkrečiai žinotų, kur jis galėtų kreiptis. Įvairios informacinės kampanijos, įvairios švietimo priemonės, informavimas žmonių apie tai, kas vyksta ir kur kreiptis pagalbos.

Klausimas: Kaip Jūs apibūdintumėte, kas yra nusikaltimo auka?

Atsakymas: Nusikaltimo aukos sąvoka yra daug platesnė nei nukentėjusysis. „Nukentėjusysis“ ir „nusikaltimo auka“ nėra tapatūs dalykai, kadangi visi asmenys, kurie įvardija save kaip nusikaltimo auka, kurie jaučiasi esą nusikaltimo auka, gali vadintis nusikaltimo auka. Tuo tarpu nekentėjusysis Lietuvoje yra baudžiamoji teisinė kategorija ir apskritai teisinė kategorija. Ką vadiname nukentėjusiuoju, yra apibrėžta pagal Lietuvos įstatymus. Taigi lyginant nusikaltimo aukos ir nukentėjusiojo sąvokas, pagal mūsų baudžiamuosius ir baudžiamąjį proceso įstatymus, paaiškėja, kad sąvoka nukentėjusysis yra daug siauresnė, nei nusikaltimo auka. Įstatymų leidėjas ne visus žmones, kurie save laiko nusikaltimo aukomis, ne visus pripažįsta nusikaltimo aukomis, o tik tuos, kurie atitinka teisinius kriterijus numatytus tam tikruose įstatymuose. Todėl nukentėjusiojo sąvoka Lietuvoje yra daug siauresnė nei nusikaltimo aukos. Kitose šalyse vėlgi yra kitaip, tačiau, manau, kad Jūs daugiau orientuojatės į Lietuvos padėtį.

Klausimas: O terminas „nusikaltimo auka“ yra kaip nors apibrėžtas Lietuvos teisėje?

Atsakymas: Mes turime nusikaltimo aukos statistinę kortelę, nors gal ten naudojamas nukentėjusiojo terminas... Nusikaltimo aukos terminas mokslinėje literatūroje plačiai vartojamas. Dėstant viktimologiją, mes plačiai kalbame apie nusikaltimo auką plačiąja ir siaurąja prasme, pagal viktimologijos teorijos ir praktikos patirtį Europos Sąjungoje ir JAV, nes ten jie turi gerą praktiką ir didelę patirtį. Taigi mokslinėje literatūroje, kriminologinėje, aukos sąvoka yra plačiai naudojama.

Klausimas: Kaip manote, ar šiuo metu Lietuvos teisiniuose šaltiniuose terminais „nukentėjusysis“, „nukentėjęs asmuo“ apibrėžtos aukos iš tikrųjų apima visų kategorijų aukas? Ką manote apie termino platinimą/siaurinimą?

Atsakymas: Be abejo, šis apibrėžimas apima tam tikrą dalį nusikaltimo aukų, bet šiuo metu Lietuvoje krizės sąlygomis, negalime labiau plėsti, kažin ar dar tik ne siaurinti. Valstybė apsibrėžia tiek, kiek ji gali žmogui padėti. Be abejo galima būtų kalbėti apie kažkokį išplėtimą šios sąvokos, bet tiesiog konkretizuojant. Jeigu pavyzdžiui pripažįstama nukentėjusiuoju, kuriam padaryta fizinės, moralinės ar turtinės žalos, tai kiekvienu iš šių kriterijų galima apibrėžti platesnį ratą asmenų t.y. kriterijų, kurie apimtų pavyzdžiui moralinę žalą, turtinę, fizinę žalą. Fizinę žalą tikriausiai apibrėžti yra lengviausiai, jeigu padaromas kažkoks sveikatos sutrikdymas, tai yra akivaizdu. Bet gali būti tokių sveikatos sutrikdymų, kur požymiai sveikatai atsiranda kur kas vėliau, tačiau priežastis glūdi čia. Taigi yra labai daug visokių sudėtingų dalykų ir be abejo bet koks platesnis rato išplėtimas reikalauja didesnio apkrovimo valstybės institucijoms, didesnio darbo ir pan. Tiek, kiek valstybė pajėgi ar nepajėgi susitvarkyti. Juk ir dabar kaip ilgai vyksta baudžiamųjų bylų tyrimai, vyksta metų metais. Yra tam tikri įstatymai, kurie įtato tyrimą ir rėmus, bet vis tiek. Aišku žmogus visada turi teisę kreiptis jeigu jis laiko save auka, bet ar jis bus tiksliai įvertintas ir pripažintas kaip auka kiekvieną kartą ar ne, bus sprendžiama individualiai.

Klausimas: Tačiau jeigu būtų kitokios sąlygos ir aplinkybės, siūlytumėte tą apibrėžimą pagal galimybes praplatinti ?

Atsakymas: Na iš tų pagrindinių 3 kriterijų, aš tiesa kai dėstau tai dar dvasinę žalą pripažįstu, bet ką aš vadinu dvasine žala reiktų didelės paskaitos ar kelių. Daugiausiai dvasinė žala apima kultūrinių tradicijų skirtumus tarp įvairių tautų, socialinių sluoksnių ir t.t. Tai būtų iš tos srities, ką aš vadinu dvasine žala. Nes jeigu žmogus gyvena tokioje aplinkoje, kur tradiciškai skaitoma, kad jokia žala nebuvo padaryta, tai jis net nesuvokia, o kitoj kultūroj jis suvoks tai kaip žalą. Tai tą aš turiu galvoje dvasinė žala.

Klausimas: Tai ją tai pat priskirtumėte ?

Atsakymas: Matot, yra daug įvairių kriterijų, kuriuos galima būtų konkretizuoti, įjungti į tai, bet tikriausiai įstatymų leidėjas siekė, kad bent jau tie pagrindiniai, sunkiausi, tiesioginiai padariniai būtų apskaitomi, o šalutiniai padariniai per daug plačiai neapskaitomi.

Klausimas: Kaip vertinate visuomenės piliečių ir valstybės valdžios atstovų „nusikaltimo aukos“ suvokimą?

Atsakymas: Kaip tas pats asmuo save įsivaizduoja ir kaip valstybės institucijų darbuotojai tai suvokia? Kaip žinote, žmonės labai daug dalykų įvardija kaip nusikaltimus ir t.t., kurie iš tikrųjų nėra nusikaltimai, viena vertus. Kita vertus, jie galbūt neįvardija tam tikrų dalykų kaip nusikaltimų, kai iš tikrųjų tai yra nusikaltimas. Žmogus jaučiasi auka labai individualiai ir visai nepriklausomai nuo to, kaip įstatymai reguliuoja šitą padėtį. O pareigūnai iš kitos pusės gali suvokti, kaip kiekvienas iš mūsų, gali jaustis arba ne auka. Ir jis gali jaustis auka daug didesne apimtimi negu numato įstatymas. Tačiau jis kaip pareigūnas, atlikdamas savo funkcijas be abejo vadovausis įstatymo nustatytais kriterijais. O jei jis pats tampa auka, tai kaip bet koks kitas žmogus, tai suvoks kur kas plačiau.

Klausimas: Kaip vertinate nusikaltimų aukų teisių apsaugą tuo atveju, kai nuo nusikalstamų veikų nukentėję asmenys nepripažįstami nukentėjusiais?

Atsakymas: Nusikaltimo auka įgyja teises baudžiamajame procese po to, kai ji pripažįstama nukentėjusiuoju. Iki to ji turi asmens, nepripažinto nusikaltimo aukos statusą. Jis pavyzdžiui gali būti apklausiamas kaip liudytojas. Po to apklause, surinę tam tikrą duomenų kiekį, tyrėjai nustato, ar jis atitinka įstatyme numatytus nukentėjusiojo kriterijus.

Klausimas: Tos nepripažintos nusikaltimo aukos, kol jos laukia pripažinimo, ar jos gali iš valstybės tikėtis tam tikros paramos?

Atsakymas: Lietuvoje, jos nebūtinai iš valstybės gali tikėtis paramos. Daugelyje Europos Sąjungos šalių, valstybės skiria tiek, kiek gali įvairiems subjektams, kurie tapo aukomis vienokiomis ar kitokiomis. Iš kitos pusės Europos Sąjungoje pirmiausia aukomis laikoma pavyzdžiui terorizmo aukos, nuo ko ir prasidėjo pagalba aukoms, nes terorizmo aukų yra daug. Ne tik kurie konkrečiai tapo, bet visi, kurie dalyvavo ar stebėjo. Tose įvairiose ES šalyse kiekviena valstybė teikia tokią pagalbą, kokią ji gali sau leisti, kaip ir Lietuvoje. Bet be šito niekas nedraudžia, ir ten yra labai daug nevyriausybinų organizacijų, kurios teikia visokeriopą pagalbą, kai žmonės į juos kreipiasi, paaiškina, ir nereikalauja tokių kriterijų, kaip mūsų baudžiamieji įstatymai. Tačiau ir kitų šalių yra nustatyti tam tikri kriterijai, kai valstybė teikia pagalbą, ne šiaip, kad tu atėjai ir tau pagalba. Tačiau ten pagalba teikiama plačiau ir nusikaltimų aukų yra platesnis ratas nei Lietuvoje turintieji nukentėjusiojo statusą, kadangi valstybės turtingesnės, jos gali sau daugiau leisti, bet be šito Lietuvoje yra gana silpna kitokia pagalba. Kitose ES šalyse labai didelę pagalbą teikia NVO, kurios veikia ne valstybinės pagalbos ribose. Ten tų kriterijų nėra, užtenka žmogui kreiptis ir jis gauna įvairią pagalbą. Žmogus kreipiasi, jis jaučiasi auka ir jam pagal išgales suteikiama neblogo ir materialinė, ir dvasinė pagalba.

Klausimas: Kaip vertinate Lietuvoje teikiamą dėmesį nuo nusikaltimų nukentėjusiems ir nusikaltimą padariusiems asmenims? Gal galėtumėte pateikti jų santykinį palyginimą pagal atitinkamų teisių užtikrinimą ir įgyvendinimą.

Atsakymas: Irgi stereotipas mūsųose yra toks, kad kaltininkui tai jau viską valstybė duoda, aukai nieko. Mano nuomonė irgi nebus į bendrą giesmelę. Reikalas tas, kad kaltininkas dažniausiai yra fizinis asmuo (nors yra ir juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė), ir prieš jį valstybė su visu aparatu, su visom galimybėm, kurių kiekvienas žmogus neturi. Mus kiekvieną labai lengva bet kuo apkaltinti ir tada tu ginkis. Užtat ir kuriami įstatymai ir demokratijoje ir ypač kitose šalyse šitas taip gerai sureguliuota, kad jokia būdu nekaltas žmogus nebūtų apkaltintas, arba nebūtų apkaltintas daugiau negu, kad jis gali būti kaltas iš tikrųjų, ne didesne apimtimi. Tai dėl to vieno su kitu negalima sieti, o mūsųose sieja ir sako, tam kaltininkui tiek teisių, o aukai – ne. Aukos yra kita padėtis, aukai reikia pagalbos, palaikymo ir tai gali NVO. Valstybė aišku irgi aukos teises turi ginti, kaip ir bet kurio kito piliečio, bet auka yra ne tokioje situacijoje. Valstybė eina su ja, o tuo tarpu kaltininko atveju valstybė eina prieš jį su visa galia. Tai čia yra didžiulis skirtumas aš nesiečiau. Sutvarkyt visą kaltininko padėtį, teises, galimybes gintis nuo kaltinimo, kad teisingai viskas vyktų: teisingai apkaltintas ar išteisintas tai turi iš tiesų viskas labai gerai preciziškai sureguliuota, kad atitiktų demokratinius reikalavimus. Tuo tarpu ir aukai taip pat reikia stengtis padėti ir daryti viską teik, kiek galima. Bet vieno su kitu sieti negalima, ir vienu ir kitu atveju turi būti absoliučiai pagintos to žmogaus teisės, kuo plačiau būtų užtikrintos žmogaus teisės garantuojamos visais tarptautiniais aktais ir vienu ir kitu atveju. Kaltininko atveju reikia šiek tiek daugiau dalykų, aukos atveju gal šiek tiek mažiau, bet turi būti vienodai ginama. Tam, kad vienodai apgintum, vienodai užtikrintu, reikia galbūt vienoj vietoj daugiau tų pastangų, daugiau kriterijų, kitoj mažiau, bet daryti priešpriešą aukos su kaltininku... To labiau, kad dabar apskritai mastymas, kad vienas iš efektyviausių būdų išspręsti socialinį aukos ir kaltininko konfliktą yra susitaikymo procesas, mediacija, kuris vangiai vyksta.

Klausimas: Kaip vertinate Lietuvos teisinę bazę pagalbos nusikaltimų aukoms/nukentėjusiems atžvilgiu?

Atsakymas: Tai teisinė matyt pusiau su bėda. Aišku reikalas tas, kad pavyzdžiui smurtinių nusikaltimų tik pačių sunkiausių atveju išmokama ta kompensacija, tuo tarpu iš tiesų galima išplėsti kur smurtas naudojamas yra daug nusikaltimų, bet valstybė nėra turtinga, jinai garantuoja tiek kiek gali garantuoti. Reiškia čia tų galimybių yra, tačiau kas link tų teisių tai aš manau pagrindinė problema yra ne tiek surašymas teisės aktuose, o kaip gyvenime teisės praktinis taikymas. Nes taikant teisę paradoma daug neteisybės, daug klaidų ir netgi visiškai praktikos įstatymo raidė išverčiama. Įstatymo įgyvendinimo praktika yra pagrindinė problema pas mus, ne patys įstatymai. Aišku ir įstatymuose rasi visko, kaip ir sakiau dėl smurtinių aukų apimties gali tik nužudymus imti, bet gali ir daug plačiau imti. Čia yra ką veikti ir toje srityje, dabar pagrindinė problema, kad neužtikrinama, kas numatyta įstatymuose per netinkamą įstatymų taikymą.

Klausimas: Kaip Jūs apskritai vertinate teisinę pagalbą ir socialinę paramą nusikaltimų aukoms Lietuvoje?

Atsakymas: Kalbant apie pirminę ir antrinę teisinę pagalbą, Lietuva yra priėmusi tokius įstatymus, kaip labai turtinga ES valstybė. Teisiniu aspektu, nė viena valstybė tiek daug nemokamos teisinės pagalbos neteikia kaip Lietuva. Kitu atveju, Lietuva kur kas vėliau tapo ES nare, kur valstybės jau turėjo didelę

pagalbos patirtį, po antrojo pasaulinio karo daug kur vystėsi kriminologinė praktika ir kitos valstybės turi kelių dešimtmečių patirtį toje srityje. O Lietuva praktiškai tik įstojant į ES buvo pareikalauta iš Lietuvos, kad ji daugiau rūpintųsi nusikaltimo aukomis. Ir tik 2005 metais buvo priimti įstatymai reguliuojantys tą apimtį, pavyzdžiui smurtinių nusikaltimų pagalbos aukoms įstatymas ir kt. ir ta apimtimi, kurią Lietuva sau gali leisti. Manau, Lietuvai esant kelio pradžioje, suteikiama pagalba yra ir visai nebloga, ypač tam tikriems sluoksniams pagal socialinius demografinius kriterijus: moterims, vaikams. Nors vaikų pagalbos institucijų Lietuvoje yra labai daug, tačiau vaikų padėtis irgi labai sudėtinga ir sunki. Aš manau, kad esant šios pagalbos kelio pradžioje, Lietuvoje turėtų vis plėstis pagalbos galimybės. Juk ji tik kelio pradžioje, o tų galimybių vystyti ir nevyriausybinę pagalbą, įvairiems gyventojų sluoksniams, įvairaus tipo aukoms yra. Nebūtinai tik grynai nusikaltimo aukoms, nes pavyzdžiui šeimyninis smurtas apima labai kompleksinę problemą. Čia ir nusikaltimo aukos, ir moralės aukos, ir daug čia visko yra. Tai aš manau, kad Lietuva yra tik kelio pradžioje. Štai Estijoje tokios pagalbos padėtis yra geresnė, nors šalis į ES įstojė panašiu metu. Kaip jau sakiau, teisinę pagalbą mes suteikiame kaip turtingi, lyginant su kitomis Baltijos šalimis ir apskritai ES mastu, pasielgėm kaip turtinga valstybė, tuo tarpu dvasinės ar materialinės pagalbos trūksta. Visos NVO Lietuvoje yra gana neturtingos, todėl negali daugiau negu gali. Be to, mūsų NVO dažniausiai dairosi į valstybės biudžetą, kartais pagalbą gauna ir iš užsienio, bet visgi labai dairosi į valstybės biudžetą. Tuo tarpu kitose šalyse, kiek valstybė gali padėti, ji skirsto tą biudžetą, ir valstybės institucijos atlieka tą darbą, ta apimtimi, kurią valstybė gali sau leisti. O pas mus NVO yra gana silpnos ir neturtingos, todėl, kad tai dar tik neseniai prasidėjo, nes kiekviena veikla plinta, stiprėja ir į gylį, ir į plotį. Tai viskas taip ir turi vykti, didėti galimybių. Bet iš kitos pusės jos dar yra ir neturtingos. Jeigu paimtumėm Vokietijos „Whiser ring“, lietuviškai „baltasis žiedas“, pagalbos aukoms organizacija, tai ji labai turtinga, gal net turtingesnė už patį Lietuvos biudžetą, kadangi žmonės pavyzdžiui užrašo savo palikimą. Jie turi sukaupti labai daug materialinių resursų, labai daug žmonių ten dirba savanoriais ir t.t. Taigi aš manau, kad Lietuvoje, kaip pirmai pradžiai, padėtis yra gana gera, bet tai nereikia, kad ji ir turi likti tokioje situacijoje, ji neišvengiamai turi daugiau vystytis, turtingėti. Bet dabar krizė labiausiai palietė Lietuvą ir kitas Baltijos šalis, tai dabar dideliu vilčių negalime dėti, tačiau tai nereikia, kad tai ateityje neturėtų keistis.

Klausimas: Taigi kryptis yra teisinga, dabar reikia tik laiko ir lėšų ?

Atsakymas: Laiko, lėšų ir daugiau savanorių reikia. Mano nuomone visos NVO neturėtų dairytis į biudžetą ir kaulyti, nes kitos NVO kaip Vokiečių, Didžiosios Britanijos, turi sukaupti daug materialinių lėšų ir turi didelę patirtį, bei labai daug savanorių. Tai Lietuva ta kryptimi aišku eis, bet ne taip greitai, nes tam reikia nemažai laiko. Kada Lietuvoje atsiras tokių žmonių, kurie pavyzdžiui užrašys savo palikimą. Ten yra nemažai vienišų žmonių ir t.t., kuriems gal kažkada padėjo ta organizacija ir jie užrašo savo palikimą. Kada Lietuvoje taip bus tai aš nežinau.

Klausimas: Susidaro įspūdis, kad Lietuvos NVO yra labiau specializuotos ir teikia specializuotą pagalbą išskirstant pavyzdžiui smurtą patyrusioms moterims, vaikams, o užsienyje ta pagalba yra labiau kompleksiška?

Atsakymas: Jūs teisi, užsienyje ta pagalba tikrai labiau kompleksiška. Todėl tos įvairios didelės organizacijos, kurias aš minėjau, pavyzdžiui „Victim support“, „Whiser ring“ bei kitų buvusių socialistinių šalių, čekų, slovakų ir t.t., jos teikia kompleksinę pagalbą. Kadangi jos yra didelės apimties, turi įvairias sekcijas, tam tikras sritis, kur kiekvienas specializuojasi. Bet tai visai nebūtina. Iš vienos pusės specializuota pagalba yra geresnė, nes jeigu patenka ta auka į būtent atitinkantį profilį, tai jai geriau bus padėta, negu, kad toj vietoj, kur visi maždaug kompleksiška pasiruošę. Aišku individualiai, ten kur labiau specializuota pavyzdžiui moterims patyrusioms, smurtą, vaikų atveju, žmonės nusiteikę dirbti toj srity, jie gali suteikti geresnę pagalbą negu apskritai dirbantys su visomis aukomis, bet jie irgi ten specializuojasi šiek tiek. Tai tas nebūtų kliūtis, bet tik svarbu, kad kiekvienas žmogus, kuris save laiko auka, kad visgi žinotų, kur gauti ir gautų sau tinkamą pagalbą.

Klausimas: Ar Lietuva yra pakankamai pažengusi, kad nusikaltimų aukoms būtų padedama teikiant daug įvairesnių specializacijų pagalbą? Juk yra turbūt tokių aukų, kurios nepatenka į šiuo metu specifinę pagalbą teikiančių organizacijų ratą?

Atsakymas: Na jeigu pasižiūrėsite pagal registrą yra labai daug specializuotų, keli tūkstančiai organizacijų, tik vieni labiau žinomi, kiti mažiau žinomi.

Klausimas: Vėlgi klausimas kaip su jų faktine veikla, gal tai tiesiog įrašas registre?

Atsakymas: Gali ir taip būti. Kurį laiką veikė, šitą darė, o paskui nuslopsta, bet tai su nevyriausybinėm organizacijom dažnai taip atsitinka, nes lėšos yra svarbus faktorius. Kurį laiką vyksta, kurį laiką ne.

Klausimas: Gal galėtumėte pateikti savo nuomonę apie teikiamos pagalbos kaip sistemos nukentėjusiems asmenims veikimą Lietuvoje, vertinant šioje srityje veikiančių organizacijų tarpusavio bendradarbiavimą, teikiamų paslaugų organizavimą bei kitus sisteminius šios veiklos elementus.

Atsakymas: Aš čia nebūčiau bendram chore. Bendras choras Lietuvoje aš esu tikra galvoja, kad čia reikia labai didelio bendradarbiavimo, informacijos tarpusavy, o aš manau, kad šitokio tipo veikla pažeidžia žmogaus teises. Kiekvienoj organizacijoje turi būti tokia pagalba ir tiek informacijos, kiek žmogus nori. Jeigu jis kreipiasi, tiek kiek jis pasako ir t.t. ir visiškai nebūtina tą informaciją skleisti. Tačiau pavyzdžiui jeigu, kad ir tos smurto aukos, gali gauti informacijos apie atvejus, bet vėlgi pavyzdžiui sveikatos priežiūros institucijos, kitos institucijos jos irgi veikia, gali informaciją teikti tik tam tikrais atvejais ir t.t. Aš nematau didelės problemos dėl to koordinavimo, nemanau, kad jo visais atvejais reikia, jo reikia minimaliai ir manau, kad Lietuvoje dabar su to koordinavimo siekais ir gal kartais tokio grynai savanorių smalsumo patenkinimo įvairiais dalykais ir t.t. gana daug yra ir žmogaus teisių pažeidimo šioje srityje, aš nemanau, kad tai yra reikalinga didelio koordinavimo. Mano kolega ir daug kitų gal yra priešingos nuomonės, bet mano yra tokia, kad nereikia per daug sureikšminti šito dalyko, ko koordinavimo, visko. Reikia žmogui tiek kiek jis nori apie save pateikti ten, kur jis kreipiasi, kad apie jį paskui dar skleistume tai iš tiesų negerai.

Klausimas: O jeigu žiūrint per tą prizmę, kad tos organizacijos bendraudamos pateikia bendrus pasiūlymus, programas?

Atsakymas: O kam to reikia? Tas sisteminimas mūsųose, mastymas yra iš to autoritarinio valdymo modelio, kur ta partija viršų komunistų ir ta piramidė paskui. Čia tinka autoritariniam modeliui, kai viskas iš vieno kažkokio punkto valdoma, va tada reikia koordinacijos, kad viskas sueitų į tą vieną punktą. Aš manau, kad tai nėra demokratinis dalykas, šitas visas siekimas vis kažkaip tai ir institucijas įvairias siūloma kurti, kurios koordinuotų, kontroliuotų, žiūrėtų. Tai, manau, yra ne demokratinis principas ir šito visai nereikia daugelyje ES šalių ar sakykim visose nėra tokio autoritarinio tipo mastymo žmonėse, niekam neateina į galvą kaip pas mus: koordinuoti, telkti. Aš tai labai skeptiškai vertinu.

Klausimas: Kaip vertinate nusikaltimų aukų padėtį Lietuvoje lyginant su užsienio šalimis? Į ką, Jūsų manymu, Lietuva turėtų orientuotis?

Atsakymas: Tai jinai į daug ką gali orientuotis. Mano supratimu iš kontinentinės Europos pagalba geriausiai teikiama yra Prancūzijoje ir Vokietijoje (ir austrų kartu, nes tradicijos panašios, neblogai Norvegijoje, na o geriausiai padėtį apskritai turi JAV gyventojai šioje srityje).

Klausimas: O sakykite imant konkretesnius aspektus, ar galima būtų kažką perimti?

Atsakymas: Nu žinote paėmimas iš vieno, iš kito- nepasiteisina. Sistema vis tiek turi būti vientisa kažkokiu būdu, o ir kas trukdo kurti tą sistemą ypač Lietuvoje. Lietuvos ypatumas dar yra tas, kad mes (nors dabar jau griauinama labai ryškiai) esame išlaikę savitarpio pagalbos tradicijas, nes dar 20 a. pr. Lietuva buvo daugmaž kaimiškas kraštas, miestuose gyveno tik 10 proc. gyventojų. O kaimuose buvo labai gilios tradicijos savitarpio pagalbos, ir tų visų institucijų, visos tos sistemos pagalbos nereikėjo, nes gyvavo tradicinė ta sistema. O Vakarų Europoje ir kitose šalyse, kur jau yra didelis žmonių susvetimėjimas, kur pradėję savo tradicijas, kur dauguma gyvena miestuose ir t.t. Nors ten kalbama, kad ten stiprios bendruomenės, bet tik tos modernios. Jeigu palyginsim tas bendruomenes, kurios veikė su mūsų senąją tradicine savitarpio pagalbos sistema, kuri gyvavo šimtmečius tai be abejo mūsų sistema yra daug geresnė negu ten. Tačiau jeigu paimsi kur mes jau esam čia nusvetimėję, tai tų miestietiško bendruomenių V. Europoje padėtis jau būtų galbūt geresnė, galėtumėm iš jų mokytis bet tik tuo atveju, kur yra didelis susvetimėjimas. Ir tų institucijų pagalbos kodėl prireikė, todėl, kad tas žmonių susvetimėjimas vis gilėjo, tradicijos silpnėja net artimų giminaičių tarpe, o jeigu paimtume smurtą šeimoje, kur patys artimiausi žmonės yra priešininkai, vienas auka, kitas nusikaltėlis. Taigi turi būti sistema, o tos sistemos nesukursi paimdamas gabaliuką iš ten, gabaliuką iš ten, ne tai gaunasi ko norėtum.

Klausimas: Kaip šiuo tiriamu klausimu vertinate žiniasklaidos darbą?

Atsakymas: Jūs patys puikiai žinot, kad žiniasklaida dabar siekia pelno, yra pelno siekiančios organizacijos ir jų kriterijai ir dėsniai yra tiek patys kaip ir visų kitų pelno siekiančių organizacijų. Tu esi jiems priemonė, jeigu ta priemonė, ta auka pasirodys patraukli, tai jie galbūt labiau stengsis, atsitiktinai atitiks tos aukos lūkesčius. Jeigu ne, jeigu jų pelno siekimo tikslai kirsis, tai tu būsi priemonė ir tavim pasinaudos kaip ir bet kuo, tiek auka, tiek nusikaltėliu, tiek bet koku kitu žmogum.

Klausimas: O šiuo metu kokia ta žiniasklaidos pozicija?

Atsakymas: Žiniasklaida ir padeda ir trukdo, kiekvienam konkrečiam atveju čia pasireiškia įvairiai. Žiniasklaida kaip bet kokios kitos institucijos Lietuvoje jinai irgi vykdo įvairius tam tikrus politinius, įvairių valdančiųjų grupių, korumpuota ir t.t. Čia labai daug kriterijų, kur visiškai kartais žmogaus lūkesčiai gali būti paskutinėje eilėje, ir gali būti pačioje pirmoje eilėje, kaip pavyks taip ir bus.

Klausimas: Kaip manote, kokių priemonių reikėtų imtis, kad pagalba nusikaltimų aukoms būtų efektyvesnė? Galbūt išskirtumėte prioritetingas sritis gerinant nusikaltimų aukų padėtį Lietuvoje?

Atsakymas: Aš niekad negalvojau apie tas prioritetingas kryptis. Aš manyčiau, kad aišku būtų gerai Lietuvoje jeigu tuo atveju, kai žmogus jaučiasi vienas ir turi tokias dilemas, turi tas problemas kur jaučiasi auka ir yra

vienišas. Neturi artimiausioje aplinkoj ar visai neturi kas jam pagelbsti. Pagrindinis siekis, kad visais tokiais atvejais per visą Lietuvą kad būtų galimybė savitarpio pagalbą rast. Tai apima labai platų asmenų ratą, praktiškai visus mus. Kad mes atsidūrę tokioj situacijoj, kai esam vieniši ir nesugebam susitvarkyti su tais padariniais, dėl kurių mes vienokiu ar kitokiu būdu nukentėjom, kad gautume tą pagalbą. Tai viską apima. Kad pirmiausia mes sugebėtume atrasti tokius žmones (pavyzdžiui savižudybės vyksta ne viešai). Viskas vyksta socialinėj aplinkoj, tai konkrečiu atveju kad būtų kuo mažiau būtų vienišų, su savo problemom paliktų spręsti žmonių, kai gali kas nors jam tai padėti. Tai dvi kryptys- tuos žmones surasti ir suteikti jiems pagalbą.

Klausimas: Kaip Jūs apibūdintumėte, kas yra nusikaltimo auka?

Atsakymas: Šiaip lietuvių kalba žodyne žodis „auka“ suprantamas kaip nuo kokios nors nelaimės, nukentėjęs ar žuvęs žmogus arba nuostolis, žala, prisiimti ko nors labai. 1985 m. lapkričio 29 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimtoje Pagrindinių teisingumo principų nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia aukų deklaracijoje nurodoma, kad nusikaltimo auka – tai asmuo, kuriam individualiai arba kolektyviai, pažeidžiant galiojančius valstybių narių nacionalinius baudžiamuosius įstatymus, tarp jų ir draudžiančius nusikalstamą piktnaudžiavimą valdžia, veikimu arba neveikimu buvo padaryta nuostolių dėl kūno sužalojimų, moralinės arba materialinės žalos, emocijų išgyvenimų arba esminio pagrindinių žmogaus teisių pažeidimo. Asmuo laikytinas auka nepaisant, ar teisės pažeidėjas nustatytas, suimtas, atiduotas teismui ar nuteistas, taip pat neatsižvelgiant į teisės pažeidėjo ir aukos giminystės ryšius. Mūsų valstybės Baudžiamojo proceso kodekso (BPK) normos nusikaltimo aukos sampratos neapibrėžia. Procesine prasme nusikalstamų veikų aukos vadinamos „nukentėjusiais“. Nukentėjusieji dėl nusikaltimų gali būti laikomi aukomis dėl nužudymo, lytinių nusikaltimų, sveikatos sutrikdymų ir kt. Taigi „aukos“ turinys yra platesnis nei nukentėjusiojo, juo galima apibūdinti platesnio nei mes esame įpratę nagrinėti pobūdžio sritis.

Klausimas: Kaip manote, ar šiuo metu Lietuvos teisiniuose šaltiniuose terminais „nukentėjusysis“, „nukentėjęs asmuo“ apibrėžtos aukos iš tikrųjų apima visų kategorijų aukas? Ką manote apie termino platinimą/siaurinimą?

Atsakymas: Jau minėta, kad mūsų (BPK) normos nusikaltimo aukos sampratos neapibrėžia, o tik pateikia nukentėjusiojo sąvoką: „Nukentėjusiuoju pripažįstamas fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padaryta fizinės, turtinės ar moralinės žalos“. Minimaliausiai šioje sąvokoje vietoje žodžio pripažįstama turėtų būti įrašyta „yra“. Tam, kad nebūtų vilkinamas pripažinimo nukentėjusiuoju procesas „nukentėjusiojo“ apibrėžimą būtų galima suformuluoti taip, kad nukentėjusiuoju nedelsiant pripažįstamas asmuo, kai paaiškėja, kad jam padaryta moralinės, fizinės, ar turtinės žalos.

Klausimas: Kaip vertinate visuomenės piliečių ir valstybės valdžios atstovų „nusikaltimo aukos“ suvokimą?

Atsakymas: Baudžiamajame kodekse yra nurodomas nukentėjusysis asmuo, taigi ir BPK bei kituose teisės aktuose jis turi būti traktuojamas tiesiogiai ir be pareigūno „malonės“ pripažinti asmenį nukentėjusiuoju, nes tokiu jį jau „padarė“ nusikaltimo kaltininkas.

Klausimas: Kaip vertinate nusikaltimų aukų teisių apsaugą tuo atveju, kai nuo nusikalstamų veikų nukentėję asmenys nepripažįstami nukentėjusiais?

Atsakymas: Pagal dabar galiojančias BPK nuostatas, sprendimas asmenį pripažinti nukentėjusiuoju yra priimamas tada, kai nustatomas dėl nusikalstamos veikos padarytos žalos faktas bei žalos faktas. Pripažinti kaltu padarius nusikalstamą veiką gali tik teismas, taigi šiuo atveju nusikaltimo padarymas ir jo padariniai konstatuojami daug vėliau taip uždelstas pripažinimas nukentėjusiuoju lemia tai, kad asmuo nebegali naudotis jam suteiktomis procesinėmis teisėmis. Daugelyje užsienio valstybių nukentėjęs nuo nusikaltimo asmuo iškart pripažįstamas nukentėjusiuoju procesine prasme, o pas mus turi būti išaiškintas padarytos žalos faktas ir surašytas pareigūno nutarimas.

Klausimas: Kaip vertinate Lietuvos teisinę bazę pagalbos nusikaltimų aukoms/nukentėjusiems atžvilgiu?

Atsakymas: Mūsų valstybės Baudžiamojo proceso kodekso (BPK) normos nusikaltimo aukos sampratos neapibrėžia, aukai teisinės bazės nėra. Tik asmuo pripažinta nukentėjusiuoju, įgyja tam tikrų teisių, kurios tačiau yra nepakankamos. Šiuo metu ikiteisminio tyrimo funkcija yra plačiai išskaidyta, byla prarado atsakingą asmenį, todėl tiek nukentėjusiajam, tiek apskritai bet kuriam proceso dalyviui sudėtinga atsakyti, kas tam tikru momentu tiria nusikalstamą veiką. Taip tampa neaiškus ir tam tikro pareigūno galimo nušalinimo klausimas. Dar vienas dalykas: įtariamojo interesus gina suinteresuotas, pasamdytas jo gynėjas, tuo tarpu nukentėjusiuoju turi rūpintis prokuroras, tačiau iki jo yra papildomas tarpininkas- ikiteisminio tyrimo pareigūnas, kuris priima lemiamus sprendimus pradėti ar nepradėti ikiteisminio tyrimo. Šitokia pozicija gali lemti, kad pareigūnas gali būti suinteresuotas labiau savo žinybos veiklos rezultatų gerinimu, nei nukentėjusiojo interesų užtikrinimu. Įtariamojo teisine padėtimi asmuo gali pasinaudoti iš karto, o tam, kad asmuo būtų pripažintas nukentėjusiuoju, dažnai užtrunka nemažai laiko. O be to, formalus nukentėjusiojo statuso suteikimas nusikaltimo aukai dar nereiškia realaus jo teisių garantavimo, praktinio įgyvendinimo. Be to, pagal įstatymą galima atstovauti tik nepilnamečiam nukentėjusiajam, o ribotai veiksnus, turinčio kitokių fizinių ar psichinių kliūčių nukentėjusiojo būtinas atstovavimas lyginant su kaltinamuoju nėra nustatytas. Be to, ankstesniame BPK buvo numatytas nukentėjusiojo teisės galėjo atstovauti ir įgyvendinti galėjo nevyriausybinė organizacijų atstovai, o dabartiniame BPK jau nebeliko visuomeninio atstovavimo byloje.

Klausimas: Kaip Jūs apskritai vertinate teisinę pagalbą ir socialinę paramą nusikaltimų aukoms Lietuvoje?

Atsakymas: Kadangi Lietuvos teisėje nurodytos aukos statusas neįtvirtintas, taigi ir jokios oficialios socialinės apsaugos nėra. Tik mūsų Nusikaltimų aukų rėmimo asociacija (sutrumpintai NARA), įkurta daugiau nei prieš dešimt metų užsibrėžė kartu su kitomis visuomeninėmis ir valstybinėmis institucijomis sukurti paramos nusikaltimų aukoms nuoseklią sistemą. Tai mus įpareigoja daryti JTO ir Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimai. Štai Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1985 m. birželio 28 d. rekomendacijoje R(85) 11 dėl nukentėjusiojo padėties baudžiamojoje teisėje ir procese nurodoma, kad pagrindinė baudžiamojo proceso funkcija turi būti nukentėjusiojo poreikių tenkinimas bei jo interesų apsauga. Europos Sąjungos Tarybos 2001 m. kovo 15 d. nutarime “Dėl aukų statuso baudžiamajame procese” 10 p. pabrėžiama, kad svarbu į baudžiamąjį procesą ir po jo įtraukti specializuotas tarnybas ir nusikaltimų aukų rėmimo grupes, o 13 str. nurodoma, kad “kiekviena šalis – narė turi skatinti aukų rėmimo sistemų, atsakingų už pirminių aukų priėmimą ir tolesnę pagalbą, įtraukimą į baudžiamąjį procesą: aprūpindama aukų rėmimo organizacijas specialiu viešojoje tarnyboje apmokytu personalu, arba pripažindama ir finansuodama aukų rėmimo organizacijas”. Taip pat tas delsimas pripažinti nukentėjusiuoju neleidžia laiku pasinaudoti savo procesinėmis teisėmis, ginti interesus, nes ilgai byloje gali užimti tik kaip liudytojo ar pareiškėjo statusą.

Klausimas: Gal galėtumėte pateikti savo nuomonę apie teikiamos pagalbos kaip sistemos nukentėjusiems asmenims veikimą Lietuvoje, vertinant šioje srityje veikiančių organizacijų tarpusavio bendradarbiavimą, teikiamų paslaugų organizavimą bei kitus sisteminius šios veiklos elementus.

Atsakymas: Sisteminės pagalbos nėra, bendradarbiavimas prastas, nes eilė organizacijų įsteigta tik formaliai. Valstybės institucijos niekaip nevyriausybinį organizacijų neremia ir jų pastangų nevienija.

Klausimas: Palyginkite nevyriausybinį organizacijų bei valstybės garantuojamos pagalbos nusikaltimų aukoms teikiamą pagalbą. Kokius išskirtumėte esminius skirtumus, pastebėjimus?

Atsakymas: Apie valstybės garantuojamą pagalbą sutinkamai su specialiu įstatymu galiu pasakyti tik tiek, kad yra įsteigtos žinomos tarnybos, kurios veikia pakankamai biurokratiškai, formaliai ir tinkamai nukentėjusiojo interesų neatstovauja, nes jos labiau orientuotos dirbti įtariamųjų, kaltinamųjų labui.

Klausimas: Valstybė skiria lėšų smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensacijai, teisinei pagalbai ir kitokio pobūdžio pagalbai nusikaltimų aukoms. Kaip vertintumėte šios srities finansavimo biudžetą ir lėšų panaudojimo efektyvumą?

Atsakymas: Nors mūsų Asociacija daugelį kartų bandė inicijuoti bendradarbiavimą su nurodyta kompensavimą realizuojančiu Fondu, tačiau ten neturime netgi stebėtojo vaidmens, taigi apie lėšų neefektyvų panaudojimą žinome tik iš žiniasklaidos.

Klausimas: Kaip šiuo tiriamu klausimu vertinate žiniasklaidos darbą?

Atsakymas: LRT, Žinių radijas nusikaltimų aukų padėčiai charakterizuoti buvo surengę nemažai kokybiškų laidų, tačiau kitos priemonės labiau „smaginas“, viktimizuoja aukas dar labiau. Taigi pastarųjų vaidmuo daugumoje yra neigiamas.

Klausimas: Kaip manote, kokių priemonių turėtų imtis valstybė, kad pagalba nusikaltimų aukoms būtų efektyvesnė? Kokias išskirtumėte prioritėtines sritis gerinant nusikaltimų aukų padėtį mūsų šalyje?

Atsakymas: Remiantis viktimologinių, kitų Lietuvos ir užsienio tyrimų duomenimis, kartą nuo nusikaltimų nukentėję žmonės dėl įvairių psichofizinių savybių, neadekvačios situacijos į pasitaikančias situacijas neretai pakartotinai nukenčia. Taigi manau, socialinė ir teisinė parama nusikaltimų aukoms svarbi ne vien teisingumo požiūriu, kadangi tai taip pat pasitarnautų kaip nusikaltimų prevencijos priemonė. Gerinant situaciją, svarbu, kad LRS nutarimu patvirtintoje Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje apibrėžti nusikaltimų socialinės teisinės apsaugos politikos uždaviniai būtų tinkamai įgyvendinti visos valstybės mastu. Taip pat manau, kad prevencija yra labai svarbus veiksnys. Svarbu yra ne tiek potencialių nusikaltimų aukų pasirūpinimas apsaugos ir gynimosi priemonėmis (šautuvai ar kitas ginklas), kiek būtent žmogaus psichologinis pasirūpinimas ekstremaliai situacijai, tai psichologinei savigynai, kuri turėtų būti formuojama nuo vaikystės. Apskritai manyčiau reiktų supaprastinti formalius reikalavimus pripažįstant asmenį nukentėjusiuoju, nes nes taip būtų lengviau įgyvendinti apžėistas teises ir interesus. Ta pripažinimo nukentėjusiuoju procedūra yra per daug formalizuota, juk nukentėjusysis, padavęs skundą tikisi pagalbos ir kokių nors pareigūno veiksmų, kad būtų išaiškintos aplinkybės, nustatyti kaltininkai, o vietoj to lieka nežinioje laukti, kol jį iškvies kaip liudininką ir tik vėliau sprendžia, ar pripažinti jį nukentėjusiuoju.

Klausimas: Kaip Jūs apibūdintumėte, kas yra nusikaltimo auka? Nukentėjusysis?

Atsakymas: Pagrindinis skirtumas tarp šių sąvokų yra tas, kad nukentėjusysis vartojamas tais atvejais labiau, kai asmuo pripažintas baudžiamojo proceso metu nukentėjusiuoju ir jo veiklą tiria atitinkamos institucijos. Kai mes kalbam apie nusikaltimo auką tai aišku bendresnio pobūdžio samprata, tačiau mūsų padalinys tom problemom neužsiima ir iš esmės mes apibendrintai vartojam nusikaltimų aukų sąvoką būtent kai kalbam apie smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo taikymą. Tačiau manau, kad tai yra labiau doktrininis klausimas apibrėžti ribas kaip ir kada kas turėtų būti vartojama.

Klausimas: Ar žinote kaip nusikaltimo aukos samprata apskritai pateikiama Lietuvos teisiniuose šaltiniuose?

Klausimas: Aš žinokit... mūsų padalinys kadangi šiuo klausimo plačiau erdvė neužsiima, tai į šį klausimą plačiau negaliu atsakyti. Be abejo teoriniai kažkokie pagrindai yra.

Klausimas: Kaip manote, ar šiuo metu Lietuvos teisiniuose šaltiniuose terminais „nukentėjusysis“, „nukentėjęs asmuo“ apibrėžtos aukos iš tikrųjų apima visų kategorijų aukas? Ką manote apie termino platinimą/siaurinimą?

Atsakymas: Aš manau, kad šiame įstatyme tinkamai yra apibrėžta, kadangi žalos kompensavimas iš esmės yra valstybės pagalba asmenim, nukentėjusiems nuo tam tikrų vienu iš sunkiausių nusikaltimų. Todėl atitinkamai iškyla būtinumas apibrėžti, kuriems žmonėms būtų išmokama kompensacija ir šiuo metu Lietuvoje veikia toks modelis, kad kompensuojama tik tiems, kurių nusikaltimai yra užregistruoti policijoj (dėl jų vyksta ikiteisminis tyrimas ar teismas nagrinėja bylą) ir tada neišvengiamai asmenys, kurie kreipiasi ar patiria žalos pripažįstami nukentėjusiais. Ir todėl mūsų įstatymo vartojama sąvoka tiesiogiai susijusi su baudžiamuoju procesu ir pagal veikiančią modelį žalos kompensavimo jiniai yra vienintelė galima iš esmės. Jeigu būtų pakeistos žalos kompensavimo sąlygos, kad atlyginama visiems be jokio atliekamo ikiteisminio tyrimo visiems besikreipusiems, kurie patiria žalos, bet nebūtų tiriama iš ko ir dėl ko, tai be abejo mes tada galėtume kalbėti, kad ta sąvoka nėra pakankama ir tinkama. Bet galiojant priešingam modeliui, aš manau, kad jiniai yra tinkama.

Klausimas: Kaip vertinate visuomenės piliečių ir valstybės valdžios atstovų „nusikaltimo aukos“ suvokimą?

Atsakymas: Be jokios abejonės. Jeigu žmonės patiria nors kiek žalos, kad ir nežymus sveikatos sutrikdymas ar fizinis skausmas tai atitinkamai laiko save nukentėjusiuoju. Net jeigu jie patiria tik turtinio pobūdžio pasekmes, vis tiek jie laiko save nukentėjusiais. Tačiau mūsų įstatymo taikymas susijęs su baudžiamojo proceso kodeksu ir todėl ta sąvoka yra tokia, kokia jiniai yra.

Klausimas: Kaip vertinate nusikaltimų aukų teisių apsaugą tuo atveju, kai nuo nusikalstamų veikų nukentėję asmenys nepripažįstami nukentėjusiais?

Atsakymas: Jeigu jis nesikreipė dėl ikiteisminio tyrimo tai vargu, nes iš tikrųjų jeigu būtų nustatyta tokia galimybė, tai būtų sudarytos labai plačios galimybės piktnaudžiauti savo teisėmis. Taip pat galbūt būtų sunku patikrinti, dėl ko asmuo patiria smurtą, ar tai ne jo išprovokuotas, ar tai ne dėl jo kaltės, kokio lygio tas smurtas, kas tą fiksuotų. Aš manau, kad asmuo laikomas nukentėjusiuoju tik tas, kuris pripažintas procese šiuo metu sprendžiant būtent mūsų klausimus dėl kompensacijos tai yra būtina sąlyga. Nes kitu atveju būtų labai piktnaudžiaujama savo teisėmis. O dėl kitų sunku pasakyti... Mes rūpinamės poįstatyminių aktų prieinamumu ir vykdysim naują įstatymą, formuosim naują praktiką.

Klausimas: Kalbant konkrečiai apie smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymą, kokios buvo aplinkybės lėmusios 2005m. redakcijos priėmimą?

Atsakymas: Buvo priimta Europos sąjungos direktyva, tiksliai neįvardinsiu jos pavadinimo, bet pirmos redakcijos įstatymo pabaigoj jeigu aš prisimenu „Dėl kompensacijos nusikaltimų aukom“ 2004 m. 04 29 d. Ir kadangi tos direktyvos tikslai privalomai turi būti įgyvendinti Europos Sąjungos valstybėse narėse tai buvo priimtas įstatymas. Tačiau kiekvienoj valstybėj egzistuoja skirtingas iš esmės žalos kompensavimo modelis, kadangi direktyva nėra privaloma visa apimtim ir nustato svarbiausius principus, kuriuos turi atitikti žalos kompensavimas.

Klausimas: Gal galėtumėte papasakoti, kaip sekasi įgyvendinti šį įstatymą? Kokios problemos iškyla?

Atsakymas: Iškyla iš tikrųjų įvairių problemų, aišku taikant senos redakcijos įstatymą mes galim kalbėt, kad kreipimūsi skaičius paskutiniiais metais išlieka stabilus. Už visus 2006 m. buvo priimta nagrinėti tik 76 prašymai, už 2007 m. -136, u- 2008-122. Tai yra mes matom, kad tas skaičius akivaizdžiai neatitinka galbūt bendrų tokio pobūdžio nusikaltimų (smurtinio pobūdžio) skaičiaus vykdymo visos šalies teritorijoje. Todėl reikia turėti omeny, kad pagal tą įstatymą yra numatyta pakankamai sudėtinga procedūra ir asmenys, tam kad gautų kompensaciją turi atitikti pakankamai daug sąlygų. Todėl be abejo viena iš problemų yra ta, kad galbūt nėra toks pakankamas nukentėjusių informavimas apie kompensavimo galimybę, todėl dažnai kreipiasi žmonės dėl kompensavimo tais atvejais, kai jie akivaizdžiai į tą kompensavimą neturi teisės. Praeitais metais

buvo įtvirtinta BPK pataisa, pagal kurią privalomai turi ikiteisminio tyrimo subjektai arba teismas informuoti nukentėjusį apie galimybę gauti žalos kompensavimą. Iki to laiko mes užsiėmėm visuomenės informavimu ir tikrai buvo siunčiami ikiteisminio tyrimo subjektams pagaminti lankstinukai, plakatai, informacija buvo platinama ir teismo patalpose (teismuose tiesiog iškabinama informacija). Tačiau dėl sudėtingos procedūros žmonės dažnai kreipiasi tie, kuriems realiai negalim padėti arba jie negali gauti kompensacijos. Antras dalykas yra tai, kad vis dėl to yra dvi procedūros numatytos žalos kompensavimo ir pagal senos, ir pagal naujos redakcijos įstatymą - tai yra žalos kompensavimas pasibaigus procesui bei žalos kompensavimas avansu. Jeigu pamatytume skirtumus, tai žalos kompensavimas avansu galimas tik vykstant baudžiamajam procesui dėl smurtinio nusikaltimo, kuriuo buvo atimta žmogaus gyvybė arba sunkiai sutrikdyta jo sveikata. Gali būti kompensuojama tik turtinė žala, kuri negali viršyti 25 MGL, tai yra 3250 lt. ir ta žala turi būti pagrindžiama faktine medžiaga, vadinamais įrodymais. Viena iš tokių opesnių problemų, kad žmonės atsitikus nelaimei nerenka tų įrodymų, jie galbūt nežino, kad juos reikia rinkti ir sunkiai gali pagrįsti savo turtinę žalą ir tada atitinkamai nors ir ta kompensacija ir taip yra mažesnė negu paprastas kompensavimas mes neturime galimybių jiems išmokėti kompensacijos. Vienas iš tikslų naujos įstatymo redakcijos – numatyti aiškesnį žalos kompensavimo reglamentavimą pasibaigus procesui ir avansu. Šiuo metu avansu galima gauti kompensaciją ir turtinės ir neturtinės žalos (yra fiksuoti dydžiai). O turtinę žalą avansu galima gauti ir didesnę, ir mažesnę priklausomai nuo to, ar asmuo ir jo situacija atitinka tam tikras aplinkybes nustatytas įstatyme. Tai šią problemą iš dalies mes jau bandom spręsti. Kita problema be abejo yra pati smurtinio nusikaltimo sąvoka. Visuomenei sunku suprast, kad valstybė atlygina ne dėl visų smurto požymių turinčių nusikaltimų, o tik dėl tam tikrų. Ir ta sąvoka yra pakankamai sudėtinga. Kita problema buvusi iki naujos redakcijos įstatymo ir turbūt jina iš dalies išliks ir šiuo metu, kad yra apibrėžtas ratas asmenų, turinčių teisę gauti kompensaciją ir tai yra apibrėžtas ratas, todėl dažnai žmonėms tenka įrodinėti, kad jie turi teisę gauti kompensaciją, bet jie jos neturi (tas irgi atitinkamai sukelia reakciją). Pagal naujos redakcijos įstatymą tas ratas asmenų, turinčių teisę gauti kompensaciją, yra praplėstas. 2006 m. buvo išskirtos priežastys, kodėl prašymai asmenų buvo nepatenkinami. Viena iš priežasčių, kuri sulaukia žmonių pasipiktinimo, kad yra kompensuojama tik po 2005 m. liepos 1 d. Padarytų smurtinių nusikaltimų žala. Jeigu nuo įvykio nėra praėję daugiau nei 3 m. (naujos redakcijos įstatyme- daugiau nei 10 m.), atitinkamai žmonių noras yra gauti kompensaciją ir už senesniu laikotarpiu įvykdytus nusikaltimus. Taip pat dar, kad pagal šį įstatymą nekompensuojama faktiškai dėl nusikaltimų, kurių metu buvo tik turtinės žalos patirta tai atitinkamai irgi sukelia nepasitenkinimą. Visos tos aplinkybės nulemia tai, kad mes jau galim rengti tobulinimą to įstatymą. Prieš tobulinant mes užklausėme aukštųjų mokyklų nuomonės, atlikome taip vadinamą monitoringą, paklausėme teisės instituto nuomonės, kažkiek įvertinome užsienio šalių ir savo įstatymo taikymo praktiką ir buvo nuspręsta priimti naujos redakcijos įstatymą. Esminiai dalykai, kurie yra įtvirtinti naujos redakcijos įstatyme: praplėsta smurtinio nusikaltimo sąvoka, praplėstas teisę į žalos kompensavimą turinčių asmenų ratas, nustatytas aiškesnis teismo priteistas žalos kompensavimas ir kompensavimas avansu, išplečiamos žalos kompensavimo avansu galimybės ir numatomi didesni žalos kompensavimo dydžiai.

Klausimas: Kaip vykdomas prašymų priėmimas? Ar tiesiogiai per jus, ar per valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybas?

Atsakymas: Šiuo metu, kadangi pagal senos ir naujos redakcijos įstatymą priimti sprendimus gali ministerija arba jos įgaliotos institucijos, tai šiuo metu tebegalioja modelis, kai įgaliotos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos ministro įsakymu priimti prašymus iš žmonių, surinkti informaciją būtina sprendimo priėmimui ir persiųsti juos teisingumo ministerijai. O ministerija savo ruožtu irgi gali priimti asmenų prašymus, bet iš esmės priima sprendimus. Tai kol kas toks modelis išlieka panašus.

Klausimas: Dėl kokių nusikaltimų, po kurių įvykdymo atsirado žala, dažniausiai pateikiami prašymai?

Atsakymas: Na tai yra tyčiniai sunkūs sveikatos sutrikdymai, nužudymai, nesunkūs sutrikdymai, ir nusikaltimai seksualinei apsisprendimo laisvei. Tai čia praktika pagal senos redakcijos įstatymą. Pagal naujos redakcijos įstatymą nustatytas toks modelis, kad vyriausybės įgaliota institucija rengia smurtinių nusikaltimų sąrašą ir pagal pateikiamą sąvoką tas sąrašas bus platesnis, bet jis bus nustatytas teisingumo ministro įsakymu. Tai šiuo metu tas sąrašas išsiųstas derinti, mes laukiam pastabų iš paskutinės institucijos ir jis bus neužilgo priimtas. Tai yra gautus prašymus pagal naujos redakcijos įstatymą mes jau atitinkamai vesim įvertinus tą sąrašą. Tačiau vėlgi jeigu mes kalbam apie smurtinių nusikaltimų sąvoką, tai jina iš tikrųjų yra praplėsta, nes yra numatyta, kad įeina tyčiniai nusikaltimai tiek, kurių metu žmonėms buvo atimta gyvybė arba sunkiai ar nesunkiai sutrikdyta sveikata, arba nusikaltimai tyčiniai, kurie turi apysunkio, sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo žmogaus laisvei arba žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei požymiai. Faktiškai mes atsisakėm visiems atvejais nusikaltimo sunkumo, kuris buvo pagal ankstesnį nustatytą atvejį, palikom nusikaltimo sunkumą tik kaip vieną iš požymių kompensuojant dėl nusikaltimų

laisvei arba seksualinio apsisprendimo laisvei, o palikom tik tyčią ir poveikį sveikatos sutrikdymui. Vėlgi išliko nuostata, kad neatlyginama žala atsiradusi dėl fizinio skausmo, nesunkaus sveikatos sutrikdymo arba trumpo susargdinimo. Tai yra mes realizuojam tą įstatymo leidėją ir iš esmės tarybos direktyvos nuostata, kad žalos kompensavimas skirtas padėti dėl sunkesnių nusikaltimų tais atvejais, kai kaltas asmuo negali atlyginti žalos.

Klausimas: Kaip pasikeitė fondo administravimas įgaliojus VGTP tarnybas priimti prašymus?

Atsakymas: Fondo administravimas niekaip nepasikeitė, jis vis tiek išlieka Teisingumo ministerijos kompetencija, kadangi ministerija vykdo specialią smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo programą, kurioje apskaitomos lėšos gautos iš valstybės biudžeto ir gaunamos kaip baudžiamojo poveikio priemonė įmoka į fondą. Čia yra pagrindiniai du šaltiniai to fondo. Ir tas lėšas administruoja tik Teisingumo ministerija. VGTP tarnybos, kadangi yra apygardose, tai yra arčiau žmonių, todėl jos atlieka labiau informacinio pobūdžio funkciją: priima prašymus, teikia žmonėms informaciją, aiškina, surenka informaciją būtiną sprendimams ir vėlgi persiunčia ją mums. Tai tiesiogiai finansinių lėšų jokių neadministruoja, tiesiog palengvina darbą ir užtikrina tą kokybiškesnę informacijos sklaidą jeigu taip būtų galima pasakyti. Tiesiogiai fondo administravimui praktiškai reikšmės neturi. Žymaus prašymų pasikeitimų skaičiaus per metus laiko, kiek jie maždaug laiko tą funkciją vykdo, mes kaip ir nepastebėjome. Skaičius išnagrinėtų prašymų paskutinius du metus praktiškai išlieka stabilus tai rodo, kad praktiškai nepasikeitė, tik žmonėms gal tapo patogiau nueiti į vietas apygardas ir gauti informacijos.

Klausimas: Ar tikite, jog nauja įstatymo redakcija palengvins žalos kompensavimo procedūrą ir daugiau nukentėjusiųjų galės gauti šią pagalbą?

Atsakymas: Iš tikrųjų bus palengvintas kompensavimas jau vien dėl to, kad daugiau žmonių gaus kompensaciją. Yra numatyta tokia naujovė, kad kompensuoja pasibaigus baudžiamajam procesui, bus kompensuojama visiems asmenims, kuriems priteistas žalos atlyginimas jau netiriant ar tie asmenys turi teisę į žalos kompensavimą. O jau ar asmuo turi teisę į žalos kompensavimą bus tiriama tik kompensuojant avansu, tai atitinkamai padaugėja žmonių, kurie gaus kompensaciją. Be to, yra apibrėžta, kad ne tik nedarbingi tėvai galės gauti kompensaciją arba faktiškai (išlaikomi?), bet ir iš dalies darbingi ar nedarbingi tėvai. Tai vėlgi kadangi paprastai tėvai dažniausiai būna vyresnio amžiaus, tai irgi labai praplečia galimybes. Nes nedarbingi tai jau yra labai didelis procentas nedarbingumo, iš dalies darbingi tai vėlgi atveria daugiau galimybių. Antras dalykas, kad avansu mes kompensuosime automatiškai ir neturtinę žalą atskirai nenustatinėjant atskiro jos dydžio, jinau fiksuota. Turtinei žalai yra gradacija nustatyta pakankamai įstatyme priklausomai nuo aplinkybių, o tai irgi labai praplės galimybes. Nu ir galų gale dydžiai tai iš tiesų žymiai pasikeitė. Gal tai iš tiesų nėra klausimas, kuris viešajai opinijai yra labai populiarus, nes valstybės vis tiek yra sunki ekonominė būklė, tačiau tiems asmenim ir tam asmenų ratui, kurių nėra iš tikrųjų tiek daug tai yra reali pagalba]. Aš kaip pavyzdį galiu pasakyti, kad jeigu anksčiau dėl gyvybės atėmimo bendrai turtinės ir neturtinės žalos asmuo galėjo gauti virš 13.000 lt, tai dabar dėl gyvybės atėmimo žmogus galės gauti 28.600 lt., tai yra apie pusė didesnė kompensacija. Kalbant apie sunkų sveikatos sutrikdymą arba kitą nusikaltimą tie skirtumai nėra tokie dideli tarp kompensacijų, tačiau vis tiek tai yra maksimumai, kuriuos valstybė gali kompensuoti pagal įstatymą. Ir jeigu pavyzdžiui teismo sprendimu priteisia daugiau, tai atitinkamai valstybė daugiau nekompensuoja. Tai yra tas žalos kompensavimas negali viršyti šitų sumų. Įprastai pagal teismų praktiką neturtinę žalą kartu su turtine, ji vis tiek bet kokiu atveju būna daugiau nei 10.000 tai mes manome, kad iš esmės tai jau yra realesnė žmonių apsauga vertinant tai, kad sveikatos grąžinimo išlaidos šiais laikais yra nemažos. Avansu asmuo galės gauti pusę fiksuotos neturtinės žalos ir turtinę atitinkamai gradacija, yra nustatyti kriterijai. Tai vėlgi kol nepasikeitė nusikaltimo tyrimas gauti tokią kompensaciją tai yra labai paranku manau žmonėms. Iš tikrųjų mes tikime, kad geriau bus apsaugotos žmogaus teisės, tačiau vien iš pastebėjimų (ir be to dar avansu nėra apibrėžiama kad čia bus dėl gyvybės ir sunkaus sveikatos sutrikdymo, iš esmės avansu galima kompensuoti dėl visų smurtinių nusikaltimų jeigu nepasibaigs baudžiamasis procesas, tai labai palengvina žmonių dalią, turint omeny kiek kartais užtrunka baudžiamasis procesas) iš savo praktikos, tai ir šiuo metu ir matyt naujos redakcijos, kurie supranta šį įstatymą kaip valstybės įsipareigojimą įvykus nusikaltimui automatiškai visą jų patirtą žalą. Suprantama, kad valstybė nėra tokia pajėgi pastatyti prie kiekvieno žmogaus po policininką ir apsaugoti jį, nors bendro pobūdžio pareigą užtikrinti viešąjį saugumą turi kiekviena valstybė, tai šitas įstatymas suprantamas mūsų nuomone pagal dabartines gyvenimo realijas kaip parama tam tikrų nusikaltimų aukai, t.y. žmonių, kurie nukentėjo nuo sunkiausių nusikaltimų, todėl jis negali būti toks visa apimantis. Pagrindinis principas kuris galioja ir civilinėje ir baudžiamojoje teisėje yra tai, kad žalą turi atlyginti kaltas asmuo. Netgi valstybei kompensavus, jinau perima reikalavimo teisę iš to kalto asmens grąžinti visą išmokėtą kompensavimą, tai yra tik toks tarpinis žingsnis, greitesnė valstybės reakcija padėti tiems asmenim.

Klausimas: Ar dažni šiuo metu teismų praktikoje skiriama poveikio priemonė - įmoka į nukentėjusių asmenų fondą?

Atsakymas: Mes atskirai tos analizės neatlikom, tačiau tikrai nuolat gaunamos įmokos, prokuratūros domisi dėl tos įmokų mokėjimo kontrolės, mes kreipiamės priverstinio išieškojimo dėl asmenų, kurie geranoriškai nemoka įmokų. Procentualiai tikrai neatliekam tokių tyrimų, nes mūsų yra tiesiog padalinio pagrindinė funkcija: valstybės ir ministerijos interesų atstovavimas teismuose. Ir kadangi mes vykdom žalos lygmenį teismo tvarka pagal specialų žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų ir atstovauja valstybei įstatymu mums buvo priskirta funkcija atlikti žalos kompensavimą. Tai šios dvi funkcijos susiję tuo, kad mes patys nustatom žalos dydį. Kalėjimo departamentas gal turėtų daugiau tos statistikos nes visgi jie apibendrina tą bausmių skyrimo ir vykdymo praktiką.

Klausimas: Gal galit dar plačiau papasakoti iš kur surenkamos lėšos į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą?

Atsakymas: Pagal įstatymo 12 str. 3 d. specialiąsias programos lėšas sudaro teismo paskirtos įmokos į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, pagal šį įstatymą išieškotos lėšos, valstybės biudžeto asignavimai ir kitos gautos teisėtai lėšos (labdara, parama). Metams pasibaigus nepanaudotos lėšos panaudojamos kitais metais vadovaujantis šiuo įstatymu . t.y. perkeliamos. Jokių Europos Sąjungos lėšų nesame gavę, iš kitų alternatyvių šaltinių irgi nesame gavę, iš esmės tai yra įmokos ir valstybės biudžetas.

Klausimas: Kaip Jūs apskritai vertinate teisinę pagalbą ir socialinę paramą nusikaltimų aukoms Lietuvoje?

Atsakymas: Na man faktiškai sunku atsakyti į šį klausimą, nes dirbam vien kryptim tikrai dėl to žalos kompensavimo. O nusikaltimo aukomis laikomas vis dėlto daug platesnis asmenų ratas, mano nuomone, kas liečia sunkesnius nusikaltimus (kad ir kalbant apie tą žalos kompensavimą) tai iš tikrųjų manau yra pakankamai užtikrinamos žmonių teisės, įvertinant tai, kad pagalba reali yra tais atvejais, kai asmuo negali atlyginti žalos o dėl kitų tai man sunku pasakyti. Mano asmenine nuomone, žmonės turi per mažai informacijos tuo klausimu, nes dažnai kai tampa ta nusikaltimo auka irgi jiems surinkti tą informaciją buvo pakankamai komplikauta, kadangi stresas, laiko ribotumas, vėlgi pasirengimas tam tikras tai paramai, pagalbai. Aš neturiu kažkokių duomenų, žinau kad Teisės institutas tikrai dirbo tuo klausimu, atlieka kriminologinius tyrimus.

Klausimas: Gal galėtumėte pateikti savo nuomonę apie teikiamos pagalbos kaip sistemos nukentėjusiems asmenims veikimą Lietuvoje, vertinant šioje srityje veikiančių organizacijų tarpusavio bendradarbiavimą, teikiamų paslaugų organizavimą bei kitus sisteminius šios veiklos elementus.

Atsakymas: Mano manymu organizuotumo mažai kažkaip jaučiasi, mes va tą sektorių tikrai vykdom tai...klausimas yra labai platus, tai aš nežinau ar vykdomos kažkokios bendro pobūdžio priemonės. Man atrodo kiekvienas toj savo atskiroje dalyje su visuomeninių institucijų pagalba vykdo tam tikras priemones. Šiaip konkrečiai atsakyti negaliu, nes nesusiduriam mes betarpiškai. Centralizuota būtų tuo atveju jeigu tuo užsiimtų tik viena kažkokia institucija arba vos kelios, tada būtų galima kalbėti apie kažkokią centralizuotą sistemą. O kai yra vidaus reikalų ministerija, policijos departamentas ir mūsų ministerijos baudžiamosios teisės departamentas visi užsiima kažkokiais klausimais susijusiais su nusikaltimų aukų apsauga, tačiau tai yra išmėtyta per institucijas.

Klausimas: O vieno atsakingo organo nėra?

Atsakymas: Na mano žiniomis nėra. Iš tikrųjų reikia žiūrėti vidaus reikalų ministerijos ir jai pavaldžių institucijų nuostatus, ar jiems priskirta pagal kompetenciją, gal kartais ten ir bus suformuluota pagal kompetenciją kad jiems priskirta (tiksliai negaliu dabar pasakyti). Kadangi mes formuojam praktiką teisingumo ir baudžiamosios teisės srityje, tai viena iš krypčių be abejo yra baudžiamosios justicijos departamento nusikaltimų aukų apsauga. Tai tiek.

Klausimas: Ar vykdomas bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis ar kitomis organizacijomis? Kokiais klausimais?

Atsakymas: Na mes patys priimam poįstatyminius teisės aktus, siuntėm juos vykdyti Nusikaltimų aukų rėmimo asociacijai. Kaip ten priimant įstatymą aš negaliu pasakyti, ar buvo derintas su nusikaltimų aukų asociacija. Kaip ir turėjo, bet negaliu atsakyti. Iš esmės aš savo ruoštu aktyvių organizacijų, kurios užsiimtų būtent visuomenine pagalba kelias tik ir žinau: Nusikaltimų aukų rėmimo asociacija, kovojant smurtas prieš moteris vienas iš centrų Vilniuj aktyvių, o daugiau aš pati nežinau. Mūsų kadangi tai nėra pagrindinė sritis, mes iš jų negaunam jokių kvietimų, organizuotų susitikimų, nieko.

Klausimas: Ar priimant įstatymus dėl nusikaltimų aukų yra orientuojamasi į užsienio šalių ar kitų organizacijų praktiką šioje srityje?

Atsakymas: Kažkiek orientuojamasi, taip, bet kiekviena šalis pritaiko tą mechanizmą pagal savo galimybes. Ir pasitaiko turtingesnių valstybių, kurios moka mažesnes kompensacijas ir atvirkščiai. Kai kuriose šalyse nėra tokių sunkių procedūrų, įvyksta nusikaltimas, užregistruojamas įvykis ir asmeniui iš karto fiksuota suma

išmokama ir daugiau jokių veiksmų neatliekama. Yra ir panašūs modeliai kaip pas mus, procedūra poreikis patikrinti tam tikras aplinkybes, žalos kompensacijos nustatymas ir išmokėjimas. Be abejo ta užsienio šalių praktika buvo įvertinta.

Klausimas: Kaip šiuo tiriamu klausimu vertinate žiniasklaidos darbą?

Atsakymas: Na mes bendradarbiaujam, tai turėjom susidūrimo ir su vienais ir su kitais aspektais. Vis dėlto žiniasklaidą domina, pavyzdžiui kai virš 13.000 buvo nustatyta kompensacija žmogaus gyvybei tai buvo nuskambėję gal tokiuose ne labai geros reputacijos laikraščiuose, kad valstybė gyvybę įvertino gyvybę tik 13.000. Tai yra buvo neigiamas atspalvis informacijos pateikimo, aš neabejoju, kad ir 28.000 gali būti vertinama kaip ne itin didelė suma. Tačiau kita vertus mes buvo parengę vaizdo klipą apie smurtinių nusikaltimų kompensavimą ir buvo transliuojamas per televiziją. Na manau bendraujam dvejopai ir žiniasklaida irgi iš skirtingų taškų gali tą informaciją nušviesti, būtent dėl kokio įvykio jinai rengia tą informaciją. Aš manau, kad vis dėlto informacinis pobūdis tos žiniasklaidos būtų naudingesnis ir konstruktyvesnis jeigu būtų pateikiama kritika, tai iš tikrųjų jinai būtų patikima įvertinus kažkokią aplinkybę, o ne vien remiantis tokiais vertinamojo pobūdžio dalykais, kokio dydžio kompensaciją būtų protinga ar sąžininga išmokėti. Bendradarbiavimas vis tiek išlieka ir išliks manau dvigubas, šito neišvengsi.

Klausimas: Kaip manote, kokių priemonių reikėtų imtis, kad pagalba nusikaltimų aukoms būtų efektyvesnė? Galbūt išskirtumėte prioritetas sritis gerinant nusikaltimų aukų padėtį Lietuvoje?

Atsakymas: Galima plėsti iki begalybės, tik iškyla grėsmė, ar išliks poreikis tada tirti nusikaltimus. Nes jeigu valstybė beatodairiškai mokės kompensacijas, tada kam ieškoti kalto asmens, toks kyla natūralus klausimas. Būtų manau dėl to sutrikdytas policijos įstaigų darbas ir kitų baudžiamojo proceso subjektų, nors aišku, jie tokią pareigą bet koku atveju turi. O dėl tobulinimo tai galima plėsti iki begalybės smurtinių nusikaltimų sąvoką, nes nėra tokios bendros sąvokos, mes savo įstatyme nustatėm sąvoką o aiškių kriterijų nėra smurtas gali pasireikšti įvairiais veiksmais (ir fiziniai, ir psichiniais) tai tą sąvoką iš esmės galima plėsti iki begalybės. Galima lengvinti procedūras, paprastesnes jas nustatinėti, vėlgi keisti tuos kompensavimo dydžius, tai aš manau, kad iš tikrųjų tobulinimui arba situacijos procedūros pakeitimui yra labai daug prielaidų. Tačiau reikia neužmiršti, kad tos kompensacijos mokamos iš mokesčių mokėtojų pinigų, valstybės biudžeto, todėl mes negalime beatodairiškai mokėti visiems nukentėjusiesiems. Vis dėlto paliekam pagrindinį akcentą, kad kaltas asmuo turi sumokėti ir nedelsiant atlyginti žalą nukentėjusiesiems pagal galimybes. Jau tolimesnės ateities dalykas yra stebėti kaip naujos redakcijos įstatymas bus taikomas, apibendrinti jo praktiką, pasižiūrėti į užsienio šalių praktiką, įvertinti valstybės gyvenimo lygį, ekonominę finansinę situaciją ir tada būtų galima kažkokių pakeitimų imtis. Dabar reikia džiaugtis, kad apskritai yra ta sistema ir stebėti, kaip jinai taikoma, kokie jos trūkumai praktikoje išryškėja, nes iš tikrųjų kadangi žalos kompensavime nustatytos procedūros, daug sąlygų tai kartais mes pamatome tik praktikoje būtent kažkokių trūkumus.

Respondentas Nr.1

Klausimas: Kaip Jūs apibūdintumėte, kas yra nusikaltimo auka bei nukentėjusysis?

Atsakymas: Na iš tiesų tai aš norėčiau pirmiausiai dėl tų asmenų kalbėti, kurie kreipiasi į valstybės garantuojamą nemokamos teisinės pagalbos. Pirminės. Konkrečiai asmenys, kurie besikreipia į pirminę teisinę pagalbą vietos savivaldose, jų aplinkybės, jų situacijos, nėra taip giliai svarstomos ar į jas kažkaip tai gilinamasi, todėl pirminės teisinės pagalbos prerogatyva ir yra ta, kad pirmiausia tikslingai nukreipti žmogų, na gal situaciją dėl kurios jisai kreipiasi pas mus. Tai įvardinti asmenis ar asmenų skaičius ar tai buvo smurtinių nusikaltimų, ar tai kitokiais klausimais mes tokios kaip statistikos išskirti negalėtume, nes mes tokios statistikos nekaupiame. Mes galim tik atsakyti Jums tiksliai skaičius asmenų, kurie kreipiasi dėl baudžiamojo kodekso arba baudžiamojo proceso kodekso. Tas žmogus, kuris kreipiasi pagalbos nukentėjusiuoju laikomas ikiteisminio tyrimo institucijos, prokuroro ar tyrėjo, ar nutarimu pripažintas teismo asmuo, tai yra tam tikras procesinis veiksmas. Dėl nusikaltimų aukų tai mes neturime to konkretaus skaičiaus, mes nesigiliname, ar tas žmogus atėjęs pas mus jau turi tokį statusą ar nebeturi. Pasakyti kiek tarp jų buvo nusikaltimų aukų, kiek nukentėjusiųjų mes negalime. To skirtumo mes realiai nežinome, nes čia yra tik tokia kaip pirminė grandis.

Klausimas: Ar besikreipiantieji asmenys patys supranta šių sąvokų skirtumą, ar kažkaip konkrečiai save įvardija, ar Jūs padedate jiems išaiškinti kas jie yra pagal įstatymą?

Atsakymas: Mes nesusidūrėme su tokiu atveju, sakykim kad kreiptųsi žmonės dėl konkretaus vertinimo to nukentėjusiojo ar nusikaltimų aukų, galbūt todėl, kad žmonės pas mus to neišsako, ji tiesiog.... daugiausiai mes iš esmės susiduriame su asmenimis, kurie jau ateina įvertinti tam tikrą ikiteisminio tyrimo institucijos sprendimą.

Klausimas: kokia yra Jūsų organizacijos misija?

Atsakymas: na jeigu kalbėt apie pirminę teisinę pagalbą tai jos misija ir apskritai jina buvo įkurta tam, kad kuo arčiau ir kuo paprasčiau aiškinti žmogui, kur jisai galėtų prieiti. Todėl, kad iki šios institucijos nebuvimo, žmogui susidarydavo problema ir jisai nežinodavo iš ilgų pavadinimų, įstaigų, iš jų funkcijų, kurios ne visada skelbiamos internete arba ne kiekvienas žmogus gali prieiti, nežinodavo kur kreiptis. Tai tiesiog tuose pavadinimuose ir yra įvardinta, kad pirminė teisinė pagalba, kas už jos slypi tai yra teisingai nukreipti žmogų, kad jisai sutaupyti savo laiką, galėtų kreiptis į atitinkamas institucijas, kad jo prašymas nebūtų persiuntinėjamas ir taip gaišamas laikas, tai tiesiog pirminis žmogaus nukreipimas išklausus jo problemą ir bandymas kažkaip tai padėti, kad ta problema būtų kuo greičiau išspręsta. Mums galbūt ta pirminė teisinė pagalba, tie teisiniai klausimai atrodo kaip ir labai paprastai bei elementariai, bet iš tikrųjų praktiškai 90 proc. besikreipiančiųjų asmenų yra nieko bendra neturintys su teise asmenys ir mums tokie klausimai, kaip ar dėl vagystės reikia kreiptis į policiją ar to užtenka, ar reikia kreiptis jau iš karto į teismą, mums suprantami, bet paprastam žmogui tai yra dilema ir jie turi žinoti, kad pirmiausiai turi būti atliktas ikiteisminis tyrimas, kas tą ikiteisminį tyrimą galėtų atlikti, kokios jų tada teisės būtų, nes po jų kreipimosi šiuo atveju, sakykime jeigu kalbama apie baudžiamąjį nusikaltimą, jau įsikiša ikiteisminio tyrimo institucijos pareigūnų, kurie tas teises toliau jau ir privalo užtikrinti, jeigu mes tik paviršutiniškai kažkaip įsigiliname ir iš karto bandome nukreipti, kad jau konkrečiai būtų sprendžiama ta problema, tai tas pareigūnas ar ta įstaiga, kuri jau priima iš asmens vienokį ar kitokį pareiškimą su jo problemos išdėstymais, jau atsakingas ir už tos problemos išsprendimą

Klausimas: Ar Jūsų veikla apima labiau žodinio pobūdžio konsultacijas?

Atsakymas: Įstatymas numato, kad pirminė teisinė pagalba būtų iš tikrųjų sukoncentruota į kryptingą ir teisingą ir sistemingą nukreipimą asmens, kas jo problemą galėtų išspręsti. Bet įstatymas taip pat mus įpareigoja ir esant galimybei padėti žmogui. Jeigu tai yra kažkoks ikiteisminių ginčų sprendimas ir kažkoks prašymų surašymas ar dar kažkas, mūsų skyriaus pareigūnai tai atlieka.

Klausimas: Kokiais dokumentais ar kitais šaltiniais remiantis vykdoma pagalbos nusikaltimo aukoms veikla?

Atsakymas: Pagrindė mes savo veikloje vadovaujamos LR valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymu, kuris ir apibrėžia mūsų funkcijas, pareigas, teikiamas, paslaugas, kryptis ir tuo mes būtent ir vadovaujamės.

Klausimas: Kokius išskirtumėte pagrindinius besikreipiančiųjų pagalbos nusikaltimų aukų bruožus pagal pagrindines socialines-demografines charakteristikas, nuo kokių nusikaltimų daugiausiai nukentėję, informuotumo dėl savo teisių lygį, lūkesčius ir pan.?

Atsakymas: Dažniausiai kreipiamasi dėl kažkokių tai eismo įvykių, kad padaryta, kuomet yra nukentėję asmenys, arba dėl vagysčių, dėl smurtinių nusikaltimų, bet mes nevertinam todėl sunku labai atsakyti, kaip ten buvo, kas ten buvo, ar ten šeimoje smurtas, ar ten yra viešoj vietoj smurtas, kuris paskui peraugo į

nusikaltimą, nes mes net nesusipažįstam su tuo tyrimu. Nevedam tokios statistikos, ir kadangi tai yra neprivaloma mes tiesiog nefiksuodavom, taigi sunku dabar vertinti, dabar tiesiog net nežinau. Įvairiai būna, mes nevedam tokios statistikos, aš negaliu Jums pasakyti, dėl kokių jie nusikaltimų...

Klausimas: O iš atminties gal užsifiksavo kažkokios jų charakteristikos?

Atsakymas: Aš stengiuosi po darbo išeiti ir neprisiminti, kas buvo tą dieną, aš to tikrai nefiksuoju... Aš nuoširdžiai patarčiau tuos visus klausimus dėl statistikos, dėl vertinimų kreiptis į tarnybos vadovus. Na mes susitarėm, kurie konkrečiai klausimai yra ne mūsų prerogatyva ir aš tikrai į juos neatsakinėsiu, nes nesu kompetentingas tai vertinti. Geriausiai atsakytų vedėja, ar tai... Suprantate, Jūs mane dabar kalbinate darbo metu ir apie darbinio pobūdžio klausimus, tai man apie savo asmeninį požiūrį kažką sakyti būtų kaip ir neetiška nes aš šiuo metu esu atliekantis funkcijas.

Klausimas: Kaip fiksuojama besikreipiančių nusikaltimo aukų statistika?

Atsakymas: Asmenys, kurie kreipiasi pas mus tai vienaip ar kitaip jie yra susiję su teisiniais klausimais. Tai tie teisiniai klausimai atitinkamai yra ir vertinami: ar tai yra šeimos pobūdžio klausimai, ar civilinės teisės, ar tai proceso, ar tai valstybinių institucijų nagrinėjama klausimais, ar baudžiamojo, tos problemos, kurios sprendžiamos įstatymų nustatyta tvarka ir kurios kyla žmonėms kasdienybėje buitiniame gyvenime, ir su kuo jie susiduria. Nuo nusikaltimų nukentėję asmenys patenka į baudžiamosios teisės klausimų kategoriją, į tą bendrąją statistiką. Tas suskirstymas į tas baudžiamas bylas, kaip sakė vadovė, yra toks mūsų vietinis, o ne įstatymo vienaip ar kitaip priskirtas.

Klausimas: Kokia pastebima pagalbos besikreipiančių asmenų dinamika?

Atsakymas: Na mes iš tikrųjų taip jau konkrečiai nesigiliname, tiesiog iš tų pirminių duomenų ką mes sužinome, apie asmenis, kurie kreipiasi, spręsti dar labai yra sunku, nes jie nėra dar vienaip ar kitaip įvertinti dažniausiai ir tie duomenys pateikiami yra iš sakykim, vertinant tik iš savo pozicijos. Mes nevedame tokios statistikos, kažkaip kitaip atsakyt tiksliau negalėtume. Iš bendro pokalbio su asmenimis, kurie kreipiasi tokiais klausimais tai gal tiesiog būtų galima pastebėti tai, kad jau žmonės vienaip ar kitaip yra kažką tai girdėję iš masinio informavimo priemonių, ar iš kitų informacijos šaltinių, kad valstybė tokias programas vykdo, jose dalyvauja su kitomis organizacijomis, ir aišku jie tiksliai nebeįvardina jų pavadinimų, tų programų ir ar jos dabar šiuo metu vyksta, bet kad jie kažkiek tai yra apie tai girdėję tai manau ir tai yra didelis plusas.

Klausimas: Kiek pas jus dirba darbuotojų, kurie konkrečiai konsultuotų asmenis besikreipiančius dėl padarytų jiems nusikaltimų?

Atsakymas: Mūsų skyriuje dirba 4 darbuotojai, tačiau mūsų skyriuje visi yra teisininkai, valstybės tarnautojai. Sakykim, pas mus besikreipiantys asmenys nesikreipia dėl kažkokios problemos išsprendimo, kuri reikalautų vienokio ar kitokio procesinio sprendimo, kur jau grynai reikėtų asmens, kuris praktiškai būtų dirbęs ar dirbantis su baudžiamąja teise. Todėl visi skyriaus darbuotojai yra kompetentingi pirmam lygmeny įvertinti sakykim ir padėti žmogui, besikreipiančiam dėl nusikaltimų.

Klausimas: Koks, Jūsų manymu, yra suteikiamos pagalbos vertingumas bei praktinis pritaikymas besikreipusiems asmenims?

Atsakymas: Tai aš vėlgi sakau, kad vertinti visos tarnybos nėra mūsų funkcija, ir mes negalėtume to daryti. Gal būt galėtų įvertinti pati tarnyba, kuri yra teisingumo ministerijoje pagal statistiką, pagal apklausas kažkokias?

Klausimas: Taip, bet visgi pačioj akistatoj su žmogumi, kaip jis reaguoja ir vertina jiems teikiamą informaciją?

Atsakymas: Tiek, kiek man teko bendrauti su žmonėm, tai jie yra patenkinti, kad yra tokia paslauga tikrai. (Klausau, čia ne žurnalistė, ji studentė... taip. Ne, jinai darbą rašo, taip, čia ne žurnalistė.... Na aš nežinau, aš pasižymėjau tuos klausimus, kurie yra ne mūsų kompetencijoje, ir aš to nevertinsiu, nes aš nežinau. Atšviečiau tarnybos vedėjos X vizitinę, tai ne žurnalistė, čia kažkas tai iškraipė tą informaciją.)

Klausimas: Tikiuosi nepridariau Jums nemalonumų ir paskui nekonfiskuos šio interviu?

Atsakymas: Ne čia kolegos mane puola, kad ta prasme, kad aš kalbu, bet aš sakau, nu mes negalim. Nes aš galiu duoti tik tai ką man vedėja Daiva pasakė. Bet aš negaliu... nes yra sudėtinga labai kažką vertinti, kai mūsų funkcijos yra labai siauros.

Klausimas: Kaip ir minėjau, nenoriu kad į visus klausimus atsakytumėte tik tarnybos atžvilgiu, gal būtų galima būtų pasiremti ir savo asmenine, pilietine patirtimi...

Atsakymas: Aš negaliu, nes supraskit, kad tai susiję su darbine informacija tai kažkaip aš negaliu kaip pilietis, kaip pilietis aš neprieinu prie tos informacijos. Kas liečia dėl tų asmenų kreipimusi aš atsakiau, dėl visų kitų klausimų aš manau, kad čia turėtų atsakinėti kompetentingi žmonės.

Klausimas: Kaip finansuojama Jūsų organizacijos veikla (kas, kokiomis, dalimis skiria lėšų, remia)?

Atsakymas: Nekomentuosiu.

Klausimas: Kaip vertinate nuo nusikaltimų nukentėjusiems asmenims teikiamą pagalbą Lietuvoje apskritai?

Atsakymas: Nekomentuosiu.

Klausimas: Kaip vertinate Lietuvoje įstatymiškai ginamas nuo nusikaltimų nukentėjusių asmenų teises?

Atsakymas: Nekomentuosiu.

Klausimas: Su kokiais Lietuvos valstybinėmis bei nevyriausybinėmis, kitų šalių organizacijomis bendradarbiaujate? Kokiais klausimais?

Atsakymas: Nekomentuosiu.

Klausimas: Kaip manote, kokių priemonių reikėtų imtis, kad pagalba nusikaltimų aukoms būtų efektyvesnė?

Atsakymas: Mano nuomone tai yra konkrečiai įstatymu apibrėžta ir tiek, įsivaizduoti čia kažkaip nelabai būtų, nes jeigu kiekvienas įsivaizduos tai kiekvienas skirtingai įsivaizduos.

Klausimas: Jūs sakote, kad tai dabar įstatymu yra konkrečiai apibrėžta. Ar norit pasakyti, kad tai, kas dabar apibrėžta yra idealu?

Atsakymas: Nenoriu pasakyti, nes negaliu vertinti, nes mes pirminėj nesusiduriame su tokiais atvejais?

Klausimas: Su kokiais?

Atsakymas: Su nukentėjusiais.

Klausimas: Taigi susiduriate?

Atsakymas: Nu susiduriame, bet mes nežinome, ar jie iš tikrųjų būna pripažinti nukentėjusiais ar, nes mes tik nukreipiame juos į ikiteisminio tyrimo įstaigas.

Klausimas: Kaip Jūs apibūdintumėte, kas yra nusikaltimo auka bei nukentėjusysis?

Atsakymas: Kas yra nukentėjusysis, yra apibrėžta mūsų įstatymais. Būtent asmuo, kuriam yra padaryta moralinė, turpinė, neturtinė žala. Kas yra auka, kiek aš žinau, nėra apibrėžta jokių įstatymu.

Klausimas: Bet tas terminas, jis vis tiek yra naudojamas?

Atsakymas: Naudojamas. Jis taip pat yra iškabintas Vilniaus miesto teismuose. Yra lapai, lankstinukai, kuriuose yra būtent kreipiamasi į tas nusikaltimo aukas su prašymu kreiptis į mūsų valstybės tarnybą arba Vilniaus antrinės pagalbos advokatų kontorą. Bet, kiek aš žinau, niekur nėra apibrėžta teisiškai, kas yra auka. Tai aš įsivaizduoju, kad galbūt tai yra sąvoka truputį platesnė, nei nukentėjusysis.

Klausimas: O kuo ji platesnė? Juk terminas „nusikaltimo auka“ kasdieninėje kalboje yra dažnai vartojamas...

Atsakymas: Čia klausimas yra gan sunkus. Šis terminas galbūt yra daugiau vartojamas ne teisininkų, bet žurnalistų. Čia gal toks ne teisinis, o paprastų žmonių vartojamas išsireiškimas. Tai būtų galima praktiškai ir sutapatinti, bet teisininkai niekad nevartoja tokio žodžio kaip auka. Tai sąvoka platesnė bendraja prasme, bet tai tik mano subjektyvi nuomonė, dabar tiksliai negaliu pasakyti.

Klausimas: Lietuva yra priėmusi Europos Sąjungos tarybos direktyvos nuostatas „dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms“, remiasi kitų tarptautinių dokumentų rekomendacijomis, kuriose naudojama sąvoka „nusikaltimo auka“ (crime victims). Kodėl Lietuvoje visgi naudojamas terminas „nukentėjusysis“?

Atsakymas: Na į šį klausimą aš nelabai galiu atsakyti, nes mes daugiausiai dirbame su nukentėjusiais baudžiamosiose bylose, juos atstovaujame pavyzdžiui privataus kaltinimo bylose arba kitose bylose kur mums tarnyba paskiria. Tai praktiškai daugiausia šis teisinis terminas yra nukentėjusiojo apibendrinimas, o dėl aukos tai gal Jūs ir teisi, gal kitų Europos Sąjungos šalių tie norminiai aktai ir yra. Pas mus aš netgi pastebėjau teismuos yra kreipimasis į nukentėjusiuosius asmenis, kurie galbūt ne visas savo teises žino. Teismuose yra iškabinta labai daug ir ten būtent naudojamas žodis auka. Matote, pripažinimas nukentėjusiuoju, jei pavyzdžiui yra iškelta baudžiamoji byla, nukentėjusiuoju pripažįsta tyrėjas, kuris atlieka ikiteisminį tyrimą, arba, jeigu tas nebuvo padaryta ikiteisminiame tyrime, jeigu nebuvo priimtas tas nutarimas, teismas savo nutartyje asmenį pripažįsta nukentėjusiuoju.

Klausimas: Ar savo veikloje teikiant teisinę pagalbą ar remiatės užsienio šalių ar kitų Lietuvos įstaigų, organizacijų patirtimi?

Atsakymas: Nepasakyčiau.

Klausimas: Kokiais dokumentais ar kitais šaltiniais remiantis vykdoma pagalbos nusikaltimo aukoms veikla?

Atsakymas: Teisinė pagalba yra mūsų duona. Baudžiamasis kodeksas, baudžiamojo proceso kodeksas, valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas, čia jeigu skiria tarnyba. Pavyzdžiui, mes bendraujame su klientu, kurį skyrė tarnyba, jam patarinėjame, einam susipažinti su byla, ir jeigu matom, kad nėra pagrindų jam teikti teisinę pagalbą, mes tarnybai parašom savo išvadą ir tarnyba beveik 100% mus palaiko, bei parašo žmogui savo išvadą dėl teisinės pagalbos nutraukimo. Tuo atveju mes remiamės valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo pagrindais, kai žmogui pareiškama, kad jis neturi teisės ar prarado teisę į teisinę pagalbą. Šitie aktai būtų pagrindiniai šaltiniai kalbant apie baudžiamąsias bylas.

Klausimas: Kaip vertinate nusikaltimų aukų teisių apsaugą tuo atveju, kai nuo nusikalstamų veikų nukentėję asmenys nepripažįstami nukentėjusiais?

Atsakymas: Tai būtent kai aš šnekėjau apie tą platesnę sąvoką, sakiau, kad mano nuomone platesnė sąvoka yra auka, o ne nukentėjusysis, nes kai pavyzdžiui pareiškėjas parašo pareiškimą policijai arba prokuratūrai, priklausomai nuo nusikaltimo pobūdžio, pagal nusikaltimo padarymo vietą. Jis gali būti ne iškart, vėliau, jeigu būtų duomenų, kad iš tikrųjų pareiškėjo informacija yra teisinga, būti pripažįstamas nukentėjusiuoju. Šiuo atveju, tame laikotarpyje nuo pareiškimo padavimo momento iki pripažindinimo, galbūt galima būtų sakyti, kad jis yra auka, kol dar nėra oficialiai pripažintas. Galbūt šia prasme sąvoka auka yra platesnė. Tame tarpe jis būtų auka, kadangi jis yra pareiškėjas, bet gali būti pripažintas ar po mėnesio, po dviejų ar po savaitės.

Klausimas: Ar tuo momentu, kai jis yra tik auka, jis gali tikėtis kokios nors valstybės paramos ar pagalbos?

Atsakymas: Deja ne, nes valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas reglamentuoja, kokiose bylose ir kada žmogus turi teisę į valstybės antrinę teisinę pagalbą, t.y. tik tuo atveju, kai yra tyrėjo nutarimas arba teismo nutartis jį pripažįstanti nukentėjusiuoju. Nuo to momento jis turi teisę kreiptis į mūsų kontorą su prašymu suteikti teisinę pagalbą. Problema gali būti jei asmuo nėra pripažįstamas nukentėjusiuoju. Čia gali būti tam tikrų prieštaravimų. Galbūt pareiškėjas, auka, parašė pareiškimą, bet duomenys apie nusikalstamą veiką sukėlė tam tikru abejonių, apklausti keli liudytojai arba potencialus įtariamasis. Vis tiek žmogus nėra

įspėjamas dėl melagingų parodymų davimo, už juos neatsako. Galbūt kiti byloje esantys duomenys nepatvirtina aukos parodymų nurodytų pareiškime, dėl to jis ir nėra pripažįstamas auka. Taip jis gali būti visai nepripažintas nukentėjusiuoju ir byla bus nutraukta, nesant pavyzdžiui nusikalstamai veikai. Tai vienas iš ikiteisminio tyrimo nuraukimo pagrindų. Pirmas pagrindas - jeigu nusikalstama veika nenustatyta, antras - jei kaltė nėra įrodyta, trečias - jei neįrodyta kaltinamojo tapatybė ir pan. Taigi žiūrint per tą prizmę, kai asmuo yra auka, kuri savo pareiškime išdėstė tikrus faktus, bet jei yra abejojama ar jis parašė tiesą, tai aišku yra blogai. Pvz. jei keli liudytojai tyčia tarpusavyje susitaria prieš nukentėjusįjį. Tokia auka ir liks auka ir nebus pripažintas nukentėjusiuoju, jeigu nėra sulaikyta įtariamojo, jeigu liudytojas sako, kad buvo kitaip, jeigu kitas neprisipažįsta, ir jei nėra jokių kitų objektyvių įrodymų, galinčių patvirtinti pareiškėjo, aukos parodymus.

Klausimas: Norėčiau pasitikslinti dėl Jūsų veiklos. Yra valstybės garantuojama teisinės pagalbos tarnyba ir yra Jūsų antrinės teisinės pagalbos advokatų kontora, Jūs esate padalinys šios įstaigos, ar koks yra Jūsų statusas?

Atsakymas: Jeigu žiūrėti teisiškai, pagal civilinius įstatymus, mes esame šalis. Kiekvienas advokatas, su valstybės garantuojama teisinės pagalbos tarnyba, sudaro teisinės pagalbos sutartį pagal kurią mes privalome atlikti tam tikrą darbą. Trumpiau tariant, valstybė, Teisingumo ministerija, iš mūsų perka paslaugas. Teisingumo ministerija atstovauja garantuojamą teisinės pagalbos tarnybą. Mes esame lygiaverčios šalys.

Klausimas: O toje tarnyboje yra kitokio pobūdžio darbo santykių, pavyzdžiui valstybės tarnautojų?

Atsakymas: Yra.

Klausimas: Ar jie teikia ir kitokias paslaugas?

Atsakymas: Taip. Pavyzdžiui mūsų kontoroje yra 21 advokatas, iš jų 11 yra baudžiamųjų bylų ir 10 yra civilinių bylų advokatai. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyboje yra, tiesa buvo daugiau, pagal sąrašą 12 su direktore tarnybos darbuotojų, dabar sumažėjo gal iki 8 ar 9. Civilinių bylų advokatams darba skiria būtent tarnybos darbuotojai, specialistai. Žmonės ateina, kreipiasi į tarnybos administratorę, jeigu žmogus atitinka visus kriterijus, ji mus paskiria. Su baudžiamųjų bylų advokatais yra kitokia situacija. 90% visų bylų mums skiria tarnybos koordinatorių pagal budėjimo grafikus. Gauname iškvietimus, kai pavyzdžiui asmuo yra sulaikomas, paros bėgyje pagal įstatymą jam reikalingas advokatas, t.y. jeigu jis yra sulaikytas ir jeigu advokato dalyvavimas yra būtinas. Tie atvejai yra numatyti baudžiamojo proceso kodekso 51 straipsnyje, ten yra labai daug tokių atvejų. Jeigu žmogus pavyzdžiui nežino lietuvių kalbos, jeigu yra nepilnametis, jei turi tam tikrų psichinių negalių, jei yra suimtas, jei toj pačioj byloj yra keli įtariamieji ir bent vienas iš jų turi kitą advokatą ir tarp įtariamųjų yra esminių prieštaravimų toje pačioje byloje ir daug kitų atvejų. Taigi jeigu asmeniui būtinas advokato dalyvavimas ir jis pats negali jo pasisamdyt, jis skambina koordinatoriui ir mes paskui dalyvaujame tose bylose nuo pat sulaikymo t.y. nuo ikiteisminio tyrimo pradėjimo, paskui privalome tęsti tą pačią bylą pirmos instancijos ir apeliacinės instancijos teismuose. Tokių baudžiamųjų bylų yra apie 90%. Kitais atvejais bylas mums skiria tarnyba direktorės sprendimu tokiais atvejais kai žmogus pats ateina, aš čia vėl kalbu apie nukentėjusiuosius.

Klausimas: Kurie patys ateina?

Atsakymas: Kurie turi pateikti tam tikrus duomenis tarnybai, tame tarpe nutariama, kuriame žmogus būtų pripažintas nukentėjusiuoju ir jei jis atitinka visas VGTP įstatymo sąlygas, tada jam paskiriamas advokatas. Čia dažniausiai kalbama apie nukentėjusiojo atstovimą, kiek man teko dalyvauti pavyzdžiui autoavarijų bylose.

Klausimas: Kokius išskirtumėte pagrindinius besikreipiančių pagalbos nusikaltimų aukų bruožus pagal pagrindines socialines-demografines charakteristikas, nuo kokių nusikaltimų daugiausiai nukentėję, informuotumo dėl savo teisių lygį, lūkesčius ir pan.?

Atsakymas: Na pagal amžių, dažniausiai tai vyresnio amžiaus žmonės kreipiasi, kurie turi laiko kiekvieną ar kas antra dieną vaikščioti čia, pensininkai, kartais galbūt net piktnaudžiauja šituo. Yra gal 10-15 taip vadinamų „VIP“ klientų, kurie žino visas savo teises ir pusė kontoros advokatų rašo visokius ieškinius civilinėse bylose, baudžiamosiose bylose. Čia yra piktnaudžiavimas ir kartais mums tenka rašyti savo teisinėse išvadose, kad ne tiek teisinės pagalbos jiems reikia, kiek jie kreipiasi dėl tam tikrų kitų priežasčių ar yra piktnaudžiavimo elementų, nėra jokios perspektyvos ir pan. Kartais tenka ir policiją kviešti, nes triukšmą kelia ir pan. Yra deja tokių žmonių, kuriems reikia daugiau psichologo ar psichiatro pagalbos, o ne teisininko.

Klausimas: Nuo kokių nusikalstamų veikų dažniausiai būna nukentėję tie asmenys ?

Atsakymas: Dažniausiai nuo smurtinių, tai pavyzdžiui plėšimas, vagystė, na vagystė gal mažiau smurtinė, plėšimas daugiau. Paskui išžaginimo bylose dažnai labai. Autoavarijos bylose kaip jau sakiau.

Klausimas: Ar besikreipiantys asmenys dažnai žino savo teises, patyrus nusikalstamą veiką, ko jie gali tikėtis iš valstybės?

Atsakymas: Nepasakyčiau, kad visi žino savo teises, tenka jas išaiškinti, nes kartais žmogus nežino nuo kurio galo pradėti. Kartais nori to ir to, bet nepavyksta to pasiekti. Norėjau pasakyti apie privataus kaltinimo bylas, tai yra aktuali problema. Mums paskiriamas nukentėjusiojo atstovavimas kai yra atliekamas ikiteisminis tyrimas ir pripažįstamas žmogus nukentėjusiuoju. Žinot, kas tai yra privataus kaltinimo bylos? Tai tokio pobūdžio bylos, kai nėra atliekamas ikiteisminis tyrimas. Tai yra nesunkios nusikalstamos veikos, pavyzdžiui įžeidimas, tyčinis turto sužalojimas, pavyzdžiui įbrėžia mašiną kaimynas kaimynui, nesunkus sveikatos sutrikdymas... Problema privataus kaltinimo bylose yra tame, kad kai mes rašome pareiškimus į teismą, kai susimuša pavyzdžiui du kaimynai, tai yra bylos, kuriose labai sunku įrodyti, kurių net nenori imti privatūs advokatai nors ir už tam tikrą honorarą, kadangi čia įrodinėjimo našta, kaip ir civiliniame procese, tenka pareiškėjui. Tai yra, jeigu pareiškėjas kreipiasi pas advokatą į mūsų kontorą, mes jam patariame, sakome, kad mažą yra turėti tik specialisto išvadą, kur būtų pažymėta, kad tam tikram žmogui padaryti tam tikri kūno sužalojimai – nesunkus sveikatos sutrikdymas. Ir toje išvadoje parašyta, kad prie tam tikrų aplinkybių kada, kas ir ką sumušė. Visada patariame, kad šito mažai, kadangi reikia pačiam pareiškėjui, kuriam mes rašysime teismui pareiškimą su prašymu tam tikro žmogaus atžvilgiu iškelti baudžiamąją bylą, priteisti tam tikrą turtinę ir neturtinę žalą. Mes dar prašome, kad jis pateiktų liudytojus, kurie matė kažką, nuo 2-3 liudytojų. Nes yra tokia praktika, kad jei yra tik išvada ir nėra liudytojų, asmuo traukiamas atsakomybėn gal 90% pasakys, kad aš nieko nemušiau ir kad jis viską išgalvojo. Dėl to mes visada prašom, kad būtų daugiau liudytojų, kurie kažką matė ar tiesiogiai, ar netiesiogiai, gal girdėjo, kad buvo tam tikras konfliktas. Jūs tikriausiai žinote, kad yra tokia nekaltumo prezumpcijos sąvoka, kad visos abejonės, jeigu jų yra, turėtų būti traktuojamos kaltinamojo naudai. Tai yra, jeigu pareiškėjas pateiks pora liudytojų, kurie sakys, kad kaltinamasis mušė, o tas pateiks liudytojus, kurie sakys, kad nemušė, ta byla nebus pristatyta teisme ir aišku tokio žmogaus nuteis ir nukentėjusysis nieko nepasieks.

Klausimas: Kaip fiksuojama besikreipiančių nusikaltimo aukų statistika?

Atsakymas: Kaip minėjau yra dviejų kategorijų baudžiamosios bylos, maždaug 90% gaunam iš policijos, kurie kreipiasi į koordinatorę ir tik 10%, kurie kreipiasi į tarnybą dėl privataus kaltinimo, nukentėjusiojo atstovavimo ir pan. Kalbant apie BPK 51straipsnį, kur yra būtinas advokato dalyvavimas, kai sulaikomas žmogus, įtariamasis. Iš policijos arba prokuratūros skambina mūsų koordinatoriui ir budintiems advokatams skiriamos bylos, tada mes važiuojame į areštinę, kalėjimą ar policiją. Tokių bylų yra apie 90%, kitus 10% skiria tarnyba.

Klausimas: Bet čia yra tarnybos reikalas fiksuoti tą statistiką?

Atsakymas: Jo, mes tik kas mėnesį parašome savo ataskaitą ir koordinatorė pasirašo.

Klausimas: Kokia pastebima pagalbos besikreipiančių asmenų dinamika?

Atsakymas: Tikrai didėja. Atsimenu, kurie kreipiasi į tarnybą dėl teisinės pagalbos suteikimo yra daug daugiau. Matyti didelis skirtumas. Prieš 5 metus jų buvo daug mažiau. Pagal tarnybos sprendimus tada gaudavome bylų nebent kartą ar du per ketvirtį. Manau tam didelę įtaką padarė reklama: lankstinukai, reklama troleibusuose, bei įvairiu laidų titruose...

Klausimas: Manote, reklama suveikė?

Atsakymas: Suveikė, mums tikrai pasijautė. Žmonėms aišku geriau, tik mums nuovargis jaučiasi. Žmonės turi teisę kreiptis, bet kai kurie piktnaudžiauja ir, kaip minėjau, kai kuriems reikia psichologo pagalbos.

Klausimas: Koks, Jūsų manymu, yra suteikiamos pagalbos vertingumas bei praktinis pritaikymas besikreipusiems asmenims?

Atsakymas: Manysčiau iš tikrųjų kad ši nauda yra. Galbūt ne 100%. Pavyzdžiui užpernai buvo atlikta apklausa telefonu, klientai labai patenkinti. Daug labiau nei pavyzdžiui Kaune ar kituose miestuose, kur tos kontoros yra, nes reali pagalba yra, ypač baudžiamosiose bylose, būtent tose privataus kaltinimo bylose. Iš savo praktikos galiu pasakyti, kad kai aš dirbau privačiai, aš tokių bylų neimdavau, kadangi tokios bylos nedėkingos, daug darbo ir „nešvarios, būna kad tarp kaimynų ar šeimoj apsižodžiuoja teisme kaip turguj. Vienas iš pavyzdžių. Laimėjau neseniai bylą, kuri jau praėjo apeliacinę instanciją, tokia smulki byla, bet žmogus buvo užsispyręs. Jaunas kaimynas pastoviai moteriai draskė mašiną su raktu ar su kažkuo. Atrodo labai sunku būtų įrodyti, bet įrodėm, o paskui pats prisipažino. Buvo videokamera mašinoj, kuri filmavo. Laimėjome pirmoje instancijoje, kita šalis apskundė apeliacinei instancijai, kuri paliko galioti nuosprendį. Klientė sako – laukim precedento. Kodėl? Kadangi daug iš jos kaimynų yra tokių potencialių nukentėjusiųjų, aukų, kuriems irgi braižo mašinas, bet kurie nežinojo ar yra teisingumas mūsų teismuose ir jiems pavyks įrodyti tyčinį turto sugadinimą, būtent tą subraižymą, kuri taip kvalifikavo teismas, kaip mes ir prašėm, pagal BK187str. pirmą dalį. Paliko galioti. Žmogus abejojo ar tokioj sunkioj byloj, atrodytų tokia smulkmena, jeigu braižymų yra gal 100, pabandyk įrodyti, kad būtent tas Petrauskas padarė tam tikrą įbrėžimą tam tikrą dieną, tam tikrą valandą. Tai labai yra sunku, tokios smulkmeniškios bylos yra labai sunkiai įrodomos. Taip, kalbant taip pat apie nesunkų sveikatos sutrikdymą dėl kurio dažniausiai

kreipiamasi, ten kaimynas sumušė ar draugas draugę ar pan. Pats esu laimėjęs keletą tokių bylų. Ir iš tikrųjų dauguma žmonių yra patenkinti.

Klausimas: O kaip šiuo metu yra finansuojama Jūsų kontoros veikla ?

Atsakymas: Iš teisingumo ministerijos. Iš tų pačių lėšų kaip tarnyba.

Klausimas: Kaip jūs manote, ar valstybė skirdama lėšas smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymui jų skiria pakankamai ir ar jos naudojamos efektingai ? Visos skiriamos lėšos yra panaudotos?

Atsakymas: Na, man neteko su tuo susidurti, bet aš įsivaizduoju, kad jų nėra skiriama per daug.

Klausimas: Jūs minėjot, kad yra tam tikri pagrindai, kodėl asmeniui gali būti teikiama arba ne antrinė teisinė pagalba, nes ne kiekvienas besikreipiantysis turbūt gali tikėtis tos teisinės pagalbos ? Jie turi atitikti tarnybos nustatytus reikalavimus ?

Atsakymas: Ne tarnybos, o valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo reikalavimus. Jo 11 straipsnis išvardina asmenis, turinčius teisę gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą. To paties įstatymo 23čiasis straipsnis numato, kad kai tarnyba nutaria suteikti žmogui pagalbą, jam ir advokatui praneša oficialiai raštiškai. Mums praneša, kad mes privalome suteikti pagalbą tokiam ir tokiam asmeniui, bet jeigu įsigilinus į visą medžiagą, susipažindinus su baudžiamąja byla, paaiškėja, kad asmuo neturi teisės gauti teisinės pagalbos, 23straipsnyje nurodytais atvejais advokatas gali tarnybai pateikti savo raštišką išvadą apie tai, kad nėra pagrindo teikti teisiną pagalbą.

Klausimas: Su kokiomis Lietuvos valstybinėmis bei nevyriausybinėmis, kitų šalių organizacijomis bendradarbiaujate? Kokiais klausimais?

Atsakymas: Nuo 2002 iki 2005 metų, kai dar nebuvo antrinės teisinės pagalbos advokatų kontoros, o buvo tik viešoji kontora, viešoji įstaiga, kuri buvo finansuojama SOROSHO fondo, tuomet teko daugiau bendradarbiauti ir su kitomis įstaigomis, ir kitais fondais, ir su ponu Sabatausku, kuris tuo metu buvo seimo teisės komiteto pirmininkas. Tuo metu SOROSH fondas buvo įsipareigojęs tris metus teikti teisinę pagalbą ir apmokėti tą projektą, nuo 2005-ųjų metų turėjo perimti tą finansavimą vyriausybė, taip ji ir padarė. Tada ir atsirado antinės teisinės pagalbos kontora. Tuo metu kai buvo viešoji kontora, buvo daug seminarų, važiavo kai kurie mūsų kolegos į Pietų Afrikos Respubliką, Olandiją, Britaniją, Bulgariją, kur irgi buvo tokio pobūdžio kontoros. Iš JAV turėjome patarėją, kuri mus prižiūrėdavo, atvažiuodavo kartą per kokį ketvirtį. Iš tikrųjų, būdavo daug seminarų. Pirmas seminaras buvo 2002aisiais metais Palangoje, 2003čiaisiais – Trakuose, 2004taisiais – Molėtuose. Atvažiuodavo labai gerų specialistu iš Niujorko viešosios advokatų kontoros. Būdavo labai daug įdomių praktinių dalykų: vienas advokatas vaidindavo pavyzdžiui įtariamąjį, kitas – tardytoją, prokurorą ar teisėją. Kartais sunku būdavo vaidinti, bet būdavo daug išpūdžių.

Klausimas: O šiuo metu ?

Atsakymas: Šiuo metu jau nebevyksta seminarai. Visų pirma, krizė visur, o seminarams pinigų reikia nemažai skirti. Antra vertus, jei vieną dieną išvyksti kur nors į seminarą, niekas tau už tą dieną nesumokės, atskaičiuos iš atlygio.

Klausimas: Kaip vertinate Lietuvoje įstatymiškai ginamas nuo nusikaltimų nukentėjusių asmenų teises?

Atsakymas: Na galbūt dar ne visai tinkamai, yra spragų.

Klausimas: Kokių ?

Atsakymas: Na, mano akimis žiūrint, pagal dabar galiojantį įstatymą, BK, BPK, pvz. už tyčinį turto sužalojimą galima kreiptis tik privataus kaltinimo tvarka arba jeigu yra prokuroro skundas, tada pradėdamas ikiteisminis tyrimas ir byla eina į teismą. Arba žmogus turi kreiptis į mūsų kontorą jeigu yra nukentėjęs, ir įrodinėti, kaip ir civilinio proceso tvarka, jam priklauso įrodinėjimo našta. Labai sunku įrodyti, kad kažkas tyčia sužalojo jo turtą. Pagal anksčiau galiojusį įstatymą, už tyčinį turto sužalojimą atlikdavo ikiteisminį tyrimą ir po to bylą siusdavo į teismą. Nukentėjusiajam nereikėdavo įrodinėti, kas sužalojo jo turtą, o dabar ikiteisminis tyrimas neatliekamas, pareiškimas iš karto paduodamas į teismą per advokatą ir jam reikia įrodinėti. Civilinė tvarka pasižymi rutiniškumu: viena pusė kaltina, kita pusė ginasi. Ir jei yra tam tikrų abejonių, net 20%, kad buvo kitaip nei rašo pareiškėjas, abejonės turi būti traktuojamos kaltinamojo naudai, taigi yra galimybė, kad jį gali išteisinti pritrūkus įrodymų. Anksčiau buvo geriau, nes būdavo atliekamas ikiteisminis tyrimas. Kartais būdavo straipsnių sutaptis. Pavyzdžiui žmogus pavagia mašiną, o po to padaro autoavariją ir sužaloja ką nors. Tuomet tyrėjas ar prokuroras inkriminuodavo vagystę pagal 178 straipsnio 2 dalį ir pagal 178 straipsnio 1 dalį, kad tyčia sužalodavo automobilį. Dabar to praktiškai nebūna. Taigi, kai žmogus kreipdavosi anksčiau, jam pačiam nereikėdavo rinkti įrodymų, tą privalėjo padaryti tardytojas arba prokuroras. Po to prokuroras patvirtindavo kaltinamąjį aktą ir su visais įrodymais siusdavo bylą į teismą. Noriu pasakyti, kad pagal ankstesnius įstatymus, nukentėjusiojo pozicija buvo geresnė, nes dabar privataus kaltinimo tvarka reikia kreiptis ir įrodinėti pačiam. Tai būtų vienas iš pavyzdžių.

Klausimas: O nežinote, kodėl tas įstatymas taip buvo pakeistas, juk valstybė kaip tik turėtų stengtis padėti tam žmogui, o dabar lyg ir gaunasi atvirkščiai, žmogus yra dar daugiau apkrautas ?

Atsakymas: Sunku pasakyti, kodėl. Čia galima spėlioti, bet aš bijau apsirikti.

Klausimas: Kaip vertinate nuo nusikaltimų nukentėjusiems asmenims teikiamą pagalbą Lietuvoje apskritai?

Atsakymas: Įsivaizduoju, kad dabar riba yra pakelta. Pagal ankstesnę valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymą, žmogus galėdavo kreiptis kai metinės pajamos būdavo apie 4 ar 5000 litų per metus, dabar pakelta iki 8000 litų per metus. Todėl dabar žmogus, kuris uždirba tam tikrą minimumą, t.y. 1 MMA, minimalią algą, 800 litų, jis turi teisę gauti nemokamą teisiną pagalbą. Tokių, kaip žinoma, Lietuvoje yra daugiau nei pusė, kurie oficialiai uždirba 1 MMA. Galbūt jis gavo dar ir vokeliuose, bet čia niekam nerūpi, jis turi teisę gauti advokatą. Kai kurie atvažiuoja su geromis mašinomis, bet pateikia pažymą, kad minimumą gauna.

Klausimas: Tai manote, ką valstybė yra sudariusi visas sąlygas ?

Atsakymas: Tikrai. Dabar tas minimumas pakeltas iki 8000 litų per metus ir, mano įsitikinimu, daugiau nei pusė Lietuvos gyventojų turi teisę gauti šią teisinę pagalbą, žiūrint pagal pajamas.

Klausimas: Kaip manote, kokių priemonių reikėtų imtis, kad pagalba nusikaltimų aukoms būtų efektyvesnė?

Atsakymas: Manau, kad pagrindinis dalykas yra finansavimas. Taip pat galbūt advokatų skaičiaus padidėjimas. Buvome neseniai pas teisingumo ministrą, aptarinėjome problemas, jis pasakė, kad kaip ir visur, mums taip pat sumažins finansavimą keturiais milijonais. Šiandieninė taupymo politika nesiderina su geresniu nukentėjusiojo atstovavimu. Dabar dar padidino mokesčius visiems advokatams. Taigi viskas susiveda į finansavimą, jeigu mažės advokatų, jų kokybė taip pat bus prastesnė. Pavyzdžiui iki sausio 1-osios advokatai mokėjo tik 15% nuo viso pelno, o dabar mes jau mokam 34%, po 2 metų jau bus 52%, taigi mokėsi daugiau mokesčių nei gausi į rankas. Šis dalykas irgi yra labai svarbus. Nes jei po 2 metų mokėsime 52%, nežinau kas norės dirbti šioje kontoroje....

Klausimas: Tai manote, kad pagrindinis dalykas yra finansavimas?

Atsakymas: Ne pagrindinis, bet vienas iš svarbiausių. Nes dabar čia gali dirbti vidutiniai advokatai, kurie gali suteikti kokybinę teisinę pagalbą, bet jeigu mokesčiai padidės, čia dirbs porai metų tik jauni advokatai, kad įgytų praktikos, arba pensininkai, kuriems jau netoli iki pensijos. Ir tas, ir tas blogai – jaunimas dar neturi patirties, o pensininkai jau galvoja apie pensiją.

Klausimas: Įsivaizduokime jeigu lėšų būtų, Jūsų manymu jos turėtų būti skiriamos advokatų kontoros plėtimui, kur dar reikėtų investuoti, kad sistema veiktų geriau?

Atsakymas: Pas mus yra labai daug techninio darbo: skundų surašymas, ataskaitų rašymas užima nemažai laiko, jei budi, 3-4 kartus per dieną reikia važiuoti į teismą, prokuratūrą ar policiją. Per mėnesį turime apie 30 naujų bylų, yra ir senų, tęsiamų bylų, kuriose reikia atlikti tam tikrus pataisymus. Taigi 40-50 bylų, yra daug, todėl būtų gerai turėti advokato padėjėjų, kurie padėtų atlikti teisinį techninį darbą, kaip skundų rašymas ir pan. Advokatas tik paaiškinti, ką reikia padaryti, ir padėjėjas surašytų pareiškimą. Kai dar egzistavo viešoji kontora, aš turėjau padėjėją, kuriai SOROSHO fondas mokėjo pinigus ir kuri padėdavo man ir kitiems advokatams. Aišku, tai būtų nebloggeriai turėti keletą padėjėjų techniniam darbui, ataskaitų rašymas taip pat mums užima nemažai laiko. Turime suvedinėti į kompiuterį ką mes padarėme, kur buvome ir kiek valandų dirbome.

Klausimas: Kaip Jūs apibūdintumėte, kas yra nusikaltimo auka bei nukentėjęsysis?

Atsakymas1: Pas mus tos sąvokos nėra būtent kas tai yra nukentėjęsysis, mes žiūrime konkrečiai ar procesine prasme ar pripažintas ar ne nukentėjusiuoju. O tie kurie ateina dėl privataus kaltinimo bylų ir kuris laiko save nukentėjusiuoju, bet pagal procesą nėra pripažintas kaip toks, tai jis yra tiesiog pareiškėjas.

Atsakymas2 (prisijungė vėliau): BBK yra labai aiškiai apibrėžta kas tai yra nusikaltimo auka, kas yra nukentėjęs, aš puikiai matau ryšį socialiniu aspektu. Būtent kokios krypties?

Klausimas: Sociologijos, kriminologijos...

Atsakymas2: Tai čia bus platesnė sąvoka, kas ta nusikaltimo auka pagal BBK. Tai asmuo, kuriam nusikaltimo kaip pasekmė padaryta, tam tikra žala turtinė ar neturtinė.

Klausimas: O koks būtų pagrindinis skirtumas nuo nukentėjusiojo?

Atsakymas2: Visų pirma nukentėjęs asmuo yra formalus statusas kurio atžvilgiu yra priimtas nutarimas. Asmuo gali būti auka, tai jis niekur nesikreipė, ir jūsų kriminologiniu aspektu galima vertinti kodėl jis ten pakliuvo ir pan. Bet jau konkrečiai pagal įstatymą reikia pasikreipti į atitinkamas institucijas, ten kur nurodyta. Ten yra savi statusai, skirtingi privataus kaltinimo nukentėjusiojo apibūdinimas, padaryta nusikaltimo, nusižengimo atžvilgiu tada yra nukentėjusiojo statusas. Paskui auka yra plius minus ar tai pats asmuo kuriam yra padaryta žala ar jo artimiesiems. Tokie mano pamastymai.

Atsakymas1: Tai aš ir suprasčiau, kad nukentėjęsysis tuo ir skiriasi, kad nukentėjusiuoju tampama teismų sprendimu arba po pareiškimo pateikimo kažkoks jo statusas kaltinimo byloje, o nusikaltimo auka gali laikyti, niekur nesikreipti, patirti žalos ir laikyti save nusikaltimo auka.

Atsakymas2: Pavyzdžiui žmogaus kaltinimo byloje asmuo gali patirti kažkokių nemalonumų, bet kol jisai nesikreipia tai procesas net nepradedamas. Arba vagystė, ji pradeda tiksliai esant pareiškėjui nukentėjusio asmens.

Klausimas: Tai žmogus, kuris nesikreipia praktiškai neturi jokių teisių?

Atsakymas2: Aš nesakyčiau, vėlgis yra teisinis aspektas, nusikaltimų padaryta žala gali būti atlyginta ir nebaudžiamajame procese. Dažnai teismas taip pasisako, va kokie interesai, tačiau mes jam nieko nepriteisiame. Pakėlėm spręsti klausimą civilinio proceso tvarka. Teoriškai galima civiline tvarka kreiptis į teismą net nepradėjus baudžiamojo persekiojimo. Na ta pačia vagyste. Kaimynas iš kaimyno pavogė karvę ir tas kaimynas nori atgauti tą karvę. Jisai yra iš tikrųjų nusikaltimo auka, bet pareiškimo prokurorui nerašo, o parodo ieškinį. Tai tuo atveju vagis nebus nubaustas kalėjimu ir pan. Tačiau nukentėjęs civiliniame teisme bus atleistas nuo mokesčio gyvuliui remiantis nusikaltimo padaryta žala. Bet jis bus ieškovo statuse o ne nukentėjusiojo.

Atsakymas1: Ir būna atvejų kai baudžiamąja prasme nusikaltimą reikia įrodyti nusikaltimo sudėtį ir kitus dalykus. Būna atvejų kai pradeda ikiteisminį įvykį ir nutraukai nesant nusikaltimo sudėties ir toks žmogus kreipiasi civiline tvarka ir gina savo teises bei interesus.

Atsakymas2: Gali dar būti įdomi situacija, kad žmogus kuris pavogė, tas daiktas nėra kaip subjektas. Nėra 14 m. Nuvarė jis mašiną ir vėliau sudaužė. Tai byla yra nutraukiama nes nėra dar 14 m, ir yra įmanomas nebaudžiamasis perspėjimas, bet atsakovų teisme per savo tėvus kol jis dar yra neveiksnus, bus ieškovas tada nusikaltimo auka byloje. Nusikaltimas padarytas, bet kaltųjų tai nėra. Buvo nesenai pas mane asmuo, jis sudaužė mašiną iš keršto, nes jo sesė mušė sugyventinis. Ir iš keršto norėjo sugyventinio mašiną sugadinti. Paaiškėjo kad kaimynas ir šalia laikė savo mašiną ir per aplaidumą sudaužė ne tą mašiną. Lyg jisai ir nukentėjęs bet baudžiamasis procesas kaip ir neįmanomas, nes įtariamasis neturi 16 m.

Klausimas: Koks yra Jūsų (organizacijos) teikiamos pagalbos pobūdis?

Atsakymas1: Tai pas mus žmogus nesvarbu kokioje byloje kreipiasi ar civilinėje, administracinėje ar baudžiamajoje dėl antrinės teisinės pagalbos suteikimo. Pas mus kreipiasi tie asmenys, kurie yra laisvėje, nesuimti, nesulaikyti, nors ir turi įtariamojo statusą, bet yra nukentėjusieji. Ir ką mes tada darome. Mes patikriname žmogaus turtą ir pajamas, tai jie yra reglamentuoti vyriausybės nutarimu ir ten pavyzdžiui jei žmogus gauna per metus 8000 lt ir mes tada žiūrime kad ta riba nebūtų peržengta. Jei ta riba peržengta tai mes neteikiame tos teisinės pagalbos. Jeigu žmogus turi nepilnamečių vaikų, tai tas lygis didėja. Yra 100% apmokama pagalba ir 50% ir jei pasižiūrime, kad turtinė padėtis atitinka reikalavimus tai jisai gali naudotis valstybės teikiama garantuojama pagalba ir mes tada priskiriame advokatą. Pirmiausia tarnyba, tas subjektas, kuris įvertina prašymą pasižiūri jo turtinę padėtį ir tik tada paskiria advokatą priklausomai nuo bylos. Dabar yra kita kategorija asmenų kada turto ir pajamų nebertainame. Nukentėjusieji baudžiamajoje byloje dėl žalos atlyginimo sprendžiamas klausimas. Tokiu atveju užtenka pristatyti procesinį dokumentą, kad žmogus yra pripažintas nukentėjusiuoju. Tada mes nebertainame pajamų ir paskiriame advokatą. Tai čia susiję su civiliniais ieškiniiais baudžiamosiose bylose. Toliau socialinės pašalpos gavėjai, gyvenantys vaikų globos

įstaigose, neįgalumą turintys asmenys, nepilnamečiai, kai jie gali būti ieškovais patys, dėl leidimo sudaryti santuoką, kai kreipiasi 17-mečiai. Kitos kategorijos asmenų, kur manau jums aktualiau su nukentėjusiais. Ateina nukentėjusysis jeigu nori kad būtų suteikta teisinė pagalba. Visa pagalba pilna apimtim pagal BBK , tai yra surašyti skundą dėl ikiteisminio tyrimo pareigūno veiksmų, būtent dėl proceso vilkinimo, apskųsti nutarimą ikiteisminio tyrimo teisėjui, tada jis turi deklaruoti jo turtą ir pajamas, bet jei jam reikalinga, kas liečia žalos atlyginimą, tada mes imam procesinį dokumentą, kad jis yra nukentėjusysis. Civilinis ieškinys baudžiamojoje byloje, kai buvo auto įvykis, asmuo nukentėjo, ir jūs turite galimybę pareikšti ieškinį šioje byloje, prisiteisti materialinę, nematerialinę žalą. Tai čia aš ta apimtim kalbu. Skiriamas advokatas. Dėl smurtinio yra kitas įstatymas, kada reglamentacija ir valstybė kompensuoja jeigu nėra iš ko išieškoti.

Klausimas: Prašymai pas Jus irgi teikiami yra? Dėl smurtinio?

Atsakymas1: Bet mes tik medžiagą surenkam ir persiunčiam teisingumo ministerijai. Ir jie jau sprendžia kompensuoti ar ne. Bet mūsų tikslas kitas, konkrečiai antrinės teisinės pagalbos teikimas tiems žmonėms, kurie dėl socialinės srities, turtinės negali apginti savo pažeistų teisių. Tai jau yra teisminis procesas.

Klausimas: Kas lėmė antrinės teisinės pagalbos įkūrimą? Ar buvo kokios specifinės aplinkybės?

Atsakymas1: Šiaip tai pagal CPK yra numatytas principas valstybės garantuojamos antrinės teisinės pagalbos. Atsimenu kai mums Valentinas Mikelėnas pasakojo paskaitą 2000 m, ir sakė yra besikuriantis institutas valstybinės garantuojamos teisinės pagalbos, o iš tikrųjų viskas Lietuvoje prasidėjo nuo viešųjų advokatų kontorų. Vilniuje ir Šiauliuose buvo viešoji advokatų kontora ir ją finansavo SOROŠO fondas. Jie užsiiminėjo tik baudžiamosiomis bylomis. Kiek atsimenu pagal 2000 m įstatymą, buvo kad teismai skirdavo iš sąrašų advokatus, o po to tai gimė šitas įstatymas 2005 m gegužės mėn. čia jau buvo perkeltos direktyvos ir jau su Europos Sąjungos normine baze yra derinamas tas įstatymas ir atsirado būtent nukentėjusieji dėka ES teisės aktų. Pirmas įstatymas valstybinės garantuojamos teisinės pagalbos, buvo iššjęs 2000 m. Antra visiškai nauja redakcija įsteigiant tarnybas atsirado 2005 m gegužės mėn. Iki 2000 m apskritai jos įstatymas nereglementavo, bet būdavo CPK, kad teismai nutarties priimdavo ar skirti teisinę pagalbą ar ne. Buvo advokatų sąrašai.

Klausimas: Kokiais dokumentais ar kitais šaltiniais remiantis vykdoma pagalbos nusikaltimo aukoms veikla?

Atsakymas1: Visų pirma nuostatos be kurių institucija neveiktų, o kiti dokumentai kuriais mes naudojames yra vyriausybės nutarimai. Valstybės nutarimu priimtos taisyklės pagal kurias yra vykdomas apmokėjimas advokatams. Toliau yra advokatų skelbimo konkurso tvarka patvirtinta teisingumo ministro įsakymu. Vyriausybės nutarimu patvirtinti turto ir pajamų lygiai. Turtas yra skaičiuojamas pagal socialinės paramos įstatymą ir kartu įsijungia ir kiti teisės aktai. Šis valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas yra pagrindinis, o kiti yra poįstatyminiai teisės aktai ir ministro įsakymu daug kas reglamentuota.

Klausimas: Ar teikiant pagalbą atsižvelgiama į užsienio šalių ar kitų Lietuvos įstaigų, užsiimančių panašia veikla, patirtį teikiant šio pobūdžio pagalbą nusikaltimo aukoms? Pakomentuokite.

Atsakymas1: Kiek aš žinau bekuriant šią sistemą, dar aišku mes tada nedalyvavome, bet buvo atsižvelgta truputi į Olandijos modelį, kad galimybė buvo perkelti į Lietuvą buvo svarstyta. Bet seimo narys Šukys galėtų daugiau papasakoti, nes jis ten dalyvavo bekuriant šią sistemą. Įstatyme bus parašytos ES direktyvos kokie teisės aktai. Galite pasižiūrėti į direktyvas. 2003 m direktyva ir dar ministerija bendrą situaciją analizavo ir iš ES siunčia kas yra padaryta.

Klausimas: Kokius išskirtumėte pagrindinius besikreipiančių pagalbos nusikaltimų aukų bruožus pagal pagrindines socialines-demografines charakteristikas, nuo kokių nusikaltimų daugiausiai nukentėję, informuotumo dėl savo teisių lygį, lūkesčius ir pan.?

Atsakymas2: Nukentėję labiau linkę kreiptis prašyti pagalbos kas yra susiję su nusikaltimu prieš asmenį. Tai yra tam tikros kategorijos seksualinio apsisprendimo, ir kur nukenčia konkrečiai asmens sveikata, orumas. Kur nukenčia dėl turto, vagystės atveju, dažniausiai apsiriboja savo statusu teisme, kadangi kaltinimą palaiko. O su nužudymu, kaip buvo su nepilnamečiais, tai jie apsiginti negali ir jiems reikalinga pagalba nes daromas spaudimas. Padeda tarpininkauja vaikų globos įstaigos. Dėl orumo principo, tai manau tokiose bylose daug yra piktnaudžiaujama, ieškoma naudos sau ir pučiamas

Atsakymas1: Kas dar dėl nusikaltimo aukų, tai ateina ir moterys nukentėjusios nuo smurto šeimoje. Aktualiausia tema tai santuokos nutraukimas. Ir jeigu vyras turi advokatą, o moteris jo neturi, tai mes labai padedame civilinėse bylose. Ir kartu dėl išlaikymo vaikams priteisimo. Nes nėra dar labai dažnai tokių bylų, nes gal bijo dauguma.

Atsakymas2: Jei kalbant apie nusikaltimus, tai įžeidimą, šmeižtą, tai nėra nusikaltimas ar baudžiamasis nusizengimas. Jiems nėra laisvės atėmimo baumės. Yra toks faktorius, kur yra nusizengimas ir visai kas kita nusikaltimas.

Klausimas: O privataus kaltinimo bylose gali kreiptis dėl nusikaltimo ar tik dėl baudžiamo nusikaltimo?

Atsakymas2: Ten yra sąrašas veiku, ne pagal bausmės sunkumą, o pagal sąrašą. Ta pati vagystė ne gali būti įvardinta kaip privataus kaltinimo byla. Atsiprašė, nutraukė bylą ir viskas susitvarkė savaime. Pavyzdžiui išžaginimo byloje, ji pradėdama tik jei gaunant skundą, bet šios bylos jau negalima sutvarkyti susitaikymu. Jums reikia perskaityti baudžiamajame kodekse tą visą procedūrą, kas kam priklauso ir vadinama.

Klausimas: Ar galima kažkaip išvengti skirtumus kiek jie žino savo teises, lūkesčius, pasekmes ir ko tikisi iš Jūsų antrinės teisinės pagalbos?

Atsakymas2: Dabar Lietuvoje tokia yra sukurta teisinė sistema, jei žmogus norės jis visada sužinos kur jam kreiptis. Pirminė teisinė pagalba – savivaldybėse visoje Lietuvoje, teikiamos nemokamos teisinės konsultacijos. Ir jei nukreips visada pas mus į antrinę teisinę pagalbą. Net jei ir pasiturintis žmogus vis tiek visi gali kreiptis dėl nemokamos pagalbos. Toj pačioj policijoj visose institucijose, netgi skiriama 2 val. po darbo priimti pareiškėjus, kad ir po darbo galėtų ateiti. Visose viešojo administravimo institucijose suteikiama nemokama informacija.

Klausimas: Daugumai kurie ateina pas Jus jau būna išaiškintos teisės? Ko gali reikalauti ir gauti?

Atsakymas2: Įstatyme yra nubrėžtos teisės, tų procesų dalyvių, pareiškėjų, nukentėjusiųjų, liudytojų. Ir pagal procesą teisėjas išaiškina teises. Ir teisėjas paklausia ar Jūs supratote. Susidūrus su pareigūnais visose procedūrose, manau Lietuvoje teisėsaugos aspektu yra reglamentuota tinkamai. Pradžioj visur pradėdama nuo teisių išaiškinimo, ir kai visos šalys pasirašo tik tada pradėdama procesą.

Klausimas: Kaip pas Jus yra vykdoma finansuojama besikreipiančiųjų nusikaltimo aukų, apskritai nukentėjusiųjų statistika? Ar ji yra kažkaip fiksuojama?

Atsakymas: Mes apskritai fiksuojame pas mus besikreipiantį žmogų ir prašome tikrai jo statuso ar jis yra nukentėjęs ar ne. Pateikiame prašymų sistemą ir bendrai registruojame, kad čia nukentėjęs, čia pašalpos gavėjas, čia praeinantis žmogus pagal turtą ir pajamas.

Klausimas: kokia yra dalis kurie yra nukentėję arba kurie yra kaltinamieji tarp besikreipiančiųjų skaičiumi. Iš tiesų kokia dalis yra nukentėjusiųjų kokia įtariamųjų? Kuriems reikalinga gynyba?

Atsakymas1: Nukentėjusiojo teisė yra kreiptis arba nesikreipti, o kaltinamajam tam tikrais atvejais būtina gynyba. To atsisakyti negalima. Ir jam privalomai skiriamas advokatas. Nukentėjęs gali kreiptis pats arba kreiptis dėl nemokamos teisinės pagalbos pas mus. Tai kaltinamųjų yra skaičius didesnis besikreipiančių nei nukentėjusiųjų.

Klausimas: O jeigu lyginti tuo požiūriu, kad yra įtariamieji, kuriems neprivaloma gynyba, kurie gali kreiptis arba nesikreipti. Tai šiuo atveju kurių daugiau?

Atsakymas1: Nukentėjusiųjų daugiau, Vilniaus tarnyboj, nes yra dar 5 kitos Lietuvos tarnybos.

Klausimas: Koks, Jūsų manymu, yra suteikiamos pagalbos vertingumas bei praktinis pritaikymas besikreipusiems asmenims?

Atsakymas1: Kiekvienais metais mes atliekame apklausas ir pasirenkam tam tikrą skaičių žmonių, pavyzdžiui turim apklausti 200 pareiškėjų. Patenkinti, nepatenkinti, ko tikisi. 95% iš apklaustųjų vėl kreiptųsi į mus. Jei palikti klientus be 51 str. tai būtų labai sudėtingas procesas nukentėjusiojo atžvilgiu. Net baisu įsivaizduoti jei mūsų kaip iš gynėjų atžvilgio neliktų.

Klausimas: O tai kaip tada būdavo iki tol? Kaip tada elgėsi?

Atsakymas1: tai ir būdavo kaip sakiau, jog jei pinigų neturėjai tai santuokoje ir gyvenai. Susidūriant pačiam su civilinės teisės normom ne teisininkui yra labai sudėtinga. Ir neturint advokato laimėti bylą tavo šansai žymiai sumažėja ir tada žmogaus teisės yra neapgintos. Ir poreikis yra didelis. Mes į dieną gauname po 30 prašymų ir jei nebūtų advokato tai kai kuriose byloje būtų chaosas, viskas tada strigtų ir kalėjimai būtų perpildyti ir pan. Neseniai buvau Moldavijoje tai ji seka Lietuvos pėdomis ir pas juos yra kol kas viešosios advokatų kontoros ir finansavimas eina iš Sorošo fondo. Vyriausybė jau ruošia įstatymą kaip ir pas mus, tik gal reglamentacija skirsis, bet steigsis panašiai.

Klausimas: Kaip finansuojama Jūsų organizacijos veikla (kas, kokiomis, dalimis skiria lėšų, remia)?

Atsakymas1: Dabar apie finansavimą. Tai mūsų finansuojama veikla yra iš valstybės biudžeto lėšų, bet mes dar galime gauti paramą. Mes esame valstybės programoje ir mūsų valdytojas yra teisingumo ministerija. Jiems pavaldūs esame.

Klausimas: Kaip Jūs vertintumėte tų gaunamų lėšų užtektinumą? Tiesiog atsižvelgiant į prašymų skaičių, žmonių lūkesčius, iš tiesų idomu kaip Jūs vertinate?

Atsakymas1: Mes esame tas subjektas, kuris sumoka advokatui už paslaugas. Advokatas suteikia teisinę pagalbą, byla pasibaigia ir mes jam sumokame. Tai yra dvi advokatų rūšys – nuolatiniai ir prireikusiai. Tai nuolatiniai advokatai gauna pastovų užmokestį. Mes perkame jų paslaugas. Esame su jais pasirašę nuolatinės sutartis. Jie privačių klientų neturi. Ir toliau perkame paslaugas iš prireikusiųjų advokatų, tai tie kurie dirba su privačiais ir valstybės paskirtais klientais. Jiems sumokama už bylos stadijas pagal vyriausybės nutarimą. Tai aišku pinigai nėra dideli.

Klausimas: Ką reiškia prirėkusiėji?

Atsakymas1: Reikiā kad tu gali dirbti ir su privačiomis bylomis ir su valstybės klientais. Su jais pasirašome sutartį ir kai mums yra poreikis, kai nuolatiniai advokatai nespėja. Pakviečiame aptarnauti žmonių prirėkus.

Klausimas: O kaip yra su tom lėšom? Jog sakote yra skaudi tema.

Atsakymas1: tai nėra skaudi tema, tiesiog kaip ir visur reikia daugiau lėšų, reikia daug didesnės sumos, bet taupymo situacijoje ir mus tai palietė, kaip ir visoj valstybėj yra taupoma.

Klausimas: Bet tas poreikis yra ir tos lėšos yra panaudojamos?

Atsakymas1: Baudžiamajame procese advokato gynėjo dalyvavimas yra būtinas labai daug atvejų. 51 str. yra numatyta, kad jei žmogus yra nepilnametis, būtina gynyba jeigu interesų prieštaravimai. Jei suimtam būtina gynyba. Tai reikiā kad nori tu to ar nenori, bet jo byloje būtinas advokatas. Už tą paslaugą tam žmogui turi būti sumokama, jeigu turi sutartį ir įsipareigojimus, tai valstybė turi sumokėti. Kokią sumą tai čia vėlgi klausimas.

Klausimas: O sakykit žmonės patys turi kreiptis į Jus?

Atsakymas1: Civilinėse, administracinėse, baudžiamosiose bylose, jei nėra privaloma gynyba tai tada patys. O jei yra privaloma gynyba tai pas mus kreipiasi ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai arba teismai.

Klausimas: Kaip vertinate Lietuvoje įstatymiškai ginamas nuo nusikaltimų nukentėjusių asmenų teises?

Atsakymas1: Matote, maišomas Lietuvos pareigūnų neatsakingas darbas arba netinkamas požiūris į žmogų su teisine baze. Žmogus kreipėsi į instituciją ir jam buvo nepilnai paaiškinta, ne taip elgėsi ir tada jis kreivai žiūri. Iš karto sako manęs niekas negina, nors dauguma nežino ką ir kaip daryti. Svarbiausia priklauso nuo žmogaus sąmoningumo ir žynių. Teisinė bazė pas mus yra tinkamai parengta tiktai žmogui reikia naudotis kas yra.

Atsakymas2: Jeigu byloje yra geras, patyręs advokatas kažką padaryti ar daugiau įmanoma. Visa norminė bazė, poįstatyminiai aktai, procedūros, teismų praktika. Ir lyginant mūsų teisinę bazę su užsienio pavyzdžiais yra pakankamai suformuotas modelis ir reikia tiktai gero patyrusio advokato. Ir galima kalnus nuversti kur jau būna visai bergždžiai. Manau demokratiškai ir sąžiningai procesas sudėliotas, tiktai jo reikia laikytis. Ir jeigu viską tinkamai sudėliojus per visą tą eilę institucijų ir išmintingai mąstant, nu aš manau kad nebent kiekybiškai kažką gali būtų keisti.

Atsakymas1: Va dabar valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas plačiam subjektų ratui Lietuvoje suteikia galimybę kreiptis. Ir kartais būna per daug, naudojasi, piktnaudžiaujama. Šiai dienai turim daug žmonių, aukštas palyginti lygis yra kad žmogus viską galėtų praeiti jei ypač turi nepilnamečių vaikų ir tos kategorijos gana plačios kai neatsižvelgiant į turtą ir pajamas turi teisę gauti pagalbą.

Klausimas: Kaip apilai vertintumėte pagalbą nusikaltimo aukoms, galbūt iš teisinės ir socialinės pagalbos pusės? Ar išvelgtumėte, gal čia yra kokia problema?

Atsakymas1: Manau jei patyrei turtinės žalos tai teismas atlygins ją, bet kitas klausimas yra moralinė žala. Kaip po to elgiasi valstybė su tais žmonėmis, kurie patyrė nusikaltimą. Tada manau būtina.

Klausimas: Ar valstybė jas sprendžia?

Atsakymas1: Kaip tokiu aspektu kaip yra įmanoma yra sprendžiama. Jei žinot įstatymą tai niekur nėra nurodyta suma ar riba kuri yra priteisiama teismuose atlyginant neturtinę žalą. Kaip žiūrima į nusikaltimo auką. Tai yra vertinamasis požiūris ir būna priteisia nuo 2000 iki 200000 lt, tai gal tiesiog yra teisinės kultūros klausimas. Valstybė teismų lygmenyje taip ir įvertina paskirsto tą dalyką. Čia bendras valstybės politikos požiūris. Manau jei žmogui sumokama konkreti pinigų suma tos neturtinės žalos tada skirtingai žmonės adaptuojasi po to. Vieni eina pas psichologus, kiti į kurortus važiuoja pailsėti, tretį tiesiog sėdi ir verkia ir pan. Yra kaip yra ir gaila bet įsijungia kitas įstatymas kai nėra iš kur išieškoti. Tada gaunasi uždaras ratas. Ir įsijungia automatiškai žalos kompensavimo fondas. Bet ten bet kiek nebeišieškosi, ten yra ribos kiek gali gauti.

Atsakymas2: Dar yra kitas kelias, kai madinga kreiptis į draudimo kompanijas. Tada visą naštą perima jie, o jau draudimo kompanija regreso tvarka gali kreiptis į tikrą kaltininką ir toliau aiškintis. Žiūrint į Vakarus, nesakau kad madinga, bet pasitaiko tokių bylinėjimosi atvejų. Apsidraudi jei pasižiūri, kad esi turtingas ir valstybė tau nieko nėra skolinga. Jei niekad nepakliuvus tai yra gerai, bet jei jau taip nutiko, tai yra atskiras mechanizmas dėl draudiminių dalykų ir gavus draudiminę išmoką jos visos problemos išsprendžiamos. Galimybė yra bet ar žmonės naudojasi ar ne tai jau jų valioje.

Klausimas: Tai kaip supratau Jūs teigiamai vertintumėte Lietuvoje šiuo metu egzistuojančią pagalbą nusikaltimo aukoms?

Atsakymas2: Pačioms aukoms gali būti per mažai ką skyrė ir būti nepatenkintos. Bet palyginus jiems tai pasitaiko vieną kartą taip pasinaudoti ir nėra ko skųstis.

Klausimas: Su kokiomis Lietuvos valstybinėmis bei nevyriausybinėmis, kitų šalių organizacijomis bendradarbiaujate? Kokiais klausimais?

Atsakymas1: Nuo 2005m gegužės 9 dienos mes veikiame ir kaip sakant nuo kūdikystės pereiname į paauglystę. Tai dar tiek darbų turime nuveikti. Su jais nesame sudarę jokių susitarimų. Ir kokios čia organizacijos egzistuoja to lygio, su kuriais galima būtų bendradarbiauti. Nebent su katalikiškom, krikščioniškom, nes su kitom mūsų specifika skiriasi ir požiūris galbūt į gyvenimą.

Atsakymas2: Advokatai tai nepriklausoma figūra bet kokių atveju, nes esame priklausomi ir finansuojami valstybės ir iš šalies save įtakoti tai nėra labai protinga, nes galime pakliūti įtakai visokių politikų, lobistų, interesų konflikte ir pan. Manau tas bendradarbiavimas yra ne vietoje ir ne laiku.

Atsakymas1: Mes nukreipiame į tą paramos centrą ir turėtume pasirašyti sutartį su jais, nes jei pas mus kreipiasi vaikų teisių apsaugos tarnyba dėl kažkokio vaiko interesų, tai mes kartu žiūrime ar jis turi teisę pats prašymą paduoti, pats būti ieškovu, kokia ten situacija su tėvais ir pan. Tai ir dabar institucijos kreipiasi, bet ne nevyriausybines organizacijas, o vaiko teisių apsaugos darbuotojai, pirminės teisinės pagalbos specialistai.

Klausimas: O su užsienio šalimis yra bendradarbiavimas?

Atsakymas1: Jie gali irgi kreiptis pas mus, bet jeigu ginčas tarptautinis, tai dažniausiai kreipiamasi į teisingumo ministeriją. Jei Lietuvoje vyksta ginčas tai užsienietis turi teisę gauti iš mūsų pagalbą.

Klausimas: Žvelgiant labiau į ateitį ar keistūsi antrinės teisinės pagalbos pobūdis ar veikla?

Atsakymas1: Pobūdis yra platus ir žmogui nereikia mokėti. Dokumentai, atstovavimas ir vykdymas, nes antrinė pagalba apima viską.

Klausimas: Tai realiai ateityje niekas nesikeis? Gal būt kaip tik reiktų susiaurinti tą programą, nes bus daug besikreipiančiųjų ir valstybė neišgalės visiems padėti?

Atsakymas2: Kalbant apie nusikaltimo aukas, tai sąvoka mūsų požiūriu yra siauresnė, jūsų platesnė. Tai kažką susiaurinti, sumažinti ar verta ir naudinga tai daryti. Ateitį tai bus valstybės politikos klausimas. Jeigu valstybės biudžete būtų daugiau pinigų, tai gal būtų kaip šiltnamio sąlygos ir privačių advokatų nereiktų. Valstybė visus aprūpintu savo galimybe praplėsti teisine prasme, bet viskas priklauso nuo ekonomikos ir politikų požiūrio.

Atsakymas1: Na jei norint padėti nukentėjusiesiems, tam tikrų bylų kategorijose, kaip išžagininimas, prievartavimas, nužudymai, galbūt galima būtų sudaryti sąlygas kad neatsižvelgiant į turtą ir pajamas teikti pagalbą. Kaip ir dėl civilinio ieškinio, bet viskas remiasi į pinigus. Kiek valstybė pasiruošus už tai mokėti, nes mes esame finansuojami iš valstybės biudžeto.

Klausimas: Kaip manote, kokių priemonių reiktų imtis, kad pagalba nusikaltimų aukoms būtų efektyvesnė?

Atsakymas1: Tai negalvokit kad tie dalykai nėra svarstomi ir net ministerijos lygmenyje, bet valstybė turi dabar žinoti koks yra finansavimas. Mes perkame paslaugą iš advokato ir jo paslauga turi būti apmokama.

Atsakymas2: Nesvarbu ar advokatas valstybinis ar privatus, jo funkcijos yra vienodos, tiesiog ten klientas samdosi tiesiogiai, o čia samdo mus valstybė. Kiek bus skirta išmokoms dalis, tai čia daugiau socialiniai dalykai, o mūsų kiek pasamdys valstybė tiek ir dirbsim. Ar daugiau suteiksim pagalbos ar mažiau tai priklausys nuo jų.

Dingusių žmonių šeimų paramos centro prekybos žmonėmis aukų prieglaudos namų darbuotoja (D10)

Klausimas: Kaip Jūs apibūdintumėte, kas yra nusikaltimo auka?

Atsakymas: Kadangi pas mus čia yra merginos, moterys, vaikai, nukentėję nuo prekeivių žmonėmis, tai jie ir yra tie prekybos žmonėmis nusikaltimo aukos. Merginos, paauglės yra parduodamos prostitucijai, prostitucijos aukos. Netgi tos merginos, kurios dirba sakykim savanoriškai prostitutėmis, jos irgi yra nusikaltimo aukos, todėl, kad pas mus nėra legalios prostitucijos ir netgi pagal mūsų įstatymą jos yra traktuojamos kaip aukos, nes nei vienos merginos nėra, kuri dirbtų sau, nes jos dažnai turi „stogą“ taip vadinamą, kažkam turi atiduoti duoklę. Lieka tik tiek, kad didžioji dalis, kurios dirba gatvėje, jos dirba dėl dozės, nes pagrinde tai yra merginos narkomanės.

Klausimas: Kaip supratau Jūsų centre ta pagalba daugiausiai teikiama prostitucijos aukoms. O kaip su tuo dingusių žmonių šeimų paramos centru, ar jiems suteikiama kokia nors pagalba?

Atsakymas: Ne, artimiesiems yra tikrai internetinis puslapis, yra suteikiama informacija, kaip ieškoti to artimo žmogaus, todėl, kad policija tikrai nepadarys daugiau, negu, kad gali artimas žmogus padaryti. Yra pasakojama, kaip, kokiais būdais ieškoti, didesnes pastangas įdėti, nes į tai turi aktyviai įsitraukti artimieji: padaryti daug nuotraukų paskutinių, paskutinius kontaktus ieškoti. Tokių galimybių policijos pareigūnas neturi, labiausiai yra artimasis suinteresuotas tą žmogų surasti. Kadangi mūsų direktorė pati yra netekusi savo dukters prieš daug metų, tai jos tokia patirtis sako, kad savi žmonės turi dėti pačias didžiausias pastangas dėti. Kam skauda tas turi ir dejuoti: eiti, ieškoti, judinti, nes vis tiek pareigūnai užsiima tais daugiau formalumais.

Klausimas: Kokios aplinkybės lėmė centro misiją, atsiradimą?

Atsakymas: Lietuvoj nebuvo tokių centrų ir tokio apibūdinimo kaip „prekyba žmonėmis“ nebuvo, nebuvo jokios informacijos. Tada žmonės vyko nelegaliai dirbti į užsienį, stengėsi užsidirbti. Kažkam pasisekė, kažkam labai nepasisekė, kadangi žmonės važiuodavo akiai pasitikėdami kitais, nemokėdami kalbos, patikėdavo savo dokumentus pirmiems pažįstamiems. 12-13 m. atgal buvo tas momentas, kada prisidengus įvairiom organizacijom (modelių darbu ir kt.) moterys įkliūdavo į tas daugiausiai prostitucijos pinkles. Dabar yra dar ir priverstinis darbas, dažnai įkliūna vyrai ir moterys. Tu ten būni tarsi įkalintas, negali išeiti iš tos teritorijos, turi dirbti darbą negaudamas atlygio, norės tai ir valgyt neduos. Taip pat dar naujai atsiradę yra teroristų aukos, pakliūna pas teroristus. Pirmoje eilėje žmonės siunčiami į savižudžių gretas, nėra kito pasirinkimo. Lietuvoj tokių gal nėra pasitaikę, bet užsieny iš dingusių žmonių tai būna, kad su teroristais turi reikalų. Arba dar karo vietose žmonės patekę ir siunčiami į pirmas gretas ir šitoj situacijoje išgyventi turi. Žmogus gali būti nušautas, ar kažkokiu tai būdu kankintas. Taip pat pornografija, kas daugiausiai susiję su vaikais, įvairių pornografinių filmų platinimas, taip pat būna seksualiai išnaudojami. Jaunuoliai labai retai retas kuris išdrįsta eiti kažkur tai skūstis, nes paprastai tai būna ir šantažuojami jie, kad paplatins apie juos informaciją. . Bet tokios konkrečios pagalbos nukentėjusiems vyrams tai dar kol kas ne tik kad Lietuvoj, apskritai nėra Europos šalyse sistemos sukurtos, kas liečia vyrus ir berniukus. Moterim tų pagalbos centrų ir visokios pagalbos sistema veikia visai neblogai, o kas liečia vyrus tai nei tokių kaip prieglaudų nėra, yra tik Vilniuj smurtą kenčiantiems vyrams, nes šeimose būna tokių dalykų, kai vyras kenčia nuo moters. Tai atsiradimą centro lėmė tai, kad niekas neieškojo nebūdavo tokio poreikio, kad ieškoti dingusių asmenų užsienyje, nebūdavo jokios patirties. Būdavo, kad dingdavo žmonės, ar kažkokie nusikaltimai įvykdavo, tačiau kad dingtų užsienyje, niekas nežinojo, kaip elgtis. Taip atsirado pirmos prostitucijos aukos, kada moteris išvežamos ir parduodamos, kai pradėjo pabėgti, kreipdavosi į policiją ir nesulaukdavo atitinkamos pagalbos. Galų gale dar toks požiūris buvo, kad kaip ir pati kalta esi, nebuvo to tokio pasitikėjimo, gal tu pati savo noru važiavai. Po to jos jau nebenorėdavo kreiptis į policiją, nebuvo to pasitikėjimo, konkrečios pagalbos. Moterys savom jėgom bandydavo tas žaizdas išsilaižyti. Tai va tada atsirado tas centras, labai aktyviai pradėta imtis, atsirado programos, atsirado parama valstybinė ir iš užsienio, kadangi organizacija išsilaiško iš projektų. 3 metus buvo vykdomas projektas „Equal“, susijęs su integracija, padėti aukoms integruotis į visuomenę. Tokių moterų nelabai kas gerbia, ir menkina ir nelabai skuba tą pagalbą suteikti. Kad ir tie suteneriai, jie naudoja ir fizinį ir psichologinį smurtą, kadangi niekada joks suteneris tavo noru nepaleis, vien dėl to, kad rizikuoja savo laisve, informacijos nutekėjimu.

Klausimas: Koks yra Jūsų (organizacijos) teikiamos pagalbos pobūdis?

Atsakymas: Pirmiausia tai yra medicininė pagalba, psichologinė, teisinė (tos kurios nori bendradarbiauti su policija ir eiti iki teismo), saugumas pilnas kad jos jaustųsi saugiai ir žinotų, kad nebus išduotos, ar jeigu nenorės bendradarbiauti su policija jai yra sudaromos sąlygos tiesiog integruotis į visuomenę. Jos gauna savo kampelį, savo lovą, kur gali permiegoti ir gyvendamos čia ieškotis darbo, ir darbuotojai padeda, tiesiog, kad galėtų integruotis, kad galėtų lankyti kursus, kurie organizuojami projektų. Moterys gauna ir diplomus ir

stipendijas, vis tiek tai jau yra šioks toks kabinimasis į gyvenimą. Būna, kad reikia už rankos vedžioti tvarkyti dokumentus, užregistruoti pas gydytoją, nes dažnai pačios nesugeba.

Klausimas: Kokius išskirtumėte pagrindinius besikreipiančių pagalbos nusikaltimų aukų bruožus pagal pagrindines socialines-demografines charakteristikas, nuo kokių nusikaltimų daugiausiai nukentėję, informuotumo dėl savo teisių lygį, lūkesčius ir pan.?

Atsakymas: Į nusikaltimų aukų ratą patenka pirmoje vietoj merginos iš vaikų namų, iš asocialių šeimų, provincijos ir dar iš miesto merginos, kurios yra iš asocialių šeimų arba sunkios paauglės, kurios neranda bendros kalbos su savo tėvais, dėl įvairių priežasčių bėga iš namų. Tai pagal statistiką pirmąja merginos iš vaikų namų, nes sueina 18 m. ir tu turi išeiti iš namų, nei artimo žmogaus, kuris gali patarti ar jei negerai darai, pabarti. Nėra to šeimos modelio, savarankiškumo, ir tas mastymas truputį kitoks, tų vaikų iš vaikų namų. Jie bando kabintis už gyvenimo, nėra tos informacijos ir pakliūna į šitą ratą. Dažniausiai, tos kurios pas mus yra buvę tai dažniausiai grįžta iš užsienio, iš Anglijos ir Ispanijos. Dalis pabėga (kai kurios net klientų dėka), kreipiasi į Lietuvos ambasadas, yra specialūs namai įvairiom aukom, kur gali prisiglausti. Pas juos skiriasi tai, kad gauni kambarį ir gauni savaitei pinigų, pats turi mokintis su tais pinigais elgtis. Yra ir psichologinė, ir medicininė priežiūra, tik tiek kad pas juos nėra darbuotojų kiaurą parą kaip pas mus. Mes dabar plačiai skelbiame, ir internete informacijos yra, ir lankstinukai, toms, kurios pakliūna į policiją. Darbuotojai iš užsienio dažnai su mumis susisiekiama per Tarptautinę migracijos tarnybą dėl merginų, kurios ten pakliūna. Dažnai merginos lieka, bijo grįžti, suteikiama galimybė lankyti kalbos kursus, įsidarbinti, neturi pas ką grįžti. Tos, kurios grįžta, galima tiesiog pasirinkti nes yra ir kitos organizacijos, tokios kaip Caritas, moterų informacijos centras, Klaipėdos psichologinė tarnyba. Su mumis susisiekiama įvairios tarnybos, ar turėsit vietų, ar galėsit apgyvendinti, būna net skambučių iš paties užsienio.

Klausimas: Kaip fiksuojama besikreipiančių nusikaltimų aukų statistika?

Atsakymas: renkama yra tai, kas liečia tik mūsų organizaciją, fiksuojam kokias aukas turim. Fiksuojama nuo berods 1994 m. Per projektus mes turim atsiskaityti, fiksuoti tas aukas ir jas parodyti. Tai per praeitus 2007 metus buvo 25: stacionare gyveno 11, o palaikomąją gavo 14 merginų.

Klausimas: Kokia pastebima pagalbos besikreipiančių asmenų dinamika?

Atsakymas: Buvo tas skaičius sumažėjęs, bet dabar vėl auga. Buvo skambutis iš vieno Prancūzijos regiono Lietuvai atstovaujančio garbės konsulo. Jis atsiuntė raštą, kad yra daug lietuvių, klausė, kaip galima būtų jas gražinti į Lietuvą. Tai atsiliepia patys žmonės, kurie tam yra neabejingi. Vien tik tai, kad Sodų g. Vilniaus m. yra labai didelis antplūdis merginų. Tas skaičius auga, nors visos vyriausybės organizacijos parodo, kad skaičiai mažėja, kad darbas atseit yra dirbamas ir viskas yra labai gražu, fiksuotų aukų Lietuvoje yra viso apie 70. Klaipėdos socialinės psichologijos centro vadovė vykusioje konferencijoje tiesiai šviesiai pasakė, kad šie skaičiai atitinka tik Klaipėdos rodiklius. Jie fiksuoja faktiškai tik tas, kurios kreipiasi į policiją ir vaišina savo problemą, bet yra labai daug kurios bijo ir nesikreipia ir turbūt niekada nesikreips į policiją, o kreipsis į vyriausybės organizacijas, nes nesutinka viešinti savo kažkokių tai duomenų. Taip, kad tų merginų nemažai, anksčiau prie sienos galėdavo prašyti pagalbos tos, kurios išdrįsdavo, o dabar sienų nebėra galima važiuoti laisvai, o problemos išlieka tos pačios, nes žmonės vis tiek rizikuoja, važiuoja ir patenka ten, kur visai nesitikėjo.

Klausimas: Koks, Jūsų manymu, yra suteikiamos pagalbos vertingumas bei praktinis pritaikymas besikreipusiems asmenims?

Atsakymas: Pagalba tai tikrai yra sakyčiau visapusiška. Posėdžiai vyksta dėl didesnių patalpų, kad galėtumėm kaip visam pasauli civilizuotai teikti paslaugas. Mes ir rengiam, ir maitinam ir gauna stogą virš galvos, turis savo kampelį, kur nakvoti, ir darbo ieškom, ir medicininė ir psichologo, psichiatro pagalba, kur matom tos pagalbos reikia. Jos gyvena pas mus 3 mėnesius, tam kad integruotis į visuomenę tas klaikas yra per trumpas, bet su išimtimis gyvena ir pusė metų, jei žmogus yra labai nukentėjęs. Čia turi žiūrėti iš žmogiškosios pusės, tie terminai tikrai yra ne riba, dedamos pastangos kuo daugiau suteikti pagalbos. Iš pradžių aukos visos yra labai nepatiklios, natūralu, kad čia grįžus nebėra to pasitikėjimo žmogumi, viskas anksčiau priklausė nuo tavęs, o čia atsirėdo geros tetos, kurios viską padeda. Tačiau tas nepasitikėjimas labai greitai sutirpsta, nes tos darbuotojos kurios čia dirba, dirba iš pašaukimo. Iš projektų atlyginimai tikrai yra nedideli, reikia ir nakvoti, su jom daryti įvairius grupinius užsiėmimus, vyksta įvairiom temom diskusijos, pokalbiai. Tos pačios merginos kartais ir konfliktuoja, susimuša.

Klausimas: Kokie čia darbuotojai dirba, minėjote savanoriai, o iš specialistų?

Atsakymas: Taip mes pagal projektus jau viską numatom, turim ir teisininkę, taip pat turim psichologę, kuri pagal sutartį dirbam. Kas liečia ginekologę, bendradarbiaujam su AIDS centru, taip pat ten yra bendri projektai dėl kitų gydytojų. Ten viskas anonimiška, niekur ta informacija nepasklis, niekur ant kortelių pavardės nerašoma. Taip mergina jaučiasi saugiau, nes kad ir kokia ten ta visuomenė būtų ar tolerantiška, ar ne visuomet atsiranda žmonių, kurie smerkia ir kreivai žiūri, ne visada kažką tai nutyli, įžeidžia.

Klausimas: Kaip finansuojama Jūsų organizacijos veikla (kas, kokiomis, dalimis skiria lėšų, remia)? Minėjote įvairius projektus.

Atsakymas: Ne, iš valstybės ar iš kitur nelabai gaunamos lėšos. Nu nebent būna, kad ambasados paremia. Pavyzdžiui šitas patalpas padėjo suremontuoti Danijos ambasada, 2004 m. Amerikos ambasada buvo paskyrusi 0,5 mln. lėšų su sąlyga, kad būtų patalpos. Bet mūsų vyriausybė tuo nesuinteresuota ir kadangi nors stovi tušti pastatai po keletą metų, bet kažkodėl tai gaila tų pastatų ir neskiria, o tie pinigai nuplaukia. O kad juos pasiimti ir laikyti, tai visuomeninės organizacijos neturi tokios teisės, pinigai ateina tik su projektu ir pagal projektą turi juos panaudoti. Tai būna, kad įvairia labdara užsiimančios organizacijos, pavyzdžiui viena POP grupė Amerikoje darė labdarinę konkursą ir paskelbė internete, kad gali sudalyvauti organizacijos konkurse ir paskirstė tuos pinigus. Tai mūsų organizacija iš Jų gavo keletą tūkstančių. Tai va taip įvairiausiai būdais ir bandom pritrakti tų pinigėlių, kad organizacija išsilaikytų.

Klausimas: Kaip vertinate nuo nusikaltimų nukentėjusiems asmenims teikiamą pagalbą Lietuvoje apskritai?

Atsakymas: Tos baismės (suteneriam) yra juokingos, jeigu žmogus prekiavo žmogumi, buvo kaip suteneris ir gavo 2 metus lygtinai, dėl to, kad sunku įrodyti ir teismai tęsiasi po 2 metus. Tai sakyčiau yra neatidirbta sritis. Apie mergaitę pasakojant, tai tas įvykis buvo prieš metus. Išvažiavo pas brolių ir jo buvo išprievartauta. Tai pačiai teko dalyvauti šitame teisme, kai liudininkė dingo. Važiavo jos ieškoti. Jai buvo priteista nematerialinės žalos 100 000 lt, o jis gavo kalėti vos 3,6 metų. Teisiškai buvo neblogai atlikta, bet man teko su ja lankytis visur, pas kriminalistus, ekspertus, medikus. Tai nustebino, aplaidumas, neišgiršta nukentėjusi pusė ir tai mane piktna. Neatliko darbo iki galo.

Klausimas: Tai pati pagalba iš valstybės, nevyriausybių organizacijų ir iš kitur yra teikiama? Yra kažkokia sistema kad būtų išvystyta pagalba aukoms?

Atsakymas: Gal ir yra, bet ne tie žmonės dirba. Nėra to tokio didelio noro padėti. Labai pro pirštus žiūrима kaip dažnai būna su išprievartavimo aukomis. Jog pati kalta, vos ne savo noru sutiko, o po to dar priekaištus teikia. Taip daro kad mažiau darbo tektų ir ne visi atsakingai į visą šitą reikalą žiūri. Nesakau apie visus bet daugelis taip elgiasi. Tokio pobūdžio bylos vilkinamos net iki 2 m. Nėra to tokio rezultatų sprendimo. Dar priklauso nuo liudininkų. Ne visi nori liudyti, vieni bijo, kitiems primokėta kad liudytų ne aukų naudai ir pan., todėl viskas ir vilkinama.

Klausimas: Čia daugiau iš teisinės pusės?

Atsakymas: Įstatymuose yra daug spragų, bylos ilgai vilkinamos, baismės juokingos.

Klausimas: O nežinote tos informacijos jeigu mergina kreipiasi į policiją ar ji yra kur toliau nukreipiama jei mato kad reikalinga psichologo pagalba ar kitos pagalbos? Ar pas Jus yra daug iš policijos nukreipimų?

Atsakymas: Nedaug. Mes pačios prieš metus ėjome į policijos departamentą su policijos kapelionu kalbėjome apie gatvės prostitutas kurias sulaiko, tada joms duoda pinigines nuobaudas, arba pagal įstatymą gali uždarius laikyti kelias valandas areštinėje ir po to paleidžia. Mes kalbėjome su viršininkais, kad kai sulaiko merginas, moteris joms duotų kokių brošiūrėlių, skrajučių apie teikiamą pagalbą, kad suprastų kad nėra vien jos baudžiamos. Besikalbant išaiškėjo kad dauguma kurias sulaiko nepraneša mums ir mes nespėjame atvykti su jomis pasikalbėti suteikti papildomos informacijos apie pagalbą, o apie kurias praneša tai būna labai nedaug tai jau būna sunku jas rasti kaip vėją laukuose.

Klausimas: O kodėl toks mažas aktyvumas?

Atsakymas: Nes todėl kad jos yra prostitutės, toks požiūris į jas. Pavyzdžiui buvo parduota moteris tai iškart nuomonė sprendžiasi kad ji pati kalta. Retai kuris vyras supranta iš kitos pozicijos, užjaučia, suteikia reikiamą pagalbą, bet toks požiūris į moterį todėl labai retai būna kitaip. Jei sumušta buvo, tai irgi pati kalta prisiprašė todėl ir gavo, nes už nieką ne muša ir pan.

Klausimas: Su kokiomis Lietuvos valstybinėmis bei nevyriausybinėmis, kitų šalių organizacijomis bendradarbiaujate? Kokiais klausimais?

Atsakymas: Taip, nuolatos. Pagrindė sieja tas pats visas organizacijas. Bendradarbiaujam su Moterų krizių centru, jie irgi rašo įvairius projektus. Ir netgi būna netgi reikia teisinę pagalbą teikti. Buvo iš moterų informacijos centro rašytas projektas, jie gavo finansavimą būtent aukom, kad būtų galima samdyti advokatą, ne tą advokatą, bet savus advokatus mes turim. Tai va ateina pinigėliai iš kitų organizacijų, o jie dalinasi su kitom organizacijom. Pavyzdžiui mes turim projektą merginų gebėjimams lavinti, tai pagal tą projektą pinigai įvairiom grupėm yra išskirstomi tie pinigai po visą Lietuvą, kad galėtų daryti visokius užsiėmimus, laisvalaikį turiningai organizuoti. Mano kaip prieglaudų vadovės devizas, yra, kad sudaryti tokias sąlygas, ir patalpas įrengti taip gražiai, kad nebesinorėtų gyventi blogiau. Norėtusi bent minimaliai siekti to, ką tu turėjai, pamatei gražaus, kad ir tęsti panašiam lygį. Nesinorėtų grįžti į tą patį purvą. Kai žmogus yra menkinamas, žeminamas, krenta jo savivertė, reikia dėti visas pastangas, kad ją pakelti. Gėrio, grožio parodymas yra viena iš tos dalies, kad pakeltų jų gyvenimo kokybę.

Klausimas: Ar teikiant pagalbą atsižvelgiama į užsienio šalių ar kitų Lietuvos įstaigų, užsiimančių panašia veikla, patirtį teikiant šio pobūdžio pagalbą nusikaltimo aukoms? Pakomentuokite.

Atsakymas: Nu aš tiksliai negalėčiau pasakyti, ar ten daug buvo atsižvelgta. Be abejo yra atsižvelgiama, ir kadangi tie projektai ateina pagrįdę iš užsienio, pagal jų diktuojamas sąlygas. Bet mes vis tiek tą ką gali organizuoti užsienio šalyse, mes to negalime padaryti. Nėra tiek pakankamai tų lėšų ir galų gale surinkt žmones, kurie dirbtų savanoriškai yra sunku. Todėl, kad valstybė yra neturtinga, žmonės neturtingi, jie neturi galimybės eiti dirbti savanoriškai, jie savo laisvą laiką bando realizuoti taip, kad jis galėtų uždirbti. Užsienio šalyse yra taip, kad jie pakankamai gerai gyvena ir eina savanoriškai dirbti, tam, kad labdara užsiimtų. Pas mus šiuo reikalu yra sunkiau, nes vien tik tas „Maisto bankas“ ruošia įvairius projektus, tie maisto paketai ir visa kita...Lėšų samdyti darbuotojų neturi, o savanorių pritraukti yra labai sunku. Viena iš organizacijų, su kuriom mes bendradarbiaujam ir yra „Maisto bankas“. Pas mus yra tokie kaip du etapai, vienos merginos gyvena čia, kol jos integruojasi į visuomenę. Kitas etapas, kai jos išeina, bet jos gauna palaikomąją paramą. Aišku finansavimas palaikomajai paramai yra mažesnis, bet taip pat vaistam, aprangai, kursam, viskas taip pat būna parama, kad būtų lengviau kol žmogus pilnai atsistoja ant kojų. Nors būna atvejų, kai pakartotinai pakliūna į tą patį ratą.

Klausimas: Kaip manote, kokių priemonių reikėtų imtis, kad pagalba nusikaltimų aukoms būtų efektyvesnė?

Atsakymas: Aš nematau kad keistųsi kas, bet turėtų būti nepertraukiama vyriausybinė parama. Būtų kaip vyriausybinė organizacija.

Klausimas: Koks tai centras turėtų būti?

Atsakymas: Kad būtų tam centre daug žmonių etatų, kad pagalba būtų kokybiškai suteikiama. Tad viskas eitųsi greičiau ir lengviau. Bet kad išsilaikytų reikia nemažai lėšų, nes skiriama tik 11 % pagalbos. Mažai pinigėlių ir nepakanka žmonių kurie galėtų tą darbą dirbti. O iš vyriausybinių organizacijų kaip policija, migracijos departamentas jie ne visada nori geranoriškai su mumis bendradarbiauti. Nebent jei yra užsienyje nukentėjusių mūsų tautiečių ir tenka tenai važinėti į teismus, tada pagelbsti iš reikalo, nes dar jiems naudinga nes gauna papildomos paramos. Pas mus dar nėra šalyje kad nukentėjusiajam valstybė mokėtų už žalos atlyginimą, ir dažnai nieko negauna. Skandinavijos šalyse kaip Suomija, Švedija tenai tokios kaip institucijos nėra, nes yra baudžiamas vyras klientas. Ir baudos gana didelės. Neseniai buvo kai lietuvaitė kreipėsi į Suomijos teismą dėl kompensacijos, tai grįžusi į Lietuvą iš tų pinigų ji nusipirko butą, mašiną ir pradėjo startuoti į gyvenimą. Va ten yra konkreti integracija. Ne taip kaip pas mus, nieko negauna pirmai pradžiai atsitiesimui. Nes daugumą prostitutės amato imasi reta kuri turi vidurinę išsilavinimą ar baigė 10 klasių. Dalis jų net nebaigė 8,9 klasių todėl negali būti kalbos apie geresnį darbą ar tolesnį išsilavinimą, todėl dalis ir pasirenka šią profesiją.

Klausimas: Kaip supratau iš Jūsų kad teikiama pagalba būtų efektyvesnė reikia valstybės sprendimo, iniciatyvumo, veiksmų?

Atsakymas: Ne vien kas liečia mūsų aukas bet ir aplamai visus piliečius, kai skiriamos pašalpos, algos, tai nėra didelis stimulus veržtis į priekį, kažką kurti plėtoti savo verslą savarankiškai. Kaip tos merginos kurios nueina sakykim lengviausiu keliu į prostituciją, nes tos kurios neturi išsilavinimo, sunku susirasti gerai apmokamą darbą, kita problema nėra kur gyventi. Nes į didmiesčius suvažiuoja merginos iš miestelių, kaimelių kur daugelis nebenori ten grįžti, tai ir bando suktis kaip išmano.

Klausimas: Kaip Jūs apibūdintumėte, kas yra nusikaltimo auka bei nukentėjusysis?

Atsakymas: Aš galiu tik iš mūsų kuruojamos srities atsakyti, jog mes nusikaltimo aukomis laikome smurtą tiek psichologinį, tiek fizinį, tiek ekonominį patiriančias moteris.

Klausimas: Koks yra Jūsų (organizacijos) teikiamos pagalbos pobūdis?

Atsakymas: Teikiama kompleksinė pagalba besikreipiančioms moterims. Pas mus daugiausiai yra teikiamos konsultacijos, kurias teikia darbuotojai: teisininkai, psichologai ir socialiniai darbuotojai. Dažnai moteris negali suformuluoti problemos, todėl mes jai padedam išsipasakoti ir tik pabendravus paaiškėja, su kokiomis konkrečiais problemomis ji susiduria. Taip pat įeina nemokama telefono linija, skambučiai telefonu. Dažnai pavyzdžiui kai kreipiasi į nemokamą pirminę teisinę pagalbą moterys gauna tik teisinį sprendimą, patarimą, tačiau to socialinio supratimo ir užuojautos jos negauna. Taigi padedam moterims, patyrusioms smurtą, ar ištikus kitoms nelaimėms. Teikiamos konsultacijas nemokamu telefonu 8 800 22008 smurtą patyrusioms moterims, prostitutėms, susidūrusiems su prekyba žmonėmis. Kompleksinė pagalba padedant ruošti dokumentus, socialinis ir juridinis konsultavimas.

Klausimas: Ar teikiant pagalbą atsižvelgiama į užsienio šalių ar kitų Lietuvos įstaigų, užsiimančių panašia veikla, patirtį teikiant šio pobūdžio pagalbą nusikaltimo aukoms? Pakomentuokite.

Atsakymas: Taip yra bendradarbiaujama su įvairiomis užsienio organizacijomis. Krizių centras įkurtas Šiaurės šalių pavyzdžiu, gavus finansinę paramą iš Norvegijos Vyriausybės. Danijoje, Norvegijoje buvome išvykę mokyti, kaip reikia konsultuoti. Tas bendravimas dėl teikiamų paslaugų yra nuolatinis, rašome įvairius projektus.

Klausimas: Kokius išskirtumėte pagrindinius besikreipiančių pagalbą nusikaltimų aukų bruožus pagal pagrindines socialines-demografines charakteristikas, nuo kokių nusikaltimų daugiausiai nukentėję, informuotumo dėl savo teisių lygį, lūkesčius ir pan.?

Atsakymas: Dažniausiai kreipiasi moterys nieko neišsiskiriančios iš vidurinės visuomenės: su aukštuoju išsilavinimu, ištekėjusios, pora vaikų turinčios moterys. Tokios pat moterys, kaip ir dauguma, 30-40 m. amžiaus. Dažniausiai sakoma, kad patiria smurtą nuo geriančio vyro asocialioje šeimoje. Iš tikrųjų tai patiria visos, bet tokios patirties (turinčios geriantį vyrą) moterys greičiau pasisako, drąsiau kreipiasi į policiją, nes jos gyvena tokį gyvenimą, kad joms jau nebaisu išviešinti. Kadangi galima kreiptis anonimiškai ir nieko nesakyti apie save, neretai kreipiasi ir moterys su aukštuoju išsilavinimu.

Klausimas: O sakykite dažniai kreipiasi psichologinio, netiesioginio smurto pasireiškimu, ar labiau nukentėjusios fiziškai?

Atsakymas: Vis dėlto dažniausiai kreipiasi tos moterys, kurios patiria fizinį smurtą. Bet mes tikimės, kad ateis periodas, kada kreipsis ir tos, kurios patiria ir ekonominį ir psichologinį smurtą. Bet dabar kol kas dar reta moteris skambins į krizių centrą ir pasakos, kad patiria tik psichologinį smurtą. Tai bus toks rafinuotas psichologinis smurtas, kuris yra aprašytas. Bet nebus vien tik psichologinis smurtas, vis tiek tai bus arba grasinimas susidoroti, nužudyti, įkalinimas.

Klausimas: Ar žinote, iš kur jos sužino informaciją apie Jūsų krizių centrą, kur kreiptis?

Atsakymas: Tos kurios, naudoja kompiuterį tai per „Google“ susiranda, tos, kurios pakliūna į policiją, policijoje įvairūs lankstinukai ir įvairios organizacijos, ne mūsų viena ir kitos organizacijos dirba su smurtą patyrusiomis moterimis. Policijos komisariatams yra paduota krūva lankstinukų, kur visos yra išvardintos organizacijos, teikiančios pagalbą. Be to apie mus neretai rašo laikraščiai, žurnalai, neretai pakalba per televiziją ar per radiją. Jų galėtų būti tų moterų, kurios norėtų į mus kreiptis ir daugiau. Tai yra labai paprastas dalykas. Anksčiau kartu su policijos departamento vidaus reikalų ministerija buvo iškabinti plakatai stotelėse, kur buvo nurodytas telefonas kreiptis moterims patyrusioms smurtą. Bet tada gaunasi antra problema- mūsų finansai. Ar mes pajėgsim konsultuoti tiek moterų, ar pajėgsime apmokėti nemokamą telefono liniją, jeigu visos nukentėjusios moterys į mus kreipsis. Kol kas ir gaunasi taip, kad visada reikia išlaikyti tą balansą, kad ir pagalbą suteikti ir vis dėlto pačiom neperdegti.

Klausimas: Kaip fiksuojama besikreipiančių nusikaltimų aukų statistika?

Atsakymas: Vykdoma nuo 1996-97 m. Mes ją vykdom grynai savo patogumui, duodam užpildyti anketą, paskui suvedam į kompiuterį. Tuo metu niekam apart mūsų tos statistikos nereikėjo, tai kažkada atsistėdau, sudariau tokią anketą ir kitiems krizių centrams paplatinai. Tokios kažkokios vieningos Lietuvoje gal ir nereikia. Tie duomenys valstybę domina tik tiek, kiek mes vykdom projektų ir projektų ataskaitoj kiek reikia duomenų, tiek jinai ir prašo. Ten šiek tiek kiti kriterijai, bet jie pagal savo projektus irgi renka atskirai. Šitos anketos yra reikalingos mums ir toms moterims, kurios į mus kreipiasi. Kadangi pagrindu visos pas mus kreipiasi anonimiškai, bet jeigu nori prisistatyti yra skiltis: vardas, pavardė. Tuo atveju, kai moteris kreipiasi pas mus ir jinai nori prisistatyti, jinai gali šias anketas paskui panaudoti teismo procese. Ir taip yra jau buvę,

kad esam teismui pristatę anketas, kad ta ir ta moteris tikrai pas mus kreipėsi tam tikrais metais, keletui moterų tai yra padėję. Ta statistika labiausiai buvo įdomu pradžioje, kilo klausimas kokios gi moterys patiria smurtą- visos. Tokios pat kaip mes visos absoliučiai.

Klausimas: Koks, Jūsų manymu, yra suteikiamos pagalbos vertingumas bei praktinis pritaikymas besikreipusiems asmenims?

Atsakymas: Be abejo, jaučiama, visuomenė pradėjo kalbėti apie smurtą prieš moterį ne taip kaip anksčiau. 1996 m. dar niekas iš vis nekalbėjo. Ir kai sakydavom, kad smurtauja.... nu dar sutikdavo, kad smurtauja ten kur geria, ten kur asocialūs asmenys, išėję iš įkalinimo įstaigų. O visur kitur tai tvarka, gražu ir tvarkinga, nieks niekur nesmurtauja. Aš atsimenu, kai mums skambina moterys ir mes tada klausdavom: ar Jūs patiriat smurtą, ar prieš Jus smurtaujama? O atsakydavo: “ne, baikit prieš mane tai nesmurtauja, mane tik šiaip sumušė”. Čia buvo labai dažnas atsakymas. Paskui mes per mokymus uždraudėm klausti taip tiesiogiai, nes jeigu tų moterį pavadinsi smurto auka, tai atrodo, kad tu labai pažeminai tą moterį. O dabar jau mums skambina moterys ir aiškina kokia yra situacija, ar patiriu fizinį ir psichologinį smurtą, ir kas man galėtų padėti šitoj situacijoje. Sako: man reikalinga ir teisininko konsultacija ir aš norėčiau šiaip psichologinio palaikymo. Visuomenė pasikeitė, pagaliau atsirado smurto prieš moterį mažinimo strategija Lietuvoje. kažkas pradėjo vykti.

Klausimas: Kaip finansuojama Jūsų organizacijos veikla (kas, kokiomis, dalimis skiria lėšų, remia)?

Atsakymas: Mes gyvename nuo projekto iki projekto. Parašome projektą, paskui kelis mėnesius laukiame, kol valstybė jį patvirtins, o tuos mėnesius mes turim patys mokėti už patalpų nuomą, už telefono liniją, darbuotojams, kurie teikia konsultacijas. Tai yra ne visada galime nepertraukiamai mokėti nuo sausio iki gruodžio. Pasitaiko ir Lietuvos fizinių ir juridinių asmenų skiriamų lėšų. Dažniausiai jie remia įvairias organizuojamas akcijas, seminarus, paskaitas, ir dėl reklamos ir ne tik, tačiau labai svarbu yra tos lėšos mokėti konsultantams atlyginimus. Taip pat gavom paramą iš Vokietijos, kitų užsienio šalių organizacijų. Bet šiaip lėšų klausimas yra skaudus, kitose organizacijose sustoja darbas kai nevyksta projektai, iš vis negalima prisiskambinti.

Klausimas: Kaip vertinate nuo nusikaltimų nukentėjusiems asmenims teikiamą pagalbą Lietuvoje apskritai?

Atsakymas: Taip egzistuoja problema, aš nekalbėsiu šiaip apie visas nusikaltimų aukas, nes man yra didelis skirtumas ar iš manęs pavogė automobilį, piniginę ar smurtą patyrusi moteris šeimoje. Čia yra absoliučiai skirtingos problemos ir jeigu tuo atveju, kai mane kas nors sumuš gatvėje tai iš karto nusikaltimu kriminalizuojama yra ir pripažįstama nusikaltimu. Tuo atveju, kai vyras sumušą moterį namuose, tai nėra joks nusikaltimas ir nėra jokio įstatymo straipsnio. Šitas smurtas šeimoje yra nekriminalizuotas.

Klausimas: Bet jeigu sumušimas gana žymus yra...?

Atsakymas: O jeigu dažnas ir nelabai stiprus, ir kasdien? Jeigu kasdien bet be mėlynių, kas tada? Būtent taip ir būna. Su mėlynėmis ir su kaulų sulaužymais tai čia jau būna rečiausi atvejai ir dažniausiai ten, kur yra asocialūs asmenys. Ten iškart stipriai su mėlynėmis, iškart moteris nubėga į policiją, iškart policininkai popierius sutvarko, jį įspėja. kažkas iškart vyksta, bet tuo atveju, kai smurtas vyksta nuolat nepastebimas. Tokios moterys negali nieko, nes net dėl apysunkio kūno sužalojimo negali kreiptis. Jos praktiškai niekur negali kreiptis, jau ką kalbėti apie nuolatinį psichologinį smurtą, grasinimus? Taip yra straipsnis, numatantis, kad gali iki pusantrų metų grėsti sėdėti už grasinimus nužudyti. Kaip galima įrodyti, kad jis tikrai grasina? Nes dažniausiai tai būna namuose, kai yra jinai ir jis, turiu omeny vyras, sutuoktinis. Nėra apsaugos nuo smurto įstatymo Lietuvoje. Nėra vienintelio reikalingo dalyko, kuris yra Europos šalyse Austrijoje, Vokietijoje, Švedijoje apsaugos nuo smurto įstatymas, pagaliau Bulgarijoje. Nėra šios pagrindinės dalies, įstatyminės bazės ir kiek mes bandom įrodyti, sutvarkyti visa tai. Pernai dirbo visa darbo grupė, kuri buvo sudaryta iš Teisingumo ministerijos, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, kelių nevyriausybinų organizacijų, neaišku kokių, atstovų. Svarstė, ar reikalingas tas apsaugos nuo smurto įstatymas Lietuvoje. Kadangi vieninga darbingoji tos grupės dalis buvo teisingumo ministerijos atstovai, kurie bandė įrodyti, kad mūsų įstatyminė bazė yra tobula ir nieko tobulinti nereikia. Kas nori papildomo darbo,- niekas, nes tobulinti tai jiems reikės. Darbo grupė dirbo tiek, kiek buvo numatyta strategijoje metus laiko, susitiki tiek kartų kiek buvo numatyta, rezultatas niekinis, nulinis. O tobulinti kažkokio straipsnio kažkokią dalį, bet visi tie patobulinimai kai vyksta jau pradėtas ikiteisminis tyrimas, arba kai byla jau būna teisme, tada įsijungs dar papildomi kažkokie apsaugos mechanizmai. Moterys, aptyrusios smurtą šeimoje negali peržengti šios pirmos ribos, jos negali pasiekti, kad būtų pradėtas ikiteisminis tyrimas visais atvejais, nes nėra tokio įstatymo. Šiomet vėl mes kreipėmės į Seimą, mus mūsų pagrindinis darbas pasiekti, kad būtų priimtas Lietuvoje apsaugos nuo smurto įstatymas. Pagaliau jau socialinės apsaugos ir darbo ministerija jau pripažino, būtinybę, kad reikia tokio įstatymo nes anksčiau visi sakė, kad moteriškės visokių nesąmonių išsigalvojo, Lietuvos įstatymai yra geri. Dabar paaiškėja, kad jie ne tokie geri, kad yra geresnių. Teisingumo ministerija vėl svarsto tą Austrijos modelį, popierius mes jiems visus pateikėm.

Klausimas: Tačiau visi siūlymai turi būti iš šalies?

Atsakymas: Ne, Teisingumo ministerija nemato problemos. Tai ir gaunasi, kad mes kovojam su tuo mechanizmu, kuris mato, kad viskas tvarkoj ir jokių problemų nėra. Dabar kreipėmės į Seimą, jie ten parašė visokių užklausimų, taip po truputį ir judam. Kažkada atrodė, kad tokios strategijos nėra ir negali būti, juk smurto nėra. Dabar bent jau tiek sutikome, kad smurtas šeimoje yra. Jeigu atsiras tas įstatymas, būtent toks Austriškas modelis, viskas ten jau yra apgalvota. Jis veikia iki pradėdant veikti baudžiamajam kodeksui, jis yra toks kaip ir apsaugos ir tada nereikia visų tų tolimesnių sunkesnių tų teismų, kurie ilgai trunka ir mažai džiaugsmo suteikia visiems.

Klausimas: Su kokiomis Lietuvos valstybinėmis bei nevyriausybinėmis, kitų šalių organizacijomis bendradarbiaujate? Kokiais klausimais?

Atsakymas: Organizacija sėkmingai vykdė ne vieną bendradarbiavimo projektą su kitomis NVO ir valstybės institucijomis, nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu. Tarp visa ko, 2000-2001 metais organizacija Lietuvoje koordinavo Baltijos – Šiaurės šalių moterų tinklą, 2001 metais Vilniaus moterų namai buvo pagrindinė partnerė organizacija Lietuvoje Europos Baltojo Kaspino Kampanijai – feministiniam vyrų judėjimui prieš smurtą. Vilniaus Moterų Namai prisijungė prie WAVE organizacijų tinklo 1999 metais ir yra viena iš įgaliotų atstovų nuo 2004 metų. 2005-2008 metais yra partneriai DAPHNE II projektuose, kuri koordinuoja WAVE. Darbo grupė prie WAVE suburta parengti Paraleliniam nevyriausybinių organizacijų raportui apie pažangą smurto prieš moteris įveikimo srityje 2000 – 2004 m. Vilniaus Moterų namų parengtas Raportas pristatytas JTO Moterų statuso komisijai konferencijos „Pekinas plius 10“ metu, kuri įvyko Niujorke 2005 m. Vilniaus Moterų namai taip pat veikia kaip mokomasis centras kitoms NVO, dirbančioms smurto prieš moteris srityje. Daugiau kaip 10 metų Vilniaus Moterų namų krizių centras organizuoja mokymus NVO bei valstybinių institucijų atstovams, profesinėms grupėms, dirbančioms smurto prevencijos bei pagalbos aukoms teikimo srityje. Taigi bendradarbiaujame ir su nevyriausybinkais ir su valstybės valdžios institucijomis. Su valdžios institucijomis tas bendravimas tai toks, kad jie kviečia ir į seminarus, susitikimus, paskaitas, mes teikiame pasiūlymus. Pasiūlymus jie priima, bet iš to realios naudos, jokių žinių negauname.

Klausimas: Žvelgiant į pagalbos nusikaltimų aukoms ateities perspektyvas Lietuvoje, kaip manote, ar kaip nors keistųsi teikiamos pagalbos pobūdis? Jei taip - kaip? Jei ne- kodėl?

Atsakymas: Jeigu bus priimtas apsaugos nuo smurto įstatymas tai viskas kardinaliai keistis turėtų ir į gerą pusę. Dabar pagrindu yra taip, kad pagrindu pagalbą teikia nevyriausybinių organizacijų smurtą patyrusioms moterims. Reikia pripažinti, kad geriausiai ir daugiausiai dirba su smurtą patyrusiomis moterimis nevyriausybinių organizacijų. Šiaip Lietuvoje yra tik kelios vietos, kur gali būti pagalba su prieglauda, vadinamais pensionais. Skelbiasi 24-25 vietos, kurios apgyvendina moteris patyrusias smurtą, tai čia irgi yra toks statistinis melas. Nes dažnai nevyriausybinių organizacijų piktnaudžiaujama socialinės apsaugos ir darbo ministerijos remiamais projektais būtent dėl apgyvendinimo. Susidaro ir kitų įstatymų pažeidimas, bet jeigu organizacija yra maža ir turi išgyventi tai ima ir skelbia, kad daro bei tikisi, kad kuo mažiau moterų reiks apgyvendinti, tuo bus geriau. Tada prasideda dviejų problemų sumaišymas nes Lietuvoje dar yra vykdoma skurdo mažinimo problema. Tų pačių nevyriausybinių organizacijų sąskaita bando išspręsti dar ir skurdo problemą suteikiant galimybę apsigyventi. Tam kad įsigalėtų smurto mažinimo strategija, reikalingas tas įstatymas apie kurį kalbėjau. Tuo atveju smurtautojas bus išskeldintas, jei moteris pareiškia, kad prieš ją smurtaujama. Jis tam tikrą skaičių dienų turi išvykti ir pasižadėti nesimatyti nei su žmona nei su vaikais. Tuomet moteriais suteikiama socialinio darbuotojo, psichologo pagalba, įsijungia intervencijos centrai, ji priima sprendimą. Netgi bandoma kitose šalyse bandoma kažką daryti su tais smurtautojais, jie turi lankyti specialias programas, keisti savo požiūrį ir elgesį.

Klausimas: Kaip manote, kokių priemonių reikėtų imtis, kad pagalba nusikaltimų aukoms būtų efektyvesnė?

Atsakymas: Be įstatymo tai papildomai reikėtų įgalinti moterų organizacijas, moterų krizių centrus. Jeigu įgalinsim tuos centrus, o pats primityviausias būdas tai būtų, kad atlyginimą nuo sausio iki gruodžio gautų 2-3 asmenys tuose krizių centruose. Tada mes užtikrinsime, kad ta pagalba būtų nenutrūkstamai teikiama. Paskambinkit dabar į kai kuriuos krizių centrus, organizacijas ir gausite atsakymą, kad šiuo metu mes neturime projektų, šiuo metu mes nekonsultuojame. Kai mes turėsime projektą balandžio pabaigoj prašome kreiptis. Jei užtikrinsime nuolatinį pagalbos teikimą ir nuolat moterys žinos, kad galima skambinti, bus įvesta daugiau nemokamų telefono linijų, jeigu mes užtikrinsim nevyriausybinių organizacijų finansavimą, jeigu mes įgalinsim krizių centrus- daugiau moterų galės kreiptis bet kurią savaitės dieną. Jeigu žinos, kad kreiptis pagalbos galima ir verta, jeigu žinos, kad čia bet kada galės ateiti. Svarbiausia yra įgalinimas, moteris pati geriausiai žino savo situaciją ir gali sau padėti, o tada teikti ir socialinę, ir teisinę ir psichologinę pagalbą. O jau kai išeina iš šios situacijos kažkokiu būdu, tada jina gali skirti dėmesį sau. Gal kaip Vokietijoje galėtų priklausyti nemokama psichoterapija, nu bet čia iš fantazijos srities. Gal kada nors ir pas

mus ateis toks laikas, kai moteris galės gilintis į savo išgyvenimus, kaip jinai pakliuvo į tokią situaciją. Todėl ir reikalingos tokios vietos, kur jos galėtų kalbėti, kalbėtis.

Klausimas: Sakykite ar iš valstybės pusės būtų kažkokia atsvara Jūsų nevyriausybinių pobūdžio organizacijoms.

Atsakymas: Ne. Kodėl visame pasaulyje veikia nevyriausybinių organizacijų smurtą patyrusioms šeimoms moterims? Kadangi neprašo dokumentų, kadangi neprašo tikros tiesos. Valstybinė institucija, tu ateini, tu pasakai savo Sodros numerį kaip poliklinikoje, tu užsiregistruoji savo duomenis. O po to tu pasakoji savo istoriją, kad ir apie tai jog tavo vyras šeimos narys ir tave muša. Mes gyvenam mažoje šalyje, ar bent viena moteris išdrįs? Čia ne tik mažų šalių, čia viso pasaulio problema, nes tos, kurios nebijo išsiviešinti ir gali viską pasakyti, tai dažniausiai moterys iš asocialios šeimos, kurių vyras geria. Jos tada nelaukia, eina į policiją, žino, ką daryti, nebijo išsiviešinti. Gal valstybė tuo nesuinteresuota, nes vyriausybėje vis tiek dauguma yra vyrai? Gal nesuinteresuota dar ir dėl to, nes problema bus išsiviešinta? O jeigu paaiškės, kad ir tas ir tas smurtauja. Mes kažkada vedėm užsiėmimą viename policijos skyriuje. Aš niekada nepamiršiu, kai pradžioje visi dar buvo drąsūs kaip ereliai tie policininkai: „Taip mušiau ir mušiu ir kas įsikiš į mano šeimą, ką noriu, tą ir darau savo namuose!“. Jeigu jų toks požiūris tai galima suprasti moteris kurios sako, kad išsikvietus policiją jie nesiima jokių veiksmų ir užstoja vyrą. Žinot tą turbūt 132 str. prim, pagal kurią smurtautoją gali iškeldinti iš namų ir kuris praktiškai netaikomas yra, bet kokia buvo pergalė, kad jis apskritai Lietuvoje atsirado. Jį sunku pritaikyti, nes turi būti pradėtas ikiteisminis tyrimas, moteris turi būti pripažinta nukentėjusiaja ir dar daug visokių niuansų.